ANNALES

ACADEMICI.

CIƆIƆCCCLI—CIƆIƆCCCLII.



LUGDUNI-BATAVORUM,

EX TYPOGRAPHEO
J. G. LA LAU.

PROSTAT APUD
E. J. BRILL.

1855.

Quae hoc annalium volumine continentur, haec sunt:

ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA.

ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA.

ACADEMIA GRONINGANA.

ATHENAEUM AMSTELODAMENSE.

ATHENAEUM DAVENTRIENSE.

ACADEMIA

LUGDUNO-BATAVA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORUM

QUI

INDE A. D. IX FEBR. CIƆIƆCCCLI AD VIII FEBR. CIƆIƆCCCLII

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

NICOLAUS CHRISTIANUS KIST.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

FREDERICUS GUILIELMUS KRIEGER.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

N. C. KIST.
W. A. VAN HENGEL, Prof. emeritus.
J. F. VAN OORDT J. G. Fil.
J. H. SCHOLTEN.

IN FACULTATE DISCIPL. MATHEM. ET PHYSICARUM.

C. G. C. REINWARDT, Prof. emeritus.
J. VAN DER HOEVEN.
A. H. VAN DER BOON MESCH.
G. J. VERDAM.
F. KAISER.
G. H. DE VRIESE.
P. L. RYKE, Prof. extraord.

16x

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LIT. HUMANIORUM.

M. SIEGENBEEK, Prof. emeritus.
J. BAKE.
J. M. SCHRANT.
A. RUTGERS.
T. G. J. JUYNBOLL.
J. H. STUFFKEN.
C. G. COBET.
R. P. A. DOZY, Prof. extraord.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. extraord.

IN FACULTATE MEDICA.

M. J. MACQUELYN, Prof. emeritus.
C. PRUYS VAN DER HOEVEN.
G. C. B. SURINGAR.
F. W. KRIEGER.
A. E. SIMON THOMAS, Prof. extraord.
H. HALBERTSMA JUST. FIL., Prof. extraord.

IN FACULTATE JURIDICA.

H. G. TYDEMAN, Prof. emeritus.
C. J. VAN ASSEN.
H. COCK.
J. DE WAL.
S. VISSERING.

LECTOR.

C. A. X. G. F. SICHERER, Lector German. Literarum.

NICOLAI CHRISTIANI KIST,

ORATIO

DE

MULTUM SEMPER HODIEQUE NEGLECTIS RELIGIONIS CHRISTIANAE INDOLE ATQUE MUNERE PRACTICIS;

HABITA

DIE IX FEBRUARII MDCCCLII,

CUM ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE MAGISTRATUM SOLENNI RITU *ITERUM* PONERET.

ACADEMIAE CURATORES, PROFESSORES, CIVES-ADOLESCENTES, VOSQUE VIRI ERUDITIONE MUNERUMQUE DIGNITATE CONSPICUI, QUICUNQUE HAEC SOLENNIA NOBISCUM CELEBRARE DIGNAMINI! AUDITORES SPECTATISSIMI, HUMANISSIMI!

Solenni hoc die tam mihi esse felici contingit, ut Rectoris Academiae munus, post tria lustra, iterum deponere liceat fausto Numine gestum. — Fausto, inquam, Numine gestum! Nam, uti calamitatis ac detrimenti publici quidem expers hoc anno Academia mansit magno beneficio Dei, sic civium studiis simul atque frequentiâ floruit. Iuventus autem haec Academica tantâ se mihi probavit modestiâ, virtute, humanitate, ut omni sollicitudine hâc ex parte Rector vacarem et Academia salva vel sine Rectore gubernaculisque fuisset. Quare Auditores! quod mihimet ipse gratulor, idem et vobis et Academiae et vero Patriae grates Deo laudesque agendi amplam materiam esse, id profiteor meam hoc die felicitatem augere.

Magistratus autem munere abituro, quum ex Majorum more hoc sit impositum oneris, ut festum Academiae diem celebret Oratione, atque in medium proferat, quae Literarum, Patriae, Religionis, temporis universe quod vivimus commodis et emolumento ipsi quidem videantur prodesse; — equidem conversis in aetatis nostrae rationem oculis, Divinaeque Religionis quae nunc est conditioni intentus, inde repetendam duxi, quam sumerem mihi coram vobis dicendi materiam.

Nec desunt profecto, quae tuto dicas *signa temporis nostri.* In his vero unum, quod neque vos effugit, quotquot Religionis ac humanitatis estis amantiores, neque meam non potuit advertere mentem eamque saepenumero suspensam tenere. Hoc volo A. A. eam nunc esse populorum vel cultissimorum conditionem vitamque moralem, ut sanctae Religionis vis benefica subinde misere lateat; et licet ea sit felicitas temporis nostri, ut revixerint apud innumeros homines Religionis Euangeliique amor ac studium, haec tamen sic revixisse, ut simul invaluerint rixae, renovatae sint factiones, et dominentur hodie ubivis plus quam theologica odia. Cuius rei tristissimae princeps saltem ac praecipua caussa, cum in male intellectâ et adhibitâ Religionis indole lateat, adeoque eadem illa sit, quae omni fere tempore rei Christianae cladem gravissimam intulit, operae omnino pretium facturum me spero, si hanc caussam historice vobis explicandi periculum faciam. Dicam igitur: *de multum semper hodieque neglectis Religionis Christianae indole atque munere practicis.* Et dicam quidem, Humanissimi Auditores! non ut voluero, sed ut potero; at Dei auxilio vestrâque, dudum mihi cognitâ, benevolentiâ fretus, eâ utar animi dicendique libertate, quam uti rei gravitas, ita temporis, quod vivimus, necessitas et vero hujus Cathedrae Lugduno-Batavae dignitas et auctoritas postulant.

Duplicem autem argumenti rationem sic bipertita omnis sequetur oratio, ut statim quidem id, quod in Christiana Religione omnino summum est, pro viribus vobis exponam.

Quodsi affirmem igitur, divinam hanc Religionem omni sua indole ac destinatione omnino practicam esse, scio quidem nil me inauditi vel insueti proferre, nihil adeo, cuius non ultro omnibus, sincere illam colentibus, clam insideat animi persuasio: at vel sic talia simul, quae et alio verti et contra meam mentem intelligi facile possint. Quare quo magis constet, quam agimus, caussa, ante paucis illam definire quam uberius explicare iuvabit. — Quid igitur? An Christianae Religioni indolem practicam vindicans, illud iam ago, ut Divinam hanc Institutionem argumento ac principiis comtemplativis aut theoreticis omnino carere perhibeam; ut adeo

omni iam Dogmaticae Christianae veluti nervos praecidam, eorumque hominum, si Dis placet, Christianorum audaciam tuear ac levitatem, qui, quid credat quis, aut quid verum divinumque habeat, modo bene si vivat, nihil referre contendant temere? Profecto, tunc demum recte id sapienterque dictum laudarem, si aut absque fundamento esse aedificium posset, aut stolidus ille, quem Divinus Servator domum suam aedificantem super arenam facit [1]), esset maxime sapiens dicendus. At vero, in eorum ipsorum, quae solent theoretica et dogmatica dici, quaeque vulgo *Fidei Capita* audiunt, — in horum, inquam, indole et ad divinam Religionem ratione, omnis fere, quam hic agimus, quaestio vertitur. Ubi nimirum Christum, sapientiam et iustitiam et sanctimoniam, et vero hâc viâ redemptionem, a Deo factum nobis Apostolus dicit [2]), iure meritoque principi loco hanc statim sapientiam laudavit, utpote quae, mentem maxime spectans, ea complectitur et suppeditat omnia, quae magnae rei initium faciant, quibusque porro et animo iustitia et voluntati sanctimonia, et vero homini toti quanto suprema illa impertiri beatitas possit, quae, redemptionis nomine, omnem eius spectat cum Deo reconciliationem. Hanc autem sapientiam sive theoreticam seu alio nomine dicas, eam vero simul ita maxime practicam esse, ut hominis, in theoreticis vel parum exercitati, sit usibus accommodata salutique inserviat, nemo facile poterit in dubium vocare, nisi qui aut Christum Theologiam docuisse, aut ante sit Theologus quisque quam vere Christianus, perverse contendat. — Quare A. A.! quamvis, Religionem Christianam comtemplativis superstructam notionibus harumque adeo uberiorem et dogmaticam explicationem maxime necessariam esse, ultro fatemur: ipsam Divinae Religionis indolem ideo omnem, *practicam* dicimus, quoniam in ipsa quidem Divina Institutione singula theoretica illa hactenus proposita tantum et veluti delibata occurunt, quatenus faciant ad animum erigendum, — quatenus ipsi vitae instaurandae inserviant Deo Christoque dicatae, — eoque valeant unice, ut homo genusque hominum universum, vitiositatis ereptum imperio, ad moralem sui explicationem, ad similitudinem Dei, ad beatitatem denique adsurgat atque procedat. — Hoc igitur significamus, ubi ipsam divinae Religionis indolem munusque illi a Deo impositum, omnino

---

[1]) Mat. VII: 24. sqq. [2]) 1 ad Cor. I: 30.

practica et moralia dicimus. Quod quam verum sit, imo verissimum, nunc paucis iuvat in memoriam revocare.

Et statim quidem ad antiquiorem illam Dei patefactionem, cuius V. T. libri nobis historiam servant, provocare licebit. Huius enim argumentum, consilium, ratio omnis, quin sua indole mere practica sint, ecquis dubitaverit, nisi qui *ἀνθρωποπάθειαν* illam, ad quam, quae res divinas spectant, omnia et singula hic sunt proposita, negliget, neque quae a fronte ad calcem hic usque recurrunt, eo esse destinata videat, ut in oculos incurrat turpitudo mali moralis, ut huius inter homines frangatur debelleturque imperium, verae vero Deoque gratae virtutis studium crescat et stabiliatur. — Theoreticum dicas sublime illud: „In principio creavit Deus coelum et terram!" [1]) theoreticam, quae sequitur, et informatae telluris et creati hominis et originis peccati mox increscentis enarrationem: — theoretica item, quae Deum hic porro unum, omnipotentem, sanctum, iustum, bonum, hominum praesertim amore ac misericordia plenum, perpetuo nobis ante oculos ponunt; — at videas, quam haec ipsa sint moralia maxime, eo nimirum dicta ac destinata, ut, Patris instar, aberrantes ab interitu filios suos homines Deus servaret, sui timore eos et amore incenderet, perque nullas non suae Providentiae vias Sui tandem similes redderet. Ut singula paucis complectar: ab aureo isto Dei ad Caïnum effato: „Nonne bene si egeris erectio est? Sin male, cubat ante portam peccatum! Hoc te sibi submittere ardet. Tu vero dominaberis ei!" [2]) ab hoc aureo, inquam, effato, per cuncta, quae continuatâ deinceps serie exstant: Patriarcharum native enarratas historias, instituta Mosaica, Davidis pii suspiria animi, Salomonis sapientiam, Prophetarum denique sublimia verba, ad ultimam illam, in qua Malachias desinit, orituri tandem *Solis Iustitiae* annuntiationem [3]): — in hisce omnibus contemplativam, certam absolutamque divinarum rerum patefactionem sane frustra quaesiveris; at hoc unum dominari ubivis videbis salutare consilium Dei, ut Divinae sanctitatis ac beatitatis homo ipse particeps fiat.

---

[1]) *Genes.* I: 1. [2]) *Genes.* IV: 7. [3]) MALEACHI IV: 2.

Et his quidem de antiquiore illo tempore dictis, iam omnem videor mihi Divinae Patefactionis indolem delineasse.

Non certe alium finem aliudve munus uberiori illi, non unius populi, sed hominum omni loco ac tempore omnium, per Christum institutioni Deus imposuit.

Ecce, adest tandem, quem pacis, quem iustitiae antiqui annuntiaverunt Prophetae auctorem [1]), cuiusque ultimus mox affuturae salutis praenuntius, „esse eius in manu ventilabrum dixit, quo mundaret aream suam, ut segregato in horreum tritico, paleas igne combureret!" [2]) Ecce, adest Divinus ille Divinae Religionis auctor, in cuius ineffabili erga genus humanum amore, in cuius vita omni rebusque omnibus, hoc unum semper ipsi propositum cernimus, ut superato vitiositatis inter homines fractoque imperio, hos idoneos redderet, qui sui instar ad veram animi vitaeque pietatem, ad moralem virium omnium explicationem, ad Dei adeo similitudinem adspirare possent atque procedere.

„Meliorem mentem induimini!" [3]) en primam, omnia iam complectentem, Divini Servatoris ad homines vocem, qua doceret eos, ad sanctam, quam conderet, societatem patere aditum nulli, nisi per sinceram animi vitaeque emendationem. Eo se in mundum venisse consilio dixit, non ut abrogaret Dei legem moralem, sed ut melius sanctiusque illius observandae omnibus *per fidem* se ducem praeberet [4]). Sic omnes Regnum Dei eique congruentem probitatem, ceteris posthabitis, quaerere iussit, ut non sufficeret eum Magistrum ac Dominum profiteri [5]), sed Patris Coelestis voluntatem facere eoque tendere, „ut perfecti fierent, quemadmodum esset ille perfectus!" [6]) Sic adeo vitam suam deposuit, ut moriundo pro peccatis, nos ipsos peccato mori doceret. Et sic in vitam rediit, ut novae aeternaeque vitae in nobis studium aleret.

Hôc igitur modo Divinus ille non doctoris dogmatici munere functus est, sed ratione semper morali lucem ac Servatorem mundi se praestitit. — *Deum* patefecit, non ut naturae eius arcana interpretaretur, sed ut hominibus

---

[1]) Ies. IX: 2. XXXII: 14, 15 vv. Ier. XXIII: 6. [2]) Mat. III: 12. [3]) Mat. IV: 17. Marc. I: 15. [4]) Mat. V: 17. [5]) Mat. VII: 21. [6]) Mat. V: 48.

eum benignissimum *Patrem* monstraret. — *Filium Dei* se dixit, non ut suam, sublimem illam, cum Patre coniunctionem rimari nos cogeret, sed ut nos quoque per eum esse posse *filios Dei* doceret. — *Resurrectionem se vitamque* probavit, non ut futurarum rerum certam nobis absolutamque notitiam impertiret, sed ut vitae coelestis nos spe et expectatione firmaret. — *Fide* nos eum amplecti voluit, non ut longâ serie certa quaedam, vix intelligibilia, nobis credenda iniungeret Doctrinarum atque Fidei Capita, sed ut nos ipsos omnes addictos sibi ac coniunctissimos redderet.

Hâc autem viâ praeeuntem Dominum secuti sunt eius discipuli et Apostoli. — De ceteris quidem, ex ipsius disciplina profectis, novistis A. A., quam nativâ ratione, omnemque aversantes subtilitatem dogmaticam, hi simplicem illam vitaeque accommodatam Christi institutionem in scriptis suis singuli referant, ita ut eodem iure „Apostolus amoris" Iohannes, „spei" Petrus, „vitae probae" Iacobus dicatur, quo solet „fidei Apostolus" fere Paulus audire.

At vero hunc PAULUM, multiplici Iudaeorum imo et Graecorum eruditione imbutum, — hunc ita didacticum, ita dogmaticum, ut Theologiae Christianae unus fere soleat pater atque auctor haberi, — hunc igitur quis fortasse dicat prima, quibus Euangelium nititur, principia sic excussisse atque explicuisse ulterius, ut Religio Christiana, tamquam ex plebeia quadam simplicitate, ad philosopham subtilitatem plenitudinemque Theologicam, ipso auctore iam adscendisse censenda sit.

Verum nolite A. A. a nativa ac mere practica Euangelii simplicitate sic aberrantem Apostolum vobis proponere. Profecto, immortalia sunt de Religionis doctrina viri praeclarissimi merita. Ecquis adeo est, qui negaverit, interiorem ac pleniorem Euangelii cognitionem ipsius maxime scriptis deberi? Nec tamen eo auctore factum, si Theologia, si res mere theoretica ac contemplativa innumeris, eheu! videri coeperit Christi Religio. Tantum hinc abest, ut in ipsa, quam ad Romanos scripsit Epistola, didactices quamquam specimine summo, caussam tamen mere moralem perpetuo et vero unice agat. Quaecunque adeo sint, uti in ceterorum Apostolorum, sic in PAULI scriptis, argumenti dogmatici ac theoretici loca, — ea volo, quae in systematica Theologia *dicta classica* et *probantia* audiunt, — ecce!

ad unum haec omnia in oratione contexta leguntur, ubi auctor non explicationibus theoreticis vacat, nec doctoris dogmatici munere fungitur, sed vero ad pacem, ad misericordiam, ad constantiam, ad fidem, spem et caritatem Christianos hortatur [1]. — Reputent hoc, qui, in huiusmodi fortuito aliudque agendo dictis, nescio quid reconditi et absoluti requirunt. Nos certe inde discamus oportet, in scriptis quoque Paulinis, dogmata Religionis hactenus tantum commemorata et veluti delibata exstare, quatenus, quibus scripsit, hominibus, ad excitandam augendamque vitam vere moralem ac Christianam faciunt; adeoque ipsam illam, quam exhibent, theoreticam institutionem sua indole ac consilio omnem omnino practicam esse. — Sit igitur Paulus suo iure Theologiae pater dicendus; hoc adeo, ad eius exemplum, Theologi Christiani semper libere ac strenue agant, ut aeterna Religionis principia, omni adhibita cura ac sollicitudine, e suis fontibus repetant, errorum sordibus purgent, in clariore perpetuo luce ponant; hoc vero simul a Paulo discant sibique persuadeant omnes, vanam omnem Theologiae scientiam esse, nisi quae, per fidem, spem et caritatem, haec tria, per caritatem maxime [2], ad illam animi vitaeque ducat emendationem, quâ alendâ ac perficiendâ omne Euangelii munus spectatur.

Hoc superest A. A. Euangelium non doctrinam theoreticam aut dogmaticam, sed vero novae vitae fontem ac scaturiginem esse. — Quid igitur mirum, si Paulus suam ipse huius Euangelii explicationem simplici "Institutionis ad pietatem" nomine dixerit, et contra eos quidem sic nuncupaverit eam, quos cognitionis iusto subtilioris studio ab illius simplicitate suo iam tempore aberrantes videbat? [3] Quid mirum, si ipsum divinae Religionis inter homines firmamentum, non contemplativam quamdam ac subtilem divinarum rerum cognitionem esse pronuntiet, sed vitam sanctam, qua, quicunque Christi velit nomine dici, Ipso duce, ab omni iniquitate discedat [4]. Hoc ipsum, recedere ab iniquitate, nec malo superari, sed malum vincere bono, virtutem, pacem et laetitiam colere in spiritu sancto: hoc ipsum dixit Regni divini participem esse [5]. Eo vero consilio apparuisse

---

1) E. Gr. Mat. XXVIII: 19. I Pet. II: 22—24. III: 18. II *Cor.* VIII: 9. *Phil.* II: 6—11. al.
2) I *ad Cor.* XIII: 13. 3) Τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ. I *ad* Tim. VI: 3. sqq.
4) II *ad* Tim. II: 19. 5) *ad Rom.* XII: 21. XIV: 17.

gratiam Dei declarat, ut instituat nos ad vitam sobriam, iustam, piam in hoc mundo agendam, spe certa exspectantes futuram gloriae Dei, i. e. Iesu Christi Servatoris nostri, apparitionem, qui se pro nobis ideo dederit, ut liberaret nos ab omni iniquitate, sibique ipse populum vindicaret bonis operibus deditum [1]).

O benefica Euangelii lux! O salutare Deoque dignissimum Religioni Christianae impositum munus! Cui et nos debemus quicquid solatii est, quo indigeamus in huius vitae caducae miseriis; quicquid auxilii et incitamenti, quo inditas nobis a Deo moralem indolem viresque explicare possimus atque perficere; quicquid denique boni, cuius, sive in hac sive in futura vita, nobis esse participes liceat!

Utinam semper id perpendissent, quibus summum hoc contigit beneficium Dei, mortales! Non sic, intactâ nuce, manducare putamen tentassent, spretâve margaritâ in una concha haesissent. Non tot numero rixae, lites, odia, dissidia acerbissima homines luce Christiana beatos turbassent ac dilacerassent. Neque videretur saepissime divina vis Euangelii inter homines desiderari!

Haec tristior sane A. A. cogitatio animum subit, ubi iam eo se vertit Oratio, ut, quod in Religione summum est, quomodo id, per seculorum decursum, hominibus fuerit acceptum, declaret. Hanc nimirum mihi causam agenti, profecto non laudatoris aeque atque historici partibus fungi licebit.

Nec tamen laudis laetitiaeque materies, imo vero maximae, deest. Nam quis tandem est humanarum rerum tam parum diligens observator, qui non magna et ineffabilia agnoscat, quae Religioni Christianae hominum genus iam prope universum debeat? Ecce, iam omnem mundi huius faciem et conditionem mutavit. Novus cum illa seculorum iam natus est ordo. Quodsi adeo, ne perversis quidem hominum studiis labefactata umquam, semper vel obscurata luceret, multumque degenerata a sua indole, tamen fructus magno numero saluberrimos ferret: profecto eo nunc divinior

---

[1]) *ad* Tit. II: 11. sqq.

nobis Religio erit, unde, vel invitis hominibus, tot tantaque iam bona perpetuo emanarunt.

Hanc vero insitam ipsi divinam vim celebrantes, non tamen possumus non, Christianam Religionem tam sui saepe dissimilem resarciendisque humani generis malis imparem factam, lugere.

Cuius rei caussae, quamvis aliae sunt bene multae, A. A. — quibus sponte ac necessario factum, ut lente demum, perque nullos non casus, ad maiorem perfectionem processerit, — haec tamen princeps, quod qui, per seculorum decursum, hanc suo singuli modo colebant religionem mortales, ex illius fonte alia potius omnia haurire studuerint, quam ea maxime, quorum ipsa fontem se ac scaturiginem dicat. Eo usque nimirum, nil nisi nova ac sublimior rerum divinarum metaphysicarumque patefactio eâ contineri Christianis in genere visum est, ut, huius fere unice subtilius explicandae ac vindicandae studio occupati, negligerent interim ac saepe despicerent, quicquid praesidii et emolumenti ad ipsius vitae viriumque moralium explicationem benignissime largitur haec institutio Dei.

Hoc vero si nunc meum est, paucis delibatis, ipsius historiae voce probare, tristis fateor agenda mihi caussa incumbit; at, si „Magistra vitae" vere Historia dicitur, ita utilis, ut necessaria prorsus.

Eo tamen tristior, quo citius hic, quem volo, morbus religionem Christianam invasit.

Iam ipsum Paulum, novistis, contra sui temporis Dogmatices arrogantiam acriter monuisse [1]). Quo autem iure hoc fecerit, quantumque Euangelii simplicitati ac fructibus nocuerit ista hominum male curiosorum omnia rimandi libido: id quidem, quae fluxit inde Christianismi Orientalis miserrima ratio, eheu! luculenter testatur. Sive enim Gnosticorum familias magno numero varias spectes, sivi Manichaeorum latè patentem ac bene ordinatam Ecclesiam: omnes et singulos reperies quidem, suâ phantasiâ elatos, in Christi religione sublimia quaevis: Coelorum numerum, Universi origines, Animarum ortum, Mali causam, Christi iam anteactam vitam, alia, a Christianorum usibus vel remotiora, quaerentes: — at unum illud, quod in Euangelio tamen summum est, turpiter negligentes: quo nimirum

---

1) I *ad* Timoth. VI: 20. v.

vitae hominum verae eique aeternae excitandae inserviat ac perficiendae. Sic adeo verioris virtutis Christianae omni notione isti Orientales carebant, ut moralem hominis emendationem, non in hâc vitâ agendam vel adsequendam, sed a futuris demum post mortem purgationibus expectandam esse persuasissimum sibi haberent.

Sed providâ Numinis factum est curâ, ut, procedente Religione, ex Oriente ad Graecos propediem princeps verterit Euangelii inter homines sedes. Est nimirum efflorescentis inter Graecos Ecclesiae haec potissimum virtus ac gloria, quod, debellatâ Orientalium aberratione, suis finibus circumscribere accuratiusque iam definire et exponere ipsam Religionis doctrinam eiusque placita coeperit. — At videas, quaeso, quantum Graeci isti, hâc viâ ulterius progredientes, novae suâ vice auctores exstiterint aberrationis. Suo enim abrepti studio philosophandi, ipsam Divinam Religionem tamquam Philosophiam tractant. Humana cum Divinis audacter confundunt. Nil ipsis arduum. Arcana Dei tentant. Quod vero peius: Sacrae licet Paginae finibus longissime excedentes, non tamen sibi singuli, sed aliis omnibus Christianis, videntur sibi philosophari. Eo usque processit in conscientias hominum dominandi libido, ut, determinatis temere, quae nec Deo visum est revelare, tamen quid credendum de iis esset, praescriberetur singulis Conciliorum auctoritate. — Sic igitur, inter Graecos primum, Christiana, quae dicitur, Theologia nata est. At sic ipsius Divinae Religionis omnem occupavit haec humana Theologia locum. Euangelii enim, eiusque indolis omnino practicae, tam altum interim est hisce Graecis silentium, ut libris argumenti critici, dogmatici, polemici quidem Orbem repleverint, moralis vero ac vere practici vix ullam post se reliquerint. — Quid quaeritis? Fervor dogmaticus et polemicus omnium et mentes occupat animosque incendit. Dilacerantibusque Ecclesiam litibus mere theoreticis ac metaphysicis, ecce, frigescit fides, languet virtus, exsulant pax atque caritas, et facilis, eheu! Mohammedis religioni paratur victoria.

Quare A. A. si bono Dei consilio factum est, ut Orientalium in Ecclesia principatus antea Graecis cederet, haud certe minori eius beneficio accidit, ut hos sua vice Latini exceperint. Hi enim, quod iam Cicero ait: „omnem virtutis laudem in actione ponentes," in Ecclesia quoque, non philosophantes

se produnt, sed Religionis placita ipsius vitae hominum usibus accommodantes. Mitunt aversanturque tricas illas ac spinas disputationum, quae Graecis placebant. Non difficiliora Theologiae aut Christologiae capita tentant, unam vero Anthropologiam Christianam et Ecclesiae Disciplinam, Graecis neglectas, diligunt atque colunt. Lites quidem non sic arcentur. At quo fervore de Trinitate Christique naturis certarunt perpetuo Graeci, eodem de Peccato, de Poenitentia, de Ecclesia, de auxillis Gratiae Dei, semper fere Latini. Libros reliquerunt argumenti dogmatici omnino paucissimos, moralis vero atque practici tantum non omnes. Ex his adeo prodiit, qui inter Christianos omnium primus *Morum doctrinam* data opera scripsit, AMBROSIUS. Ut verbo dicam: nihil relinquunt intactum, ut ipsi vitae atque moribus Religio prosit.

Utinam vero, quod magno sic agebant ardore, id semper recte fecissent eoque processissent ulterius, ut in luce collocatâ divinâ vi Euangelii, hanc non externae tantum vitae rationi regundae, sed morali atque internae hominis adhibuissent emendationi. Huius tamen rei periculum quidem fecerunt, sed levius illud et omnino irritum. Pietatis exercitia magno sane numero adsunt et religiose coluntur, sed pietatis arbitrariae ac fere externae. Non quid Deo, quid proximis, quid sibi, sed quid Ecclesiae praestandum sit, quaeritur. Haec una enim omnem occupat, apud Latinos, ipsius Euangelii locum. Novum sic servitutis iugum Christianis imponitur. Christiana exsulat libertas, cum libertate ipsa verior moralitas omnis. Virtutis vitaeque Christianae non nisi umbrae ac fere spectra supersunt. Communi autem invalescente religionis, vitae, morum depravatione, ecce, huic ipsa omnis, in capite atque membris, ita subest Ecclesia, ut iam evenire videatur, quod aliquando dixit Servator: „Vos estis sal terrae, si vero sal saporem amisit, quid erit, quo saliatur?"

Nec tamen amiserat, neque melioris, aliquando affuturae, rationis spes et exspectatio deëst. Expergiscitur tandem, latens dudum, quem in fortissimis istis de stirpe Germanica populis Divina Religio excitaverat, sensus vere moralis. Urit eos, cuius ipsi participes sunt, conscientia mali. Quamque in se, in aliis, in universa qua late patebat Ecclesia, dominantem deplorant vitae Christianae deformitatem, hanc propellere omni studio ac labore nituntur.

Magnae rei sic initium ducitur. — Sed ardua, quae sunt pulcra. Trium ferme seculorum certamine omniumque animorum opus est agitatione, ut, debellatis Scholasticismi, Mysticismi, Superstitionis et Hierarchiae viribus, ingens illa in lucem prodeat Ecclesiae Instauratio, quam Seculi XVI initium vidit. Haec autem nunc suo se iure *Reformationis* antiquo nomine dixit, utpote quae ex moralis indigentiae fonte omnem suam originem trahens, etiam morali maxime Ecclesiae instaurationi ipsa se destinatam sentiebat. Missis enim ceteris disputationum dogmaticarum ambagibus, profligatisque magno numero vitae vere Christianae impedimentis, claris contra et perspicuis verbis viam salutis in hoc uno omnibus monstrat: „Gratis a Deo per repositam in Christo fidem hominem iustificari!" Hanc vero fidem, simplicem illam et mere practicam, sic ipsius Euangelii voce vindicat et commendat, ut, non novorum Dogmatum, sed vero Novae Vitae innumeris iam longe lateque ducem et effectricem se praestet.

Sic igitur inchoavit Reformatio moralem illam, quam in spe et votis habebat, Ecclesiae emendationem. Cur minus perfecerit illam, neque ipsa perrexerit satis Euangelii indolem moralem tueri: hoc A. A! tempore imprimis nostro haud inutile est commemorare.

Reformatores nimirum, laudabili instituto in unam vim Religionis practicam intenti, illas continuo vindicaverunt doctrinas, quae viderentur ipsis cum Euangelio hominisque natura ac salute coniunctissimae esse. Ceteras vero abstrusioris Theologiae partes, — neque reiicientes eas temere, nec data opera corrigentes, — sic reliquerunt intactas, ut tacite superessent; unde factum, ut sensim pedetentimque antecedentium temporum theoretica dogmata tantum non omnia, — quicquid per seculorum decursum Ecclesiae, potius quam S. Literarum, invaluerat auctoritate, ipsum Symbolum Pseudo-Athanasianum, — tamquam verae et indubitatae Religionis doctrinae, in Protestantium quoque Theologia locum suum recuperarent.

Huius quidem rei Phil. Melanchtonis *Loci communes* nobis esse indicio ac testimonio possunt. In prima nimirum praeclari huius operis, quod Ecclesiastico Canone dignum ipse Lutherus censuit, editione, sic omnem emendatae exposuit amplitudinem Theologiae, ut, missis leviusve perstrinctis, quae Trinitatis Christique naturae spectant Mysteria, locis, ea modo uberius

declaranda in illam susciperet, quae hominis cum Deo spectant per Christum reconciliationem. „Quid enim profuit nobis," inquit, „Scholasticorum per tot iam secula in Mysteriis istis desudantium cura?" „Hoc vero est Christum cognoscere, beneficia eius cognoscere, non, quod alii volunt, naturas eius cognoscere vel modos incarnationis."

At sic MELANCHTON, nec dissentiente LUTHERO, dum iuvenile adhuc vigore spectabilis suaeque indolis omnino practicae conscia sibi Reformatio erat. Quantum vero hanc suam mutaverit naturam, id vel repetitae eorumdem *Locorum Communium* editiones testantur. Sic enim perpetuo, emendatae scilicet, prodeunt, ut habitum induant magis magisque mere dogmaticum, nec tandem vacui sint ullo eorum, quae Graecorum olim philosophandi subtilitas practicae admiscuerat Euangelii simplicitati.

Hinc vero, hinc, A. A. tamquam ex Pandorae quadam pyxide, quam tristia, quam adeo foeda ac turpia prodierint, utinam, salvâ Historiae veritate, in aeterna posset oblivione latere! At felix, quem aliena faciant pericula cautum. Exstant enim publice, unde nostra, unde sequior saltem aetas sapientiam discat; lites acerbissimae illae at infructuosae, de Dei arcanis inter ipsos Protestantes nunc agitatae. Exstant dira illa de Antitrinitariis sumpta supplicia, SERVETI imprimis miserabile fatum. O! rem incredibilem semperque lugendam! Inquisitorum haereticae pravitatis munere iam ipsi illi nunc funguntur homines Reformationis luce beati! Ad flammas damnatur, non Euangelii adversarius, non qui Christi beneficia respuit, sed qui alio, quam Ecclesiae olim placuit, modo, interpretandum censet mysterium Dei. Ecce, rogo jam adstat. Pie genua flectit. Christum Servatorem ac Dominum invocat. „Iesu Christe," inquit „aeterni Dei fili, miserere mei!" Christiane precatum eum vos fortasse dixeritis. Aliter vero, qui tum, consolaturus scilicet, morienti adstabat, pius tamen ille atque doctus, FARELLUS. Christum, non „aeterni Dei filium," sed „*aeternum*" profiteatur „filium Dei," moribundum hortatur. Hoc vero se salvâ conscientiâ, posse miser ille SERVETUS negavit. — O imbecilla, O coeca ingenia hominum! O sui iam dissimilem Ecclesiae Reformationem! Quae nimirum intermortuam vim atque indolem Euangelii practicam in vitam esset revocatura, haec sua vice, haec ipsa sic in dogmatismi vitium labitur, ut dati sibi a Deo muneris iam omnis nescia videatur.

Alia commemorare supersedeo sententiarum divortia, reviviscenti tamen vitae vere Christianae eo nunc perniciosiora, quo proprius doctrinas illas mere practicas tangebant, quas primum in lucem protraxerat Reformatio. Ipsam Coenam Domini, eo institutam consilio, ut amoris omnibus divino vinculo esset, irarum fuisse, novistis, discessionis aeternique fere odii caussam. At ceterae quoque, quae hominem, eiusque conditionem miseram, propositamque ipsi salutis viam spectant, gravissimae Euangelii doctrinae, — hae ipsae, ad unam fere omnes, ita nunc magis magisque Dogmaticorum expertae sunt curas, ut morali sua indole atque virtute, magnam certe partem, destituerentur. Imo haud defuerunt brevi, qui orthodoxam Ecclesiae doctrinam ulterius perpetuo explicantes, cum eo procederent temeritatis, ut „peccatum originis ipsam hominis substantiam," imo vero „bona opera ad salutem esse noxia" perhiberent, omni iam virtuti ac pietati Christianae apud innumeros omnino nervos praeciderent.

Et sic quidem, imperium capescente Dogmatica Theologia, Moralis contra atque Practica neglecta omnis ac fere spreta iacuit.

Reformata Ecclesia, fateor, hôc suo nomine ita semper haud omnino indignam se praestitit, ut moralem Euangelii et Reformationis indolem diligentius coleret perpetuo ac tueretur, neque doctrinae tantum aut fidei, sed vitae imprimis integritatem curae cordique haberet. In LAMBERTO DANAEO, nascentis nostrae Academiae lumine, virum adeo tulit, qui *Ethices Christianae* data opera excultae omnium primus exemplum satis egregium poneret. Verum neque huius, neque aliorum prohibuerunt labores, quin „Pietatis exercitatio," quamquam Reformatis maximi semper facta, tamen invalescenti inter ipsos quoque Dogmatismi imperio magis perpetuo locum cederet. Quod quidem eo minus mirari subit, quoniam vel ipsius *Catechismi Heidelbergensis*, aurei quamvis illis quidem temporibus libelli, factum est auctoritate, ut Christiana virtus vitaeque sanctitas, omnis adeo moralis animi vitaeque hominis emendatio atque perfectio, non tamquam omnium primum ac princeps haberetur, ad quod Christus ipse, per fidem sibi habitam, omnes erigere atque adducere vellet, sed vero tamquam subsequens aliquid ac secundarium, e grati nimirum animi sensu, quoad ejus fieri possit, derivandum.

De Lutherana vero Ecclesia nolite quaerere. Haec enim eo usque omnis

in dogmatica ac mere theoretica nunc aberravit, ut "Theologorum Ecclesia," potius quam Christianorum, iis quidem temporibus, et videretur et esset. Cuius rei testimonium, eheu! habemus in GEORGIO CALIXTO, summo sui temporis viro, quem verioris Theologiae, inprimis vero *Moralis Disciplinae* auctorem hodie quidem Germania celebrat, quoniam, quod, ante quinquaginta iam et quod excurrit annos, DANAEUS in Reformata Ecclesia egerat, idem ille nunc primus inter Lutheranos suos periclitatus est. Ecce vero, non impune CALIXTUS perversam illam ac frigidam Theologiae suo tempore rationem debellare instituit. Haereticus, imo vero pessimus, tantum non omnibus visus est. Nam ad Christianam virtutem hortari, moralemque hominis perfectionem urgere, hoc scilicet erat contra Ecclesiam peccare; utpote quae, male intellectâ et adhibitâ PAULI doctrinâ, per solam fidem hominem iustificari volebat. Eo nunc peior et abiectior facta est Disciplinae moralis, imprimis inter Lutheranos, conditio. Theologi enim sic illam spernere vulgo ac despicere pergunt, ut, illius docendae honore Philosophis relicto aut Iureconsultis, ipsi in Systematica sua Theologia hactenus tantum Legem Dei moralem exponant, ut, peccatorum sensui conscientiaeque morsibus acuendis potius, quam virtutis vitaeque Christianae studio alendo ac corroborando, a Deo illam datam esse docerent.

Quid plura? Redierunt nunc tempora, quibus orthodoxa ratione sentire, imo caeca fide amplecti acriterque vindicare quicquid Ecclesiae olim statuisset auctoritas, maiori longe solebat pretio aestimari, quam verae virtuti studere unumque Christum fidei vitaeque ducem et antesignanum sequi.

Frustra placent innumeris IACOBI SPENERI, viri summi, "Desideria pia." Frustra aliorum ubivis parantur practicae religionis contra sterilem hanc Theologiae rationem vindicandae conatus. Lites omnium futillissimae et numero multiplicantur et acerbitate crescunt. Ipsa generosiora vitae Christianae instaurandae studia in pietatem hoc tempore abeunt mere asceticam atque morbosam; dum contra Dogmatismi severitas apud innumeros fidem alit, ferventem quidem imo et pugnacissimam, at, nisi fraudulentam minusve sinceram, saltem servilem magis et mere externam, quam aut vividam aut Christianae sanctitatis nutricem. Quid mirum, si vel nostras ille, veteris tamen traditionis dogmaticae admodum tenax, BERNARDINUS DE MOOR,

ante seculum fere, ex hac ipsa Cathedra Oratione habita Rectorali, *„tam multa”* quereretur, *„in sui temporis Theologia plane nimia esse;”* nec diu post, liberalioris ille ingenii EWALDUS HOLLEBEEK, *„Theologum non orthodoxum nisi vere pium esse,”* ex hoc ipso loco moneret. Superfuerunt adeo ex illo tempore memoriâ nostrâ Theologi, doctrinâ ac pietate omnium maxime clari, at Theologiae, in qua per maximam vitae suae partem desudaverant, ita taedio capti, ut quicquid aeterni quidem pretii illi inesset, id vel in oboli superficie conscribi posse ingenue faterentur.

Quid mirum igitur, si multis ludibrio haberi temporibus istis Theologia coeperit, neque tantum Catholicos inter, sed vero et Protestantes, quod aberrantis Ecclesiae et Theologiae erat, hoc ipsi Religioni iam vitio verteretur.

Novistis A. A. qualia tunc, seculo exeunte, secuta sint tempora. Turbatis nimirum per universam fere Europam Ecclesiae pariter atque Reipublicae rebus, ipsa, spreta multis, divina Religio iam videri poterat periclitari.

Ecce vero, communem hanc populorum miseriam optimam iis medicinam esse voluit misericordia Dei. Non sine horrore nunc vident multi, quorsum ducat iste rerum divinarum contemtus. Quemque temporis infelicitas iam excitaverat, Religionis indigentiae sensus, hunc redditae populis Dei beneficio pax et securitas mire augent atque confirmant.

Et sic nostrâ quidem memoriâ Religionis rediit Christique Euangelii amor. In integrum restituuntur multa, quae temporis iniuriâ ceciderant, instituta Ecclesiae. Ad hanc, tamquam ad salutis portum, defessi nunc confugiunt populi. Novus adeo Christianos alere intus et agitare videtur isque divinior spiritus. Revixit innumeris fides. Literae Sacrae omnium expetitae studiis florent. Libertas ipsa meliorem Religionis notitiam fovet. Theologicae autem disciplinae sic ceterarum hoc tempore disciplinarum felicitate auxiliisque fruuntur, ut earum nulla iam sit, cuius non ubertas ac plenitudo longissime superet quicquid praeterita tulerint Ecclesiae secula.

Utinam vero, quae sic revixerunt divinarum rerum amor ac studium, nil nisi quod ipsis in laudem vertatur, nobis ante oculos ponerent. Unde tamen quam procul absit, id profecto aequus ac diligens quisque sui temporis observator non sine dolore fatebitur. Quid? quod longum sit enumerare singulas easque diversissimas formas, quibus sanctissimae Reli-

gionis abusus, sive Catholicos inter, sive apud Reformationis patronos, nostro sese tempore prodat.

Quodsi autem eiusmodi nunc longe lateque pietas invaluit ac ratio Religionis, quibus pro suae singuli Ecclesiae placitis atque ritibus, tamquam pro aris et focis, strenue dimicant; — si spretâ recentiorum temporum luce ad medii aevi superstitiones Catholici, ad Reformatorum formularumque iam obsoletarum auctoritatem Protestantes confugiunt; — si paribus passibus et criticorum temeritas et mysticorum hominum fanatismus et insania crescunt; — si dogmatismus novum in hominum animos vitamque sibi imperium arrogat; — si Ecclesia, si Theologia, ipsius Religionis et Euangelii locum sibi denuo vindicant; — si qui maxime orthodoxi ac pii sibimet ipsi videntur, aut videri aliis volunt, liberalioris ingenii Theologos, docte tamen ac pie Sacram Disciplinam colentes, canum instar adlatrare haud desinunt; — quid plura, si rixae, si contentiones, si discidia vigent, si mutua Christianorum odia crescunt, si fratrum quoque concordia rara est: — profecto A. A. haec omnia nobis esse indicio possunt, quam multa desint vel laudatissimis hisce temporibus nostris, nec certo moralem atque practicam maxime Euangelii indolem esse, quae nunc prae ceteris omnibus soleat Christianis curae cordique haberi. Quibus vero si et testimonium accedit, triste illud, sed publicum, quod de magno, eheu! virtutis ac vitae indolisque Christianae inter populos tantum non omnes defectu horum dierum turbae politicae exhibent; — ecquis diffitebitur tandem, idem illud, quod multum perpetuo defecisse ante nos tempora vidimus, cuiusque defectus tot numero mala rei Christianae intulit, haud parum quoque vel hodie desiderari.

Caussam egi A. A. tristiorem, fateor, at quam, iubente animo, mea mihi proposueram Oratione agendam. Audivistis nimirum, — quod omnis, eheu! historia clamat, — id quidem, quod in Christiana Religione didacticum ac dogmaticum aut sit, aut videatur, sic per omnia fere tempora hominum advertisse mentes ac tenuisse animos, ut contra, quod in omni Religione, Christiana vero maxime, omnium facile princeps est praecipuoque loco colendum, negligeretur multum, imo vero intactum saepius ac fere spretum

iaceret. Quam profecto Divinae Religionis inter homines sortem, quis tandem paulo esse humanior ac religiosior poterit, quin deplorandam censeat intimisque animi sensibus doleat? Hinc enim factum, ut neque ipsa haec Religio omni, qua pollet, Divinâ atque beneficâ vi semper spectabilis esset, neque in homine explicarentur a Deo inditae ipsi facultates morales, quibus explicandis demum atque sacrandis *δύναμις εἰς σωτηρίαν* a Deo nobis factum est Euangelium [1]).

Verum ne sic quidem suâ causâ in terris Christi Religio cecidit. Vel invitis hominibus, semper divinam semperque beneficam se omnibus praestitit. Quod vero nunc maxime nostrum est observare: per magnas illas hominum aberrationes, sic saltem ad meliorem sensim in terris progressa est conditionem, ut ipsa illa moralis eius vis ac praestantia, quamvis saepenumero latens prorsus, tamen occulto cresceret et vero magis deinceps sese adspectabilem faceret.

Et hoc ipsum est A. A. quod nostri potissimum temporis nos consideratio doceat. Sit ita, multa, eheu! et hodie desiderari, quae spem faciant, iam fore tandem ac fore brevi, ut Euangelium Christi nativa sua simplicitate hominum animis sese commendet, eoque sic valeat, ut moralem tandem sui videat Ecclesia instaurationem. Huius tamen desiderio ac veluti expectatione hoc imprimis, quod nos vivimus, tempus teneri, id profecto cum alia bene multa nostrae aetatis signa atque instituta loquuntur, tum inprimis philanthropica illa, quae, incredibili fere numero ac mire varia, hodie quidem sic ubivis locorum crescunt ac florent, ut turpissimae saltem humanitatis maculae aut pudori iam sint, aut evanescant. Ecce, suae veluti moralis pertaesa imbecillitatis, illud iam aetas nostra summo studio molitur agitque, ut, remotis ac rescissis iis, quae diu hanc imbecillitatem fovebant, in lucem protrahat atque adhibeat, quicquid sive ad explicandum ipsum hominem faciat, sive eius virtutem possit veramque salutem augere. Hoc vero studium, uti ex ipsius Religionis Christianae fonte vel tacite ac sponte fluxisse censendum est, ita et porro huius maxime Religionis opem et auxilium impense flagitat.

---

[1]) *ad Rom.* I: 16.

Unde intelligitur A. A. nisi me omnia fallant, quid maxime sit, quod, ceteris fere omnibus posthabitis, a Divina Religione tempus hoc nostrum postulet.

Ita nimirum Christi Religio pergat miseris nobis in vita ac morte Divino solatio esse, et ita clarius semper simpliciusque nos Divinam veritatem docendo procedat, — ut omnium maxime simul ipsa insitam sibi moralem vim ac praestantiam mortalibus explicet, et vero sic explicentur, crescant suamque vim omnem exserant, quae intus in homine latent, moralis perfectionis ac praestantiae semina!

Apage igitur reviviscens illud, at vitae vere Christianae hominumque saluti nocentissimum semper, dogmatismi in Divinam religionem imperium! Apage quicquid perversa ac coeca hominum studia, per tot iam seculorum decursum, Euangelii admiscuerint simplicitati! Vitae autem dux nobis atque magistra sit vel ipsa illa, quam adumbravimus, Ecclesiae reique Christianae historia, ne ad obsoletas lites doctrinasque aetas nostra redeat uti canis ad vomitum; sed vero evitare, effugere, abhorrescere discat, quaecumque tam diu, eheu! Divinam vim Religionis arcuerint. Pergant igitur Critici, pergant Interpretes, pergant Dogmatici, ceterique pergant Sanctioris Disciplinae cultores, in Divinae Religionis fontem, argumentum, indolem, vim omnem et auctoritatem, omni adhibita sollicitudine, libere, docte ac pie inquirere. Suoque sic iure, inter ceteras Academicas Disciplinas, suum digne tueatur Christiana Theologia locum! At vero Christiani discant ita doctis hisce laboribus frui, ut neque Theologiam denuo confundant cum Religione, neque Fidei aut Religionis Capita verique nominis Dogmata Christiana, nisi modo ea habeant, quae pertinent ad *σωτηρίαν;* quae vim omnino moralem atque practicam spirant; quae ex Christi mente ad veram animi vitaeque faciant emendationem; quaeque Regni Coelestis, ab Ipso conditi, inter homines, et vero in nobismet ipsis, incrementum spectant et explicationem.

Ut verbo dicam: in doctrinis vere practicis unitas, in minus practicis libertas, in omnibus prudentia et caritas! haec aurea, haec sancta, nobis nostroque tempori lex atque regula esto! Ita demum veniet illa hâc nostrâ melior aetas, ubi nihil omnino fidei erit, quod non sit vitae, uti nil vitae, quod non sit fidei; ubi silentibus tandem dogma-

ticorum litibus semper infructuosis, omnium Christo fidem habentium, quamquam non una mens atque sententia, tamen unum erit cor et anima una; ubi, Divinae veritatis studio et cognitione crescentibus, incrementa maxime capiet Dei, Christi atque hominum amor; eamque sui tandem videbit Christi in terris Ecclesia reformationem, qua fiat, ut Christianorum vita sancta apud omnes Divinae Religionis sit probatio atque defensio optima!

Superest, Humanissimi Auditores! ut postrema muneris mei parte defungar, cum vicissitudines commemorando, quas hôc, me Rectore, anno Academia vidit, tum peragendo quae festus hicce dies solemnia postulat. Utrumque autem a me dicente vobisque audientibus vultus hilares gratosque Deo animos poscere, id quidem in ipso iam orationis limine dixi, meam hoc die felicitatem augere.

Et statim Illustrium huius Academiae Curatorum grata subit gaudiique plena cogitatio animum, quos nimirum et vitae omnes et vero rebus nostris, uti solent, strenue invigilandis, a Deo servatos impense laetamur. — Te autem, Nobilissime VAN LIMBURG STIRUM! quem novum Civitatis consulem Academia nunc salutat publice, eumdem huic Curatorem congratulari, uti meus me, sic omnium Professorum atque Civium Academicorum, in te animus iubet. Cuius enim tu ipse aliquando es veluti lacte nutritus, hanc te diligere matrisque instar colere semper, animi tui pietas et integritas nescire nos vetant. Quare ex tuo quoque patrocinio, vir Nobilissime! nulla non bona ac fausta Academiae laetus auguror. Faxit vero Deus iis te omnibus frui, quibus feliciter possis splendido in te delato munere fungi! Diuque vivas, in Civitatis bonum, Academiae Lugduno-Batavae emolumento!

Est hoc A. A. Rectori, munere suo abeunti, ipsâ legis literâ scriptum, ut Professorum, anno Academico vita functorum, pie memoriam celebret. At, o felicem Academiam! o me Rectorem felicem! cui nimirum triste

hoc parentandi officium nunc praestandum est nemini. Vivitis enim omnes, Viri clarissimi! sic vivitis atque valetis, ut quas dedit vobis Deus vitam viresque, prolatis etiam ad communem notitiam scriptis, dicare pergatis iuventutis Academicae commodis, Reipublicae literariae incremento, Academiae emolumento ac gloriae. Hoc autem si, grata Deo mente, vobis omnibus gratulor, Collegae Honoratissimi! iis certe vestrum haud infimo loco, quos, aetatis causa iam otium honorificum nactos, vel sic tamen salvos vigentesque gaudemus, imo hôc fruentes insigni beneficio Dei, ut vel in senectute floreant, atque Academiae, Literis, Patriae sese utilissimos praestent.

Quod, ut absentes sileam, tibi dictum sit, Celeberrime TYDEMAN! in cuius dictis, scriptis, factis iuvenilem pene vigorem desideramus numquam, cuique diutinam vitam a Deo exoptamus in tuorum atque Patriae bonum!

Qui autem te silere nunc possem, Coniunctissime VAN HENGEL! qui quantopere pergas semper mandatam tibi Spartam tueri, et *Commentarius* ille tuus nuper editus probat, quaeque indefesso studio nova opera paras etiam porro diu testificatura speramus. Quid mirum, si viro tam alacri tamque studiosae iuventuti, Academiae, Ecclesiae utilissimo semper, a Rege successor nondum sit datus? Nos certe, qui te in Facultate Collegam diligimus et maximi facimus, te tibi unum optimum fuisse successorem gaudemus. Velit autem Deus sic porro tibi vitam viresque largiri, ut per multos etiam annos et nobis supersis et Theologorum in Patria Nestor tuo iure omnibus audias!

Et te omnium nomine coram nunc alloqui magno mihi gaudio est, Cl. REINWARDT! Quam enim, die x Junii, privatim tibi gratulabatur Senatus, gratulabanturque magno numero amici, cultores, discipuli in patria omnes: Professorii muneris memoriam iam quinquagenarii celebratam, hanc festo hoc die, grato animo, sic recolimus publice, ut nulla non pro vita tua atque salute Deo vota feramus.

Haec autem vota et te prosequuntur, JANE VAN DER HOEVEN! Vir Celeberrime! Quae nimirum tibi felicitas contigit, ut quintum Professionis lustrum omnibus plaudentibus perficeres in magnum disciplinae, in qua regnas, et Academiae emolumentum, omnibus nobis excitat desiderium fore, ut, quod REINWARDTIO datum est, totidem et tibi ea, quae effluxerunt, professionis tuae lustra sequantur.

Utinam et te hilari nunc vultu affari liceret, Amicissime VAN OORDT! At tecum doluimus et dolemus adhuc dirissimam illatam tibi cladem domesticam, qua novimus, qua vidimus, te dimidiâ tui parte orbatum. O fallacem hominum spem fragilemque fortunam! Eâ tu cum filio felix eras felicitate, quam optima coniux marito, optima mater filio donat, cum, ecce! corruit illa, veluti fulmine icta, — fulmine tamen eiusdem Optimi ministro Dei, qui, quae abstulit, dederat, sic vero dederat, ut et daturus sit cuncta, quibus, qua incepisti Christiana fide, tuam possis sortem tristissimam ferre, novisque viribus Academiae atque Ecclesiae fulcro esse et ornamento!

Venio A. A. ad Instituta Academiae publica, ditissima illa, quibus pollet, literarum doctrinarumque armamentaria veluti atque praesidia. De his tamen eo nunc pauciora in medium proferam, quo mihi maior visa est, quas hoc anno experta sunt, vicissitudinum paucitas, et quo difficilius Rectori annuo, de omnibus, quae evenerunt singulis, sive ipse certior fieri, sive ea ratione, quae singularum poscit disciplinarum gravitas, aliis dicere. Quare hoc in votis est, ut meliori tandem via iuris publici fiant, quae, qui singulis praefecti sunt Viri doctissimi, singulis annis solent ad Academiae Curatores docte et accurate referre. Utinam possent instaurati iam *Annales Academici*, quorum primum volumen nuper prodiisse laetamur, his quoque usibus sic inservire, ut nova ratione singularum disciplinarum incremento prodessent! Mihi certe nunc sufficit A. A.: — Bibliothecam nostram publicam laudasse, non ut de imminutis subsidiis querimonias, quamquam iustissimas, habeam, sed ut GEELIO, V. Cl. publicas omnium referam gratias pro eximia cura, qua *Librorum Mss. qui ab A.* 1741 *ad Bibliothecam accesserunt*, nobis descripsit Catalogum; — Legatum Warnerianum vero, ut doctissimo ANTONIO KUENEN, discipulo et nostro nuper in paucis caro atque egregio, *Adiutoris Interpretis huius Legati* delatum ipsi munus gratuler; — Museum porro Anatomicum, ut Curatorum curam ac benivolentiam celebrem, qua, *Prosectore* creato IOH. ADR. BOGAART, viro doctissimo, anatomica studia mirifice adiuvasse censendi sunt; — Museum quoque Artis Statuariae et Chalcographicae, ut CORNETSIUM, Pictorem laudatissimum, Regia auctoritate huic Museo praefectum, salutem

publice: — Museum denique Numarium, non ut vobis nummos computem, quibus, insigni sane numero, hoc anno auctum est, sed ne te ingratulatum dimittam, Cl. van der Chijs! Numario huic Praefectum, de eximii praemioque ornati laboris tui parte prima nuperrime edita, eiusmodi quippe, ut vel sola Teyleriano auro videatur dignissima.

De ceteris vero Museis nostris hoc vobis, vel me tacente, persuadeatis velim, omnia illa, nisi crescunt perpetuo, at certe valere adeo, ut singularum disciplinarum studiis eximie prosint.

Haec igitur A. A. haec sunt magna illa, quibus Academia, quibus nos omnes, Dei beneficio, hodie fruimur bona! Vos vero maxime, Lectissimi Literarum Disciplinarumque Studiosi! qui tamen ipsi imprimis, non insigni tantum, quâ nunc estis frequentiâ, sed vero studiorum vitaeque ratione omni, haud infimo fuistis, hoc anno, felicitatis Almae nostrae Matris additamento.

Luximus vobiscum et proximis quatuor ex vestro ordine iuvenes, in his nuperrime praeclarum Ioannem Iosiam de Lange, praematura flebilique morte exstinctos [1]). Eo ardentiores autem nunc gratias agimus Deo, qui vos, magno numero omnes, Vestris, Academiae, Literis, Patriaeque servavit. Ita vero servavit duxitque, ut, si vel iuvenilis forte foras prodierit petulantiae specimen, longâ tamen serie testimonia exstent, quae, quot quantaque sint in vobis tantum non omnibus bona atque egregia, luculentissime probent. Mihi certe, Optimi Commilitones! sic omnes vestram probavistis humanitatem eamque perpetuo in vobis vidi studiorum alacritatem morumque bonitatem, ut publice fatear, vestram maxime virtutem impositum mihi onus, non levasse tantum, sed vero gratum fecisse ac placidissimum.

---

[1]) Obiit G. H. de Kok; Med. Stud. 9 Febr. 1851. — A. C. I. Heldewier; Iur. Stud. 3 Oct. 1851. — W. C. A. Dozy; Iur. Stud. 30 Oct. 1851. — I. I. de Lange; Iur. Stud. 1 Febr. 1852.

At quid verbis opus est, ubi rerum testimonia adsunt? Non defuerunt enim doctissimi iuvenes, quos, e suis scholis dimissos, ad quorumvis officiorum munera paratissimos, Academia hoc anno Patriae tradidit. Neque defuturos dein, id praesagiendi nobis copiam facit Certaminis Literarii exitus, quem nunc meum est promulgare.

Qui tamen procederem eo, nisi celebratis ante Regis Augustissimi, cum munificentiae, tum vero propensi maxime in studia studiosamque hanc iuventutem animi, laudibus. Novistis enim, quousque a Maiorum liberalitate nostri temporis defecerit parcimonia, bene multis iam abrogatis aut sensim paulatimque deletis atque extinctis, quae ad promovenda humanitatis studia tam egregie facerent. Nec defecit tamen noster ille, PRIMI suboles GUILIELMI, ARAUSIACUS! Non ille, qui dixit: Aeque glorioso suo vexillo quam Academiâ suâ inclytâ Lugduno-Batavâ! carere Patriam posse. Quare et vos, Generosissimi Adolescentes! carere certamine noluit, quo, non sclopetis sagittisve dimicare discatis, sed vero ad generosa ac nobilia contendere omnia.

Et sic igitur, novo exemplo, auctoritate nimirum Regis GUILIELMI III, ornare mihi vos praemio licet, quibus in huius anni Certamine Academico esse victoribus contigit. Ne tamen existimetis velim, vel victos praemiove carentes nunc illaudatos a me dimitti. Novistis enim: *et in magnis voluisse sat est.* Et vel me omnia fallunt, vel ipsa Ordinum Iudicia docent, et victos vos, certando tamen, futuras aliquando vobis iam instruxisse atque parasse victorias. Te igitur V. C., qui Senatus acta nunc curas, humanissime rogo, ut haec nobis Iudicia recites. Vos vero, Generosissimi Adolescentes! ut suum quisque nomen renuntiari audiet, ad me deinceps accedite.

IUDICIUM ORDINIS DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

Anno superiori Ordo studiosae iuventuti hanc quaestionem e Zoölogia proposuerat:

„Quaeritur Crustaceorum terrestrium et fluviatilium, quae in patria nostra „reperiuntur, enumeratio systematica, addita unius saltem speciei ex „Lernaeaceis aut Caliginis descriptione anatomica et historia, aptis „iconibus illustrata."

Ad quam quaestionem non nisi unicam commentationem accepit, hoc lemmate inscriptam: „The real progress of natural History etc. (FORBES.)" *Hac in commentatione quaedam reperiuntur quae ab ipso quaestionis argumento aliena videntur; praeterea parti anatomicae icones minus laudabiles additas esse dolet Ordo. De quaestione tamen universa ita scripsit auctor, ut et doctrinam, et in investigandis rebus naturalibus industriam Ordini eximie probaverit, ipseque omnino dignus visus sit, qui praemio ornaretur. Aperta schedula nomen inscriptum vidit Ordo ornatissimi*

LEONARDI ALEXANDRI IOHANNIS BURGERSDIJK,

Math. et Phil. Nat. nec non Medicinae Candidati in hac Universitate,

qui dein, instituto examine, sese huius commentationis auctorem esse Facultati abunde probavit.

Macte virtute tua, Ornatissime BURGERSDIJK! Audivimus enim omnes, quantopere in te laudaverit Ordo, et doctrinae copiam, et disciplinae tuae peritiam, et vero rerum naturalium investigendarum ardorem atque industriam. At haec ipsa sunt illa, quae laudatissimum aliquando te informare possint Naturae Interpretem! Quare, quâ incepisti viâ, tu nunc strenue pergas. Regis autem augustissimi nomine hoc aurum accipias, non magis iam acti laboris pretium, quam agendi porro atque ad praeclara omnia contendendi studii incitamentum.

Ad quaestionem ad Physices disciplinam pertinentem Ordini una oblata est Commentatio, vernaculo sermone scripta et distincta verbis: Trado quae potui.

In parte historica huius commentationis scriptor accuratissimam Electricitatis Galvanicae scientiam ita probavit, ut Ordo nihil fere quod reprehenderet inveniret. Altera pars, quae ipsius scriptoris investigationes continet, quamquam non ab omni parte est absoluta, tamen tanta diligentiae, ingenii et Physices studii recte instituti specimina continet, ut iniquus sit, qui a iuvene maiora aut meliora exspectare velit. Itaque lubenter Ordo commentationem et iustis laudibus et praemio Regio exornavit.

Scriptorem vero se professus est et se esse probavit

IOANNES BOSSCHA Iᴿ.,

In Acad. Lugd. Bat. Math. et Phil. Nat. Candidatus.

Gratum mihi est, praestantissime Bosscha! te, laudatissimi celeberrimique Patris ipsum iam laudatum filium, mihi ex hoc loco salutandum esse publice praemioque ornandum. Quod ut tibi, ita et Parenti tuo, viro mihi aestumatissimo, ex animo gratulor. Tu vero iam hoc omni virium agas intensione, ut, bono cum Deo, non tantum eruditi nominis tui celebritatem tuearis semper atque sustineas, sed ut Patriae, Literis, tuae imprimis Disciplinae magis perpetuo ornamento sis et emolumento!

IUDICIUM ORDINIS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITT. HUMANIORUM.

Ad quaestionem ex Litteris Graecis:

„Emendentur ex scriptoribus classicis Graecis quinque et viginti minimum „loci depravati, singulaeque emendationes probenter et demonstrentur „sermone Latino ad eam formam et elegantiam, cuius exemplum lucu„lentissimum est in Mureti Variis Lectionibus."

Ordo accepit commentationes duas.

Altera *insignita erat versu Theognideo:* "Ἄνθρωποι δὲ μάταια νομίζομεν εἰδότες οὐδέν" *id est* ducimur homines vanis opinionibus nec scimus quidquam; *quam sententiam veram esse videtur commentationis auctor de*

semet ipse coniecturam fecisse. Namque etsi in Graecis scriptoribus lectitandis et in Platone ante omnes multum versatus est, etsi tantum iudicio valet ut locos male habitos sagaciter indagare possit, etsi multorum locorum labem probabiliter demonstravit, tamen operi, quod suscepit, erat impar, quoniam non illa valebat antiqui sermonis Graeci scientia et usu, ut in singulis locis emendandis, id est in ipsa scriptoris manu reponenda, omnes veritatis numeros absolvere posset: itaque in corruptela certa vanis opinionibus ducitur, et incertas proiicit coniecturas, non manifestas emendationes ex ipsa loci sententia, usu scriptoris, lectionis denique reliquiis elicit.

Praeterea quod Mureti exemplum ei propositum erat ad imitandum ita neglexit, ... ut etiamsi caetera luculenta fuissent vel hac una de causa nulla eius ratio haberi potuisset.

Contra altera *commentatio, cui symbolum erat:* Es irrt der Mensch so lang' er strebt; *multis nominibus Ordini placuit et visus est auctor id ipsum assecutus, quod in hoc genere ab adolescente optimum exspectari et sperari poterat. Apparuit eum optimum quemque scriptorem Graecum diu ac multum trivisse et eo ingenio natum esse ut quod esset in egregiis scriptoribus maxime egregium penitus persentisceret ac totus Graecarum Littarum amore arderet, deinde rationem et usum Graecitatis accurate tenere, ut quod esset* ARISTOPHANE, THUCYDIDE, PLATONE, XENOPHONTE *et aequalibus indignum certis indiciis deprehenderet et quod ab eorum manu profectum esset evidenti correctione reponeret. Apparuit eum circumspecto iudicio ea delibasse quae certa viderenter et convelli non posse: in qua re quamquam eum subinde ratio fugit et nonnumquam correctionem effudit, quam delebit dies quamque ipse aliquando repudiabit maturiore iudicio et maiore etiam Graecitatis usu ex assidua lectione collecto, tamen in magno numero locorum, quibus medicinam criticam adhibuit, plerosque ita persanavit ut illas emendationes nulla umquam poenitentia aut oblivio obliterare possit.*

Denique quae acute et ingeniose reperit, ea orationis venustate et lepore ornavit, ut rerum praestantiam sermonis suavitas fere aequaret. Muretum autem sic imitatus est ut (quod maxime Ordo in Mureto commendando spectaverat) lectoris animum festivitate quadam iuvenili et urbanitate oblectaret, nec ieiune correctiones adnumeraret, quod ei feliciter cessit non

multa cura et labore, ut videtur; nam facile apparebat eum Graecarum Litterarum aliquanto peritiorem esse quam Latinarum.

Huic igitur praemium decernitur. Aperta schedula prodiit nomen ornatissimi

GEORGII BIRNIE,

Litterarum Humaniorum Candidati, Theologiae Studiosi in Academia Lugduno-Batava.

Salvi mi Birnie! Non tu inopinatus mihi es victor, uti nec inopinata laus eximia, qua vel magis te ornavisse mihi videtur Iudicium Ordinis, quam decreto tibi, quod nunc Regis nomine accipis, victoriae praemio. Quare ego laetor, mi Care! haud minorem inesse tibi modestiae ac pietatis, quam aut doctrinae, aut ingenii, aut Coniecturarum capiendarum solertiae copiam. Hinc eim ego fore laetus auguror, ut non tantum laudes tuas animo semper feras aequabili, sed quo te vidit Ordo ingenio natum, ut quid in egregiis scriptoribus maxime sit egregium penitus persentiscas, eodem et Sanctioribus, quibus destinatus es, Literis cultorem perpetuo maxime praeclarum te et eximium praestes.

IUDICIUM ORDINIS IURECONSULTORUM.

Ordo ICtorum duas ad disputandum posuit quaestiones, alteram de Vectigali Oresundico, *ad quam nemo respondit, alteram* de concinnando ex Ciceronis scriptis specimine Institutionum Iuris Civilis in artem redacti κ. τ. λ.

Ad quam una Ordini responsio oblata est hoc notata symbolo: was ich gewollt, ist löblich." *Visa est haec disputatio ita se sua commendare praestantia, ut eius auctor nemini non laudum aemulo dubiam fecisset victoriam. Vehementer placuit Ordini idonea materiae distributio, iudicandi solertia et magna doctrinae copia ex coniuncto litterarum et Iuris Civilis studio diligenter comparata.*

Quare Ordo non dubitavit commentationis huius scriptori praemium decernere. Resignata schedula auctor repertus est

IACOBUS ANTONIUS FRUIN,
Iuris Candidatus in Academia Lugduno-Batavâ.

Nulli tibi superandi fuerunt competitores, praestantissime FRUIN! Sed eam Ordo Iureconsultorum in tuo scripto observavit praestantiam, ut nemini non laudum aemulo dubiam fecisses victoriam. En igitur debitum tibi atque decretum victoriae praemium! non tamen tibi magis, quam Commilitonibus, incitamento, ut, ad tui instar, illâ singuli doctrina copiâ crescant, quam, ex coniuncto scilicet Literarum et Iuris Civilis studio diligenter comparatam, non sine magno animi gaudio in te nunc audivimus praedicari.

Summopere vellem, Generosissimi Iuvenes! nunc quidem novam vobis indicere opportunitatem certandi. Id tamen non nobis nunc datum est, sed, vicibus factis, indicet illam propediem Academia Rheno-Traiectina. Hoc vero vos, precor, agatis, ut certatores, imo victores, Leidenses proximo quoque anno haud frustra quaerantur.

Igitur hoc unum restat, ut Academiae magistratum in successorem, quem a Rege mihi datum esse iam audivistis, nunc publice conferam. Itaque tu Cl. VERDAM! hoc honorifico tuo munere sic fungere, auspice Deo, ut ex meis votis nulla non bona et maxime fausta tibi contingant. Sic, et te Rectore, crescat porro ac floreat Academia Lugduno-Batava!

Ita tu faxis, Pater coelestis! Tibi pro omnibus beneficiis in hanc Academiam, in me, hoc anno, hoc die, collatis, gratias ago ex imo pectore, quas habeo maximas.

Tibi sit laus, gloria, honos!

DIXI.

ACTA ET GESTA IN SENATU

ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE.

1851.

Die 25 Febr. Recitatur Regis Augustissimi decretum d. 5 Febr. hujus anni, de Certamine literario Academico, Regis nomine atque sumptibus, sic instaurando, ut quotannis octo praemia aurea tribus Regni Academiis vicibus alternis largiantur, initio facto ab Academia Lugduno-Batava.

Die 18 Nov. Recitatur decretum Curatorum d. 30 Sept. 1851, quo Prosector anatomiae in Academia Lugduno-Batava creatur J. A. Boogaard, Med. Doctor Roterodamensis.

Decretum recitatur Regium, d. 16 Oct. quo Adjutor Interpretis Legati Warneriani creatur Abrahamus Kuenen, Doctor Theologiae.

Aliud recitatur Decretum Regium d. 7 Oct. 1851, quo viro nobilissimo N. de Gyselaer, hoc petenti, conceditur honorifica missio numeris Praefecti Museo artis statuariae et chalcographicae, eique successor datur Jacobus Ludovicus Cornet, Pictor Leidensis.

1852.

Die 14 Jan. Designantur Candidati quatuor, apud Regem edendi, e quibus Rector Magnificus in annum sequentem Regis decreto constituatur. Sunt Viri Clarissimi:

G. J. Verdam.
T. G. J. Juynboll.
F. G. Krieger.
S. Vissering.

Senatus Actuarium creandum jussit ex quatuor hisce Viris Clarissimis:

N. C. Kist.
G. J. Verdam.
T. G. J. Juynboll.
J. de Wal.

Die 7 Febr. Recitatur Decretum Regium quo in annum proximum Academiae Rector Magnificus creatur Vir Clarissimus Gideon Janus Verdam.

Rectori futuro Adsessores decernuntur Viri Clarissimi

J. F. van Oordt, J. G. Fil.
R. P. A. Dozy.
F. G. Krieger.
J. C. van Assen.

Die 9 Febr. Rector ad Senatum refert in conventu Curatorum, Rectoris Magnifici et Adsessorum Actuarium in annum sequentem creatum esse V. Cl. N. C. Kist.

Rector Magnificus cum Senatu ceterisque Professoribus in Auditorium majus descendit. Actuarius pro concione Regis decretum de Rectore in annum sequentem creato recitat. Adsessores novo Rectori additos et Actuarium commemorat.

Rector e Cathedra dixit Orationem: *de multum semper hodieque neglectis Religionis Christianae indole atque munere practicis;* et fata Academiae anno elabso commemoravit.

Recitatis ab Actuario judiciis Facultatum de Commentationibus pro Certamine literario conscriptis, renunciatisque Victorum nominibus, Rector Magnificus praemia aurea tribuit Civibus Academicis hisce:

Ex ordine Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum LEONARDO ALEXANDRO JOANNI BURGERSDYK, Math. et Phil. Nat. nec non Medicinae Candidato in hac Universitate.

Ex eodem ordine JOANNI BOSSCHAE, Math. et Phil. Nat. Candidato in hac Universitate.

Ex ordine Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum GEORGIO BIRNIE, Liter. Hum. Candidato et Theologiae Studioso in hac Universitate.

Ex ordine Jureconsultorum JACOBO ANTONIO FRUIN, Juris Candidato in hac Universitate.

Rector Magnificus solemnibus verbis deposito magistratu e Cathedra descendit et in subsellia redit.

Novum Rectorem Magnificum Professores deduxerunt in senaculum et salutaverunt.

SERIES LECTIONUM

IN

ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

HABENDARUM POST FERIAS AESTIVAS ANNI 1851.

FACULTAS THEOLOGICA.

N. C. Kist Historiam Ecclesiasticam docebit inprimis mediam, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . horâ XII.

Christianae Morum Disciplinae partem exponet practicam et asceticam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . XI.

Doctrinae et Dogmatum Christianorum Historiam tradet, diebus Jovis et Veneris . . . . XII.

Historiae Ecclesiasticae Veteris monumenta exponet, die Martis XI.

Exercitia disputandi moderabitur, die Saturni . . . . II.

Orationibus Sacris praeërit, die Martis . . . . II.

W. A. van Hengel, provectae aetatis causa rude donatus, quantum per vires licebit, Academiae alumnis prodesse conabitur.

Cum Theologiae studiosis provectioribus de variis rebus gravioris argumenti familiariter colloquetur, die Veneris . . VI sqq.

J. F. van Oordt, J. G. Fil., Theologiam Christianam theoreticam tractabit, diebus Mercurii, Jovis et Veneris . . . . . . IX.

Parabolas J. C. interpretabitur, diebus Lunae et Veneris . X.

Theologiam pastoralem tradet, diebus Martis et Jovis . . . X.

Collocutionibus de locis dogmaticis vacabit, die Mercurii . X.
et alia horâ auditoribus commoda.

J. H. Scholten Euangelium Johannis interpretabitur, diebus Martis et Jovis . . . . XI.
et die Mercurii . . . . I.

Theologiae naturalis sive philosophiae de Deo historiam enarrabit, diebus Jovis et Veneris . . . . I.

Hermeneuticam N. F. tradet, diebus Lunae et Martis . . . horâ I.
Orationibus Sacris praeërit, die Mercurii . . . . II.
Publice disputandi exercitationibus praeërunt alternis hebdomadibus, die Saturni horâ I, alternatim J. F. VAN OORDT, J. G. FIL. et J. H. SCHOLTEN.

***Vacanti quartae in Theologica Facultate cathedrae ubi prospectum erit, ad valvas Academiae indicabitur, cuinam professio sit delata et quas novus Professor scholas habiturus sit.

FACULTAS DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

C. G. C. REINWARDT Civium academicorum studia, quantum aetas et vires sinent, juvare paratus est.

J. VAN DER HOEVEN Zoologiam et Anatomen comparatam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . XI.
Anthropologiam s. Historiam naturalem generis humani, diebus Martis et Jovis . . . . I.
Mineralogiae et Geologiae elementa, diebus Lunae et Mercurii II.

A. H. VAN DER BOON MESCH Chymiam corporum organicorum exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . . . IX.
Chymiam, quae anorganica vocatur, docebit iisdem diebus XI.
Artem pharmaceuticam, theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae et Mercurii . . . . XII.
Oeconomiam ruralem tradet, diebus Martis et Jovis . . . . XII.
Experimenta instituendi artem docebit, et Exercitia practica in Laboratorio moderabitur quotidie.
Cum studiosis provectioribus de Physiologia chymica colloquetur, die Veneris horâ vespertinâ . . . . V—VIII.

G. J. VERDAM Elementa Geometriae planae et Trigonometriam planam tradet, die Jovis . . . . X.
et die Veneris . . . . IX et X.
Stereometriam et Trigonometriam sphaericam, hujusque usum, docebit, diebus Jovis et Veneris . . . . VIII.

Arithmeticam universalem, sive Algebram, tradet, diebus Martis et Mercurii . . . . horâ VIII.
et die Jovis . . . . IX.
Calculum Differentialem et Integralem tractare perget, civiumque academicorum studia, in aliis disciplinarum mathematicarum partibus, juvare aut moderari haud recusabit.

F. Kaiser Astronomiam theoreticam tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . IX.
Astronomiam practicam, iisdem diebus . . . . X.
Astronomiam, quam popularem vocant, tradet diebus Lunae et Mercurii, horâ vespertinâ . . . . V.
Post ferias paschales autem hora quadam matutina, auditoribus commoda.
Theoriam motus corporum coelestium et disquisitiones selectas, de perturbationibus, quas motus corporum coelestium patiuntur, aptis horis commentabitur.
Singulos suos auditores, ad coelum, tubi optici ope, perlustrandum, aptis temporibus evocabit.
Artis observandi exercitiis quotidie praeërit.

G. H. de Vriese Phytographiae fundamenta tradet autumnali tempore, singulis diebus . . . . I.
Plantarum indigenarum et medica virtute praeditarum historiam illustrabit verno et aestivo tempore, diebus iisdem VII.
Physiologiam plantarum exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . I.
Selectas demonstrabit familias naturales, iisdem diebus . . II.
Excursionibus botanicis praeërit die Saturni, apta tempestate.
Historiam plantarum medica virtute praeditarum et pharmacognosin regni vegetabilis et animalis duce Pharmacopoea Neerlandica futuris pharmaceutis tradet horis commodis.

P. L. Rijke, Prof. Extraord., Physicam experimentalem docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris . . . . . . XII.
Physicam Mathematicam tradet, diebus Lunae et Veneris . VIII.

FACULTAS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

M. Siegenbeek propter aetatem septuagenariam rude donatus, quantum per vires licebit, studiosae juventuti prodesse conabitur.

J. Bake praecipuos locos interpretabitur ex *Ciceronis* libris *de Natura Deorum*, et *de Officiis*, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . horâ IX.

Literarum Graecarum studiosis ad interpretandum proponet tum *Platonem* in *Gorgia* et in III^{tio} libro *de Republica*, tum *Demosthenem* in Oratione *contra Androtionem* et in ea *contra Midiam*, iisdem diebus . . . . X.

Ex *Antiquitatibus Atticis* selecta capita tractabit, die Lunae I et II.

Scholas Paedagogicas habebit, die Mercurii . . . . I et II.

J. M. Schrant Historiam Patriae enarrabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . II.

Praecipuas styli sive Eloquentiae regulas, a se editas, interpretabitur, probatis auctoribus, inprimis Hooftio, illustrandas, et exercitiis applicandas; Eloquentiae exterioris praeceptis atque exercitationibus adjectis, diebus Jovis et Veneris . . . . II.

et die Saturni . . . . X.

E Scriptoribus Neêrl. mediae aetatis selectos locos, mox edendos, explicabit, die Saturni . . . . XI.

A. Rutgers Ezechielis Vaticinia et Psalmos selectos interpretabitur, diebus Lunae et Martis . . . . IX.

et die Mercurii . . . . VIII.

Secundum Samuelis Librum cursoria lectione tractare perget die Martis . . . . I.

et die Jovis . . . . XII.

Antiquitates Israëlitarum explicabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.

Grammaticam Sanskritam docebit et Anthologiam Sanskritam a Cl. Lasseno editam, explicare perget, dieb. Lunae et Jovis I—III.

T. G. J. JUYNBOLL Sermonis Hebraei elementa tradet, tum Grammaticâ explicandâ, tum analyticis exercitiis moderandis, diebus Lunae, Martis, Mercurii . . . . horâ VIII.
et die Jovis . . . . I.
Literarum Arabicarum, Chaldaicarum et Syriacarum initia docebit (duce Cl. ROORDA, WINERO, UHLEMANNO), diebus Jovis, Veneris et Saturni . . . . VIII.
Cum provectioribus Chronicon leget ABŪ 'L-MAHĀSINI Arabicum, die Martis . . . . II.
Et HAMASAE Carmina cum TIBRĪZĪI Commentario, die Veneris XII—I.
Coranum, additâ lectione Commentarii Baidhawiani, die Jovis V—VII.
Chronicon Syriacum Bar-Hebraei, die Mercurii . . . . II.

J. H. STUFFKEN Logicam tradet, diebus Jovis et Saturni . . . IX.
et die Veneris . . . . XI.
Metaphysicam docebit, die Martis et Mercurii . . . . X.
Paedagogicam exponet diebus et horis auditoribus commodis.

C. G. COBET Antiquitates Romanas tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.
Locos Selectos et Scriptoribus Graecis et Latinis antiquitatem Romanam illustrantes interpretabitur, die Jovis . . . XII.
Scholas Paedagogicas habebit, diebus Martis et Jovis . . . II.
Elementa Artis Metricae docebit, diebus Jovis et Veneris . I.
Initia Palaeographiae Graecae provectioribus explicabit, diebus Lunae et Mercurii . . . . I—III.
Disputandi exercitia publica moderabitur, die Jovis . . . . XI.

R. P. A. DOZY, Prof. Extraord., Selectas partes Historiae recentioris tractabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . . XI.
Locos historicos difficiliores et varia historiae literariae capita tractabit, diebus Jovis et Veneris . . . . XII.

FACULTAS MEDICA.

M. J. MACQUELYN quantum rerum suarum ratio patietur, juventutis Academicae commodis inservire paratus est.

C. Pruys van der Hoeven Pathologiam docebit, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . horâ I.
Medicinam practicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, quotidie . . . . XI.
Historiam Medicinae tradet, diebus Martis et Jovis . . . . . I.

G. C. B. Suringar Therapiam generalem docebit, diebus Martis et Jovis . . . . XII.
et die Saturni . . . . IX.
Pharmacognosin et naturalem remediorum Historiam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . XII.
Therapeuticum remediorum usum indicabit, diebus Mercurii et Veneris . . . . X.
Doctrinam morborum singularium tradet, diebus Lunae, Martis et Jovis . . . . X.
Praxin medicam, ad lectulos aegrotantium, moderabitur, diebus singulis . . . . IX.

F. W. Krieger Theoriam disciplinae Chirurgicae exponet, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . VIII.
Exercitationibus Clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit, diebus Lunae, Mercurii, Jovis et Saturni . . . XII.
Collegio casuali, diebus Martis et Veneris . . . . XII—III.
Operationes Chirurgicas, tum etiam Vincturarum et Fasciarum doctrinam demonstrabit, horis dein indicandis.
Doctrinam de morbis oculorum exponet, die Saturni . . . X—XII.
Medicinam Forensem, die Lunae et Jovis . . . . I.
Anthropologiam medico-forensem docebit, die Veneris . . . IX—XI.

A. E. Simon Thomas, Prof. Extraord., Theoriam Artis Obstetriciae exponet, diebus Martis, Jovis et Saturni . . . . VIII.
Operationibus obstetriciis tum in pelvi factitia, tum in cadavere instituendis, praeërit die Mercurii . . . . I.
Gynaecologiae et gynaecopathologiae capita selecta tradet, horis auditoribus commodis.
Praxin Obstetriciam in Nosocomio Academico, quoties necesse erit, moderabitur.

H. HALBERTSMA, JUST. FIL., Prof. Extraord., Anatomiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris . . horâ X.
Physiologiam observationibus microscopicis illustratam, iisdem diebus . . . . IX.
Methodum secandi cadavera, quotidie, hiberno tempore . . XI—III.
F. W. KRIEGER et H. HALBERTSMA disputandi exercitiis publicis praeërunt die Veneris . . . . III.

FACULTAS JURIDICA.

H. G. TYDEMAN Emeritatum nactus et cessans a praelectionibus, non tamen cessabit in studiorum suorum fructu lubenter communicando.
C. J. VAN ASSEN interpretabitur libros Digestorum diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . IX.
Justiniani Institutionum Libros IV cum Theophili paraphrasi, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . X.
Jus Civile Hodiernum, secundum compendium a se editum, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XI.
Ordinem judiciorum et rem judiciariam privatam, die Jovis IX—XI.
et die Veneris cum exercitationibus forensibus . . . . X.
H. COCK tradet Jus Publicum et Gentium, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . IX.
Jus Criminale, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . X.
et die Jovis . . . . XI.
Jus Naturale, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . . XI.
Ordinem Judiciorum Criminalium, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.
J. DE WAL explicabit Encyclopaediam et Methodologiam Juris, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.
Historiam Juris Romani enarrabit, iisdem diebus . . . . . I.
Jus Mercatorium exponet, die Jovis . . . . XII.
et die Veneris . . . . XI et XII.

S. VISSERING Statisticam patriae explicabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . horâ I.
Historiam Europae diplomaticam, iisdem diebus . . . . . . II.
Oeconomiam politicam, die Jovis . . . . I et II.
et die Veneris . . . . I et II.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. Extraord. ornatus, Numismaticam generalem tradet diebus Lunae et Jovis . . . . I.

C. A. X. G. F. SICHERER, Literarum Germanicarum Lector, selecta principum poetarum Germanicorum carmina interpretari paratus est, simul id acturus, ut his ipsis exemplis varia poeseos genera explicet auditoribus.

Si qui sint, qui, linguae Germanicae minus periti, Grammaticam doceri cupiant, iis quoque lubentissime vacabit.

C. G. LOKKERS, Academicus Artis gladiatoriae Magister, aptum et elegantem gladii usum quotidie docebit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

DIE 31 DECEMBRIS 1851.

E FACULTATE THEOLOGICA.	E FACULTATE DISC. MATH. ET PHYS.	E FACULTATE PHIL. THEOR. ET LITT. HUM.	E FACULTATE MEDICA.	E FACULTATE JURIDICA.	CUNCTUS NUMERUS.
111	12	22	64	191	400

Praeterea in album academicum nomina studiosorum in diversis Athenaeis studiis operam navantium relata sunt, eo tantum consilio, ut hic examinentur et Doctores creari possint, quorum:

in Facultate	Theologica	. . . .	29.
〃 〃	Disc. Math. et Phys.	. . . .	1.
〃 〃	Phil. Theor. et Litt. Hum.	. . . .	14.
〃 〃	Medica	. . . .	26.
〃 〃	Juridica	. . . .	37.
			107.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

A DIE 9 M. FEBRUARII 1851 AD DIEM 8 M. FEBRUARII 1852.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

d. 28 Junii. ABRAHAMUS KUENEN, Harlemensis, publice defenso Specimine continente: *Geneseos Libri capita triginta quatuor priora ex arabica Pentateuchi Samaritani versione nunc primum edita, cum prolegomenis*, Theologiae Doctor, *magna cum laude.*

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

d. 30 Junii. JANUS ADRIANUS HERKLOTS, Medioburgo-Zelandus, defenso Specimine continente: *Additamenta ad faunam carcinologicam Africae Occidentalis*, Matheseos et Philosophiae Naturalis Doctor, *magna cum laude.*

d. 20 Dec. COMBERTUS PETRUS BURGER, Roterodamensis, publice defensa *Dissertatione de solutione problematis Keppleriani*, Math. et Phil. Nat. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

d. 7 April. ANDREAS FREDERICUS VAN DE LAAR, Amstelodamensis, publice defenso Specimine continente: *Observationes criticas in Plutarchi vitam Dionis*, Philosophiae Theoreticae Magister et Literarum Humaniorum D. *cum laude.*

Eod. die. JOANNES FREDERICUS ZEITZ, Amstelodamensis, publice defenso Specimine continente: *Observationes in Plutarchi vitam Arati*, Phil. Theor. Mag. et Lit. Hum. D. *cum laude.*

d. 27 Maji. GUILIELMUS BISSCHOP, Haganus, publice defenso Specimine continente: *Annotationes criticas ad Xenophontis Anabasin*, Phil. Theor. Mag. et Lit. Hum. D. *magna cum laude.*

d. 20 Junii. LUDOVICUS GUILIELMUS VAN DEVENTER, Haganus, defenso Specimine: *de interpolationibus quibusdam in Sophoclis Tragoediis*, Phil. Theor. Mag. et Lit. Hum. D. *magna cum laude.*

d. 30 Junii. EUGENIUS MEHLER, Embricensis, publice defensa Dissertatione continente: *Specimine novae editionis Heracliti Allegordiarum Homericarum*, Phil. Theor. Mag. et Lit. Hum. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE MEDICA.

d. 19 Febr. ERNESTUS FREDERICUS HOYACK, Amstelodamensis, defensis Thesibus, Med. D.

d. 17 Mart. ARIUS DE BOER VERVOORN, ex pago Herwynen Gelrus, defensa Diss. continente: *tres historias morborum in Clinico V. C. Suringar observatorum*, M. D. *cum laude.*

d. 28 Mart. EDUARDUS HENRICUS GERARDUS THYSSEN, Amstelodamensis, M. D., defensis Thesibus, Chirurgiae D.

d. 19 Maji. HENRICUS FRANCISCUS VAN DE VEN, Haganus, defenso Specimine continente: *Observationes ex Clinico V. C. Krieger*, M. D. *magna cum laude.*

d. 26 Maji. SAMUEL SENIOR CORONEL, Amstelodamensis, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

Eod. die. CONRADUS ALBERTUS ISAACUS HESTERMAN, Amstelodamensis, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 23 Junii. CORNELIUS JOANNES VAN DER KELLEN, Amstelodamensis, defensa Diss. continente: *Observationes quatuor partus praematurae artificialis*, M. D. *magna cum laude.*

d. 2 Sept. PETRUS MARINUS ADÈR, Rheno-Trajectinus, publice defensa Diss. sistente: *Observationes quasdam medico-practicas*, M. D. *cum laude.*

d. 4 Sept. CORNELIUS JOANNES VAN DER KELLEN, Amstelodamensis, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 6 Sept. DIDERICUS DOYER, JAC. FILIUS, Zwollanus, defensa Diss. continente: *septem casus morbi Cholerae Asiaticae*, M. D. *magna cum laude.*

d. 30 Sept. JACOBUS JOANNES MICHAEL VAN HAL, Oosterhoutanus, defensa Diss. continente: *quaedam de Dyserasia tuberculosa*, M. D. *cum laude*.

d. 17 Oct. DIDERICUS DOYER, JAC. FIL., Zwollanus, M. D., defensis Thesibus, A. O. D.

d. 29 Oct. DIDERICUS DOYER, JAC. FIL., Zwollanus, defensis Thesibus, Ch. D.

d. 12 Dec. CORNELIUS JOANNES VAN DER KELLEN, Amstelodamensis, M. D., defensis Thesibus, Ch. D.

d. 20 Dec. JOANNES BASTIANUS MOLEWATER, Roterodamensis, M. D., defensis Thesibus, Ch. D.

d. 7 Febr. GUILIELMUS KROL, Zutphaniensis, publice defensa Diss. continente: *Casum morbi tuberculosi pulmonum cum epicrisi adjecta*, M. D. *cum laude*.

IN FACULTATE JURIDICA.

d. 27 Febr. LUDOVICUS PETRUS FRANCISCUS BRUYN, ex Insula Java, publice defenso Specimine: *de quaestione possitne actio civilis de damno resarciendo coram judice poenali sec. Art.* 231 *Cod. institui adversus mulierem, marito auctoritatem suam non interponente*, J. U. D. *cum laude*.

d. 28 Mart. BERNHARDUS ORTUINUS THEODORUS WESTENBERG, Amstelodamensis, publice defenso Specimine: *de re, quam vis militaris afferre possit in sedendis seditionibus civilibus*, J. U. D. *cum laude*.

d. 31 Mart. JOANNES FREDERICUS HOUCK, Daventriensis, defensis Thesibus, J. U. D.

d. 12 April. GUILIELMUS MUYDERMAN LOOFS, Amstelodamensis, publice defenso Specimine: *de obligatione a locatore rerum contracta, ad ipsas res locatas restringenda*, J. U. D. *cum laude*.

d. 5 Maji. JACOBUS VAN GIGH, Haganus, publice defenso Specimine: *de negotiis gestis*, J. U. D. *magna cum laude*.

d. 10 Maji. ARNOLDUS JOANNES BEUKERS, Schiedamensis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude*.

Eod. die. ANDREAS JOANNES BONAVENTURA STOFFELS, Amstelodamensis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude*.

d. 23 Maji. Martinus Arnoldus van den Acker, ex pago Stratum, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 26 Maji. Bernardus Hubertus Hanlo, Amstelodamensis, defenso Specimine: *de cursu publico mercium ac vectornm ex principiis juris mercatorii*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 30 Maji. Joannes Gerardus ab Utrecht Dresselhuis, Wolfaertsdico-Zelandus, defenso Specimine: *de poena peregrinationis sacrae medio aevo in Neerlandia usitata*, J. U. D. *cum laude.*

d. 7 Junii. Germanus Adrianus Nebbens Sterling, Dordraco-Batavus, publice defenso Specimine: *de vectoribus et itineribus transmarinis*, J. U. D. *cum laude.*

d. 11 Junii. Isaacus Henricus Marinus Valckenaer, Flessinga-Zelandus, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 13 Junii. Arnoldus Martinus van Stipriaan Luïscius, Delphensis, defenso Specimine: *de Specim. Cod. Civ. Neerlandici A.* 1820. *Lib. I. inter se comparatis*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 17 Junii. Guilielmus Theodorus Rendorp, Amstelodamensis, defenso Specimine: *de origine et progressu juris in Kennemerlandia*, J. U. D. *magna cum laude.*

Eod. die. Jacobus Janus de la Bassecourt Caen, Haganus, defenso Specimine: *de locatum conductione fundorum*, J. U. D. *cum laude.*

d. 19 Junii. Jacobus Joannes Smits, Noviomagensis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 28 Junii. Dithmarus Melchior Rammelman Elsevier, ex Insula Curacao Americanus, defensis Thesibus, J. U. D.

Eod. die. Albertus Gerardus Kleyn, Bredanus, defenso Dissertatione cont.: *Quaestiones selectas de Athelicini jurisprudentia*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 30 Junii. Henricus Aemilius Carolus van Kerckhof, Roterodamensis, defenso Specimine: *de liberorum legitimorum filiationis probationibus*, J. U. D. *magna cum laude.*

Eod. die. Joannes Emericus van der Heyden, Eindhoviensis, defensis Thesibus, J. U. D.

Eod. die. Josephus Wynandus Theodorus Swaters van Schaumburg, Assa-Drenthinus, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

Eod. die. JOHANNES HENRICUS VAN FOREEST VAN DER PALM, Alcmarianus, defensis Thesibus, J. U. D.

d. 30 Sept. JOANNES NICOLAUS SMITS, Oosterhoutanus, publice defenso Specimine: *de initio probationis per scripturam sec. jus Neerlandicum*, J. U. D. *cum laude.*

Eod. die. PETRUS CLAUDIUS BYLEVELT, Noviomagensis, defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 1 Oct. JOSEPHUS JOHANNES SUYS, Sylva-Ducencis, publice defenso Specimine: *de intimo Religionis ac Ethices cum jure nexu*, J. U. D. *cum laude.*

d. 14 Oct. GUILIELMUS PETRUS SMITS, Dordraco-Batavus, defenso Specimine: *de Albo nautarum*, J. U. D. *cum laude.*

d. 20 Oct. LUDOVICUS ERNESTUS FRANCISCUS JACOBUS VON BÖNNINGHAUSEN TOT HERINGHAVEN, ex pago Tubbergen, publice defensa Dissertatione continente: *Observationes ad legem d. X Maji A.* 1817, *de Bancaeruptorum delictis et poenis*, J. U. D. *cum laude.*

d. 2 Nov. JOANNES HERMANNUS DE STOPPELAER, Medioburgo-Zelandus, defensa Dissertatione: *de Zelandica gente de Huybert, ejusque meritis de re cum publica tum literaria et de partibus quas in publicis Belgii Foederati rebus curandis egit Petrus de Huybert*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 6 Dec. PETRUS JOANNES ANTONIUS SMITS, Eindhoviensis, defensa Dissertatione: *de collatione bonorum*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 13 Dec. PHOEBUS HITZERUS VERBEEK, Amstelodamensis, publice defensa Dissertatione: *de cessione bonorum*, J. U. D. *cum laude.*

d. 20 Jan. AARON ADOLPHUS DE PINTO, Haganus, publice defensa Dissertatione: *ad locum Cod. Civ. Neerl. de Obligationum nullitate*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 23 Jan. DIDERICUS ARNOLDUS BERDENIS VAN BERLEKOM, Medioburgo-Zelandus, defenso Specimine: *de iis qui in itinere maritimo diem supremum obeunt*, J. U. D. *cum laude.*

ACADEMIA

RHENO-TRAJECTINA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORUM,

QUI,

INDE A DIE 26 MARTII A. 1851

USQUE AD DIEM 26 MARTII A. 1852,

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

C. G. OPZOOMER.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

B. J. LINTELO DE GEER.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

H. BOUMAN.
H. J. ROYAARDS.
H. E. VINKE.

IN FACULTATE JURIDICA.

A. C. HOLTIUS.
J. ACKERSDYCK.
G. W. VREEDE.
B. J. LINTELO DE GEER (Extraord.).
J. VAN HALL.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

A. VAN GOUDOEVER.
J. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD.
L. C. VISSCHER.
S. KARSTEN.
C. G. OPZOOMER (Extraord.).

IN FACULTATE MEDICA.

B. F. SUERMAN.
J. J. WOLTERBEEK (Emeritus).
J. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK.
G. J. LONCQ, CORN. JAN. FIL.
F. C. DONDERS (Extraord.).
L. C. VAN GOUDOEVER (Extraord.).

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE.
R. VAN REES.
C. A. BERGSMA.
P. J. I. DE FREMERY (Extraord.).
G. J. MULDER.
P. HARTING.
C. H. D. BUYS BALLOT (Extraord.).

LECTORES.

Antiquarum Litt. G. DORN SEIFFEN.
Linguae Germanicae J. H. HISGEN.
Linguae Anglicae J. VENNING.
Astronomiae A. S. RUEB.

CORNELII GUILIELMI OPZOOMER

ORATIO

DE

PHILOSOPHIAE NATURA,

QUAM HABUIT

DIE XXVI M. MARTII A. MDCCCLII,

QUUM MAGISTRATUM ACADEMICUM DEPONERET.

ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE CURATORES, VIRI AMPLISSIMI!

QUI CURATORIBUS AB EPISTOLIS ES, VIR CONSULTISSIME!

DISCIPLINARUM PROFESSORES, VIRI CLARISSIMI!

QUI MUNERUM AUT HONORUM AMPLITUDINE ESTIS CONSPICUI, VIRI GRAVISSIMI!

ARTIUM DOCTRINARUMQUE DOCTORES, VIRI DOCTISSIMI!

SACRORUM ANTISTITES, VIRI VENERABILES!

STUDIOSAE JUVENTUTIS CORONA, HUJUS ACADEMIAE CIVES, COMMILITONES EXOPTATISSIMI!

QUOTQUOT DENIQUE ADESTIS, QUI AD HANC SOLEMNITATEM CONFLUXERITIS, AUDITORES HUMANISSIMI!

Fuerunt multi, qui in patria nostra nullum unquam philosophiae locum fore, magnopere aut questi sunt aut gavisi. Nec puto, illorum numerum nostris temporibus esse imminutum; imo fortasse auctus est. Apud Germanos, inquiunt, vernacula planta est; apud nos autem adventitia, quae in soli nostri sterilitate, in nostri aëris temperie florere vix potest. Ex ingenio nostratium philosophica systemata numquam prodeunt; a vicinis illa mutuamur, nec quod accepimus, quippe cum nostrum non sit nec cohaereat cum opinionibus atque affectubus nostris, solida industria et diuturno amore colimus. Quae in Germania jam aliquot temporis viguerunt decreta, quae philosophi vocant *δογματα*, primum huc invecta multos, juvenes inprimis, alliciunt iisque novitatis gratia se commendant. It fama per urbes, — sed vires amittit eundo. Mox contemnitur quod quasi de coelo delapsum adorabatur; quod omnibus numinis instar erat mox, si forte hic illic quosdam retineat *ειδωλολατρας*, ridetur tamen a plerisque. Ferre

nequeunt Batavi subtiles istas definitiones et distinctiones, impeditas de rebus humano intellectu longe superioribus quaestiones, disputationes, quarum vita civilis nullos unquam fructus perceptura est. Nec minus respuunt dicendi illud genus, horridum nunc et barbarum, nunc tumidum et calamistratum, quod philosophorum generis quasi proprium esse videtur. Omnes doctrinae, tum physicae tum morales, laudem suam et dignitatem apud nos tuentur; philosophiam vero exsulare jubemus.

Quid ego, jam ante hos sex annos ad ipsam hanc, tam aspere et inurbane exsulare jussam, philosophiam in Academia Batava docendam vocatus, talibus respondebo? Haud facile me adduci, ut ea, in quibus omne vitae tempus consumere placet, repugnare concedam nationis ingenio, cujus partem me sentio, cujus saluti quantum potero prospicere ante omnia mihi cordi est, nemini mirum erit. Et tamen fortasse a philosophiae vituperatoribus philosophus ipse haud tantopere dissentior re quam verbis. Fieri potest, ut quod ab iis philosophia nominatur ego (dabitis enim profecto, ut in rebus inusitatis utar verbis interdum inauditis) ideologiam dicam, metaphysicam vel dogmatismum, ita ut, diversis vocabulis eandem rem reprobantes, sic etiam eandem rem diversis vocabulis laudemus. De verbis autem cum illis disputare, ingratum foret. Sufficit mihi, si illud, quod apud me philosophia est, quidquid tandem eodem nomine ab aliis significatum sit aut significetur adhuc, non modo non esse ejiciendum, sed contra civitatis jure donandum, imo a nostratibus semper esse donatum, perspicuis argumentis demonstraverim. Ad paucissimos illos, qui philosophi appellatione ornati sunt, non provocabo; apparent enim rari nantes in gurgite vasto; nec quod unus alter hic coluit vernaculum idcirco dici meretur. De Spinosa ne verbum quidem, quasi ille ostendat, philosophiam Batavorum quam maxime esse propriam, et ab iis demum in Germaniam migrasse. Est enim unus ille in paucis; et ipsi judicetis, num hac in tanta re unus totius populi causam dicere possit. Et ea ipsius ratio ac disciplina est, ut, si a gente nostra alienam esse eam confitear, ipsam tamen philosophiam ex civitate haud expulerim. Exemplis rem meam non confirmabo; certiora sunt, quibus me defendam. De nostratium indole nihil attinet disserere; qualis sit, cuique vestrum non ex argumentatione, sed ex intimo pectoris sensu et perenni vitae cum aliis consuetudine notissimum est. Hoc unum

cogito, non gentis nostrae, sed philosophiae naturam vobis delineare, de mutata ejus conditione dilucide et brevissime dicens. Vestrum erit judicare, an hujusmodi doctrina, qualem depingam, in Hollandia colenda sit an vero repudianda. Me autem, hanc pro domo causam agentem, benevolé audiatis, vestraque indulgentia ignoscatis quae viribus meis deësse mihi conscius sum.

Ab antiquis inde temporibus omnes, qui res sensibus obnoxias dividere conati sunt, distinxerunt inter eas, quae sensu utuntur, et eas, quae sensus expertes sunt, de nonnullis dubitantes, utrum ad hanc classem illamve referendae sint. Ab ipso homine initium, de quo ambigi non potuit, ita quidem, ut quid sensum intelligamus definire non opus sit. Dilucidius enim nihil excogitari potest, ita ut alia omnia potius explicet ipse, quam per alia explicandus sit, quapropter multi in eo solo putant veri esse judicium. Caeterae res, animalia, plantae, cum homine comparantur, in quibus si eadem iisve simillima inveniuntur, quorum origo in nobis sensus est, ex eadem consecutione eandem causam colligimus.

Quidquid est quod sensum habeat, id necesse est sentiat et voluptatem et dolorem. Omnia igitur animantia, quum nunc in meliore causa sint, nunc deteriore statu, discrimen illud sentiunt et profitentur. Voluptatis verbo duae res subjiciuntur, laetitia in animo, commotio suavis jucunditatis et gaudium in corpore. De dolore idem valet. Voluptuariam conditionem laetitia sequitur, aegritudo molestam.

Omne animal, simulatque natum sit, ipsum sibi conciliatur et commendatur ad se conservandum, et ad suum statum, eaque, quae conservantia sunt ejus status, diligenda; alienatur autem ab interitu iisque rebus, quae interitum videantur afferre; id agit, ut ita sit affectum, ut optime secundum naturam affectum esse possit. Voluptatem igitur appetit eaque gaudet ut summo bono; dolorem aspernatur ut summum malum, et, quantum possit, a se repellit. Voluptatem expetendam, fugiendum dolorem sentit, ut calere ignem, nivem esse albam, dulce mel, quorum nihil oportet exquisitis rationibus confirmare. Jucundum motum, quo sensus hilaretur, praefert dolori. Sensum habet sui, eoque se et sua diligit. Summa igitur

vi atque contentione id agit, ut se, vitam corpusque tueatur, ut pastum, latibula, verbo ut omnia, quae sunt ad vivendum necessaria et dulcem motum afferunt sensibus, anquirat et paret. Quae nocitura videantur declinat, ut in eam veniat conditionem, in qua laetitia gestiat nec ullo dolore excrucietur.

Maxime autem inter se differunt vires, quibus diversa animalium genera praedita sunt, ita ut, licet ad summam felicitatem ac jucunditatem nullum perveniat, alia tamen propius accedant, alia longissimo semper intervallo distent. Maximis in terris viribus homo gaudet; humanum genus validissimum. Vescimur enim, inquit Tullius, bestiis et terrenis et aquatilibus et volatilibus; efficimus etiam domitu nostro quadrupedum vectiones, quorum celeritas atque vis nobis ipsis affert vim et celeritatem. Nos onera quibusdam bestiis, nos juga imponimus; nos elephantorum acutissimis sensibus, nos sagacitate canum ad utilitatem nostram abutimur; nos e terrae cavernis ferrum elicimus, rem ad colendos agros necessariam; nos aeris, argenti, auri venas penitus abditas invenimus, et ad usum aptas et ad ornatum decoras; arborum autem consectione omnique materia et culta et silvestri partim ad calefaciendum corpus, igni adhibito, et ad mitigandum cibum utimur, partim ad aedificandum, ut tectis saepti frigora caloresque pellamus. Quas res violentissimas natura genuit, earum moderationem nos soli habemus, maris atque ventorum, plurimisque maritimis rebus fruimur atque utimur. Terrenorum item commodorum omnis est in homine dominatus. Nos campis, nos montibus fruimur; nostri sunt amnes, nostri lacus; nos fruges serimus, nos arbores; nos aquarum inductionibus terris fecunditatem damus; nos flumina arcemus, dirigimus, avertimus; nostris denique manibus in rerum natura quasi alteram naturam efficimus. Est hujus roboris et dominatus causa in intellectu. Homines enim, etsi aliis multis, in hoc uno a bestiis plurimum differunt, quod rationem habeant a natura datam, mentemque et acrem et vigentem, quae et causas rerum et consecutiones videat, et similitudines transferat, et disjuncta conjungat, et cum praesentibus futura copulet. Qua quo magis omnibus antecedunt, eo magis viribus quoque praestant. Majorem naturae partem idcirco imperio regere possunt, quia majorem habent naturae cognitionem. Scientiae finibus prolatis ditionis etiam fines proferuntur. Nihil nobis subjicere, nihil ad

nostrum arbitrium movere et moderari possumus, nisi ipsius indolem perspexerimus, causas a quibus proficiscitur, naturae leges quibus regitur, utilitatem quam potest afferre. Nostras leges naturae non constituimus, nisi ipsius legibus cognitis et observatis.

Nec alia est scientiae origo, cujus omnis summa ad beate vivendum relata est, idque unum expetentes homines se ad haec naturae studia contulerunt. Initio enim non veri amore, sed sui ipsius amore unusquisque impulsus, id unum egit, ut suis rebus consuleret, et maxima quadam jucunditate perfunderetur. Mox autem alia nata est rerum conditio, et nos quidem cognitionem rerum aut occultarum aut admirabilium ad beate vivendum necessariam ducimus, eamque propter se adsciscendam arbitramur, quod habeat quiddam in se quasi complexum et continens veritatem. Quam enim utilitatem aut quem fructum petentes, scire cupimus, illa, quae occulta nobis sunt, quomodo moveantur, quibusque de causis ea versentur in coelo? Quis autem tam agrestibus institutis vivit aut quis contra studia naturae tam vehementer obduruit, ut a rebus cognitione dignis abhorreat, easque sine voluptate aut utilitate aliqua non requirat et pro nihilo putet? In ipsis igitur rebus, quae discuntur et cognoscuntur, invitamenta insunt, quibus ad discendum cognoscendumque moveamur. Quod maximas inter progressuum causas fuisse, nullus infitiabitur. Disjuncta enim studiorum membra tum demum conjunguntur, doctrinarumque sors, ut ita dicam, nascitur, quum non utilitatis causa, quam ex iis speramus, sed propter ipsam, qua nitent, praestantiam eas colere coepimus. Et ne quis putet, solivagam fore et jejunam hanc rerum cognitionem, nec fructus, ad quos non attendere videmur, esse laturam; bonam enim feret frugem, et uberiores percipiemus fructus, ut illi ipsi, qui doctrinae studiis et sapientiae dediti sunt, ad hominum utilitatem suam prudentiam intelligentiamque potissimum conferant.

Videtis igitur A. A., si fines imperii proferre ac diversas naturae provincias nostrae ditioni subjicere velimus, necesse esse, ut disjecta cognitionis membra colligentur et in disciplinarum formam redigantur. Est vero et aliud studiorum praesidium, non in conjungendo, sed contra in dividendo positum. Operarum dico partitionem, eo magis necessariam, quo latior pateat doctrinarum campus. Officia inter se diviserunt homines, et

suis quemque implicitum videmus negotiis. Hic enim non nisi ad ea attendit, quae mari caelove fiunt; plantarum ille formas et vicissitudines perscrutatur. Alius id unum in rebus corporeis curat, quod spatium occupant, suaeque disciplinae splendidum *μαθησεως* nomen imponit, quid de caeteris existimet ipsa hac *μετωνυμια* demonstrans. Alius in animalia inquirit, negligit reliqua; ut verbo dicam, unusquisque immensae illius doctrinarum areae unam sibi quam colat partem eligit. Eadem in disciplinis consecutio, quae in artibus quaestuosis et illiberalibus. Tantos enim per operarum distributionem effecimus processus, ut vix credibiles videantur, quae si facta non esset, *φυσιλογιας* conditio non dubito quin nostra aetate eadem esset atque Graecorum, imo multo adhuc deterior.

Ita autem res humanae se habent, ut commoda sua semper incommoda sequantur. Universum genus humanum quotidie fere progreditur; singulos homines saepius retro ire nemo negabit. Sordidarum artium sequimur exemplum. Idem operariorum numerus in uno die, negotiis distributis, plura fabricatur, quam per anni spatium antea conficere potuit; singuli vero operarii, in sua quisque arte excellentes, caeterarum artium, ni medicina adhibeatur, adeo rudes sunt, ut cultiorum virorum nomine vix digni videantur. Doctorum virorum eadem paene conditio, ut summo jure contendi potuerit, apud antiquos quidem qui eruditionis laudem quaerebant omnes ad humanitatem pertinentes artes atque doctrinas mente sua complexos esse nec ullam intellectus facultatem neglexisse; nos autem ingenii quasdam tantum vires, paucissimas saepe, ad maturitatem perducere. Quid enim effecit operarum illa partitio? Eruditorum hominum maxima pars, in una disciplinarum provincia omnibus rebus praecellens, reliquas omnes aut parvi facit, aut, si magnis eas efferat laudibus, non ita tamen colit, ut paulum aliquid ultri primas litteras progressa sit. In moralibus praesertim doctrinis ingenii istae cernuntur angustiae. Physicarum enim disciplinarum qui uni alteri se dedit reliquas etiam quodammodo cum ea conjungere earumque aliquam sibi comparare solet notitiam. Moralium autem qui hanc illamve perscrutatur, caeterarum admodum vulgo rudis et inscius est. Quod quo magis appareat, quid morales disciplinas intelligam, et originem unde ducant, explicandum est.

Nihil habet dubitationis, quin homines plurimum hominibus et prosint

et obsint, nec ulla tam detestabilis pestis est, quae non homini ab homine nascatur. Est igitur hoc maxime necessarium, non tantum naturam, sed homines etiam nobis subjicere et ad usus nostros adjungere, ut eorum studiis ea, quae natura desiderat, expleta cumulataque habeamus, per eosdemque, si quid importetur nobis incommodi, propulsemus ulciscamurque eos, qui nocere nobis conati sunt. Quod ut facere possimus, eorum indolem noscere debemus, animi affectiones et cupiditates quibus movetur, leges denique, id est constantem et perpetuum ordinem, qui in vehementissimo etiam animi impetu observatur. Nec in singulis hominibus consistere possumus; inprimis attendendum ad eorum congregationem, ad humanam et civilem quae dicitur societatem. Unusquisque omni ope atque opera eniteretur, ut alios omnes sibi soli, suae causae suoque emolumento subjiceret, nisi duae res essent, quibus improbum illud privatae utilitatis studium coërcetur. Nihil enim appetentius similium sui, nihil rapacius, quam natura, nec quidquam est, quod ad se rem ullam tam alliciat et tam attrahat, quam ad amicitiam similitudo. Ipsa natura, praescribens, ut homo homini, quicumque sit, ob eam ipsam causam, quod is homo sit, consultum velit, vi rationis eos conciliat et ad orationis et ad vitae societatem; impellitque, ut hominum coetus et celebrationes et esse et a se obiri velint ob easque causas studeant parare ea, quae suppeditent et ad cultum et ad victum, nec sibi solis, sed aliis quos caros habeant tuerique debeant. Sic ipsi inter se aliis alii prodesse student; in hoc naturam ducem secuti, communes utilitates in medium afferentes mutatione officiorum, dando accipiendo, tum artibus, tum opera, tum facultatibus devincientes omnium inter omnes societatem. Natura solitarium nihil amat, semperque ad aliquod tamquam adminiculum annititur, ex quo efficimus, hominem naturae obedientem homini nocere non posse. Quid enim interest, motu animi sublato, non dico inter hominem et pecudem, sed inter hominem et saxum aut truncum aut quidvis generis ejusdem? At praeter hanc nobis ingenitam caritatis societatem alia etiam medicina est, quam homoeöpathicam dicere mihi liceat. Sibi enim soli prospicere eo quisque impeditur, quod caeteri quoque hominis sibi singuli consulunt, quibus, si conjunctis viribus utuntur, unus homo, etiamsi validissimus sit, multo est infirmior. Multorum enim odiis nullae opes possunt obsistere. Non dëerunt unquam, hoc me non

fugit, qui aliorum spoliis suas facultates, copias, opes augeant, quaeque ipsi non tribuunt aliis, haec ab aliis desiderent; sed animadverto etiam, horrendos hujus studii eventus, quantum humana valet imbecillitas, iisdem reliquorum omnium studiis averti.

Gradus autem plures sunt societatis hominum. Ut enim ab illa infinita omnium inter omnes discedatur, propior est ejusdem gentis, nationis, linguae. In qua ut multum valeamus et communi utilitati servire possimus, necessariam esse ipsius cognitionem, accuratam rerum, ex quibus non tantum conflatur et efficitur, sed in quibus etiam posita est, notitiam, ex iis, quae disputavimus, cuique patebit.

Nova igitur disciplinarum series oritur, quae quum ad hominem, animum dico (physiologia enim quae nunc dicitur physicis annumerata est), pertineant, moralium nomine recte significari solent.

Facta est eadem in illis tum conjunctio tum distributio, quam in physicis quasi digito vobis monstravi. Nec alia fuit consecutio. Idem universi generis humani progressus; eaedem in singulis hominibus ingenii angustiae. Theologorum enim maximam partem in juris disciplina omnium rerum videmus ignaram; jureconsultis ne nomina quidem cognita sunt summorum virorum, qui religionis causam tuiti sunt eamque a sordibus humanis purgaverunt. Qui privato juri operam dant publicum jus, gentium historiam, reipublicae constituendae et tuendae rationem negligunt; qui in rerum publicarum varietate versantur juris principia vix curant. Artium ingenuarum et elegantium natura atque historia paucissimis cordi est; a plerisque contemnitur, in gravioribus studiis, ut jactant, occupatis.

Est igitur in aperto, A. A., operarum partitionem doctrinarum progressui adeo necessariam esse, ut eam negligere et ad antiquissimam conditionem redire nequeamus; una autem tantorum incommodorum causam fuisse, ut anxie quaeramus, num aliquid reperiatur, quod damna arceat, commoda tueatur. Nec frustra quaerimus; summus enim omnium rerum gubernator, humano generi prospiciens, plerosque arctissimis unius disciplinae finibus circumscribens, paucis quibusdam majora largitus est, eosque in summo posuit montis jugo, unde omnia ejus latera atque omnem ei subjectam vallem oculis terminare possint. Plurimas scilicet easque maxime diversas disciplinas mente sua complectuntur, et ita complectuntur, ut earum ratio-

nem et vinculum, quo colligantur, penitus perspiciant. Nec enim multiplicis variaeque doctrinae jactatores sunt; hoc ipsorum proprium est, omnes illas disciplinas ad artis perpetuis praeceptis ordinatae modum revocare, ut eam in toto mundo ubique intelligant continuationem seriemque rerum, qua alia ex alia nexa, et omnes inter se aptae colligataeque videntur. Exemplo rem confirmare liceat. Si quis adeo eruditus est, ut quid humanum genus primum in religione, tum in civili ratione, deinde in litteris, tandem in artibus, sive honestis, sive sordidis, profecerit, accurate possit explicare, non is sum, qui in eo spem salutis ponam. Sin autem plurium disciplinarum variarumque eruditionum ornamento acerrimum junxerit et subtilissimum judicium, ut tantae molis capax sit, et religionem, rationem civilem, litteras, artes denique liberales et quaestuosas, arctissimo inter se vinculo cohaerere sibi persuasum habeat; sin ubique in rerum consecutione easdem observatas viderit leges, eandem normam, etiamsi distinctis progrediantur viis et ad diversos fines homines tendant, tum sine dubio is est, qui nobis succurrere et ex angustiis singularum doctrinarum nos eripere possit.

In iis, quae de rerum natura disputantur, plures jam conati sunt, diversas eorum partes in corpus redigere, et in omnibus naturae provinciis certum et immutabilem ordinem, inviolabiles leges et continuum ab uno gradu ad alterum progressum monstrare. Alii ab imis inde, quae in terris existunt, corporibus usque ad hominem, vita ac ratione praeditum, unum esse nulla re interruptum tenorem, in quo nihil omnino desideratur, perspicuis ostenderunt argumentis. Alii in ipsarum terrarum mutationibus sive *μεταμορφωσεων* serie eundem observatum vident ordinem, quem in incolarum mutationibus perspiciunt. Alii denique, et sensibus et animo totum hunc *κοσμον* percipientes atque comprehendentes, eandem ubique fabulam agi, cujus nec primus actus nec extremus a poeta neglectus est, omniaque rerum genera, quibus plurimae occupantur disciplinae, iisdem legibus subjecta esse docent. Est horum, ni fallor, ingenio tribuendum, non partes naturae, sed ipsam nobis cognitam esse naturam.

Nec in moralibus disciplinis desunt, qui operam dant, ut eas colligent atque artificio et via tradant. Litterarum enim historiam conjungi et componi videmus cum artium, *φυσιολογιας*, juris, civilis rationis, ipsius religionis historia. Publicarum etiam rerum vicissitudines, quarum cognitio

9*

ab aliarum omnium rerum cognitione separari solebat, ad opiniones et sententias hominum, qui aliquam in iis sustinuerunt personam, relatae sunt. Maximos etiam populorum motus ac tumultus, rerumque publicarum commutationes ita cohaerere cum iis motibus atque conversionibus, quibus philosophia et religio fuerunt subjectae, ut ab iis divelli nequeant, dilucide jam demonstratum est. *Οὐδαμυ γαρ κινυνται μυσικης τροποι ἀνευ πολιτικων νομων των μεγιστων, ὡς φησι τε Δαμων και ἐγω πειθομαι.*

At videte, A. A., quo tandem, tardo pede progressi, pervenerimus. Ipsa haec disciplinarum colligatio, cujus finis est, ut omnes aliquando in unius disciplinae formam redigantur, philosophia est, et philosophus is solus dici meretur, qui ad hunc finem tendit, et eadem ratione plures doctrinas inter se conjungit, qua in ipsis singulis doctrinis diversae conjunguntur sententiae. Ad summum igitur philosophiae gradum nemo accedit, nisi qui omnes omnino disciplinas, cunctas humanae scientiae partes, arte concludere, in omnibus mundi provinciis, sive ad corpus pertineant sive ad animum, eundem ordinem, easdem leges observatas esse demonstrare possit. Quis autem est, cui hanc Corinthum adire contigit? Quis omnem rerum universitatem tam accurate novit, ut in nulla re peregrinus sit atque hospes? Quis rerum physicarum ac moralium aeque peritum se profiteri potest? Paucissimi sane adeo beate vivunt. Apud hos solos summa invenitur philosophia, ad quam quo proprius accedimus, eo digniores sumus philosophi appellatione.

Philosophicae inquisitiones ac disceptationes, si talis earum indoles est qualem delineavi, nullum certe habent in cultu horrorem. Allicient potius quam deterrebunt eruditos, qui in una altera doctrinarum parte excellunt. Quodsi, ad ea attenti, quae philosophiam simulare solent, hostilia adversus eam induunt, eamque contumeliis insectantur, injuriae criminis rei vix videntur. Naturalis quae dicebatur philosophia, in ipso hoc saeculo omnium fere sermone celebrata, imo janua dicta, qua effracta et revulsa tota pateret natura, hodie inutilis habetur contemplatio, quae philosophis forte in deliciis esse potest, physicis autem admodum vana est et sterilis. Etenim si, ut ab ipso Schellingio dictum reperimus, illius est, ad hanc respondere quaestionem, num omnino consistere possit natura, nullam sine dubio utilitatem physico afferet, qui ad *φαινομενα* tantum attendit, parum curans,

utrum in mente sola, an etiam extra cogitationes existant. Verum ab inani hac disciplina, abstrusis occupata quaestionibus, verbis utenti aeque abstrusis, philosophiae honorem abjudico. Mihi philosophia naturalis, quam apud eos ne quaeratis, qui ipsius auctores atque principes dicti sunt, ea doctrina est, quae ostendit, totam naturam opus esse summa arte perfectum, cujus diversae partes efficiunt, ut totius artificii vis atque splendor augeatur, aut, si quis malit hoc simili uti, imperium, cujus diversae regiones arctissime cohaerent eademque prima lege reguntur. Haec tanta luce res corporeas perfundit, haec tantopere exacuit ingenii aciem, ut totam naturam mentis oculis terminare et vinculum perspicere possimus, quo remotissimae res colligantur. Nec hujusmodi disciplinae momentum et auctoritatem ab ullo umquam physico, cujusvis naturae partis ipse contineatur finibus, parvi factum iri, audacter contendo. At procul ab ea absint qui in ipsa astronomia, chemia, physiologia, parum admodum profecerint, et paucis quibusdam animo anteceptis rerum informationibus contenti, *ἐμπειριαν* contemtui habeant. Nemo ad eam accedat, nisi qui *ἐμπειρικας* disciplinas quam accuratissime fieri potest cognoverit, et, in ipsarum omnium quasi centro positus, levi opera ad quamvis orbis partem se movere possit. Est mihi in hac philosophiae parte HUMBOLDTIUS, ne aliorum nomina recitem, dux atque auspex. Ipsius audiatis verba, quibus suam rationem ac disciplinam eleganter exposuit.

Hoc, inquit, licet enim in Latinum illa convertere, hoc cogito, rerum universitatem vere universitatem, corpus, intelligere; in singulis rerum formis easdem percipere conditiones, easdem naturae leges; et ab ipsis his legibus ad causarum nexum adscendere. Incipit hoc mundi seu naturae ordinis intelligendi studium ab iis conditionibus, quibus physicae mutationes ubivis juris quasi aequabilitate subjectae sunt; ducit ad eorum, quae videmus, perceptionem atque intelligentiam, minime vero ad illam naturae contemplationem, quae ab una proficiscitur cogitatione, neque ad eam unitatis rationem, quae ab *ἐμπειριᾳ* divulsa est. Ab ea enim longo intervallo distamus aetate, qua fieri posse confidebatur, ut omnia, quae sensibus et animo percipiuntur, ad absolutum quemdam naturae conceptum referantur. Physica illa, quam persequor, *κοσμογραφια* non eam simulat de rerum natura doctrinam, quae sola nitatur ratione; est potius eorum,

quae videntur et *ἐμπειρια* duce cognoscuntur, complectio vel, si hoc verbum aut minus placet aut minus intelligitur, *καταληψις*. Unitatis ratio, ad quam *κοσμογραφια* mea reducenda est, non nisi ea est, quam in rerum gestarum narratione, in historia, appetimus. Omnia quae fiunt, sive in eorum serie, quae aut ipsa rerum natura gignit aut hominum virtute in ea efficiuntur, sive in gentium fatis, verbo omnia, quae casui et vicissitudini obnoxia sunt, e philosophicis notionibus duci ac describi nequeunt. *Κοσμογραφια* et perpetua rerum gestarum historia aeque ad *ἐμπειριαν* pertinent; utriusque autem meditatio atque complectio, arguta rerum descriptio et digestio, tum a natura tum a gentibus gestarum, fidem nobis faciunt, omnia aeterna disponi necessitate, quae omnes tum corporum tum animorum vires regit, quaeque ipsa natura habenda est in utraque ipsius parte, et rerum corporearum, et eorum, quae ab omni mortali concretione segregata sunt. Ea inde nascitur perceptionis simplicitas atque perspicuitas, ea naturae legum cognitio, quae in *ἐμπειρικαις* disciplinis ultimus videtur humanarum indagationum finis.

Quod valet de philosophia naturali idem etiam de ea valeat necesse est, quae ad animum, ad officia, ad civitatem refertur. Cujus diversas partes ne oratione persequar, quum summas rerum tantum attingere longius foret, de una juris philosophia sive naturali jure dicendum videtur. Antea *ἀδυτων* instar in juris sacrario sanctissime eam cultam fuisse constat. Ad haec occulta ac recondita templi, quo vulgares Jureconsultos adire fas non erat, maximo tantum doctrinarum pontifici, philosopho nimirum, aditus patebat. Multa cum veneratione eum omnes prosequebantur, qui divinum ibi ac aeternum jus suis ipse oculis intuebatur, suisque auribus sancta audiebat juris oracula, nullis interrupta civilis juris fortuitis et arbitrariis praeceptis. At quantum mutata est rerum conditio! Hiccine est ille Telamo, modo quem gloria ad coelum extulit? Quem adspectabant? Cujus ob os Graji ora obvertebant sua? Jureconsulti eum admirari ejusque effatis et *κυριαις δοξαις* audientes esse desierunt, nec amplius sanctos recessus philosopho invident. Cui enim bono aeternum illud jus, quo nullo umquam tempore uti poterunt? Nec facile adducuntur ad credendum, illum, qui ne *προναον* quidem civilis juris adierit, ad intimos divini ac naturalis juris recessus penetrasse. Equidem sane non miror, maxima

eos prosequi inimicitia simulatam hanc philosophiam, quae, a veris civitatium juribus mentem avertens, ad illud jus attendit, quod numquam usu recipiendum sit. At alia omnia sectatur juris philosophia, qualem animo meo concepi. Quicumque ei se dederit a jure civili, patrio inprimis, initium faciat, ac tunc demum, quum jureconsulti nomen sine ulla arrogantia sibi vindicare poterit, ad altiora tendat eaque conjungere studeat, quae in ipsa jurisprudentia disjuncta viderit. Tunc demum quaerat, quid tandem in homine et in civili reperiatur societate, unde juris atque injuriae notio ortum habeat, et qua ratione haec *ἰδέα* magis magisque se explicuerit et ad nostri juris maturitatem perducta sit; tunc demum ad perfectiorem illam juris speciem omnes in animo suo informatas notiones, maximam sine dubio partem e sua aetate suaque gente petitas, digerat et disponat. Hoc enim juris philosophiae proprium est, disjunctas juris partes colligare; rationem ostendere inter privatum jus et publicum; locum indicare, qui a jure criminali quod nunc dicitur occupatur; explorare vim poenarum et vinculum, quod inter eas et juris injuriaeque notionem intercedit; in earum principia et finem inquirere. Hanc autem disciplinam omnibus jureconsultis, qui majorem quam legulei dignitatem appetunt, et in ipsarum, quibus jus definitur, legum constitutionem vim habere cupiunt, summe necessariam esse, nullus dubitabit. Haec scilicet efficit, ut in legibus emendandis certo gradu incedere possit populus; nec enim perfectam illam et omnibus numeris absolutam juris speciem ante oculos ponit, cujus nulla umquam gens capax erit; explicat potius, a quibus initiis suae aetatis suaeque gentis homines profecti, quo pervenerint, quae, nisi me omnia fallunt, una via est, qua ad eam juris descriptionem progredi possit humanum genus, quae omnium commodis, omnium saluti optime serviat.

Haec duo exempla sufficere videntur, ut et philosophum et eos, qui ad singularum disciplinarum studia animum referunt, in iisdem rebus elaborare, perspicue demonstratum sit. Numquam ita inter se convenerunt eamve fecerunt partitionem, ut omnia, quae in hoc mundo exstant, horum ingenio assignarentur, alius autem quidam mundus, qui tantummodo ad cogitationem valeat, illi, philosopho nimirum, mandaretur. Jam satis diu philosophia veras res effugit, ut in sublimiores fictarum rerum regiones adscenderet, e quibus nullos vita civilis fructus percipere potuerit. Non is sum, qui ab

hujusmodi philosophis plurimos errores ac praejudicatas opiniones eversas esse negem, verum hoc etiam contendo, omnem eam utilitatem, quam maximi sane facio, non ex sterili ipsorum philosophia, verum ex critica, qua simul inclyti fuerunt, arte petitam esse. Qui multum in rebus externis valere cupit ab eo incipiat, ut earum conditionem, ut mundum hunc *αἰσθητον* penitus cognoscat et omnia, quibus uti possit, explorata habeat. Is enim optimus erit philosophus, qui plurimas disciplinas accurate tenet iisque ingenii dotibus excellit, quae in disjunctis atque dispersis colligandis cernuntur. Qui omnes doctrinas mente sua complecti nequit aliquas ex iis eligat, quae arctius inter se cohaerent, seu physicas igitur seu morales. Hoc autem unusquisque cogitet, eum, qui philosophi partes agere velit sine perfecta completaque, quantum humanae vires valeant, diversarum disciplinarum notitia, praestigiatorem esse, qui primum se ipse, tum alios etiam decipere conatur. Et ne quis putet, extinctam esse eorum gentem, inanem quam tenuerunt regiam. Illi quidem, qui in naturalis philosophiae studio florere dicebantur, tenui nostris temporibus auctoritate sunt. Nec illi laudibus efferuntur, qui simulatae isti juris philosophiae operam dant. Verum novi exstiterunt homines, qui, tum historiae tum publici juris admodum imperiti, de civitate tamen optimaque ejus forma philosophantur, et singularem, ut prae se ferunt, quandam summae perfectionis speciem animo et mente informantes, omnia ad ipsius effigiem disponere et digerere student, nulla neque temporum neque conditionum ratione habita. Negligunt enim sublimes isti nugatores, hanc quoque disciplinam, quae ad civilem rationem pertinet, ita ab *ἐμπειρίᾳ* pendere, ut, quod a Bacone minus quidem latine, sed recte tamen dictum reperimus, „circa subjectum versetur, quod caeterorum omnium maxime est materiae immersum, ideoque difficillime ad axiomata reducitur."

Si vera sunt, A. A., quae disputavimus, quid de philosophorum oratione et vocabulis judicandum sit, quibus utuntur quasi privatis ac suis, facile ex iis colligitur. Post Kantium imprimis adeo horridum et barbarum fuit eorum dicendi genus, ut ad ea, quae litteris mandaverint, plerisque etiam doctioribus viris aditus vix pateat. Errant autem, qui ad hunc sermonem alligatos eos censeant. Qui in iisdem rebus versantur, in quibus caeterae disciplinae occupatae sunt, non est, quod aliis utantur verbis. Nec enim,

quum eorum orationem ad commune judicium popularemque intelligentiam accommodandam esse dico, illud cogito, necesse esse, ut indoctis scribant et ab omnibus intelligantur, verum hoc unum, ut eam tantummodo animi attentionem exigant, quae jure ab omnibus postulatur, qui cogitationes suas ordine disponere solent.

Audivistis igitur, quid philosophiam intelligam quaeque sit ipsius oratio. Vix opus est, ut multa addam. Causa vicisse jam videor, etiamsi perorare recusem. Hoc scilicet mihi persuasum est, vestro omnium judicio hanc disciplinam, cujus origines vobis monstravi, non improbari, verum summis ornari laudibus. Hanc sine dubio non ad Germanos rejiciendam esse censetis; ex injusto exsilio in patriam hanc revocatis, atque omni postliminii jure donatis, in parem juris libertatisque conditionem cum reliquis humanae scientiae partibus eam recipientes. Quid enim? Hoccine Batavorum proprium sit, singulas quidem doctrinas summo animi ardore excolere, earum vero conjunctionem omni studio arcere? Num astronomia, *φυσιολογια*, chemia, botanice, mathesis etiam, in Hollandia florebunt; philosophia autem, quae per totam naturam easdem leges observari, intimoque vinculo omnes ipsius partes cohaerere ostendit, turpiter neglecta jacebit? Quid? humanitatis studia, in quibus majores nostri excelluerunt, locum suum et decus apud nos tuebuntur? Theologia, jurisprudentia, reipublicae gerendae ratio et prudentia, sempiternae gloriae Batavos commendare pergent; philosophia autem, quae in religione, in jure, in civili ratione, in litteris etiam, idem nostrae gentis ingenium reperiri docet, contemnetur omnique afficietur ignominia? Nemini vestrum hujusmodi quid in mentem venire potuit. Si philosophiam vituperare ausi fuistis, eam intellexistis, quae a veris rebus ad *ἰδεας* evolare conatur, nec ducem sequitur *ἐμπειϱιαν*. Ad hanc autem, quam vobis delineavi, non attendistis; haec, simulac formam ipsius et tamquam faciem videtis, mirabiles in animo vestro amores excitat. Nec enim quidquam aliud est praeter studium sapientiae; sapientia autem, ut a veteribus philosophis definitum est, rerum divinarum et humanarum causarumque, quibus eae continentur, scientia. Nulla pars ejus inculta ac deserta est; omnia ejus praecepta ad vitam referuntur; frugifera tota et fructuosa, cui qui pareat omne tempus aetatis sine molestia possit degere. Pergant igitur homines nostri in eam incumbere; pergite juvenes! philoso-

phiae operam dare; fructus percipietis uberrimos; rudem enim et indigestam disciplinarum molem ita in corpus redactam videbitis, ut in omnibus, quae in universo hoc mundo exstant, unius primae legis imperio subjectis, unius etiam mundi genitoris vestigia appareant.

Academiae historia paucis exponenda est; copiose enim de ea dicere haud placet. Nemini vestrum gratum fore arbitror, si singula consectar et colligam, quae ex museis nostris caeterisque ejusmodi studiorum praesidiis elata quaeque in ea invecta sunt. Hoc etiam anno, ut antea, doctrinarum explicationi servierunt; fuerunt autem sine insigni accessione. De bibliotheca tantum plura dicenda videntur; majora enim habuit incrementa, quibus apparuit, illam erga patrias academias liberalitatem, qua majores nostri cernebantur, imminutam quidem nec tamen prorsus extinctam esse. Accepimus enim ab amplissimo viro, cujus nomen publice referri vetuit ejus modestia, omnium fere, quae ad fabulas Plautinas spectant, librorum corpus, ita ut in hac litterarum parte paucissima sine dubio hic desint. Ostendit iterum acceptissimo hoc munere venerabilis ille hujus academiae alumnus, quanti faciat Musarum sedem, cui ipse plurima accepta refert. Utinam omnes fructuum, in academiis perceptorum, adeo essent memores et eandem gratiam redderent. Lubens enim confiteor, studiorum praesidia, cum ex publico aerario vix sustententur, privatorum hominum dona, ut vitam agere pergant vere vitalem, admodum desiderare. Quod ab aliis etiam perspectum esse gaudeo, nonnullis scilicet ditioribus hujus urbis civibus, quorum munificentia tria fere florenorum millia in bibliothecae usum contulit. Gratias vobis ago sincerrimas, nobilissimi viri! si qui inter auditores meos adestis. Nomina vestra mihi incognita sunt, nec ea memoriae tradere possum, sed fructus eorum, quae fecistis, a studiosa juventute percipientur, quamdiu litterae in patria nostra florebunt. Nihil aliud quaesivistis; hoc decus vestrum, haec vestra laus sit apud posteros!

Annus in nostro amplissimo senatu, academiae Curatores atque Professores! sine clade fuit. Nullum lugemus. Senibus etiam dira mors pepercit. Unus Hartingius noster, quem omnes observamus et diligimus, iniqua

valetudine conflictatur, nec tamen, est Deo gratia! periculose aegrotat. Speramus fore, ut optimus ille vir, summa assiduitate, maxima doctrinae copia conspicuus, cujus tota vita in rebus honestis perspecta est, brevi in sanitatem restituatur, suisque disciplinis ornamento sit atque praesidio.

Tibi imprimis gratulamur, Clarissime SUERMAN! venerabilis professorii ordinis Nestor, cui, licet morti vicinus fueris, restitutam esse sanitatem omnes gaudemus. Studiorum causae, aegrotantibus, patriae servatus es. Diu adhuc nobis superstes esto consilium atque ratio, auctoritas et sententia, quibus per tantam annorum seriem nobis profuisti, tuaque senectute, quae a rebus gerendis te non abstrahit, senatus noster illustrari pergat.

Te quoque, Clarissime SCHRÖDER VAN DER KOLK! optimis ominibus prosequimur, qui quintum muneris tui lustrum ante has aliquot dierum hebdomades celebrasti. Meum non est enarrare, quid tibi debeant studiosi juvenes, quibus magnam doctrinae tuae copiam effundis, quid anatomia, physiologia, psychiatria, quibus tum usu tum ratione ita profuisti, ut nova mente captorum cura atque conditio a te originem ducat, tu autem ipse principem non tantum in patria nostra locum occupes sed apud exteros quoque omni laude floreas. Maneant tibi eaedem vires, idem ingenii vigor, eadem animi pietas, qua humano generi consulere numquam non studuisti, tuoque exemplo juniores alii impellantur, ut ex tuis ipsius votis, tua vestigia prementes, disciplinarum tuarum fines magis magisque proferant.

Tu etiam, Clarissime VISSCHER! eodem fere tempore reminiscendo festum illum diem recognosti, quo ante nos viginti et quinque annos patriae litteras et historiam publica auctoritate tradere coepisti. Laeta tibi fuit haec recordatio; quid enim, ubi praeteriti temporis spatium respicimus, majori gaudio nos afficiat, quam ante partorum bonorum memoria atque copia, industriae, laboris, impigritatis conscientia? Et tu quidem erudiendo ac docendo juventutem numquam fuisti contentus; extra scholarum fines etiam tum voce tum scriptis illud semper egisti, ut antiqua suae gentis monumenta evolverent populares nostri, et, ut nostrae aetatis rationi servire possent, quid a majoribus factum sit memoriae mandarent. Diu tibi concessum sit, haec tua instituta tenere, et in iis elaborare disciplinis, quas omnes procul dubio, quibus patriae salus cordi est, maximi faciunt.

Utinam vobis quoque Academiae cives! laeta tantum accidissent. Sed

eheu! vestro ordini plures socii a morte, quae nec juvenili parcit aetati, erepti sunt. Supremum obierunt diem

GUILIELMUS MOLEMANS,
ADOLPHUS THEODORUS DYON BARENDS,
ARENTIUS JANUS BÖSKEN, et
ARENTIUS CORNELIUS HUGO BOEZER.

At quid eorum nomina in memoriam vobis revoco, quae pia mente colitis? Ingenii dotes animique virtutem diram mortem non arcere, experti estis. A parentum amantissimo pectore divulsos vidistis filios, in quibus vitae et senectutis omnem reposuerant spem ac felicitatem. Ne umquam talium exemplorum obliviscamini. Hilaritatem aetas vestra amat et exposcit, nec, si intemperantem senem excipiam, morosis juvenibus tristius cogitari potest spectaculum; verum in media laetitia finem ante oculos habete;

Omnes enim una manet nox,
Et calcanda semel via leti.
Mixta senum ac juvenum densantur funera; nullum
Saeva caput Proserpina fugit.

Ad vos me converto, amplissimi Curatores! ut referam de civibus nostris, quorum causa ipsa haec academia vivit et floret, in quorum honestate ipse academiae honos nititur. Praeter tristia, de quibus dixi, caetera laeta omnia atque fausta. Non molestam, sed jucundam regendi provinciam mihi reddiderunt. Viderunt hujus urbis incolae, vel in festissimis praeteriti anni diebus, in tanta juvenum frequentia, ita omnia esse peracta, ut vituperio nullus superfuerit locus, contra eorum urbanitas et elegantia omnium laude digna sit habita. Non possum, quin, solemnem illam dierum hebdomadem, cui omnes interfuimus, memoria repetens, de illustri hac juvenum corona optima quaeque sperem. Hoc enim audiatis velim, cives academici! me, quadragesimum et tertium, quod celebrastis, lustrum recordantem, non tantum dispositionem laudare, qua omnia venuste et eleganter digesta fuerunt, sed etiam, ut cum praesentibus futura copulem, omen accipere. Quid enim? Qui in res festas et jocosas omni virium intentione incubuistis eundem sane in gravioribus animi ardorem ostendetis,

ne umquam, in ludis serii, in seriis ludere videamini. Ingenui, faceti, remisso homine digni fuerunt ludi vestri, sed memores etiam eritis, non ita a natura nos generatos esse, ut ad ludum et jocum facta simus, ad severitatem potius et ad quaedam studia graviora atque majora. Nec tabernarias dedistis nec planipedes nec Atellanas; praetextatas egistis, cogitationem et mentem ad illustrem patriae historiam revocantes. Muneri vestro et studiorum et vitae ratio congruat. Eorum suscepistis personam, qui primi hic CHRISTUM secuti sunt; ne vestitu tantummodo et ornatu Christiani sitis, sed mente imprimis ac moribus; *ὡς τεκνα φωτος περιπατειτε, δοκιμαζοντες τι ἐστιν εὐαρεστον τῳ Κυριῳ.* Rhetoricorum, qui litterarum in Hollandia instaurationi servierunt, mores et opera penitus perspicere conati estis; ipsi, hac in re eorum exemplum secuti, litterarum laudem, qua majores nostri floruerunt, adaugete. Nobiles egistis viros, qui terra marique, in artibus et doctrinis, immortali gloria gentem nostram affecerunt; ipsi elaborate, ut, eorum nomine digni, patriae libertati, vigori, ornamento prospiciatis. Pendet a vobis civium salus; in ecclesia, in scholis, in summis reipublicae muneribus, vestrum aliquando erit, eorum commodis consulere. Incumbite igitur in disciplinas; scientia et virtute excellere studete; omnia vos excitant, movent omnia. Augustissimus ipse rex vos invitat, cui persuasum est, optime patriae consultum esse, si juvenes nostri in iis occupati sint studiis, quae ad omnem virtutem, ad omnem humanitatem impellunt. Recitabo quaestiones, quas ex ipsius munificentia et summa auctoritate proposuimus. — Ecce qui denuo vobis patet campum; ad victoriam contendite!

Hoc unum superest, Clarissime FRANCISCE CORNELI DONDERS! ut tibi, a rege successori mihi designato, academiae fasces tradam. Accedas ad sedem tibi destinatam. Salve magnifice rector! iterumque salve! Lubens regendi munus tibi cedo. Cum fascibus omen accipias. Floreat te duce alma haec Musarum sedes. Hoc etiam anno Academiam Rheno-Trajectinam illustret sol justitiae!

ACTA IN SENATU

A[i]. 1851—1852.

RECTORE CORNELIO GUILIELMO OPZOOMER.

GRAPHIARIO BARTHOLDO JACOBO LINTELO DE GEER.

Die 26 m. Martii. Rector Magnificus BARTHOLDUS JACOBUS LINTELO DE GEER solemni ritu munere se abdicavit, habita oratione *de cura institutionis publicae juventutis, quam habuerunt Imperatores Romani*, et, enarratis quae cum prospera, tum adversa, se Rectore, Academiae accidissent, successorem renuntiavit Cl. OPZOOMER.

SERIES LECTIONUM,

IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA

INDE A FERIIS AESTIVIS EXEUNTIBUS ANNI CIƆIƆCCCLI, USQUE AD FERIAS AESTIVAS ANNI CIƆIƆCCCLII,

A PROFESSORIBUS ET LECTORIBUS HABENDARUM,

RECTORE

CORNELIO GUILIELMO OPZOOMER.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITTERARUM HUMANIORUM.

Logicen docebit C. G. Opzoomer, diebus iovis, veneris et saturni, horâ II.

Metaphysicen C. G. Opzoomer, diebus iovis, veneris et saturni, horâ I.

Historiam philosophiae recentioris ipsa philosophorum scripta explicando tradet C. G. Opzoomer, die mercurii, horâ X—XII.

Exercitia Oratoria moderabitur et selecta *litterarum recentiorum* capita explicabit C. G. Opzoomer semel per dierum hebdomadem.

Historiam philosophiae veteris enarrabit S. Karsten, diebus lunae et iovis, horâ II, aliave commodâ.

Litteras Latinas A. van Goudoever docebit, diebus martis, iovis, veneris, horâ XI, interpretando Sallustii *Catilinam* et Horatii *epistolas.*

Antiquitatem Romanam A. van Goudoever, diebus martis, iovis, veneris, horâ X.

Litteras Graecas docebit S. Karsten, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII, interpretando Demosthenis orationes *Philippicas* et Sophoclis *Oedipum regem.*

Antiquitatem Graecam S. Karsten, diebus mercurii et veneris, horâ IX, aliâve commodâ.

Litteras Hebraicas tradet I. C. Swyghuisen Groenewoud, cum exponenda *Grammaticâ*, tum *huius* ut et *Syntaxeos* usu in legendis quibusdam V. F. capitibus historicis monstrando, diebus lunae, horâ I, martis, horâ II, mercurii, horâ X et II.

Litteras cum *Aramaeas*, tum *Arabicas*, I. C. Swyghuisen Groenewoud, die mercurii, horâ XII, et die iovis, horâ XI.

Antiquitatem Hebraicam I. C. Swyghuisen Groenewoud, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ IX.

Ceterum provectiorum commilitonum desideriis, quoad poterit, satisfaciet libentissime I. C. Swyghuisen Groenewoud.

Litteras Belgicas et litterarum Belgicarum Historiam exponet L. G. Visscher, diebus lunae, martis, veneris et saturni, horâ X.

Praecepta Stili bene Belgici L. G. Visscher, diebus martis, iovis et saturni, horâ II.

Historiam gentium antiquarum, praecipue *Romanorum*, enarrabit S. Karsten, diebus martis et iovis, horâ I.

Historiam medii aevi et recentiorum temporum I. Ackersdyck, diebus mercurii et veneris, horâ I.

Historiam Patriae L. G. Visscher, diebus lunae et martis, horâ XI, iovis, horâ X, saturni, horâ XI.

Institutiones Paedagogicas habebit S. Karsten, die saturni, horâ XI et XII, partim *grammatica Graeca* explicanda, partim moderandâ interpretatione Theocriti *Idylliorum* et *Satirarum* Iuvenalis.

Disputandi exercitationibus, alternis hebdomadibus habendis, die saturni, horâ I, praeerunt A. van Goudoever et S. Karsten.

G. Dorn Seiffen, Litt. Hum. Lector, praecipua tam antiquarum quam recentiorum gentium historiae facta enarrabit, gentesque quod ad culturae progressus inter se comparabit, diebus mercurii et saturni, horâ XI, aliâve, commilitonibus magis commodâ.

IN FACULTATE MEDICA.

Anatomen docebit I. L. C. Schroeder van der Kolk, quater per dierum hebdomadem, horâ IV.

Physiologiam I. L. C. Schroeder van der Kolk, diebus lunae, martis et iovis, horâ VIII matutinâ, die mercurii, horâ IX.

Anatomen pathologicam, bis per dierum hebdomadem, I. L. C. Schroeder van der Kolk, horâ auditoribus commodâ.

Dissectionibus cadaverum anatomicis, opportuno anni tempore instituendis, praeerit quotidie I. L. C. Schroeder van der Kolk.

Pathologiam exponet B. F. Suerman, quater per dierum hebdomadem, horâ IX.

Materiem Medicam et praecipua *Therapiae generalis* capita exponet G. I. Loncq, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ II.

Pharmaciam G. I. Mulder, die veneris, horâ X—XII.

Pharmacologiam et *Historiam plantarum medicinalium* tradet P. Harting, die iovis, horâ XI et veneris, horâ XII.

Anatomen generalem docebit et *Organorum fabricam subtiliorem normalem et morbosam* demonstrabit P. Harting, diebus mercurii et veneris, horâ I.

Nosologiam et Therapiam specialem G. I. Loncq, diebus martis, iovis et saturni, horâ IX.

Exercitationes Clinicas in arte Medica quotidie moderabitur G. I. Loncq, horâ XI, in Nosocomio Academico.

Theoriam artis Chirurgicae tradet B. F. Suerman, quater per dierum hebdomadem, horâ VIII.

Historiam Chirurgiae exponet B. F. Suerman, diebus et horis dein indicandis.

Biologiam generalem exponet F. C. Donders, die mercurii, horâ XI, die iovis, horâ X.

Ophthalmologiam docebit F. C. Donders, diebus mercurii et saturni, horâ I.

Anthropologiam docebit F. C. Donders, diebus veneris et saturni, horâ X.

Medicinam forensem exponet F. C. Donders, inde a die III m. Septembris usque ad d. XV m. Februarii, diebus mercurii, iovis et veneris, horâ II.

Politiam medicam, inde a die XV m. Februarii usque ad ferias aestivas, diebus mercurii, iovis, veneris et saturni, horâ II, F. C. Donders.

Experimentis et *Indagationibus physiologicis* in laboratorio physiologico quotidie praeerit F. C. Donders.

Sectionibus cadaverum, in usum tum anatomico-pathologicum, tum medico-forensem, datâ occasione, praeerit quotidie F. C. Donders, horâ XII et dimidia.

Exercitationibus clinicis in arte chirurgica, et ophthalmiatricis, diebus lunae, mercurii et veneris horâ IX—XI, caeteris diebus horâ X praeerit L. C. van Goudoever.

Deligandi exercitationes moderabitur L. C. van Goudoever, die lunae, horâ VI—VIII post meridiem.

Operationibus chirurgicis in cadavere instituendis qualibet oblata occasione praeerunt B. F. Suerman et L. C. van Goudoever.

Artis obstetriciae theoriam, morbos puerperarum et neonatorum exponet L. C. van Goudoever, diebus martis et iovis, horâ XII.

Exercitationibus obstetriciis practicis praeerit L. C. van Goudoever, diebus lunae et veneris, horâ XII—II et ad parturientium lectulos qualibet oblata occasione.

I. I. Wolterbeek, quamvis munere suo defunctus sit, civibus tamen Academicis officia humanitatis praestare, praesertim Medicinae studiosis qualibet opportunitate prodesse, haud recusabit.

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

Physicam experimentalem exponet R. van Rees, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, horâ I.

Mechanicam analyticam R. van Rees, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ IX.

Physicae mathematicae capita selecta R. van Rees, diebus martis et iovis, horâ IX.

Chemiam theoreticam G. I. Mulder, die lunae, horâ X.

Chemiam generalem et applicatam, tam organicam quam anorganicam, tradet G. I. Mulder, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ IX.

Chemiam pathologicam G. I. Mulder, die veneris, horâ IX.

Chemiam analyticam G. I. Mulder, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII.

Chemiam artibus adhibitam, necessariâ datâ opportunitate, docebit P. I. L de Fremery, die martis, horâ pomeridianâ VI—VIII.

Chemiam practicam G. I. Mulder, quotidie in Laboratorio Chemico.

Botanices et Physiologiae plantarum elementa exponet C. A. BERGSMA, diebus lunae, martis et mercurii, horâ XI.

Botanicam Historiam plantarum medicinalium C. A. BERGSMA, diebus lunae et martis, horâ XII.

Anatomiam plantarum C. A. BERGSMA, diebus et horis auditoribus commodis.

Oeconomiam ruralem C. A. BERGSMA, diebus mercurii et saturni, horâ XII, duce compendio suo: *Handboek voor de Vaderlandsche Landhuishoudkunde*, ed. Trai. ad Rhen. 1842.

Excursionibus Botanicis singulis hebdomadibus praeerit C. A. BERGSMA.

Zoölogiam TH. G. VAN LIDTH DE IEUDE, diebus lunae et martis, horâ X.

Anatomiam comparatam TH. G. VAN LIDTH DE IEUDE, die mercurii, horâ X.

Anatomen et *Physiologiam plantarum* docebit P. HARTING, diebus lunae et iovis, horâ pomeridianâ II.

Exercitationibus in usu microscopii studiis zoötomicis, phytotomicis et chemicis applicato quotidie praeerit P. HARTING.

Astronomiam theoreticam et practicam quater per dierum hebdomadem tradet A. S. RUEB, Astronomiae Lector, diebus et horis auditoribus commodis.

Astronomiam popularem, his per dierum hebdomadem, A. S. RUEB, diebus et horis auditoribus commodis.

Elementa matheseos docebit C. H. D. BUYS BALLOT, quotidie, horâ VIII.

Stereometriam, *trigonometriam sphaericam* et *algebram* quotidie, horâ IX.

Geometriam descriptivam tradet C. H. D. BUYS BALLOT, post ferias hiemales diebus lunae, martis et mercurii, horâ XII.

Calculum differentialem exponet C. H. D. BUYS BALLOT quinquies per dierum hebdomadem, horâ XI.

Krystallographiam mathematicam ad mineralia applicatam explicabit C. H. D. BUYS BALLOT, post ferias hiemales diebus iovis, veneris et saturni, horâ XII.

Mineralogiam et *Geologiam* exponet P. I. I. DE FREMERY ter per dierum hebdomadem, horâ auditoribus commodâ.

Geographiam physicam docebit P. I. I. DE FREMERY bis per dierum hebdomadem, horâ auditoribus commodâ.

De *Ordinandis et administrandis officinis pharmaceuticis* imprimis in usum medicorum ruri degentium semel per dierum hebdomadem sermonem habebit P. I. I. DE FREMERY, horâ auditoribus commodâ.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

Encyclopaediae theologicae conditionem hodiernam cum antiquiore comparabit H. Bouman, diebus martis, horâ IX.

Philosophiae de Deo, sive *Theologiae Naturalis*, *historiam antiquiorem* narrabit H. Bouman, diebus iovis et veneris, horâ IX.

Hermeneuticam sacram tradet H. Bouman, diebus lunae, horâ IX.

Veteris Testamenti Carmina sacra ac *Vaticinia* interpretabitur H. Bouman, diebus iovis et veneris, horâ X.

Epistolae ad Romanos partem *moralem*, item *Epistolam ad Galatas* explicabit H. Bouman, diebus lunae et martis, horâ X.

Historiam Ecclesiae Christianae antiquam et mediam, duce *Compendio* suo *Hist. Eccl.* Vol. I. (Trai. 1840), enarrabit H. I. Royaards, diebus lunae et martis, horâ XII, et mercurii, horâ II.

Historiam Theologiae Nederlandicae, *inprimis recentiori tempore*, tradet H. I. Royaards, diebus iovis, horâ I.

Theologiam dogmaticam tradet H. E. Vinke, diebus lunae, martis et iovis, horâ XI, et die mercurii, horâ XII.

Collocutionibus *de Theologia populari*, cum commilitonibus habendis, vacabit H. E. Vinke, diebus iovis et veneris, horâ II.

Ethicam Christianam docebit H. I. Royaards, diebus lunae, martis et mercurii, horâ I.

Repetitorio de *Ethica Christiana*, cum Theologiae Candidatis instituendo, vacabit H. I. Royaards, diebus iovis, horâ XII.

Theologiam pastoralem tradet H. E. Vinke, diebus martis, iovis et veneris, horâ VIII.

Puerorum doctrinae Christianae initiis *erudiendorum* exercitationem instituet H. E. Vinke, die veneris, horâ XI.

Commilitonibus, *orationes sacras* habentibus, praesides aderunt H. Bouman, H. I. Royaards et H. E. Vinke, diebus et horis, tum sibi, tum commilitonibus maxime commodis.

Publicis *disputandi* exercitationibus praeerunt alternatim, die mercurii, horâ I, H. Bouman, H. I. Royaards et H. E. Vinke.

IN FACULTATE IURIDICA.

Doctrinam Pandectarum MÜHLENBRUCHIANAM e Voll. II et III enarrabit A. C. HOLTIUS, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII.

Ius Criminale Romanorum et *libros terribiles* explicabit A. C. HOLTIUS, die lunae, horâ II, et die saturni, horâ XII.

Institutiones Iustiniani interpretabitur B. I. L. DE GEER, diebus lunae, martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, horâ VIII.

Historiam Iuris Romani tradet B. I. L. DE GEER, diebus lunae, horâ XII, iovis, horâ X, et saturni, horâ XII.

Encyclopaediam Iuris exponet B. I. L. DE GEER, diebus martis, mercurii et veneris, horâ I.

Fragmenta Iuris anteiustinianei quaedam explicabit B. I. L. DE GEER, die martis et saturni, horâ IX.

Ius civile Nederlandicum docebit I. VAN HALL, die lunae, horâ XII, diebus martis, mercurii et iovis, horâ I.

Ius mercatorium et maritimum exponet I. VAN HALL, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ IX.

Rem iudiciariam et rationem procedendi in causis civilibus explicabit I. VAN HALL, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ X.

Exercitiis practicis, a provectioribus instituendis, praeerit I. VAN HALL, diebus lunae, horâ I.

Historiam iuris patrii Civilis exponet I. VAN HALL, die iovis, horâ IX.

Historiam gentium recentiorum politicam tradet I. ACKERSDYCK, diebus martis, iovis et saturui. horâ IX.

Statisticam I. ACKERSDYCK, iisdem diebus, horâ XI.

Historiam nostri temporis exponet I. ACKERSDYCK, die lunae, horâ II.

Oeconomiam politicam docebit I. ACKERSDYCK, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ XI.

Disciplinae Iuris naturalis fata et praecipua placita exponet G. G. VREEDE, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ IX.

Ius publicum Batavum tradet G. G. VREEDE, diebus lunae et martis, horâ VIII.

Iuris publici patrii historiam adumbrabit G. G. VREEDE, die saturni, horâ VIII.

Ius gentium Europaeum, duce *Henr. Wheaton*, (*Éléments du droit international*, Lips. et Paris, 1848) exponet G. G. VREEDE, diebus martis et saturni, horâ X.

Ius criminale, tam *Batavum* quam *commune*, docebit G. G. VREEDE, diebus mercurii, iovis et veneris, horâ VIII.

Codicem Quaestionum criminalium explicabit G. G. VREEDE, diebus veneris et saturni, horâ I, die iovis, horâ X.

I. H. HISGEN, litterarum Germanicarum Lector, diebus et horis auditoribus commodis, *Litteras Germanicas et Litterarum Germanicarum historiam, inde a sec. XVIII*, exponet.

I. VENNING, litterarum Anglicarum Lector, *Litteras Anglicas* docebit, horâ auditoribus commodâ.

L. DE FRANCE, Academicus Gladiatoriae artis Magister, quotidie aptum et elegantem gladii usum docebit.

Bibliotheca Academica diebus lunae, martis, mercurii, iovis et saturni, ab horâ XII in IV, feriarum autem tempore singulis diebus iovis, ab horâ I ad III, uniquique patebit. Museum Zoologicum quotidie patebit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

DIE 31 DECEMBRIS 1851.

In Facultate Theologica	171.
〃 〃 Juridica	169.
〃 〃 Medica	46.
〃 〃 Disc. Math. et Phys.	12.
〃 〃 Phil. Theor. et Litter. Hum. . .	7.
	405.

Praeterea in album academicum nomina studiosorum in diversis Athenaeis studiis operam navantium relata sunt, eo tantum consilio, ut hic examinentur et Doctores creantur, quorum

in Facultate Theologica	12.
〃 〃 Juridica	37.
〃 〃 Medica	17.
〃 〃 Disc. Math. et Phys.	0.
〃 〃 Phil. Theor. et Litter. Hum.. . . .	4.
	70.

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

A. 1851—1852

DOCTORES CREATI SUNT:

IN PHILOS. THEORET. ET LITTERIS.

d. 23 m. Junii. Julius Christianus van Deventer, Amisfurtensis, privatim defenso Specimine, exhibentis *Xenephontis librum de vectigalibus cum commentario.*

〃 3 〃 Sept. Fredericus Augustus Hekmeyer, Rheno-Trajectinus, defensa privatim Dissertatione, qua continetur *Philoctetae Sophoclis enarratio cum locorum nonnullorum explicatione.*

〃 24 〃 Jan. Franciscus Clemens Soer, Zutphaniensis, defenso privatim Specimine, exhibente *Conspectum comoediae veterum atque origines rei scenicae recentiorum.*

IN DISCIPLINIS MEDICIS.

d. 10 m. April. Jacobus Roozenburg, Schoonhoviensis, Medicinae Doctor, privatim defensis Quaestionibus, Artis Obstetriciae Doctor creatus.

〃 28 〃 Maji. David Jacobus Coster, Amstelodamus, publice defensa Dissertatione, *de plantarum indigenarum usu in medicina*, Medicinae Doctor creatus.

〃 〃 〃 〃 Joannes Benjamin Roll, Rotterodamus, publice defenso Specimine, sistente *Quaedam de ulcere perforante ventriculi, praegrediuntur duo casus in Nosocomio Amstelodamensi observati*, Medicinae Doctor creatus.

〃 5 〃 Junii. Fredericus Cornelius van Opdorp, Bergensis ad Zomam, privatim defensa Dissertatione, exhibente *Casus nonnullos febris puerperalis in Tococomio Academico, anno MDCCCL observatos cum epicrisi*, Medicinae Doctor creatus.

d. 30 m. Junii. Cornelius Joannes van Persyn, Koudekerkâ-Batavus, privatim defensa Dissertatione, *de irritatione medullae spinalis*, Medicinae Doctor creatus.

〃 3 〃 Julii. Ysbrandus Kesper, Medicinae Doctor, privatim defensis Quaestionibus argumenti Chirurgici, Artis Chirurgiae Doctor creatus.

〃 17 〃 Dec. Arnoldus Sanderus Leonardus Guilielmus Gerardus Abeleven, Medicinae Doctor, ex pago Ubbergen, privatim defensis Quaestionibus, Artis Obstetriciae Doctor creatus.

〃 21 〃 Jan. Cornelius Joannes van Persyn, Koudekerkâ-Batavus, Medicinae Doctor, privatim defensis Quaestionibus, Artis Obstetriciae Doctor creatus.

〃 28 〃 〃 Fredericus Cornelius van Opdorp, Bergensis ad Zomam, Medicinae Doctor, defensis privatim Quaestionibus, creatus Artis Obstetriciae Doctor.

〃 9 〃 Febr. Andreas Jacobus Thomas, Lugduno-Batavus, Med. Doct., privatim defensis Quaestionibus, creatus Chirurgiae Doctor.

〃 24 〃 Mart. Jacobus del Monte Lyon, Surinamensis, privatim defensis Quaestionibus, creatus Artis Chirurgiae Doctor.

IN THEOLOGIA.

d. 3 m. Julii. Henricus Emanuel Faure, e Promontorio Bonae Spei, privatim defensa Dissertatione, continente *Annotationem in nonnulla loca Lucae, in actuum Apostolicorum libro referentis de Paulo ad Christum converso.*

〃 25 〃 Mart. Fredericus Petrus Jacobus Sibmacher Zynen, Zalt-Boemeliensis, publice defenso Specimine, *quo Anselmi et Calvini placita de hominum per Christum a peccato redemtione, inter se conferuntur.*

IN JURISPRUDENTIA.

d. 16 m. Maji. Alexander Carolus Ghislenus van Oldeneel, Sylvaducensis, privatim defenso Specimine juris gentium, *de causis, quae foederum auctoritatem tollunt.*

d. 4 m. Junii. ANTHONIUS RENDORP, Amstelodamus, publice defenso Specimine, *de assecuratione super vita.*

" 5 " " GEORGIUS JANUS JACOBUS DE CHAUFEPIÉ, Amstelodamus, publice defenso Specimine, *de quaestione an judici inquirendum sit in causas separationis thori ac mensae, mutuo conjugum consensu petitae.*

" 10 " " GERHARDUS HENRICUS RUEVER, Amstelodamus, publice defensa Disputatione, *de discrimine inter communionem conjugalem lucri damnique et communionem fructuum atque redituum.*

" 13 " " RUDOLPHUS HENRICUS SCHMALHAUSEN, Mosa-Trajectinus, publice defensa Dissertatione, *de cautione damni infecti.*

" 14 " " GUILIELMUS NIERSTRASZ, Gorinchemensis, privatim defensis Thesibus inauguralibus.

" 17 " " OTTO VAN REES, Leodiensis, privatim defenso Specimine historico politico, *de opere Petri de la Court, quod inscribitur: Aanwijsing der politike gronden en maximen van de republike van Holland en West-Vriesland.*

" 27 " " GUILIELMUS SIX, Rheno-Trajectinus, privatim defensis Quaestionibus inauguralibus.

" 28 " " GERARDUS PETRUS TEN CATE, Indo-Batavus, privatim defensis Thesibus, Juris Doctor creatus.

" " " " JACOBUS WERTHEIM, JOANNIS FILIUS, Amstelodamus, privatim defenso Specimine, *de consulibus mercatorum Batavis.*

" 3 " Oct. ATLANTUS HELENUS LEIJDEL VAN DAM, mari natus, privatim defensis Thesibus Juridicis.

" 8 " " JACOBUS MOOLENBURGH, e pago Zonnemaire, privatim defensis Quaestionibus inauguralibus.

" 10 " " GUILIELMUS VAN NELLESTEYN, e pago Darthuisen, defensis privatim Thesibus.

" 15 " " PAULUS CORNELIUS BALLOT, Roterodamus, privatim defensis Thesibus.

" 24 " " AUGUSTUS ADRIANUS HENRICUS BESIER, Indo-Batavus, privatim defensis Thesibus.

d. 25 m. Nov. Henricus Ludovicus Luder, Amstelodamus, privatim defensis Thesibus.

〃 28 〃 〃 Johannes Spoor, e pago Oss, privatim defensis Thesibus.

〃 11 〃 Dec. Otto Guilielmus Joannes Berg van Middelburgh, Amstelodamus, publice defenso Specimine, *de quaestione an bonae fidei emptor cogatur locatori reddere objecta ejus privilegii, tempore utili ab illo vindicata.*

〃 16 〃 〃 Guilielmus Bernardus Bergsma, e pago Odyk, privatim defensis Thesibus.

〃 22 〃 〃 Bernhard Godfried Henry Sträter, Mosa-Trajectinus, privatim defensis Thesibus.

〃 31 〃 Jan. Franciscus Dominicus Constantinus Victor Ariens, Haganus, privatim defensis Thesibus.

〃 18 〃 Febr. Janus Balthasar Strick van Linschoten, e pago Rhynauwen, privatim defensis Thesibus.

〃 25 〃 Mart. Petrus Jacobus Everts, Arnhemiensis, privatim defensis Quaestionibus.

ACADEMIA

GRONINGANA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORIS,

QUI,

INDE A DIE IX OCTOBRIS MDCCCLI AD XIV OCTOBRIS MDCCCLII,

IN ACADEMIA GRONINGANA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

GUILIELMUS ADRIANUS ENSCHEDÉ.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

NICOLAUS MULDER.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

H. C. VAN HALL.
J. GUIL. ERMERINS.
NICOL. MULDER.
GUIL. A. ENSCHEDÉ.
P. J. VAN KERCKHOFF.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

P. HOFSTEDE DE GROOT.
L. G. PAREAU.
GUIL. MUURLING.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

F. C. DE GREUVE.
J. A. C. ROVERS.
J. J. PH. VALETON.
J. A. C. VAN HEUSDE.
M. DE VRIES.

IN FACULTATE JURIDICA.

H. NIENHUIS.
J. H. PHILIPSE.
C. STAR NUMAN.

IN FACULTATE MEDICA.

A. A. SEBASTIAN (Emeritus).
J. BAART DE LA FAILLE.
F. Z. ERMERINS.
J. HISSINK JANSEN.
I. VAN DEEN.

LECTOR PAEDAGOGICES.

W. HECKER.

ORATIO

DE

IOHANNE BERNOULLIO,

EXIMIO MATHEMATICO,

IN ACADEMIA, QUAE GRONINGAE EST, OLIM
PROFESSORE CELEBERRIMO,

QUAM HABUIT

GUILIELMUS ADRIANUS ENSCHEDÉ,

QUUM DIE XIV OCTOBRIS CIƆIƆCCCLII IN ACADEMIA GRONINGANA
MAGISTRATUM ANNUUM DEPONEBAT.

ACADEMIAE GRONINGANAE CURATORES, VIRI NOBILISSIMI, AMPLISSIMI! QUIQUE HIS AB ACTIS ES, VIR HONORATISSIME!

QUARUMVIS DISCIPLINARUM PROFESSORES, VIRI CLARISSIMI, CONIUNCTISSIMI!

PAEDAGOGICES LECTOR ERUDITISSIME!

HUIUS ACADEMIAE CIVES, IUVENES LECTISSIMI!

QUOTQUOT AD SOLENNIA HAEC CELEBRANDA CONVENISTIS, AUDITORES EXOPTATISSIMI!

Iure suo nostrum aevum gloriatur florentibus et continenter increscentibus doctrinis. Nefas tamen est diffiteri, eas, partim certe, esse hereditarias. Nihil enim fere melius datum puto generi humano, quam facultatem thesauros illos scientiae, inventa quaeque praestantissima, optimos fructus meditationis singulorum sibi conservandi. Haec bona sibi impertiunt temporum aequales; ea cedunt et relinquunt suis in hoc terrarum orbe successoribus. Divitiae ita perpetuo communicatae et traditae fiunt commune quoddam generis humani universi bonum. Licet brevis sit vita mortalium, illam possessionem sibi tradentium, haec ipsa tamen non perit; nam a multis superstitibus servatur; nec decrescit, sed augetur a paucis e sagacissimis omnium eorum, quibus sensim cedit per longam seculorum seriem.

Eos vero, qui illas divitias aliis reliquerint locupletatas, oblivioni tradere non decet, quin potius eos celebrare et laudibus debitis ornare oportet. Mentis enim praeclarissimae dotes in causa fuerunt, cur invenirent, quod alios latuerat, quae facerent ut plus valerent aliis bene multis. Quidni igitur celebremus, qui excelluerint ingenio, verum cernendi facultate, iudicii acumine! Etenim in admiratione ipsa eorum, qui insigni fuerint generi humano ornamento, est quod sensui boni et divini optimis quibusque maxime proprio omnino placeat et omnes incitet ad virtutem.

Ne tamen admirationem et laudem tantum iis tribuamus. Qui limites scientiae humanae protulerunt, qui novas invenerunt vias ad veritatem, bene meriti sunt de cunctis posteris. Itaque gratum animum erga hos significare et beneficiorum, quae ab iis redundarunt, memores sese praestare, quisnam sanctissimum omnium officium esse neget?

Decet inprimis eos, quibus conservatio et propagatio alicuius doctrinae est imposita, curare ne exstinguatur memoria eorum, quorum inventis et laboribus haec ipsa scientiae provincia est amplificata.

Tali autem officio hac ipsa hora fungi est animus erga virum eximie de mathesi meritum; quod eo facilius decrevi facere, quia ipse olim illustre fuit ornamentum nostrae academiae, cuius festum diem nunc celebramus.

Dicam igitur de JOHANNE BERNOULLIO, *eximio mathematico, in Academia, quae Groningae est, olim professore celeberrimo.*

Ne tamen putetis me fuse dicturum esse de inventis eius ac scriptis. Ea tantum de eius vita et operibus memorabo, quae sufficiant ut veram eius imaginem vobis ob oculos ponam; utque ostendam quantum contulerit ad doctrinarum mathematicarum amplificationem perfectionemque.

Licet plus temporis quam seculum integrum ex eius obitu sit elapsum, non desunt ad virum illustrem recte cognoscendum subsidia. Nam si quis fuit qui publice vixerit, qui omnibus copiam se diiudicandi praebuerit, hic sane fuit. Fructus eius laborum magna scriptorum serie publici iuris sunt facti; quin intimam suam mentem prodidit in multis epistolis ad amicos eruditos scriptis et in lucem editis. Ipse vero memorabilia vitae suae scriptis mandavit; celeberrimique eorumdem temporum aequales in academiis Parisina et Berolinensi eius memoriam recoluerunt. Quibus equidem fontibus sedulo sum usus; neque in reprehensionem vestram me incursurum puto, si fassus ero etiam ex actis senatûs huius academiae me conquaesivisse, quae ad illustranda fata et opera viri clarissimi facerent.

Quodsi non prorsus imparatum ad opus accedere me profitear, nolite tamen credere abesse a me metum, ut debito modo de tanto viro coram vobis verba faciam. Persentio enim quam procul absim a dignitate oratoria, quam parum valeam ipsa illa lingua, qua uti hodie lege cogor. Itaque ne nimium a me postuletis oro; ne oratoris personam me agere

velle credatis. Simpliciter enarrabo maxime memorabilia, quae de BERNOULLIO mihi innotuerunt. Vos, Auditores humanissimi! simplicem illam enarrationem benevolis auribus excipiatis.

Laudibus sane celebranda est liberalitas Ordinum Groningae et Omlandiae, quum ineunte seculo decimo septimo decernerent in regionis suae metropoli veluti arcem doctrinis et humanitati tuendae exstruere. Condere voluerunt templum scientiae, satis amplum ut omnes doctrinas, quae ad salutem reipublicae et cultum ingenii humani augenda vim haberent, complecti possit. Non solum theologiam, iurisprudentiam, medicam artem ibi doceri iubebant, sed etiam linguas veteres, historiam, mathematicas disciplinas, omnes philosophiae partes, nulla disciplina excepta, quae in publicis scholis, in aliis academiis, doceretur. Quem in finem huc convocare decreverunt professores plures doctrina insignes, et facere quaecumque ad studia excitanda et promovenda valerent, ne quid in hac parte pulcro suo instituto deesset. Viri autem generosi, qui decreverunt hîc instruere scholam, quae universitatis nomine digna esset, susceperunt in se laborem graviorem et difficiliorem, quam ipsi antea videntur esse opinati. Brevi patuit sex cathedras, quas primo erexerant, occupatas licet a viris doctrinae laude claris, non sufficere. Itaque docentium numerus sensim augebatur; exeunte illo seculo novem iam fuerunt professores. Simul vero doctrinae ipsae non minus celeriter incrementa ceperunt; ita ut academia nostra illo tempore, aeque minus ac cum conderetur, esset universitas in qua nihil desideraretur. Nec tamen famae, quam sibi paraverat, id offecit; quum perpauca huius generis instituta, tum extra tum intra patriam nostram, illo tempore maiore docentium copia gauderent.

Facile intelligimus, non omnes doctrinas in instituto, in quo earum cultui pauci tantum doctores essent destinati, pariter floruisse, quin nonnullas paene neglectas esse. Me quidem iudice, illo aevo theologia et iurisprudentia plus hîc cultae sunt quam reliquae disciplinae. Raro harum aliqua (loquor de medica disciplina iisque, quae coniunctim ad facultatem philosophicam referri solebant), doctorem habuit sibi proprium. Vulgo cum aliis coniungebantur; ita ut interdum duae pluresve disciplinae diversissimae uni praeceptori docendae mandarentur.

Praecipue disciplinae mathematicae usque ad postremos seculi decimi septimi annos neglectae sunt. Alma nostra mater his, tunc temporis, instar novercae erat; nec cura tanta eas aluit quanta sorores natu maiores, Lugduno-Batava et Franequerana, quae mathematicos sibi devinxerant peregregios: SNELLIOS, SCHOOTENIOS, METIOS, FULLENIOS.

Non negamus, qui primus hîc escendit in cathedram mathematicam, NICOLAUM MULERIUM (quem simul medicinam docere oportebat), virum fuisse eximium, qui optime meruit de disciplinis, editis pluribus operibus, argumenti maxime astronomici. Sed ex eo inde tempore cathedra a quatuor continua serie sese excipientibus viris occupata est, quorum merita tenebris obruta latent; nullum quippe scriptum mathematicum ediderunt, nullaque propter discipulum aliquem celebriorem mentio eorum facta est in historia literarum. Horum primus fuit MATHIAS PASOR, qui professionem sibi oblatam cito et, uti videtur, lubens cum alia commutavit. Tum IOHANNES BORGESIUS, qui morbis et malis omnigenis coactus fuit labori academico et praxi, quam in hac urbe exercebat, medicae valedicere. Post huius obitum frater IOACHIMUS eius locum occupavit, titulo professoris matheseos et eloquentiae; quo duplice munere qua ratione sit functus me quidem latet. Hunc tandem excepit IOHANNES BERTLINGIUS, quem, postquam biennio munus suum gessit, curatoribus visum est liberare professione matheseos, idque, teste collega, qui ei parentavit, propter penuriam eorum, qui mathesi operam darent. Exinde institutio mathematica, qua tamquam onere liberaverunt BERTLINGIUM, prorsus defecit; ita ut nec geometria neque astronomia neque ulla disciplina alia mathematica hîc doceretur, sed cathedra, huic rei dicata, vacua relinqueretur; quod quidem per quinque lustra et ultra factum est. Hinc certe intelligitur, num iure an iniuria dixerim, disciplinas mathematicas hîc non semper floruisse, sed contra diu fuisse neglectas et tenebris obrutas.

Quae causae fuerint, cur in hac academia plures annos abstineretur a parte principe institutionis accuratae, non mihi constitit. Dissidium inter Urbem et Omlandiam saepius labefecit academiam, quin aliquando fere prorsus eam evertit. Nec tamen credo, hanc unicam fuisse causam infaustae apud nos conditionis matheseos, quam descripsi.

Hoc vero utut est, sapienter et omnino ex mente eorum, qui condiderant academiam, egerunt illi viri, qui tandem operam dederunt, ut vitium

iam inveteratum sanaretur, ut reviviseeret pars illa institutionis academicae quasi emortua. Nempe hinc factum est, ut matheseos diu neglectae doctor huc vocaretur illustrissimus, longe peritissimus; ita ut uno subito temporis veluti ictu transitus fieret a tenebris ad lucem. Neque enim multi fuerunt, quos huic pares habere liceat; erat vir in paucis eximius, non solum doctrina excellens, sed qui etiam novas vias ad amplificandam scientiam humanam ipse invenisset et aliis stravisset. Fuit ex parvo eorum numero, qui ingenii sui acumine et praestantia doctrinas integras condiderunt, qui, rerum sublimium novarum inventores, posterorum admirationem iure sibi sunt meriti. Illius viri doctrinae lux non solum hanc academiam illustravit, sed orbem eruditum totum. Quod quam vere dixerim sentietis, cum Iohannis Bernoullii nomen nuncupavero.

Basileae natus, annum agere coepit vicesimum nonum, quum huc veniret. Quodsi miramini, curatores academiae delegisse virum iuvenem, exterum, licet in patria tunc temporis minime deficerent, qui mathematicarum disciplinarum essent periti, sciendum, eos verosimile esse obsecutos auctoritati celeberrimi nostratis Christiani Hugenii. Constat saltem, Hugenium per marchionem Hopitalium Bernoullium adiisse de cathedra matheseos in hac academia occupanda. Quod circiter eodem factum est tempore, quo eadem illi professio deferretur Halis, idque auctore praeclarissimo viro Leibnitio. Bernoullius tamen nostram academiam praetulit, in qua sub finem a. 1695 novum suum munus gerere coepit.

E commendatione ab eruditis profecta, quales Leibnitius et Hugenius fuerunt, statim coniicitis, huc vocatum doctorem virum fuisse insignem. Quod si scire aveatis, quaenam fuerint viri merita, rem paulo altius repetere oportet, et mentionem facere duorum inventorum memorabilium, quae mathesi hodiernae eam dederunt praestantiam, qua prae antiqua eminet, tum ambitu et gravitate applicationis tum universali contemplationis ratione.

Utrumque inventum pertinet ad seculum decimum septimum. Primum Cartesio debetur, qui pro sua sagacitate vidit quam plene simul et breviter res, de quibus in geometria agitur, exprimi possint per aequationes algebraicas; cuius rei fructus is est, ut proprietates illarum rerum ex iisdem formulis, quibus continentur, simplice calculo algebraico in lucem

protrahi possint. Ipse autem ostendit, analyticum illum algebrae in geometrica indagatione usum eo tendere, ut superarentur fines, quibus acutae sed speciales disquisitiones geometrarum huc usque fuissent circumscriptae.

Immensus campus novae indagationis iam patebat unicuique Cartesianae analyseos perito. Sed hîc quoque apparuerunt difficultates. Solitae operationes algebraicae deficiebant in multis problematis, in quibus rationes definiri debebant quantitatum infinite parvarum; quales sunt v. g. particulae minimae lineae alicuius curvae. Talia vero problemata sponte occurrebant, eoque plura, quo per maiores progressus in rebus physicis et mechanicis cogebantur eruditi explorare indolem diversorum generum linearum curvarum, quarum proprietates huc usque numquam fuerant investigatae. Multi mathematici iam omne ingenii acumen adhibebant, ut eiusmodi defectibus calculi prospicerent; quod quamvis saepius feliciter iis succederet, desiderabatur tamen methodus universalis calculi quantitatum infinite parvarum, quae omnigenis aequationibus algebraicis accommodari posset.

Una est e multiplicibus magni Newtoni laudibus, quod primus invenit analysin infinitesimalem, qualis requirebatur ad doctrinarum mathematicarum incrementum. Vir tamen eximius tamquam arcanum celavit primum methodum analyticam suam; quam tandem, paene nolens dixerim, publici iuris fecit, postquam ea usus fuerat in difficillimis illis disquisitionibus, quarum eventus memorabiles exposuit in opere immortali, quo agit de mundi systemate, quodque *Philosophiae naturalis principia mathematica* inscripsit.

Diu antequam opus hoc in publicum prodiit, antequam Newtonus calculum suum *fluxionalem* aliquatenus cum orbe erudito communicaverat, alter vir illustris Leibnitius, via philosophandi sibi propria, invenit methodum subsimilem; qui calculus novus *differentialis* item nonum in annum premebatur; sed citius tamen prodiit quam Newtoni, qui, quod sensim magis magisque intellectum atque agnitum est, Leibnitiano aptiori algorithmo cedere debuit.

Inventum autem hocce analyseos infinitesimalis alterum momentum princeps est in historia matheseos, quod memorare debebam. Maiores etiam fuerunt huius successus quam Cartesiani inventi, quod ei praeiverat.

Hoc enim unam spectavit geometriam, quam magnopere auxit; illud omnes matheseos partes mirum in modum ita provexit et amplificavit, ut, cum incrementorum illorum antea ne vel levissima quidem suspicio esset, novam disciplinam pareret, quae maxime facit, ut causae phaenomenorum naturalium accurato et certo calculo submitti queant.

Leibnitius calculum suum differentialem primum tradidit scriptiuncula pagellarum perpaucarum, quinque sexve, quae plus valuit ad aestimandam methodi ubertatem, quam ut ipsa clare et perspicue unicuique ob oculos poneretur. Iste libellus, qui, uti postea apparuit, instar sphyngis aenigmatis erat fere omnibus illius aevi mathematicis, forte fortuito incidit in manus duorum fratrum, incredibili mentis animique ardore Basileae studiis mathematicis deditorum; in quibus tantopere profecerant, ut non solum optima quaevis intelligerent qûae veteres de geometria scriptis tradidissent, sed etiam scripta recentiorum mathematicorum, praecipue Cartesii huiusque commentatorum. Minor natu fratrum, Iohannes Bernoullius, tunc vitae annum agebat decimum octavum; alter, tredecim annis aetate superior, Iacobus, dux ei fuerat in studiis mathematicis.

Ingenita vis utrumque ad ea studia quasi compulerat. Ad has res, licet pater magnam ceterum curam eorum institutioni impendisset, ab eo non fuerant incitati, quin potius ab illis repulsi. Maiori natu ne usus quidem librorum de mathesi scriptorum a patre fuerat concessus; ita ut ab aliis eos perlegendos acciperet et clam devoraret. Quam vehemens doctrinae huius cupido eum ferret, ita ut patri obsequi non posset, intelligitur ex emblemate, quod eo tempore usurpavit, quodque repraesentabat Phaëtontem Phoebi currui insistentem cum epigrapho: *"invito patre sidera verso."*

Neque alia mens fuit fratris, cui primum mercaturae destinato postea concedebatur uti institutione academica in urbe sua patria. Luctantes enim cum multis impedimentis, quae iis obiiciebantur in via quam ingredi cupiebant, semper, genio suo ducti, redierunt ad eam disciplinam, quae lumine veritatis eos allicere numquam desiit. Uterque totam vitam eximias mentis facultates intendit ut altius altiusque evolaret.

Cui rei eo tempore Leibnitii quoque scriptum occasionem praebuit; quin ipsa obscuritas opusculi incitamentum illis erat, ut intelligere discerent; quod intra paucos dies iis ex voto successit. Quo facto aditus illis

patuit ad latebras, in quas penetrare sine illo instrumento numquam potuissent.

Brevi frater natu maior, soluto problemate quodam, a LEIBNITIO publice proposito, ostendit, quam perite nova analysi uti sciret. Nec tamen natu minor superare se patiebatur; quippe qui primus inveniret methodum adscendendi ab infinite parvis ad quantitates finitas, quarum illae sunt elementa vel differentiae. Quae methodus ab illo nomen accepit, quod in hunc usque diem servavit, *calculi integralis*.

Qui quid valeret, ostendit solutis pluribus problematis physicis mechanicis. Unum vero ex his, catenarium dicitur, tam difficile erat, ut fratri non contingeret id solvere; ita ut, hoc auctore, id toti orbi erudito proponeretur solvendum. Praeter IOHANNEM BERNOULLIUM ipsum HUGENIUS et LEIBNITIUS quaestionem solverunt, nec praeter hos tres alius quisquam in certamen descendit. Fuit autem eventus hic, ut praestantia novae analyseos inprimis solutione iuvenis Helvetii in clara luce poneretur; ita ut vel HUGENIUS, victoriis in hoc certaminis genere illustris, agnoscere cogeretur suam, quam usurpaverat, methodum esse inferiorem, itaque se gestire possidere arcanum aemulorum suorum.

Ergo LEIBNITIUS in utroque BERNOULLIO nactus erat socios praestantes, qui mentem suam prorsus caperent. Plus quam ullus alius uterque analysin infinitesimalem excoluit eamque in usum communem transtulit; quod semper gratus agnovit vir ille eximius, qui testificaretur: "id iam BERNOULLIOS effecisse, ut iam non ipsorum minus quam suus calculus videretur."

Iuniori quoque ea debetur laus, quod primus novum hunc calculum alios docuerit. Postquam aliquot menses Genevae versatus fuerat, ut satisfaceret desiderio nobilissimi viri CHRISTOPHORI FATIONIS, qui novam analysin discere cupivit, suscepit iter per Galliam. In quo regno a doctrina excellentibus quibusvis viris amico modo excipiebatur et familiaritatis vinculo cum non paucis eorum coniungebatur. Nemo tunc mathematicorum Gallorum penetraverat in novum illud regnum, a LEIBNITIO praecipue conditum; quod tamen cognoscere nonnulli cupiebant. Itaque hi BERNOULLIUM adibant, ut adiuvarentur et docerentur. Ex discipulis, quos ibi inter viros doctos habuit, VARIGNONUS, praecipue autem vir nobilissimus marchio HOPITALIUS, claruerunt;

quorum hic de geometria analytica, ille de mechanica optime meruit. Ipse BERNOULLIUS, quum ita analysin sublimiorem in Galliam introduxit, simul eam non parum excoluit et auxit; quod patet maxime ex ea calculi differentialis parte, quam *exponentialem* vocavit, tunc temporis ab illo inventa.

Tandem Basileae reversus, ibi vitam agere decrevit. Medicinae iam operam navare coepit; nempe munus aliquod requirebat, quo vitam sustentaret. Peractis studiis medicinae doctor creatus est, defensa dissertatione: *de motu musculorum;* in quo argumento tractando item occasionem reperit applicandi egregia ratione analysin mathematicam. Anno sequente fortuna illi arridere coepit, quum huc vocaretur. Ex illo nempe tempore dilectis sibi disciplinis totum se tradere ei contigit.

Facile iam intelligitis, Auditores! virum, qui recens excogitatam analysin mathematicam plus callebat quam quivis alius, qui eam suis inventis augebat, qui tum illius disciplinae praestantia tum ingenio eximio praeclaros bene multos aevi sui viros superabat, ab HUGENIO omnium maxime idoneum fuisse habitum, qui vacantem cathedram Groninganam occuparet. Nec mirum, curatores academiae exterum, a tam claro viro commendatum, civibus ipsis praetulisse.

Atque exterus licet esset, pluribus tamen vinculis cum patria nostra fuit adstrictus. Originem scilicet duxit e stirpe Antverpiensi, quae e Belgio fuga se receperat, quum ALBA dux crudelissime ibi conscientiae et religionis libertatem oppprimeret. Quin qui primus veram in studiis mathematicis viam ei monstraverat, frater IACOBUS, plurimum debebat academiis Hollandicis, quas summo cum utilitatis fructu adiverat; multos eruditos patrios cognoverat, cum quibus literarum commercio erat coniunctus. Ita factum est ut, Cartesiana geometria imbueretur, qua eo tempore nihil sublimius cognitum erat in disciplina rerum mathematicarum. Quin quod subito suarum virium conscientiam persentire coepit brevi illo tempore, quo in patria nostra degit. Ipse enim: „huic Belgicae commorationi illud se debere saepe „praedicabat, quod excussis, quibus hactenus immersus fuerat, tenebris, „sanioris philosophiae et demonstrationum mathematicarum, quas a prae„stantissimis eius doctrinae magistris publice videbat exhiberi, dulcedine „inescatus, ipse quoque ad illorum exemplum ad altiorem aliquem doctrinae „gradum viam affectare coepit."

14*

His copiis instructus institutionem mathematicam fratris IOHANNIS in se susceperat, cui quidem scientiae fructus tradidit, quos ipse in Belgio perceperat. Qui tamen ipse brevi praeceptores antecelluit, suaque vice discipulum erat nactus, haud diu post ipsi parem futurum. Pari animi ardore, eventu pariter felice, certamine sensim sensimque acriore uterque virium periculum fecerat in analysi illa nova. Quum IOHANNES huc vocaretur, iam acriter aliquamdiu cum fratre IACOBO contenderat de principe loco; quin mathematicis nostratibus facile reddere potuisset bona, quae ex institutione fraterna Basileae in eum redundaverant; quippe nemo erat eo tempore in nostra regione, qui non cogeretur ei submittere fasces. Magnum illud lumen HUGENII brevi ante eius adventum erat exstinctum: „HUDDENIUS „autem, consul Amstelodamensis, dudum speculationibus geometricis „valedixerat."

Nemo quisquam plura in institutione ab eo exspectavit, quam LEIBNITIUS, qui: „tuam" inquit in literis „apud foederatos Belgas habitationem, magni „usûs fore arbitror ad methodi nostrae propagationem. Cum enim plurimi „in Batavis algebram colant, multa utilia dabunt, ubi huc animos con„verterint."

Nec tamen affirmare licet, spem non fefellisse eventum. Huc delatus BERNOULLIUS non invenit discipulos algebram colentes; non invenit qui ita essent instituti, ut sublimiores ipsius rationes intelligere possent. Itaque metuere coepit, ne maximam temporis partem, cum insigni detrimento suorum profectuum, consumere deberet in elementis inculcandis.

LEIBNITIUSne igitur falsum tulerat iudicium de matheseos in nostra patria conditione? Ne hoc quidem; verum ignorabat, doctrinam illam in hac academia diu neglectam, quin per viginti et sex annos omnino ne traditam quidem fuisse. Nonne suspicari licet, propaedeusin ad academiam in hac provincia eodem laborasse vitio, quo ipsa academia; ita ut vel optime instituti cursum academicum inciperent sine ulla notitia elementorum geometriae? — Ego pro certo habeo, futurum fuisse ut, si disciplinae mathematicae in hac schola continenter a viris peritissimis fuissent traditae, BERNOULLIUS hîc habuisset discipulos satis provectos, ut thesauros eruditionis viri praeclari cum fructu suo potuissent accipere.

Quemadmodum autem morbus inveteratus non illico sanari potest, ita

doctrinae dudum neglectae non subito reviviscere et efflorescere solent, simul ac vir aliquis doctus, vel etiam omnium omnino maxime earum peritus, iis opitulari incipit. Opportunitate opus est, ut laboret; tempus requiritur, ut semen terrae mandatum evolvatur, idque longius quo diutior fuerit vis frigoris hyemalis. Satis habetote, si semen bonos ferat fructus; ne praematuros nobis poscamus.

Bernoullius hanc academiam, in qua per duo lustra elaboravit, celebrem reddidisse sedem disciplinarum, quibus ipse excelluit, haud ego contendo. Id affirmare licet, illum conditionem matheseos meliorem reddidisse, idque honori illi fuisse.

Discipulos autem hîc habuit, qui animos converterent ad sublimiora in mathesi, non multos sed eos praestantes; e quibus, quem ipse praestantissimum omnium praedicare solebat, nuncupo Tiberium Hemsterhusium, qui, Ruhnkenio teste, Bernoullium divino munere sibi praeceptorem obtigisse, cum gaudio, quod vultu et oculis proderetur, fateri solebat. Constat eruditos peregrinos plurimos eximium virum visitatum hanc urbem adiisse; sed quamquam ita numerus creverit eorum, quibuscum commercio literarum iunctus fuit, numerus tamen auditorum non videtur auctus.

Eo decennio, de quo iam agimus, academici cives magnam partem erant exteri. Palatini praecipue, exsules religionis causa, complures ad urbem hanc se receperant et theologiae operam dabant. Quae vero causa est, cur non undique ex Europa huc confluerent, qui sublimiore analysi mathematica initiari vellent, nova illa disciplina, cuius praestantiam orbis literatus cum plausu et admiratione excipiebat, sed quae, nondum libris exposita, non docebatur nisi in scholis Basiliensi et Groningana? Qui factum est, ut ad hanc academiam non confluerent scholas mathematicas Bernoullii frequentatum, quemadmodum aliquot annis post Lugdunum ad disciplinam chemicam et medicam Hermanni Boerhaavii? Fortasse, inquis, quia ipsa res fert ut pauci omnem ingenii vim ad mathesin intendant, plerisque ex aliis studiis vitae praesidia petentibus. Concedo equidem; sed praeterea aliam quoque causam ego video, i. e. novitatem altioris illius fastigii, ad quod a Leibnitio et Bernoullio utroque mathesis erat evecta; quippe eiusmodi inventa non nisi pedetentim cum multis communicantur, et vero suo pretio seriore demum tempore aestimari solent.

Nec tamen ita haec accepta velim, ac si publici BERNOULLII labores hîc parvi fuerint momenti, vel quasi fere ei defuerit occasio scholas habendi. Nimirum non solum matheseos sed etiam philosophiae professio illi mandata erat. Ipse biennio postquam huc migraverat, narrat quotidie sibi de his disciplinis tres vel plures lectiones habendas fuisse, et vix tantos labores ferre se potuisse.

Quam philosophiae partem primum docuerit, vix certo licet dicere. Fuerunt eo tempore tres professores philosophiae, quorum singulis, ut ad aemulationem incitarentur, academiae curatores concesserant libertatem „omnis generis privata collegia et exercitia philosophica instituendi."

Memorabile profecto decretum, documentum insigne liberalitatis, quam ab istis temporibus vix exspectaveris. Sed vel magis curatoribus et provinciae Ordinibus honori fuit, eos brevi post BERNOULLIO officium detulisse *philosophiam experimentalem* docendi, i. e. physicam experimentis illustratam; quem in finem liberali manu ei concesserunt quibus indigebat subsidia.

Antea haec disciplina erat incognita. Institutio physica erat enarratio phaenomenorum et maxime disputatio de eorum causis. Testimonia scriptorum afferebantur, ipsa natura in scholis non interrogabatur. Sed ab eo inde tempore in hac academia naturae phaenomena demonstrabantur eorumque leges de experimentis deducebantur, certe experimentis declarabantur et confirmabantur; quod quantos fructus necessario adferre debuerit interiori naturae cognitioni, non est quod dicam. Angli honorem huius emendatae institutionis physicae adscribere solent KEILLIO suo, quum contendant, hunc primum illam methodum anno quarto quintove seculi superioris Oxoniae introduxisse; sed BERNOULLIUS, ut vidimus, eo tempore iam annis septem vel octo ante hac in re praeire coeperat.

Ne putetis tamen laudem, quam ei tribuimus, recte physicam docendi, ei unanimi civium suorum consensu tunc fuisse habitam. Erant qui moleste ferrent novas illas scholas, qui philosophiam experimentalem cum contemtu *sapientiam* vocarent *theatralem*; nec deerant, qui eum accusarent sacrilegii, quia in templo, Dei cultui destinato, res physicas demonstrare solebat.

Nempe in choro templi, tunc temporis academici, ubi reliqua exercitia academica haberi solebant, publice et solemniter experimenta instituit.

Quod autem maxime eum movit, ut publicas eiusmodi haberet lectiones (a quibus forte ostentatio quaedam non prorsus aberat), probabile erat hoc: scilicet voluit, ut illi, qui eum copiis instruxerant ut experimenta facere posset, horum eventuum memorabilium testes ipsi essent oculares. Quin si quid excusandum hîc videatur, addere licet, eum, scholas eiusmodi solemnes habendo, non nisi aevi sui mori obsecutum esse; quippe anatomes professor nullum hominis, quin ne *canis* quidem, cadaver secare solebat, quin ad valvas academiae curatores, proceres, professores, cives academici et quicumque doctrina insignes essent, invitarentur, ut solemnem actum praesentia sua condecorarent.

Eodem vero tempore etiam alia res in BERNOULLIO nonnullos theologos in hac urbe graviter offendit, graviterque adeo ab iis inculpatus est, licet parum iuste. Scilicet factum est, ut in disputatione publica philosophica, quum attingeretur quaestio de conditione mortuorum post resurrectionem, diceret sibi videri, corpora humana non eadem conditione resurrectura. Nimirum voluit ea non resurrectura cum omni materia, e qua antea composita fuerant; quia nempe corpora viva maxime fluxam habent materiem; ita ut singulis temporis articulis materiae mutatione et conditio eorum et compositio mutentur.

Quid autem? Vixdum enunciatam opinionem statim, ut ipse refert, nonnulli criminari coeperunt, exagitare, explodere et ut orthodoxae religioni adversantem damnare et exsecrari. Urbs tota rumore implebatur, BERNOULLIUM esse socinianum, eum docere novam creationem corporum novorum in resurrectione, nescio quae alia insuper, de quibus ne somnio quidem cogitaverat. Brevi verbi divini ministri publice perstringebant philosophos, quasi qui seducerent studiosam iuventutem, subverterent veritatem revelatam; verbo, BERNOULLIO infelicissima quaeque imminere videbantur.

Satis notum est, quam gravis esset eo tempore accusatio Socianismi. Actum fuisset de BERNOULLIO, nisi potuisset ac voluisset liberare se inusta haereseos macula. Potuit vero, quippe socinianam doctrinam, quoad eam cognoverat, aversabatur; nec vero defuit voluntas, quippe qui non ita erat comparatus, ut, si quis eum adoriretur, id patienter ferret.

Itaque periculum acriter defendit. Conscripsit tractatum medico-physicum *de nutritione*, in quo exposuit doctrinam suam de perpetua mutatione

materiae in corporibus vivis; addidit autem quae facerent ad defensionem suam ab iis quibus inculpabatur. Quum hanc dissertationem, vel potius se ipse, defendere vellet, adversariis publicum indixit certamen, quod, multis auditum et disputatum concurrentibus, felicissimo eventu non caruit. Nempe lis ita quodammodo exstincta fuisse videtur; quod partim etiam factum, quia collegae eius theologi steterunt ab eius partibus, inprimisque BRAUNIUS, vir strenuus et acris indolis litigandique artis peritissimus, quippe qui plures sustinuit lites, quam multi duces proelia commiserunt.

Nihilominus BERNOULLIUS multis de heresi suspectus mansit; quod tot molestias ei peperit, ut biennio elapso ex litium initio nondum rem silentio demittere se posse censeret. Itaque rectoris munus deponens orationem habuit, quam ipse profitebatur, apologiam esse *pro sua fama, honore, religione.*

Eadem vitae periodo, qua propter suas in religione opiniones in reprehensionem incurrebat, simul insignia tulit documenta, merita in doctrinis iusto pretio aestimari perrexisse. Nec mirum; nam quum in hac urbe degeret non desiit excolere et perficere analysin. Cum academia Gallica, penultimo anno seculi decimi septimi, novo modo componeretur, id ei concedebatur ut exteros octo socios sibi adsciscere liceret. Inter octo eruditissimos et praeclaros illos exteros, quos sibi delegit, non solum NEWTONUS et LEIBNITIUS fuerunt, sed etiam BERNOULLIUS uterque. Quin quum biennio post Elector Brandenburgensis Berolini academiam doctrinis colendis conderet, illi quoque socios adscripsit BERNOULLIOS. Similique honore affectus est postea IOHANNES Londini, Boloniae et Petropoli.

Academiae Groninganae non contigit virum eximium usque ad obitum possidere. Duobus lustris elapsis, per quod temporis spatium, ut vidimus, non mediocriter fuit tum vituperatus tum honoratus, rediit in urbem in qua in lucem fuit editus. Nempe reliquerant ibi ipse et uxor parentes, qui magis usque reditum eius sibi expetiverunt. Illi desiderio parentum obsecutus suscepit tandem cum suis iter in patriam; idque fortasse ibi habitatum, certe non ut Groningam rediret. Profectus autem est ex urbe nostra eodem die, quo Basileae celebrabantur exsequiae fratris IACOBI, cuius morbus gravis eum latebat, cuius obitum in ipso itinere demum intellexit.

Basileae redux salutatus est ab universo senatu academico, ab eoque est invitatus, quin flagitatus, ut damnum praeclari fratris resarciret; urbis autem magistratus honorarium ei addixit peculiare, quod ei procuraverant ipsi illi viri, qui collegam eum habere cupiebant. Illa benevolentia et liberalitas eum moverunt, ut ne cathedram Basiliensem recusaret. Brevi vero post munus auspicatus est habita oratione: *de fatis analyseos et geometriae sublimioris.* Iure autem animadverterunt neminem digniorem fuisse, qui ista fata commemoraret, quam qui principem personam in his rebus ipse egisset; quemadmodum CAESAR, quum commentarios de rebus a se gestis conscriberet.

Ne tamen putetis in nostra patria non factum esse quodcumque fieri potuit, ut eximius vir nostris civibus servaretur vel denuo acquireretur. Ultraiectini, qui, quum hîc degebat, iam operam dederant, ut suam academiam praesentia eius condecorarent, omnem iterum vim intendebant, ut voti compotes fierent, cum academiae huic valedicturum audirent. Miserunt in eum finem ad illum professorem suum eloquentiae, PETRUM BURMANNUM; cuius tamen oratio non movit eum, ut ab itinere Basileam faciendo abstineret. Eodem autem tempore BERNOULLIUS etiam ab academia Lugduno-Batava invitatus fuisse videtur, ut eo migraret. Sed item frustra. Nec melius successere conamina curatoris primarii eiusdem academiae, comitis VAN WASSENAAR OBDAM, qui, quinquennio post, honorificentissime illi obtulit honorarium tam liberale, ut ne ipse BOERHAAVIUS quidem eo tempore tantum acciperet; neque haec res eum a Basilea avellere potuit.

Quodsi quaeratis num academia nostra illo tempore non senserit aliquod viri tanti desiderium, an vero magnum dolorem ex eius abitu perceperit, fateor me hac de re certo affirmare nihil posse. Sed instabat triste tempus, quo dubium fuit num ipsa florere pergeret, an vero ad interitum vergeret. Vixdum autem tristia illa tempora praeterierant, vixdum Ordines huius provinciae decreverant almam disciplinarum matrem ad vitam paene exstinctam revocare et illustriorem quam antea restituere, cum viri, quibus eius cura mandata erat, BERNOULLIO insigne dedere documentum, quanti eum facerent, iterum eum huc vocando. Sed frustra, quemadmodum brevi antea Paduam frustra vocatus fuerat. Basileam non deseruit.

Non tamen iure inde effeceris urbem illam et munus, quo ibi fungebatur, ei resarcivisse omnia, quibus hîc valedixerat. Quaestus est, se ibi destitutum fuisse copiis necessariis ut physicam experimentalem coleret, quibus hîc fruebatur. Desideravit quoque aptum huius urbis situm, ut commercium literarum cum eruditis aliarum regionum aleret; nimirum illo aevo Provinciae Foederatae omnino centrum quoddam erant totius orbis eruditi. Seriore vero aetate aliae praeterea causae fuere, cur minus iucundam vitam Basileae ageret, et cur vel senex in longinquam adeo sedem literarum abire maluisset, nisi vires fractae eum admonuissent, se non longe abesse a fine vitae et laborum suorum. Obiit autem octogenarius, postquam integris viribus mentis et corporis quadraginta duos annos prodesse ei contigit isti academiae, quorsum postremo cesserat.

Non longus ero in enumeratione fructuum, qui ex illius labore per tam longum spatium in posteros redundarunt. Civitas eius ideo etiam grata mente eius memoriam recolit, quia publicam iuventutis institutionem ibi multum emendavit. Sed praeterea eiusmodi beneficia genus humanum ab eo accepit, quae neque moeniis urbis neque limitibus regionis cuiuscumque circumscribuntur. Scientiae copias, inventa sua toti orbi terrarum obtulit, neque ullam neglexit opportunitatem homini datam cogitationes suas cum aliis communicandi. Commercio literarum cum Leibnitio aliisque viris aevi sui ingeniosissimis coniunctus fuit fere ad mortem usque; ita ut affirmare liceat ab illo commercio paucos fuisse exclusos, qui ad amplificationem disciplinarum mathematicarum et physicarum symbolam contulerint. Quo literarum commercio nova inventa praeparabantur, ipsa inventa explorabantur, emendabantur, augebantur. Quodcumque ipse satis excoluisset publici iuris fecit. Magno quidem numero sunt scripta ab ipso edita, quae nostro quoque tempore teruntur et summa admiratione digna habentur.

Sed praeterea per longam annorum seriem praeceptor fuit aliorum. Auctor quidem fructus meditationum suarum aliis tradit; praeceptor vero methodum suam, cogitationum intimam rationem, ipsam suam mentem et animum suum cum aliis communicare valet. Quot autem fuerint, quibus occasio fuit ea accipiendi a Bernoullio, quae librorum lectione haud traduntur, inde intelligitur, quod non solum iuvenes in academia, in qua docebat, studiis dediti, sed etiam undecumque ex universa paene Europa multi confluerent ad eum,

tamquam ad principem matheseos magistrum; e quibus viri etiam fuere iam magni nominis et doctrinae laude clari. Ubi cathedrae vacarunt mathematicae, BERNOULLII discipulis prae reliquis obferebantur; etiam academiae Nederlandicae professores ex illius scholis acceperunt egregios: nostra DE CROSAM, Franequerana KÖNIGIUM. Quin citari possunt e BERNOULLII discipulis, qui vel maiorem his famam sibi acquisiverint, KÖNIGII commilitones MAUPERTUISIUS et CLERALDUS, quorum hic Gallicae, ille Borussicae academiae decus fuit. Tum CRAMERUS, HALLERUS, JOH. GESSNERUS et maxime scriptorum immortalium magnae copiae auctor sagacissimus LEONARDUS EULERUS, Basiliensis, qui, magistri ad exemplum, per decem lustra ante alios omnes auxit excoluitque analysin mathematicam. Tandem cito tres filios BERNOULLII ipsius, qui amore matheseos patri sunt aequiparandi cumque eo ingenii acumine contendisse censendi sunt: NICOLAUM, DANIELEM et IOHANNEM BERNOULLIUM, quorum priores duo collegae patris fuerunt in academia Petropolitana, tertius vero successor ei fuit in cathedra Basiliensi. Vir quidem, cuius discipuli quaquavorsum dispersi per Europam, quocumque irent, fuerunt antecessores in disciplinarum cultu, sane non frustra elaboravit et docuit; non sibi soli vixit, sed et suae aetatis hominibus profuit et posteris.

BERNOULLIUM autem ductum fuisse studio aliorum saluti inserviendi, testantur literae in quibus intimum animi sensum amicis aperit. Iam adolescens sensisse videtur veritatem hanc: eos qui multa acceperint, multorum illorum rationes reddere debere. Nempe ut titulum magistri artium et philosophiae adipisceretur annos duodeviginti natus, confecit scriptum, in quo sententiam explicuit hanc: *principes in rebus publicis nasci in commodum populi.* Ipse vero inter eruditos instar principis fuit potentissimi. Hunc autem locum non debuit doctrinae suae copiae, non rebus ab aliis acceptis, sed propriis suis viribus, ingenii sui praestantiae. Novas vias disciplinae suae sternere, novas regiones in doctrinarum orbe detegere easque sibi submittere volebat. Quin quam senserit ipse insitam illam in se inveniendi vim, optime perspicietis ubi ipsum audiveritis. „Aegre, inquit, feror ad diuturnam lectionem librorum, ad scribendum, „ad calculandum, verbo ad omnia, quae corpus et inprimis oculos fatigant. „Ob hanc rationem paucos omnino evolvi authores, imo ne quidem CARTESII

"geometriam attente me perlegisse asserere possum, — praecipua namque "quae in mathesi facio inventa, inter nocturnas horas, quas somno suffurari "soleo, mihi sola mentis attentio suggerit, nullo plerumque arrepto calamo ad "faciendum calculum, quem licet prolixissimum sola mente longe expeditius "instituo, quam si notas in chartam coniicerem." Quid autem Auditores! suntne haec verba vanitatis, animi levitatis indicia? Ne falli nos patiamur. Non sunt arrogantiae, sed potius nativae facultatis. Probe suarum virium conscius, nondum tamen complexus est amplitudinem et copiam beneficiorum aliis praebitorum. Nimirum neque alius quis, neque ipse suo tempore praevidere potuit, quibus et qualibus inventis progressibusque posterorum viam stravisset. Vultisne exemplum? Admiramini puto mecum praestantiam disciplinae, quae tum actionem mutuam astrorum in systemate nostro solari certo calculo submittit, tum rationem intimam cuiusvis machinae, quae requiritur ut labor aliquis perficiatur. Non dubitatis quin magni intersit civitatis, imo generis humani totius, doctrinam aliquam talia efficere posse. Ecce! illa doctrina, quae fructus praebet eiusmodi, mechanica, nonne hodiernam suam praestantiam maximam partem debet statico cuidam principio, quod quam late pateat Bernoullius primus vidit? Nec vero huius inventi praeco fuit, ita ut omnibus sese hoc invenisse praedicaret. Minime. In epistola tantum rem perscripsit Varignonio, disciplulo suo.

Ne tamen sic existimetis, me soli sagacitati mentisque acumini, quae in Bernoullio fuere, egregium eventum eorum, quae meditatus est, adscribere. Partim nempe res etiam tribuenda est ipsi meditationis argumento; quippe haec est eximia matheseos virtus, ut prae ceteris disciplinis ducat ad verum certa via inveniendum. Praestantissima sui seculi lumina, Cartesius, Hugenius, Newtonus, Leibnitius non eodem successu gavisi sunt in omnibus iis, quae indagaverunt; nonnulla ex eorum operibus paene iam oblivioni sunt tradita; sed quaecumque aut in mathesi, aut per mathesin invenerunt, supersunt, necdum hodie pretio suo destituuntur, quin sensim magis magisque de eo constitit. Bernoullius vero quasi vitae suae tabernaculum collocavit in eximia illa disciplina, quae numquam non fructibus beavit excellentissimos inter ipsius amantes.

Nec tamen in viro egregio, ut sumus homines, defuit quod reprehen-

deretur. Fuit severus et duro, fatendum est, pectore. Sui temporis aequales eum laudarunt propter iusti sensum, animi candorem et simplicitatem. Iure quidem. Epistolae, alia opera, ostendunt virum ab omni falso fictoque alienissimum. Iusti vero studium alte in eius animo inhaerebat; quod sine dubio cohaeret cum perpetua illa in vera a falsis distinguendo mentis exercitatione. Nec tamen abfuerunt, quae voluntati suum cuique tribuendi vehementer obsunt, superbia et aemulatio. Hae fecerunt, ut nonnumquam debitum aliis honorem non redderet, ut ad contentiones laberetur, in quibus vehemens fuit ac pertinax; quin utraque eo usque eum invasit, ut vel caritatem erga consanguineos nonnumquam vinceret. Scriptis publice editis contendit cum fratre Iacobo; in qua contentione nec iustus fuit neque a veri partibus stetit. Quin vix placuerunt illi acutissimae mentis indicia in filiorum uno, cui postea vel invidebat victorias in disciplinis mathematicis reportatas. Sed malo de his tacere, quae eo magis sunt in illo reprehendenda, quo plus aliis nominibus iure excellentissimus dici meretur. Utinam similior fuisset fautori suo et amico Leibnitio in amicitia colenda, in inimicitiis vitandis, integro licet veri studio! Utinam perspexisset magisque persensisset eruditis maxime humanitatem ornamento esse, eosque, nisi meliores ipsos reddat doctrina, aliis quidem non sibi profuturos.

Alia etiam tempora pariter atque ista, quorum mentionem fecimus, lites eheu! eruditorum vehementes protulerunt, ex aemulatione ortas. Sed numquam illud partium studium tantopere animos eruditorum diversarum gentium commovit quam illo tempore. Et vero Bernoullius noster isti litigationi non semel ansam praebuit, quin eam valde suscitavit, continenter certaminibus indictis ad solutionem problematum difficiliorum, quae obtineri non potuit, nisi quis novis methodis inventis viam sibi ad solvendum stravisset; quae res tamen magno fuit incitamento ad mathesin acriter excolendam. Inter mathematicos Anglos unus tantum fuit, qui par erat paucis illis in reliqua Europa, qui callebant calculum differentialem, Newtonus. Taedebat tunc Anglos difficultatis et victoriarum raro reportatarum; hinc fuerunt, qui coeperunt abiudicare Leibnitio honorem inventionis calculi, quo cum sociis suis tam feliciter utebatur, quum contenderent fieri potuisse ut methodum suam hausisset ex invento aliquo anteriore Newtoni; exstiterunt adeo, qui plagiarium eximium virum dicere non vererentur. A quo

crimine absolvi frustra LEIBNITIUS tentavit apud regiam societatem Londinensem, cuius ipse socius, NEWTONUS praeses, erat. Quae iustissima spes eum fefellit, novaeque iam ortae sunt querelae ab una parte, quas excipiebant lites omnigenae, quae ne mortuo quidem LEIBNITIO cessaverunt. Totus enim orbis eruditus his rebus commotus et conturbatus fuit. Nemo tamen magis istius contentionis particeps fuit, nemo acrius honorem et iura LEIBNITII defendit contra Anglorum calumniam, NEWTONO suo hac in re iusto plus tribuentium, quam BERNOULLIUS. Lites tamen ita non componebantur; sed vel magis usque eruditi certamina provocabant, quum continenter pergerent problemata proponere, ut quid gens quaeque valeret in mathematica analysi iudicari posset. In isto vero certamine talem se praebuit BERNOULLIUS, ut non sine iure cum COCLE conferretur, solo hostium exercitûs impetum sustinente. Ut hoc unum afferam, KEILLIUS, Anglus, qui propugnatoris partes in se suscepit in contentionibus illis, proposuit mathematicis extraneis difficillimum problema. Quod BERNOULLIUS solvit, isque solus; quin probabiliter unicus fuit in orbe erudito qui huic rei par esset; nempe nec KEILLIUS, qui proposuerat, neque alius quisquam ex eius sociis umquam solutionem in lucem protulit, licet saepissime, ut facerent, provocati fuissent; quam rem indigne tulit BERNOULLIUS, nec vero silentio indignationem supprimere voluit.

Huius certaminis, in quo eximia ingenii vis eius maxime eluxit, sed cuius invidiam exstinguere non studuit, finem non vidit. Perdiu ab una parte Angli, ab altera Galli, Germani ceterique eruditi Europaei iungere dextras noluerunt, ut mutuo auxilio commoda omnium adiuvarent. Cuius rei effectus is fuit, ut ab utraque parte perseverarent in haud levibus erroribus, quos effugere potuissent, ut tardius proficerent et doctrinam serius demum ad eum eveherent gradum, quem maturius attingere potuisset. Ipsi Angli hoc aevo profitentur, seculo superiore nihil magis apud se obstitisse progressibus in disciplinis mathematicis quam ipsas illas inimicitias, quibus a reliquae Europae eruditis seiungerentur. Contra inventum, longe maxime insigne in physica, gravitationis universalis, extra Angliam diu neglectum, repugnatum, imo vituperatum fuit; cuius praestantia nisi agnosceretur, non nisi falsae et arctis limitibus circumscriptae esse poterant notiones de omni omnino rerum naturae fabrica et mechanismo.

Veritas autem, ut semper, ita in his quoque tandem ex errorum veluti undis emersit. Iam BERNOULLII discipuli coeperunt dimittere hypotheses physicas CARTESII pro nugis; amplecti coeperunt NEWTONI praeclaram doctrinam. Angli contra viderunt se, nisi mathematicam analysin, qualem BERNOULLII eorumque discipuli excoluerant, tenerent, non profecturos esse in altiori rerum indagatione tum physica tum mechanica; viderunt se nec LEIBNITII nimis diu neglecti algorithmo carere posse. Ita quidem thesauri quantivis praetii et instrumenta novos acquirendi, mutua cessione in usum omnium transferebantur. Analysi mathematica magis magisque uti discebant multi, tamquam clavi, qua aditum sibi aperirent ad abditas phaenomenorum naturalium causas. Itaque philosophia naturalis ad normam principiorum mathematicorum, quae ipse NEWTONUS posuit, excoli potuit, et revera admirabiliter exculta est. Cuius rei praeclarum documentum est LAPLACII *Mechanica coelestis.* Quo facto oblectatio, quam praebuit intelligentia rerum sublimium et latissime patentium, magis excitavit virorum doctorum studia, quam umquam fecit aemulatio inter singulos eruditos aut eruditos gentium diversarum.

Adeo florentes accepimus a superioribus traditas disciplinas; quae quamdiu colentur e memoria hominum non delebuntur IOHANNIS BERNOULLII in augendis thesauris generis humani merita. Eminebunt semper praeclarissimae eius ingenii dotes, laudabuntur bona eximia exinde orta. Hinc nomen eius immortale. Iis, quae reliquit, ingenii industriaeque documentis et nos fruimur, neque ea umquam interibunt. Omnes igitur decet illum honorem ei tribuere; maxime vero eos, quibus disciplinarum tradendarum cura mandata est, quarum divino munere lumen erat. Melius vero quam monumentis aut laudibus eius memoriam colemus, si enitamur ut ne doctrinae illae umquam torpescant, sed ut iusto suo pretio aestimentur, debito modo colantur et laete floreant; utque ita lux veritatis, quae in iis elucet, nosmet ipsos et nostros et omnes magis magisque illustret.

Haec de BERNOULLIO.

Orationis argumentum mihi occasionem praebuit dicendi nonnulla de conditione, in qua academia nostra olim versata est. Nunc breviter mihi commemoranda sunt eius fata per annum academicum elapsum.

Multis sane nominibus meliorem licet appellare praesentem conditionem, quam pristinam illam, in qua plura animadvertimus quae probari non possunt, quorum reditum nemo facile optaverit. Annus autem superior unus erat in paucis nostrae academiae faustissimus. Quem quum cogito, animus gaudio movetur, quod a tot malis immunis est servata, quod bona plurima ei contigerunt. Qui eventus, quum a nemine nostrûm non Dei numini summo tribuitur, sit Huic pro illis beneficiis laus, honor.

Non minimum sane illorum bonorum hoc est, Regem esse salvum, patriam illo regnante pace frui perrexisse ac floruisse, artes et doctrinas ab ipso magno et iusto pretio fuisse habitas, earum studia ab illo fuisse excitata. Iam ante sane Rex augustissimus ostenderat quanti faceret institutionem academicam; iterum tertiumque declaravit quam bene his rebus vellet, quum urbem nostram praesentia sua honoraret. Ipsi enim audivimus affirmantem se academias, non solum ornamenta, sed fundamenta existimare rei publicae, easque se sustenturum et protecturum esse. Cui promissioni, a Rege candido, magnanimo profectae, maximam sane fidem habemus.

Festi illi dies, quibus iuventus academica cum urbis civibus decertaret in honore et amore Regem prosequendo, diu memoriae inhaerebunt. Mihi certe maxime memorabilis ille est dies, quo Rex templum academicum, musea, bibliothecam, hortum botanicum visitavit, singula illa accurate inspiciens, de multis rebus perite iudicans, a locis, ubi lubenter commorari videbatur, discedens, ita ut benevolentissime affirmaret egregie sibi placuisse, et instituta nostra omnia, et rationem qua ipsum excepissent cives academici. Quid autem dicam de honore, quo me ornavit? Is qualis fuerit, novistis omnes. Ubi rerum testimonia adsunt, non opus est verbis.

Nemo quisquam sane magis testari potest, quo loco Rex habeatur in provinciis nuper ab eo visitatis, quantam fidem cives in eo ponant, quantopere eos sibi devinxerit, quam viri spectatissimi, nobilissimi, qui augustissimam eius personam in his regionibus repraesentant. Non parum sane ipsi contulerunt ut eius regnum faustum esset, quin quotidie ita facere pergunt. Illa vero laus Tibi quoque debetur, vir gravissime! qui Curiae Groninganae es praeses. Magnopere gaudemus laborum comprobatione, quae viro nobilissimo VAN LIMBURG STIRUM, Vobisque viri am-

plissimi! van Panhuys et Wichers, a Rege contigit, civibus quidem valde plaudentibus. Cuius rei documentum datum est Vobis egregium, quum honoratioribus adnumeraremini inter adscriptos ordini equestri *Coronae Querceae.* Nobis ideo inprimis gratus accidit honor, quo afficeremini, quia maximi facimus in Vobis curam omnem illam, quam ponitis in prudenti administratione rerum nostrarum academicarum; pro qua gratum animum nostrum Vobis nunc publice significamus.

Similis honor, comprobantibus civibus omnibus, etiam ei contigit, qui, magistratûs urbani olim praeses, collegio curatorum etiam interfuit. Locus, quem ibi tenebat vir gravissimus van Imhoff, cum ex Regis voto redierit ad munus, quod antea in curia Groningana gesserat, vacuus ab eo relinquitur. Nos, qui experti didicimus, quanto animi ardore tum urbis tum academiae commoda promovere studeret, fere invidemus curiae eius personam. Id certe optamus, fore ut aliquando iterum occupet inter curatores sedem suam; ut rursus aliquando arcto vinculo coniungatur cum instituto, quod semper ei carum fuit manebitque, et ubi non peribit memoria eius benefactorum.

Multum etiam Tibi debet academia, honoratissime Geertsema! Increscentibus laboribus curatorum, quibus Tu ab actis es, non decrescunt sane tui; crescit vero in dies tua industria. Maxima erga omnes cives academicos humanitate fungeris munere tuo; qua re nos omnes, lubentes fatemur, multum Tibi devincis.

Quodsi annum hunc faustum annum vocavi, non ideo feci, quia Vos omnes, collegae carissimi! a tristi qualicumque eventu semper fuistis liberi. Vos enim, coniunctissimi Philipse et Baart de la Faille! morte ereptos Vobis vidistis, qui Vobis erant carissimi, quosque, quamquam metam vitae humanae attigisse videbantur, aegerrime desideratis. Tu vero amicissime Star Numan! luges mortem patris honoratissimi, quem omnes colunt, propter virtutes et merita eximia. Dolores vestros una omnes sentimus.

Verum hac de causa maxime faustum dixi annum, quia neminem e professoribus amisimus, nec morte nec vocatione aliorsum. Contra auctum vidimus numerum nostrum. Viri docti, quorum adventûs futuri iam

mentionem fecerat decessor meus, suo munere, brevi postquam magistratum annuum gerere inceperam, fungi coeperunt, habitis orationibus, quae luculenter testabantur, quam essent docti et periti, quam sedulo naturam perscrutari solerent, quanto studio iuventutem academicam instituendi flagrarent. Integer fere annus praeteriit, quo virium periculum in hac re fecerunt, in qua tales se praebuerunt, ut ne egregiam de se susceptam spem fallerent. Vobis, collegae clarissimi! VAN KERCKHOFF et VAN DEEN, gratulor faustum eventum laborum primi vestri anni. Utinam Vobis contingat multis, in utilitatem generis humani, patefacere viam ad doctrinas, quae vestrae sunt deliciae.

Quas difficultates, sed etiam quos fructus obferat vita, eiusmodi laboribus dicata, nemo nostrûm per longius tempus expertus est, quam Vos, viri coniunctissimi PHILIPSE et MULDER! Per triginta enim annos, primum Franequerae, tum in hac academia, doctrinis imbuere iuventutem Vobis contigit. Diu ut idem et eodem modo facere pergatis, omnes Vobis optamus.

Tu quoque, venerande HOFSTEDE DE GROOT! et collega aestumatissimus PAREAU, qui convalescens e morbo abest, Vos quoque festos dies vestros habuistis admodum memorabiles. Quinque lustra Euangelium hominibus nuntiavistis, cuius temporis maximam partem concionatores fuistis academici. Vos quidem Deo gratias egistis, qui tam diu Vos servavit in munere, quod rebus aliis omnibus anteponitis; simulque amici, discipuli vestri, magna pars civium, Vobis gratum significaverunt animum pro institutione vestra christiana. Quod tum Vobis exoptatum est a multis, idem nunc Vobis exopto, fore ut diu adhuc veritatis divinae interpretes esse pergatis.

Non maius sane documentum exstat consensûs inter professores theologiae, quam series compendiorum ab iis scripta, in quibus quasi una eademque mens elucet. Series illa, quae omnes partes eorum institutionis complectetur, fere completa est volumine primo nuper edito de *Theologia practica*, a MUURLINGIO nostro conscripto. Gratulamur Tibi actum laborem, vir carissime! e quo fructus exspectamus optimos quosque, tam extra quam intra academiam; licet non ignoremus ad institutionem verbi divini ministrorum exemplum tuum, consilia tua plus valere compendio quolibet optimo.

Etiam Tibi, aestumatissime VAN HALL! gratulamur laborem, nondum actum, sed fausto omine susceptum. Componis nempe *Floram* plantarum, in agris cultis crescentium pratisque nostrae patriae; quod quidem facis invitantibus plurimis oeconomiae ruralis peritis. Tibi quoque Rex aperte significavit, quanti faciat doctrinam tuam et peritiam. Praeterea id Tibi ex voto contigit, quod schola, agriculturae dicata, quam creavisti, magis magisque floret. Ita sensim magis occasio Tibi datur patriae proficiendi; ita magis magisque comprobatione intelligentium et bonorum labores tui honorantur.

Non prorsus absimilis a florae alicuius compositione labor est ille, cui Tu praees hoc tempore, vir clarissime DE VRIES! Lexicon enim, in cuius confectione multi nunc viri eruditi, Te praeeunte, sunt occupati, dici meretur Flora linguae Nederlandicae. Nec parum proderit recto usui et cultui linguae nostrae. Recte sane rem populi esse iudicarunt, qui imperium tenent in regno nostro et Belgico, ita ut publice sumtibus succurrendum esse censerent. Faustus sit laboris illius eventus; tum Nederlandia tuo gloriabitur nomine, quemadmodum GRIMMIIS suis Germania.

Etiam Tibi, eruditissime HECKER! gratulor laborem actum. Forte quem velim rogas, quum multos scripseris libros et doctrinae tuae multiplicis et poeseos studii testes. Poëticum sane opus nunc non specto, sed utilissimum: tertiam nempe partem catalogi bibliothecae academicae. Fortasse minus legetur illud opus tuum, quam alia quae composuisti bene multa; sed teretur tamen a non paucis, qui haud sine fructu magno eo utentur. Id speramus certe, Tu et ego; quia, cum nobis cura mandata est bibliothecae, nihil magis optamus, quam ut ille librorum thesaurus magis magisque inserviat studiis tum civium academiae tum eruditorum aliorum quorumlibet.

Ex initio inde huius anni civilis usus librorum nostrae academiae liberalius concedi coeptus est quam ante, liberalius forte quam in ulla alia bibliotheca publica. Gaudeo me rebus illis melius ordinandis aliquid conferre potuisse; nec putabo me tempus et operam, quam pono in bibliotheca melius instruenda, perdere, quippe agere me existimo quod aliis utile sit.

Quum ita sponte devenerim ad mentionem subsidiorum academiae, in hac re pergam.

Sunt sane illa subsidia parciora quam vellemus, parciora quam ut

institutio eodem modo quo doctrinae ipsae amplificetur. Quum tamen sapienter dispensentur, non solum conservari, sed etiam paululum augeri potuerunt musea. Tempus vero, intra cuius limites contineor, facit ut omnia augmenta enucleate exponere non valeam.

Bibliotheca sane angustis subsidiis hoc anno sustenta est; sed pietas iubet non reticere, a multis dono acceptos esse libros plures. Praesertim memorare oportet liberalitatem senis doctissimi et maxime venerandi Koppii, itemque eruditorum eius filiorum, in dando manuscripto antiquissimo, pretiosissimo, scilicet Chronico Èmonis et Enconis, abbatum olim in hac regione monasterii, quod *Floridus Hortus* vocabatur.

Accesserunt his diebus manuscripta tria a primo rectore academiae nostrae profecta, ab Ubbone Emmio. Illa scripta, quae instar omnium, quae a viro illo eximio ad nos pervenerunt, res sunt nobis pretiosissimae, debemus singulari liberalitati civis honoratissimi, qui stirpem ab ipso Emmio ducit, senis venerabilis, medicinae doctorum in hac urbe nestoris, Wolthersi. Gratias quam maximas agimus tum illi tum omnibus, qui eiusmodi ratione instituto nostro profuerunt.

Etiam museum historiae naturalis, quod a Muldero nostro magis magisque ad anatomes comparatae studia accommodatur, dono locuplete auctum est. Peritissimus scilicet Janus Carolus van den Broek museo donavit collectionem rerum ab ipso praeparatarum, ad organi auditûs anatomen pertinentium. Quicunque tales symbolas confert academicae institutioni, is profecto optime meretur de ipsa re publica.

Memorandum superest, quod ex iis, quae anno superiore ad amplificationem institutionis academicae sunt confecta, maxime est insigne. Iam decessor meus dixit, provinciam et urbem hanc coniunctim in novo nosocomio aedificando operam ponere. Mihi contingit vobiscum communicare, novum aedificium esse perfectum, quin iam in usum aegrotantium et institutionis medicae usurpari coeptum esse. Licet igitur regionis et urbis civibus gloriari novo templo doctrinis et humanitati dicato, quod simul monumentum est, quam admirabili consensu conspirent in laudabilibus quibusvis rebus promovendis. Pertinet hoc quoque ad eius, quod vivimus, aevi felicitatem. Ante hos quinquaginta annos nosocomium academicum hîc erat nullum; hodie academia possidet aedificium amplum et aptum.

Etiam illae partes institutionis medicae, quae ad propaedeusin medicam spectant, anatomia microscopica et physiologia experimentalis, indigebant loco apto, ubi exercerentur et docerentur. Huic quoque desiderio satisfiet. Id autem fieri, academia debet maxime vestrae operae in hac re positae, viri amplissimi, academiae curatores! Impense Vos de hac re praesentes laudare, vix decet; nolite tamen recusare animi grati nostri significationem.

Tandem ad Vos me converto, iuvenes optimi! quorum res hîc agitur. Etiam hoc anno iam elapso dolore affecti estis ex morte commilitonum, quem praeceptores vestri item senserunt. Lulofsii vestri iam continentur eodem sepulcro, quo patris, reliquiae. Spem, quam de eo susceperamus, fefellit praematura et acerba mors. Etiam vester Iohannes Christianus Fredericus Trip exstinctus est, iuvenis candido animo et probo, qui sine dubio honoratum occupaturus erat locum in vita civili, in quam brevi erat transiturus.

Numquam lugetis mortem alicuius commilitonis vestri, quin animadvertamus, quam quasi fraterno amore Vos mutuo amplectamini. Vinculum tam arctum Vos coniunctos tenere, Vobis laudi est; neque enim nisi inter bonos amicitia esse potest. Nec solum hoc in Vobis laudo; lubentissime enim testor eo tempore omni, quo rectoris munere functus sum, nihil me a Vobis esse expertum, nisi quod gratum mihi acciderit. Sed in coniunctione vestra et mutua vestra fide inest quoque id, quod bonum hoc tempore est signum. Quid enim? Fierine posset, ut inter Vos ita coniuncti essetis, si nimis magna in Vobis cerneretur animi ingeniique cultûs differentia?

Cum aditus ad academiam ante hos duos annos unicuique patere coepit, etiam iis, qui non in studiis pergere, sed eorum initium facere deberent, metus erat ne talis dissimilitudo inter Vos oriretur. Quod si factum fuisset, non est quod dicam, id noxium futurum fuisse tum institutioni vestrae, tum vestro consensui fraterno. Iste metus tamen, partim certe, vanus fuit; maxime vero vanus est factus propter sapientiam parentum, quum pauci tantum advenerint iuvenes nullo modo praeparati; vanus etiam propter diligentiam plurimorum advenarum. Etiam huic rei debemus fieri posse, ut fortunatum praedicemus annum elapsum.

Nihil est quo gloriari malimus quam illa sedulitate civium nostrorum academicorum, vero illo doctrinarum amore, quem praestantissimi quique labore suo optime testantur.

In academiis nostris, iam unicuique patentibus, valet illud „*Respice finem.*" Multi autem re ipsa respiciunt. Utinam omnes faciant, nec spes fallet patriam nostram in posterum.

Antequam ex hoc loco discedam id unum restat, ut publice dicam, Regem augustissimum virum clarissimum Petrum Hofstede de Groot, Theologiae Doctorem, in Facultate Theologiae Professorem ordinarium, Rectorem Magnificum creavisse in proximum annum academicum.

Lubens Tibi cedo magistratum, collega honoratissime! eumque Tibi gratulor quam maxime.

Sit annus tuus non minus fortunatus quam meus fuit; prospereque cedant omnia, quae facies in salutem academiae et Tibi et nobis omnibus carissimae.

Academia et tuo anno et semper floreat!

DIXI.

DE SCHEIKUNDE IN VERHOUDING TOT MAATSCHAPPELIJKE BELANGEN.

REDEVOERING,

TER AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAARSAMBT AAN DE HOOGESCHOOL TE GRONINGEN,

DEN 3 NOVEMBER 1851,

UITGESPROKEN

DOOR

D[r]. P. J. VAN KERCKHOFF.

EDELGROOTACHTBARE HEEREN, CURATOREN DER GRONINGSCHE HOOGESCHOOL!

WELEDELGESTRENGE HEER, SECRETARIS VAN HET COLLEGIE DER CURATOREN!

HOOGGELEERDE HEER, RECTOR MAGNIFICUS!

HOOGGELEERDE HEEREN, WAARDE AMBTGENOOTEN! EN WELEDELE ZEER GELEERDE HEER LECTOR!

DIE MET HET BESTUUR VAN DIT GEWEST OF DEZE STAD OF MET DE HANDHAVING DES REGTS ZIJT BELAST, MANNEN DOOR UWEN STAND EN WERKKRING EERWAARDIG!

WELEDELE ZEER GELEERDE HEEREN DOCTOREN DER VERSCHILLENDE FACULTEITEN!

WELEERWAARDE HEEREN, BEDIENAARS VAN DE GODSDIENST!

AANZIENLIJKE SCHAAR VAN JONGELINGEN, DIE U AAN DE BEOEFENING DER WETENSCHAPPEN TOEWIJDT!

EN VOORTS GIJ ALLEN, DIE ONS MET UWE TEGENWOORDIGHEID VEREERT,

ZEER GEWENSCHTE TOEHOORDERS!

Al wat den naam van wetenschap draagt, heeft één enkel gemeenschappelijk doel. Waarheid is het, waarnaar alles streeft; waarheid, in zoo verre zij voor ons menschen bereikbaar is, de eenige grondslag, waar kennis op rust.

Op geen gebied welligt van wetenschap is die grondslag duidelijker zigtbaar, nergens wordt men meer er aan herinnerd, dan op het gebied der natuurkundige wetenschappen. Dáár is het niet mogelijk, dat dwaling zich langen tijd als waarheid doet gelden, of dat onjuiste waarneming niet spoedig wederlegd wordt. Mogen al menschelijke driften zich ook hier eenen weg gebaand hebben, weldra moeten zij zwijgen voor de kalme

natuur, die, onafhankelijk er van, niet ophoudt hare eeuwig ware stem te doen hooren. Meeningen mogen ook hier tegen èlkander over staan; het zijn en blijven meeningen, duidingen van de letters, die in het boek der natuur gegrift zijn: die letters zelve blijven onveranderd. Ze te kennen, is de eerste taak der wetenschap; ze te verbinden en te lezen ligt nabij, maar den oorsprong er van te verklaren, meestal in het verre verschiet.

Is dat zoeken naar waarheid de band, die alle wetenschappen vereenigt, niet minder algemeen is de hoofdvoorwaarde, waaraan dat streven voldoen moet, om bevredigd te kunnen worden. Hetzij men zich op het gebied der zedekundige of op dat der natuurkundige wetenschappen bewege, die eerste voorwaarde is geene andere dan de juiste waarneming der verschijnselen. Onverschillig of deze zich in stoffelijke vormen uiten of niet, in die waarneming ligt het punt van uitgang, waar verdere kennis zich uit ontwikkelen moet.

Eigenaardig moge nu de weg zijn, die de studie der stoffelijke natuur volgt, eigenaardig de middelen, die haar ten dienste staan; aan deze voorwaarde van kennis, van opklimming tot hoogere waarheden, blijft zij steeds gedachtig; waarneming ligt in haar wezen; waarneming alleen (nooit is het geloochend) kan haar de stof aanbieden, die zij verwerken moet.

Zoo dikwijls men bij de studie der natuur dien weg verlaten heeft, om eenen gang te volgen, die haar vreemd was, zoo dikwijls men uit aangenomen begrippen de natuur a priori heeft willen verklaren, even dikwijls heeft er een stilstand in de wetenschap plaats gehad. De geschiedenis is dáár, om het te staven.

Op die zuivere en onbevooroordeelde waarneming steunende, is er een bijzonder karakter in de wetenschap der natuur merkbaar, dat van de naaste oorzaak der verschijnselen op te sporen, van, zonder eene schakel over te springen, van oorzaak tot oorzaak op te klimmen, en langs eene onafzienbare maar zekere keten, onvermoeid en aanhoudend, hoe langzaam dan ook, tot meerdere en meerdere kennis te geraken.

Gebeurt het al, dat, op zekere trappen van ontwikkeling, de wetenschap gedoogt, sommige verschijnselen onder een meer algemeen gezigtspunt te brengen, zij doet het niet dan onder voorbehoud. Dan ontstaan theoriën, die der wetenschap vooral daardoor nuttig zijn, dat zij ons op een of ander

nieuw veld van onderzoek heenwijzen, maar die zich thans niet meer aanmatigen, waarheid te behelzen voor dat zij door volledige waarneming geheiligd zijn. Zulke theoriën zijn goed, zoo zeide BERZELIUS, zoo lang zij van al de bekende verschijnselen, die zij omvatten, rekenschap geven. Met het eerste goed waargenomen feit, waarmede zij in tegenspraak zijn, moeten ze noodzakelijk vallen.

Niet altijd kunnen wij door enkele opmerking der ons omringende natuur getuigen zijn van de werkingen, die plaats hebben; nog zeldzamer kunnen wij, zoo doende, de wetten ontdekken, die haar beheerschen. Dan brengen wij zelven verschijnselen te weeg; wij nemen ze waar onder bepaalde omstandigheden; wij volgen ze in hunnen loop; en wij bevinden ons op het gebied der proefondervindelijke wetenschappen.

Het kan niet ontkend worden, dat onder deze, die de natuur ondervragen en hare antwoorden zoeken te verstaan, eene voorname plaats aan de scheikunde toekomt. Meer dan aan eenige andere is het haar gegeven, over een vollen rijkdom van verschijnselen te beschikken en die duizendvoudig te wijzigen of te herhalen. Zij biedt ons eenen schat van ervaring aan, ook daar waar de natuur niet onmiddelijk tot ons spreekt, en opent met een zeldzaam geluk nieuwe wegen van onderzoek, die steeds op waarneming steunen.

Maar die magt, van verschijnselen in het leven te kunnen roepen, van de waarneming te volmaken, doet tevens de scheikunde eene der meest praktische wetenschappen zijn; praktisch niet slechts in den zin van toepassing, maar ook in dien van kennis, door eigene oefening in het voortbrengen der verschijnseleu verkregen. — De kennis van hetgeen de wetenschap reeds verkregen heeft, maakt de wetenschap niet uit; de wijze, waarop zij dat verkregen heeft, en de geschiktheid om hare methoden van onderzoek te bezigen, behooren haar niet minder toe.

Van de gelegenheid, die mij de eer verschaft, voor eene vergadering als deze het woord te voeren, wensch ik gebruik te maken voor de behandeling van een onderwerp, dat zoo naauw in verband staat met de taak, die mij aan deze Hoogeschool is opgedragen geworden. Op uwe welwillendheid steunende, zal ik trachten uwe aandacht eenige oogenblikken te vestigen op *de scheikunde in verhouding tot maatschappelijke belangen.*

Die belangen zijn gewis velerlei, maar kunnen toch onder twee hoofdpunten gebragt worden: die, welke betrekking hebben op de veredeling van den geest en de bevordering van zedelijkheid, en die, welke de mate van stoffelijke welvaart betreffen.

In eenen tijd, waarin men tot de overtuiging gekomen is, dat intellectuële en materiële ontwikkeling van een volk zeer eng zamenhangen, mag men bij een onderwerp als het mijne dit tweeledig oogpunt, waaruit het beschouwd kan worden, niet laten varen. Mijne rede zal zich dus in twee deelen splitsen: ik zal de waarde der scheikunde pogen te schetsen, 1) als middel van wetenschappelijke beschaving, en 2) als middel tot vermeerdering van stoffelijk welzijn.

Niemand uwer zal van mij verwachten, dat ik hierbij van de plaats gewag make, die de scheikunde in den rang der zuivere wetenschap bekleedt, of in bijzonderheden trede over hetgeen zij toebrengt om het geheel van menschelijke kennis te vermeerderen. Eene uitweiding daarover ligt buiten de grenzen van mijn tegenwoordig bestek.

De vooruitgang in beschaving heeft steeds gelijken tred gehouden met de mate van kennis, die aanwezig was. Langen tijd bleef die kennis beperkt tot hetgeen den mensch als denkend wezen betreft, of strekte zich ten hoogste uit tot die verschijnselen in de natuur, waaróp zelfs de meest onbeschaafde zijne opmerkzaamheid vestigen moet. En dan nog bepaalde zich die uitwendige ervaring tot eene zeer oppervlakkige beschouwing. Naar de naaste oorzaken werd zelden gevraagd. Integendeel het mag als kenschetsend in de oude wijsbegeerte beschouwd worden, dat zij, onmiddellijk over de natuurlijke oorzaken heenstappende, zich beijverde, om naar eerste beginselen te zoeken, waaruit alle stoffelijke werkingen verklaard konden worden. De gang van onderzoek, met de latere natuurkundige wetenschappen ontstaan, was haar ten eenenmale vreemd. Men verwisselde wat niet verwisseld worden mag; men bragt de wijze van onderzoek, die welligt op het gebied der morele wetenschappen de eenige ware is, op het gebied der natuur over, en de natuur bleef zwijgen.

Eerst toen door Baco de vruchtbare gedachte verkondigd was, die ons in het opsporen der stoffelijke verschijnselen leiden moet, werd er een nieuw veld zigtbaar, waaraan de menschelijke geest niet alleen zoo vele

schatten ontwoekeren, maar waarop hij zich door voortdurenden en goed geregelden arbeid sterken zou.

Sterrekunde en natuurkunde zijn hier de andere wetenschappen vooruitgegaan. Zij het eerst hebben zich tot eenen rang verheven, die haar nimmer betwist zal worden. — De scheikunde, die dezelfde beginselen aanneemt, heeft zich eerst in latere dagen tot eene zelfstandige wetenschap gevormd. In haar willen wij beschouwen, welke voordeelen tot ontwikkeling zij in zich bevat.

Elk scheikundig onderzoek, vóór dat het begonnen wordt, vordert een helder inzigt in datgene, wat de eigenlijke vraag uitmaakt, die men der natuur stelt. Daardoor worden de middelen bepaald, die men te bezigen zal hebben om een verstaanbaar antwoord uit te lokken. — Mag het nu geene oefening voor den geest, geene versterking van het geheugen, geene scherping van het vindingsvermogen genoemd worden, wanneer men telkens genoodzaakt wordt, datgene te overzien, wat de wetenschap reeds bijeenverzameld heeft, dat bekende met het onbekende in verband te brengen, en de omstandigheden, waaronder het onderzoek plaats moet hebben, met de strengste naauwkeurigheid te overwegen? Analogiën te zoeken, onderscheid op te sporen, betrekkingen na te gaan, dat zijn immers werkingen van den geest, die zijne ontwikkeling in hooge mate bevorderen moeten! — Men mag het als eene aanwinst beschouwen zich te gewennen, in voorafgegane werkingen den sleutel der tegenwoordige of der toekomstige te vinden, en de vaste wetten, waarnaar zich de werking van stof op stof regelt, in elk bijzonder geval, mits goed gevat, aan kracht te zien winnen.

Geen stap kan er op het gebied der scheikunde gedaan worden, of er doen zich moeijelijkheden op, moeijelijkheden, en wel de grootste, in de beraming van den gang des onderzoeks, maar ook moeijelijkheden in de uitvoering. Hier bevindt de mensch zich in strijd met de natuur; haar te overwinnen, om hare geheimen deelachtig te worden, is het denkbeeld, dat hem steeds bezielt. Zoo gewent hij zich aan strijd; zoo is er een prikkel levendig, die gestadig werkt en voor verslapping behoedt.

Zal ik veel van de methode behoeven te zeggen, die de scheiknnde bezigt om nieuwe en zekere kennis te vergaderen? Van onbetwistbare

daadzaken uitgaande en twijfelachtig omtrent al hetgeen door stellige waarneming niet als bewezen vaststaat, duldt zij niet, dat in hare leer eenige sprong gemaakt worde. Op hechte grondslagen, eenmaal gelegd, wordt aan de voltooijing van haren tempel slechts langzaam, met hoeveel kracht dan ook, gewerkt. Dáár wordt geen steen geplaatst, die niet voortdurend kan blijven liggen, of die niet bestand zou zijn om den verderen last te torschen, dien latere geslachten er op zullen plaatsen. Ware het aan eene wetenschap van stoffelijke ervaring gegeven, zich ooit tot het ideaal van zekerheid in bewijsvoering te verheffen, waarop de wiskunde bogen mag, dan gewis zou de scheikunde in dit opzigt bij geene andere behoeven achter te staan.

Twijfel mag, ja moet gewekt worden bij elk natuurkundig onderzoek, zoo lang de ervaring niet in alle opzigten uitspraak gedaan heeft. Maar is dit geschied, dan komt men tot eenen graad van zekerheid, die juiste gevolgtrekkingen toelaat, en ons daarom veroorlooft, de gestrengheid onzer besluiten aan de ervaring te toetsen.

Op zulk eene wijze klimt men al meer en meer tot algemeenheid op, en, ofschoon de onbepaald voortgaande ontwikkeling der wetenschap ons elk oogenblik herinnert, hoe zwak onze kennis is in het onbegrensde rijk der natuur, geniet toch de geest de zoete voldoening van den blik al verder en verder uit te strekken. Dat mag toch wel een verheffend gevoel genoemd worden!

Eene niet geringe waarde der scheikunde ligt daarin, dat zij haren beoefenaar tot zelfstandigheid vormt. Geene der natuurkundige wetenschappen is er, zoo zeer met het voorregt bedeeld van aan elk individu toe te staan, hare leer in elk bijzonder punt te toetsen en zelf aan den verderen opbouw werkzaam te zijn. Ieder staat alleen tegenover de natuur; daar helpt geen gezag; daar ligt het in ons en niet buiten ons, om waarheden te verkrijgeu; daar moet eigen kracht, en geene geleende, iets te voorschijn brengen. Meeningen, zoo ze niet gerugsteund zijn door goede waarnemingen, lijden daar schipbreuk; en het is niet zelden gebeurd, dat jongeren in de wetenschap de uitkomsten van het onderzoek van uitstekende voorgangers herzien en vollediger gemaakt hebben. Wel verre dat zulk eene verhouding tot hoogmoed aanleiding zou geven, doet de ge-

dachte, dat elke onjuiste waarneming geen stand kan blijven houden, en het besef van pligt, om in de wetenschap geene verwarring te veroorzaken, eene omzigtigheid en naauwgezetheid in acht nemen, die slechts strekken kunnen om elke opwelling van verwaandheid te beteugelen. En hoe zou ook overmoed kunnen ontstaan, wanneer men zich tegenover de eeuwige wetten der natuur, die dagelijks duidelijker worden, zoo klein en nietig gevoelt?

Door dat gedurig ontstaan van telkens nieuwe moeijelijkheden, maar ook van telkens nieuw verkregen uitkomsten, door die inspanning, om aan den rijkdom der wetenschap zelf èen greintje toe te voegen, wordt zeker zelfstandigheid gewekt en vastheid van karakter bevorderd.

Niet allen is het gegeven, om de wetenschap door belangrijke ontdekkingen te verrijken of een nieuw veld van onderzoek te openen. Wij weten het: hier, zoo als in alle andere takken van menschelijke kennis, is dit slechts weggelegd voor enkelen, die, met meer dan gewone gaven bedeeld, als zoo vele lichtpunten in de geschiedenis staan aangeteekend. Maar wat zegenrijk is in de studie waar wij van spreken, dat is, dat hare uitbreiding niet uitsluitend afhankelijk is van zeldzaam voorkomende talenten, en dat zij elke gift, die haar gebragt wordt, elke onbevooroordeelde waarneming, die men haar aanbiedt, zonder overdreven schatting tot het doel doet medewerken, waarnaar zij streeft.

Terwijl in vele wetenschappen de uitkomsten van langen en moeijelijken arbeid slechts voor weinigen verstaanbaar zijn, kunnen die, welke de scheikunde verkrijgt, onder zulk eenen eenvoudigen vorm gebragt worden, dat ze voor elk gezond menschenverstand vatbaar zijn. Hare waarheden zijn dus geschikt, om in een wijderen kring opgenomen en begrepen te worden; haar invloed strekt zich dus verder uit.

Bij dat opnemen van scheikundige kennis door een grooter aantal personen, moet ook in dien wijderen kring veel van dat raadselachtige en toevallige verdwijnen, dat de menigte, helaas thans nog! in zoo vele natuurverschijnselen ziet. Niets is er misschien, dat de algemeene ontwikkeling des verstands meer in den weg staat, dan dat donkere, angstige gevoel, dat de verschijnselen aan verborgen oorzaken toeschrijft, naar wier kennis de mensch niet mag streven; een gevoel, dat vrees aanjaagt zonder

iets verhevens op te leveren, dat de zintuigen benevelt en den geest in zijne vrije werking belemmert. Niets daarentegen is er, dat eene grootere voldoening oplevert, dan het helder inzigt in de verschijnselen der natuur, dat meer behoedt voor de verkeerde opvatting van hoogere denkbeelden, dat stelliger leert dat het niet op het gebied der stoffelijke wereld is, dat wij tot het bewustzijn van iets hoogers op kunnen klimmen. Daardoor juist wordt onze kennis gelouterd, dat wij in het wetenschappelijke leeren scheiden, wat niet bij elkander behoort.

En die eerbied voor wetten in de natuur, zal zij zonder gevolg zijn voor onze beschouwing van het maatschappelijk leven? Waar wij bij elke schrede leeren, dat orde aan wetten gebonden is, zullen wij dáár de overtuiging niet opdoen, dat ook in de maatschappij orde aan wet te danken is?

Voldoening is het, zeg ik, die men smaakt, wanneer de stoffelijke wereld in helderder licht voor ons staat, een genoegen van hoogeren aard, zuiverder en edeler dan dat, hetwelk uit een duister gevoel van het onbekende kan voortspruiten. Doch waartoe dit herhaald? Welsprekender en krachtiger dan dit door eenen von Humboldt gezegd is, zal het wel niemand gegeven zijn, dit ooit te zeggen.

Zoo heb ik dan getracht de scheikunde te schetsen als van waarde voor intellectuële ontwikkeling. — En inderdaad, wij hebben gezien, dat zij van haren beoefenaar eene onverdeelde opmerkzaamheid vordert en dat zij hem gewent, op alle omstandigheden acht te geven, die op de uitkomsten zijner proeven van invloed kunnen zijn. Zijn vermogen, om schijnbaar verschillende zaken onder één gezigtspunt te vereenigen of om onderscheid op te sporen, waar uiterlijk slechts overeenkomst bestond, wordt geoefend; zijn karakter tot waarheidsliefde en zelfstandigheid gevormd; zijne gestrengheid in het vormen van besluiten op de proef gesteld; zijn geduld en standvastigheid vermeerderd; zijn blik in de stoffelijke natuur verruimd; zijn vuur voor kennis aangewakkerd.

En zullen nu die intellectuële voordeelen zonder invloed op zijne overige faculteiten blijven? Niemand zal dit durven beweren. Geene enkele toch dier faculteiten kan vermeerderen, zonder dat de overige er deel aan nemen. — Die zóó de natuur in hare schuilhoeken bespiedt, die zóó door

moeijelijkheden tot waarheid komt, hij moet er zich ook in een zedelijken zin wel bij vinden.

Zal ik nu overgaan om van den invloed der scheikunde op stoffelijke belangen te spreken, dan weet ik naauwelijks waar te beginnen; geen stand toch is er in de maatschappij, op wier handelingen en bemoeijingen de scheikundige kennis niet van invloed geweest is, die niet van verre of van nabij heeft moeten te rade gaan met hetgeen dit deel van de wetenschap der natuur met rijke hand aan allen aanbiedt.

Bepaal ik mij vooreerst tot hetgeen de fabriekmatige nijverheid betreft, dan behoef ik niet meer dan namen te noemen, om al het gewigt te doen beseffen, dat deze uit scheikundige kennis geput heeft, ja nog dagelijks put. — Mogen eenige voorbeelden mijn gezegde staven.

Men bevinde zich in eene fabriek, waar vetten en alkaliën als grondstoffen gebezigd worden, en vrage zich af: van waar die grondstoffen? van waar het verbeterde fabrikaat? — De scheikunde heeft den weg geopend, die de ontzettende massa's kunstsoda in den handel stort, heeft nieuwe bronnen van vetstoffen ontsloten, overblijfselen of bijproducten van andere industriën. — Die soda, de natuur leverde ze schaars op; het zeezout werd door de wetenschap dienstbaar gemaakt om er eenen sulfas uit te bereiden, die alweder in een koolzuurzout werd veranderd, terwijl het afgescheidene zoutzuur door andere fabrieken kon worden gebruikt. — De wetenschap ging verder; men leerde die zwavelzure soda aan het zeewater ontwoekeren, dat ons reeds met zout had voorzien. Wat vroeger Rusland en America uitsluitend leverden, werd vervangen door eene stof, door de wetenschap geschonken, van gelijksoortige eigenschappen en in sommige opzigten zelfs van meerdere waarde. Die toepassing alleen heeft eene nieuwe fabriekmatige nijverheid in het leven geroepen, heeft bestaande industriën gewijzigd en verbeterd, heeft den handel veranderd, maar, wat niet het geringste is, heeft het menschdom met eene voor de toekomst onbegrensde hoeveelheid van een voor onze beschaving noodzakelijk geworden product voorzien.

Wat in die fabriek van vetstoffen gebezigd wordt, het is niet alleen dat, wat vroeger diende; nieuwe stoffen zijn er bijgekomen, zelve weder voortbrengselen van een anderen tak van nijverheid, die ze als bijproducten

beschouwt. — Indien men thans een licht geniet, vrij van dien walgelijken reuk en dien zwarten walm, dien vroeger de zoogenoemde vetkaarsen opleverden, indien men thans een helderder licht verkrijgt, alweder is het aan de wetenschap dat wij die verpligting hebben, de wetenschap, die ons leerde de vetten in vetzuren en glycerine te ontleden, die vetzuren van elkaâr te scheiden, de vaste tot verlichting te bezigen, en het overblijvende aan andere toepassingen prijs gaf.

Weinige takken van nijverheid kunnen op dergelijke wijze doorloopen worden, of men vindt er eveneens bij iedere schrede de sporen der wetenschap. — Dáár worden in weinige uren en in eene enge ruimte honderde stukken lijnwaad gebleekt, waartoe vroeger vele bunders grasveld benoodigd waren; zij worden het, want Berthollet wees het aan uit scheikundige ervaring. — Ginds blinken ons voorwerpen in een zilveren of gouden gewaad tegen, en de prijs er van is gering; het was de wetenschap, die deze voorwerpen onder het bereik der minder gegoeden bragt, en te gelijk met het gebruik ook het oog bevredigde; zij leidde die beschermende laag der kostbare metalen er om heen; zij stelde perk aan den vernielenden kwikdamp, die zoo vele arbeiders ten grave sleepte. — Dáár weder wordt hydraulische kalk gevorderd en hij is niet aanwezig; maar de scheikunde geeft de middelen aan, om dien kunstmatig te verkrijgen. — Elders vraagt de nijverheid een nieuwen weg, om het koper uit zijne ertsen te voorschijn te brengen; ook dáár blijft het antwoord niet uit, en het goedkoopere ijzer scheidt het duurdere koper af. — Men ziet de met loodwit aangemaakte verwen op sommige plaatsen zwart worden; de scheikunde geeft de oorzaak aan, duidt eene andere niet daaraan onderhevige stof aan, en het zinkwit begint het loodwit te verdringen.

Doch genoeg gezegd! de grenzen der technische toepassing van scheikundige kennis kunnen met geene mogelijkheid afgebakend worden.

Wenden wij ons tot den landbouw; nergens welligt is in de laatste jaren zoo zeer van toepassing van scheikunde sprake geweest als dáár. Men heeft zich soms voorstellingen gemaakt van te behalen voordeelen, zoo als ze slechts op konden komen bij hen, die in die wetenschap eene oostersche tooverroede meenden te zien, waardoor eensklaps, en zonder offers van hunnen kant, onuitputtelijke aders van rijkdom ontsloten zouden

worden. Die verwachting werd bedrogen en, zoo als het meermalen gaat bij te leur gestelde hoop, men verweet aan de wetenschap eene fout, die alleen in eene overdrevene voorstelling gelegen was. Gelukkig evenwel is het niet aldus met allen gesteld, die van den landbouw een voorwerp hunner bestendige zorg maken, en men mag er zich over verheugen, dat de aandacht van den landbouw zich al meer en meer op scheikundige beginselen vestigt. Niet door hare waarde te hoog aan te slaan, maar door ze op juisten prijs te schatten, bevordert men den invloed van nuttige kennis. Hier, zoo als overal, heeft men zich voor overdrijving te wachten.

Neen, de scheikunde schept geene stof uit het niet; zij stort geene massa's voedingstoffen op onze akkers uit, evenmin als zij aderen van goud in de bergen doet ontstaan; maar zij leert ons datgene kennen, waaraan die akkers behoefte hebben; zij geeft ons middelen aan de hand, om in die behoeften te voorzien; zij toetst de gebruikelijke wijzen van cultuur, ontdekt wat er goeds of verkeerds in is, en wijst den weg aan, die tot verbetering voert. En zou zulk eene hulp, aan de uitoefening van eenig bedrijf aangeboden, niet dankbaar aangenomen moeten worden? zou daarin voor de toekomst niet de ware rijkdom liggen? Geen onbevooroordeelde zal het ontkennen.

Om te doen inzien, wat hier reeds door de wetenschap is opgehelderd of aan de hand gedaan, behoef ik slechts te wijzen op de rol, die ammonia en koolzuur bij de vegetatie vervullen, op de noodzakelijkheid, om daarvan eene voortdurende bron in de akkeraarde aanwezig te doen zijn, op de hoeveelheden minerale stoffen, die aan den bodem ontnomen worden en op hare hoedanigheid, op den invloed, dien lucht en vochtigheid op de veranderingen des bodems uitoefenen, en op de beoordeeling en de opzameling van meststoffen. Het zijn zoo vele punten (en hoe menige zou men er nog bij kunnen voegen) waar het verband tusschen scheikundige kennis en praktischen landbouw uit blijkt.

Ook van den handel wensch ik te spreken als van een der bedrijven, bij welke de toepassing van scheikundige kennis veelvuldig kan zijn. Ik zal mij niet laten ontmoedigen door den tegenzin, die bij de handelaren nog zoo algemeen tegen de natuurkundige wetenschappen heerscht. Luide moet ik mijne overtuiging te kennen geven, dat die tegenzin langzamer-

hand zal verdwijnen, naarmate het aan het onderwijs zal gelukken de kennis der natuur en harer werkingen onder den handelstand te verspreiden. Sedert jaren schijnt men te begrijpen, dat het voor een fabriekant nuttig zijn kan, scheikunde te leeren; sedert korteren tijd wordt die aanleering den landbouwer niet meer euvel geduid; er zal ook een tijd komen, dat de handelaar er zich van zal bedienen, om de vervalschingen op te sporen, die spoediger toenemen, dan de middelen, die hij bezit, om ze te ontdekken.

Ik heb alweder niet meer noodig dan eenige stoffen op te noemen, om te doen inzien, dat bij velen daarvan de beoordeeling op geene andere dan scheikundige gronden steunen kan. Indigo ontleent zijne waarde aan de hoeveelheid werkelijke kleurstof, die er in bevat is; die kleurstof is scheikundig juist te bepalen; zij wordt door chloor vernietigd; de hoeveelheid van het daartoe gevorderde chloor geeft de maat aan van de kleurstof. Gewis eene eenvoudige proef, die door geene wankele beoordeeling van uitwendige of inwendige kleur of structuur vervangen kan worden. Bruinsteen bevat soms aanzienlijke hoeveelheden vreemde stoffen, waarover het oog alweder niet oordeelen kan; maar bruinsteen is zijne waarde verschuldigd aan het gehalte van zuurstof, en dit kan scheikundig zonder moeite bepaald worden. Potasch werkt in verhouding tot de hoeveelheid kali of koolzure potasch, die er in aanwezig is; alleen door een eenvoudig scheikundig onderzoek kan men die hoeveelheid bepalen. Niet anders is het met de metalen, met salpeter, menie, guano en eene menigte andere koopwaren gelegen. De beoordeeling rust op wetenschappelijke gronden.

Niet uitsluitend voor den handelaar is het belangrijk, den aard en de waarde van sommige waren op vaste gronden te kunnen bepalen; ook voor den staat, voor zooverre deze als waker voor het algemeen welzijn optreedt, zal er veel aan gelegen zijn, de vervalschingen dier waren, en in het bijzonder die der eerste levensbehoeften te kunnen ontdekken. Mag het, in den tegenwoordigen staat van beschaving, aan de belanghebbenden uitsluitend toevertrouwd blijven te onderzoeken, in hoeverre b. v. tarwe- of roggemeel met vreemde stoffen vermengd, in hoeverre suiker door schadelijke bestanddeelen verontreinigd, in hoeverre brood met giftige eigenschappen beladen zij? Ik vermeet mij niet, die vraag uit een staatkundig of staatshuishoudelijk oogpunt te beantwoorden, maar ik betwijfel, of men

ze uit een natuurkundig oogpunt bevestigend beantwoorden mag. Zoo algemeen immers mag men de kennis van de natuurkundige wetenschappen niet stellen, dat men zou kunnen aannemen, dat elk individu zulks zelf zou kunnen onderzoeken. Een wakend oog behoort hier voor het algemeen te zorgen, en men ontkent dan ook geenszins, zelfs niet in die landen, waar de staat niet van bemoeizucht te beschuldigen is, dat, in afwachting eener in het verre verschiet liggende volmaking van intellectuele en morele beschaving, de staat in zulke zaken nog niet van tusschenkomst ontheven kan worden. Aan industrie en handel moge vrijheid toekomen; de vrijheid om te schaden moet hun ontzegd worden. In het algemeen belang worden wegen en kanalen aangelegd; vordert dat algemeen belang dan minder, dat men verpestende uitwasemingen voorkome, dat men voedingsmiddelen niet in het groot vervalsche, of dat men acht geve op de behoorlijke zuivering van water en lucht?

Rust die pligt op den staat, wie zal dan ontkennen, dat hij zich moet doen voorlichten op de eenig mogelijke wijze, waarop eene beoordeeling rusten kan, dat is door de natuurkundige wetenschappen. Deze alleen kunnen aanwijzen, hoe het onderzoek te bewerkstelligen zij. Een voorbeeld zal alweder genoegzaam zijn. Het gas, tot verlichting gebezigd, bevat soms bestanddeelen, die, in de dampkringslucht uitgestort, zeer schadelijk op de gezondheid kunnen werken. Geen nood daar, waar mededinging is; de kooper zal zeker dat gas verkiezen, waar dat zwavelig zuur in de minst mogelijke hoeveelheid in bevat is. Maar daar, waar slechts ééne fabriek bestaat, zal daar de verbruiker zoo ligt tot de overtuiging komen, dat het beter voor hem is een geldelijk offer te brengen, hetwelk de inrigting der toestellen hem gekost heeft, dan voortdurend zijne longen met eene nadeelige luchtsoort te vullen? Dáár kan de overheid vooraf hare bepalingen maken, maar de wetenschap moet voorschrijven, aan welke voorwaarden de koopwaar voldoen moet.

Vestigen wij een oogenblik onze aandacht op het dagelijksche leven, en wij zullen alweder telkenreize de wetenschap met hare toepassingen ontmoeten. Reeds daar, waar het eerste levensbehoeften geldt, zoo als water en lucht en voedingstoffen, treedt de scheikunde op, om ons voor te lichten. Zij leert ons, dat er eene zekere hoeveelheid lucht in onze

vertrekken vereischt wordt, en dat die lucht ververscht moet worden, om niet van zamenstelling te veranderen. En de natuurkunde schrijft ons de middelen voor, om daartoe te geraken. Het onderzoek van water leert ons, in hoeverre er nadeelige bestanddeelen in bevat zijn, en doet ons eenige der stoffen kennen, die er noodzakelijk in moeten voorkomen, om het drinkbaar te doen zijn.

De kennis der omstandigheden, waaronder plantaardige of dierlijke stoffen in rotting overgaan, heeft de middelen aan de hand gegeven, om voedingstoffen voor bederf te bewaren. Daaraan is het te danken, dat zelfs op langdurige reizen de spijzen als versch, dat sommige producten uit verre gewesten als inheemsche worden aangeboden.

Op het zuiveren van lucht, op het wegnemen van smetstoffen is de scheikunde niet minder van invloed geweest. Werking van chloor, van koolpoeder, van metaalzouten, bevrijdt ons op eene eenvoudige wijze van walgelijken, ja soms ondragelijken, stank.

Maar, zoo toepassingen waarde hebben voor het dagelijksch leven, nog grootere waarde verkrijgen ze, wanneer het hoogere belangen geldt. In de geregtszalen neemt de wetenschap der natuur hare plaats in; daar steunt zij met onafwijsbare redenen de zaak der onschuld, of stapelt verplettende bewijzen op het hoofd der schuldigen. Is er wel eene taak, die haar meer op onze achting aanspraak geeft?

In het belang des staats zoowel als in dat der enkele personen wordt de wetenschap der natuur geroepen, hare stem te doen hooren. De staat heeft zelf stoffelijke belangen te bezorgen. Dan is administrative bemoeijing niet genoeg; de kennis van de voorwerpen der natuur wordt uit geene papieren of reglementaire voorschriften geput. Men heeft er menigmaal in gedwaald; maar het mag een verblijdend verschijnsel van onzen tijd genoemd worden, dat men de noodzakelijkheid begint in te zien, om ook daar te raadplegen, van waar een oordeel over wat stoffelijk is kan uitgaan. Moge het aan Nederland voorbehouden zijn, het voorbeeld, door sommige naburen gegeven, niet uit het oog te verliezen. Die hoop mag met vertrouwen uitgesproken worden, nadat door de Hooge Regering aan den eersten onzer scheikundigen de gelegenheid geopend is geworden, eenige bestaande wetten aan de scheikunde te toetsen.

Ik heb gesproken van magten in den Staat, van nijverheid, handel en bedrijven, en meen getoond te hebben, dat de scheikunde bij allen te hulp geroepen kan worden, om voor te lichten, te verbeteren of te volmaken. — Maar wie is er, die niet van mij verwacht, dat ik van haar verband spreke met de edelste der wetenschappen, de heilzaamste der kunsten, met haar, die regelen voorschrijft voor het behoud van gezondheid of er zich aan wijdt, der lijdende menschheid te hulp te komen. — Ja, geachte Toehoorders! waar ook de scheikunde door hare raadgevingen en ontdekkingen de kennis der stoffelijke natuur dienstbaar maken moge aan het welzijn der menschheid, nergens neemt zij een eerbiedwaardiger karakter aan dan daar, waar zij de geneeskunde hare hulp aanbiedt. — Daar vormt zij een band tusschen die wetenschappen, dien latere eeuwen nog naauwer zullen toehalen. — Men mag het bijna niet betwijfelen, dat door de ervaring, in de levende natuur verkregen, niet slechts voor de geneeskunde menig verschijnsel tot juiste oorzaken teruggebragt zal kunnen worden, maar dat er ook voor de scheikunde een helderder blik in de werkingen der organische wereld mogelijk worden zal. — En mag men van organische scheikunde spreken zonder de groote verdiensten te erkennen, die zoo vele geneeskundigen op dit veld onzer kennis verworven hebben? Uit hunnen boezem zijn de eerste vragen luide geworden, die de scheikunde tot taak heeft te beantwoorden; zij hebben menigmaal gewaarschuwd tegen overijlde gevolgtrekkingen, en gewezen op het verband tusschen scheikundige werking en uiterlijken of innerlijken vorm. In hunne voortdurende medewerking zoowel als in die der artsenijbereidkundigen moet de scheikunde gedeeltelijk hare toekomst zoeken.

Wat deze wetenschap reeds bijgebragt heeft, om in de leer van physiologie en geneeskunde meerder licht te doen ontstaan, is zoo veelvuldig, hare onderzoekingen dringen zoo zeer in bijzonderheden door, dat ik de hoop moet laten varen, in deze korte rede een duidelijk beeld daarvan voor te stellen. Ik moet mij vergenoegen met eenige punten aan te stippen, die van dat alles slechts een flaauw begrip kunnen geven.

Al had de scheikunde geene andere verdienste gehad dan die van hare methode tot navolging te stellen op een veld van onderzoek, waar men vroeger aan verborgene onkenbare krachten geloofde en zich bevredigd

achtte door eenen naam, dan reeds zou men haren grooten invloed niet kunnen ontkennen. Door hare lichtende fakkel te verheffen, gaf zij de eerste aanleiding, dat men in de georganiseerde natuur niet meer naar doel, maar naar oorzaak ging vragen, en dat teleologie voor echte natuurstudie moest wijken. Het was het gevolg eener nadere aanraking tusschen physiologie en scheikunde; deze, even als de met haar vermaagschapte natuurkunde, had zich sinds lang gewend, uitsluitend naar oorzaken te zoeken, en had de vraag naar doel naar de zedelijke wereld verwezen, waar zij t'huis behoort.

Een ander voordeel harer methode, hetwelk in physiologische zaken niet minder toepasselijk is, bestaat daarin, dat zij de zamengestelde verschijnselen der natuur eerst in meer eenvoudige tracht te splitsen, in deze tot zekerheid geraakt en eerst dan tot meer ingewikkelde overgaat. Het is waar, dit beginsel is zoo duidelijk, dat het als van zelf in het oog springt, maar er zijn tijden geweest, waarin dit beginsel niet bij alle onderzoek der natuur gevolgd werd.

Waar zich nieuwe ideeën ontwikkelen, ontstaat altijd strijd. Zoo kon het ook niet anders, of men moest de scheikunde het regt betwisten, om van de verschijnselen der bewerktuigde natuur rekenschap te geven. Men gevoelde niet genoeg, dat de kennis der organische wezens niet op zich zelve staat, dat zij zoowel bij scheikunde en natuurkunde als bij ontleedkunde steun en hulp zoeken moet. Hetgeen vooral aan de scheikunde verweten werd, was, dat zij zelve nog in hare kindsheid verkeerde en zich daarom onthouden moest, hare nog onvolledige kennis toe te passen. Als of het ooit aan de wetenschap der natuur gegeven zou zijn, in eenen anderen toestand dan dien van voortgaande ontwikkeling te verkeeren. Langen tijd heeft men het niet begrepen, dat de scheikunde, wel verre van zich het gebied der physiologie te willen toeëigenen, slechts hare reeds verkregene schatten, hoe onvolledig dan ook, aan deze aanbood.

En dat die ervaringen (ik noem ze gering in vergelijking van hetgeen te ervaren overig is) toch zoo onaanzienlijk niet zijn, daar kan de vooruitgang der physiologie in de laatste jaren bewijzen in overvloed van leveren. Wat men tegenwoordig van spijsvertering, van bloedvorming, van voeding, ademhaling of afscheidingen weet, is men grootendeels aan de vorderingen

der organische scheikunde verschuldigd. Zij heeft den sleutel geleverd van het ontstaan van dierlijke warmte; zij gaat de stofwisseling na en heeft reeds menige opheldering geschonken over de omzetting, die sommige stoffen in het organisme ondergaan. De beteekenis der inorganische stoffen in de levende natuur, hare verhouding tot de organische, de ontledings-producten, die organische ligchamen opleveren, en de betrekkingen die tusschen deze bestaan, — ziedaar zoo vele onderwerpen, wier studie door de scheikunde begonnen is, en die eind-resultaten moeten geven, waaraan de physiologie niet vreemd blijven kan.

Nog onmiddellijker dan de invloed, dien de scheikunde door toedoen der physiologie op de geneeskunde oefent, is die, welken zij door tusschenkomst der artsenijbereidkunde er op heeft. Lang voor dat er van eene scheikundige wetenschap gesproken werd, bestond er eene kunst van geneesmiddelen te bereiden; eene kunst, zeg ik, want eenen anderen naam mag men niet geven aan de vaardigheid om, volgens zekere soms ongerijmde voorschriften, stoffen op elkander te doen werken. Maar die kunst is wetenschap geworden; zij is het met en door de scheikunde. Overbodig zou het zijn te betoogen, dat de artsenijbereidkunde meer dan eenig ander vak van kennis verpligting aan de scheikunde heeft; zonder deze is zi thans niet denkbaar. Alle natuurkundige wetenschappen brengen er toe bij, om de pharmacie tot een zelfstandig geheel te vormen, maar hoofdzakelijk is het de kennis van den aard, de eigenschappen en de wederkeerige werking der stoffen, die haar voorlicht en waar zij op steunt. Nergens doet zich de behoefte aan scheikundig onderzoek zoo veelvuldig voor dan daar, waar geneesmiddelen bereid of beproefd moeten worden.

Hoe zou ik kunnen opsommen, wat de vooruitgang der scheikunde aan de pharmacie geleverd heeft, welk aantal nieuwe stoffen zij geschonken, welke krachtige geneesmiddelen zij aan de hand gegeven heeft? — Is er, zou ik liever vragen, eenige belangrijke ontdekking gedaan op het gebied der scheikunde, zonder dat de pharmacie er vruchten van geplukt heeft? — Het helpt mij niet, dat ik spreke van iodium of chloor, van de lactaten of alkaloïden, dat ik aan de gehalte-bepaling der geneesmiddelen herinnere of aan de verbetering, die de meeste bereidingen ondergaan hebben. —

Die zich eene voorstelling maken wil van hetgeen hier door de scheikunde gewrocht is, hij doorloope het geheele gebied der pharmacie.

Een onderwerp heb ik gekozen uit de vele, die de studie der natuur aanbiedt. Het was datgene, wat mij het naaste lag. Ik ging daarbij van één gezigtspunt uit, omdat het mij het eenige middel voorkwam om een helder beeld te ontwerpen, niet als of ik meende, dat 't het eenige was. — De natuur vormt één geheel; al de wetenschappen, die haar toegewijd zijn, staan in een innig verband; geene enkele kan de hulp en medewerking harer zusteren ontberen. Verre zij het dus van mij, dat ik, ten koste van even belangrijke wetenschappen, de scheikunde op den troon zou hebben willen plaatsen. Maar hare leer is niet altijd goed verstaan, hare bemoeijingen zijn wel eens verkeerd begrepen, de haar toebehoorende grond is haar zoo menigmaal betwist, dat het mij toescheen geene overbodige zaak te zijn, hare regten te bespreken.

Ik mogt dit te meer, om het denkbeeld tegen te gaan, als zoude aan de Hoogeschool de studie der scheikunde slechts voor weinigen eene behoefte zijn. Dan alleen zou zulks waar kunnen zijn, wanneer er bij het meerendeel der jongelieden, die de Hoogeschool bezoeken, eenige kennis der natuur bestond, uit vroeger onderwijs geput. Maar zoo lang de voorbereidende inrigtingen in Nederland, op enkele uitzonderingen na, zich zoo weinig van de natuurkennis als verstandontwikkelend element zullen bedienen, zoo lang ook zullen natuur- en scheikunde aan de Hoogeschool een ruimeren invloed behooren te hebben dan die haar als faculteitswetenschappen toekomt.

Edelgrootachtbare Heeren, Curatoren dezer Hoogeschool! Vergunt mij, dat ik mijne woorden in de eerste plaats tot U rigte, aan wie de bloei van het onderwijs zoo zeer aan het harte ligt, die met onvermoeiden ijver de belangen voorstaat, aan uwe hooge zorgen toevertrouwd, en die steeds getoond hebt, dat gij met wijs beleid de degelijkheid der studiën weet te bevorderen. Aan U breng ik mijnen dank voor de onderscheiding, die mij te beurt viel, toen gij mij waardig achttet om aan Zijne Majesteit

onzen geëerbiedigden Koning aanbevolen te worden. De taak, die op mijne schouders zal rusten, is, ik ontveins het mij niet, zeer zwaar. Ik vind mij geroepen om de academieburgers voor te gaan op een veld van wetenschap, dat in bloei staat, dat in zijne rassche ontwikkeling niet duldt, dat men de schreden vertrage of de steeds aangroeijende uitbreiding uit het oog verlieze. IJver en aanhoudende werkzaamheid worden daartoe gevorderd; ijver, om aan de jongelingschap dat uitgestrekte gebied te doen kennen; werkzaamheid, om niet terug te blijven bij de bebouwing van het veld der wetenschap. Hooge eischen kunnen aan hem gesteld worden, die zich aan die taak durft wagen. Mogen die eischen binnen de grenzen blijven mijner krachten! Op uwe hooge ondersteuning vestig ik een deel mijner hoop. Waar het geldt, der Hoogeschool nuttig te zijn en aan onze ijverige jongelingen eene ruime gelegenheid open te stellen, om de natuur te onderzoeken en zelven vragen aan haar te rigten, daar zal mij uwe vermogende hulp niet ontbreken.

Hooggeleerde Heeren, zeer geachte ambtgenooten! Weldra zal ik met U werkzaam kunnen zijn aan het edel doel, dat Gij allen beoogt, de verstandelijke ontwikkeling der academische jeugd, de veredeling van het gemoed, de uitbreiding van het rijk der kennis. De ijver, die U bezielt, moge ook mij ontvlammen, opdat ik, Uwer waardig, de groote en edele taak helpe volbrengen, die ons is opgelegd. — Eenheid, ik herhaal het, is er in ons aller streven; verscheidenheid slechts in de middelen, die wij er toe bezigen. Maar die verscheidenheid zelve lost zich in zuivere harmonie op, want niemand onzer is er, die begrijpt, dat eenzijdigheid de weg zou zijn, waarop men tot hooger doel geraakt. — Schenkt mij, ik bid er U om, niet slechts het voorbeeld, dat doet volgen, maar uwe genegenheid en vriendschap, opdat door eensgezindheid het goede tot stand kome en het belang van het volgende geslacht bevorderd worde.

Gij vooral, mijne ambtgenooten! die onze jongelingschap op het gebied der natuur rondvoert en mij zoo krachtig toont, hoe men het jeugdige brein voor het eeuwig ware kan doen ontgloeijen, — neemt mij onder U op als een medearbeider, wien geene moeite te groot, geene krachtsinspanning te veel zal zijn.

Tot U in het bijzonder acht ik mij geregtigd het woord te rigten, waarde ambtgenoot! die mij aan deze Hoogeschool in het onderwijs der scheikunde zijt voorgegaan, en die thans uwe veelzijdige kennis op het gebied der natuurkundige wetenschappen op eene andere wijze aan den bloei der Hoogeschool dienstbaar maakt. Weiger mij de schatten uwer kunde en ervaring niet en verleen mij uwe hulp, waar ik ze moge inroepen. Door uwe zorg is reeds zoo veel voorbereid; door uw besef van wat de wetenschap vordert, reeds zoo veel tot stand gekomen, dat het ondankbaar zou zijn, U daarvoor geene hulde toe te brengen. In de toekomst hebt gij eenen blik geworpen, toen gij er voor zorgdet, dat aan de stoffelijke middelen van onderwijs eene goede gelegenheid ter beschikking zou staan.

Kan ik van deze plaats tot U spreken, zonder den man te gedenken, door wiens afsterven deze Hoogeschool een gevoelig verlies heeft ondergaan, een verlies, dat het aan U staat zoo veel mogelijk te verminderen. Wie herinnert zich den braven VAN SWINDEREN niet, die, gedurende eene reeks van jaren, rust en tijd en vermogen, alles aan het onderwijs offerde, die met nooit verdroten ijver zijne krachten aan al wat goed is wijdde, en tot zijnen laatsten snik aan de veredeling van 's menschen vermogens, aan de verspreiding van nuttige kennis werkzaam was?

Ook tot U, waarde academieburgers! heb ik eenige woorden te rigten; woorden, die slechts onvolledig de gevoelens kunnen uitdrukken, die op dit oogenblik mijnen boezem in beweging brengen. Met U hoop ik dien band van vriendschap te sluiten, die het beste, zoo niet het eenige middel aanbiedt, waarop gemeenschappelijke studie en vooruitgang in kennis bevorderd kunnen worden. Aan wederkeerig vertrouwen hebben wij behoefte, gegrond op het besef, van uwen kant, dat ik mijne beste pogingen in uw belang aanwend, en van mijne zijde, dat het U ernst is, om de waarheden der natuur tot uw eigendom te maken. Ziet in mij niet alleen den man, die U in de wetenschap voor te gaan heeft, maar ook hem, aan wien uw waarachtig heil ter harte ligt. Dan zal ik door uwe genegenheid sterk zijn, en, moogt gij al niet de veelomvattende kennis bij mij vinden, waardoor de eerste mannen der wetenschap onze bewondering opwekken, den ijver en den lust, om U in het bewandelen van den weg der wetenschap behulpzaam te zijn, zult gij niet te vergeefs bij mij zoeken.

Wanneer ik zoo tot U spreek, dan wendt zich mijn blik naar hem, wien het nooit verdroten heeft, mijne schreden in het onderzoek der natuur te leiden, die zijne warme vriendschap steeds in daden heeft weten te vertolken, en wiens nooit te vergeten lessen bij al zijne leerlingen in dankbare herinnering blijven, naar mijnen leermeester en vriend Mulder. Hij moge als man der wetenschap een sieraad eener zusteracademie zijn; hij is nog meer dan dat; hij is de man, die in de koudste gemoederen liefde voor de wetenschap, gloeijenden ijver voor al wat waar en goed is, weet te wekken, die den rijkdom zijner kennis in het brein van anderen weet over te storten. Mulder moet ik noemen, aan hem U herinneren, als ik U in de wetenschap zal hebben binnen te leiden, aan welke hij zijn leven gewijd heeft. Maar aan hem moet ik ook denken, zoo dikwijls ik pogen zal, U voor die wetenschap te winnen, gelukkig zoo ik er in slagen mag een sprank van zijn vuur onder U te werpen.

OVER

DEN OMVANG DER PHYSIOLOGISCHE WETENSCHAP EN OVER DE WAARNEMING ALS HET EENIGE MIDDEL OM HAAR TE BEOEFENEN.

INWIJDINGS-REDE

BIJ HET AANVAARDEN VAN HET HOOGLEERAARS-AMBT
AAN DE GRONINGER HOOGESCHOOL,

DOOR

I. VAN DEEN,

UITGESPROKEN DEN 12 NOVEMBER 1851.

EDEL GROOT ACHTBARE HEEREN CURATOREN DER GRONINGER HOOGESCHOOL!

WELEDEL GESTRENGE HEER SECRETARIS VAN HET COLLEGIE VAN CURATOREN!

HOOGGELEERDE HEER RECTOR MAGNIFICUS!

HOOGGELEERDE HEEREN HOOGLEERAREN DER VERSCHILLENDE FACULTEITEN! EN WELEDELE ZEER GELEERDE HEER LECTOR AAN DEZE HOOGESCHOOL!

DIE MET HET BESTUUR VAN DIT GEWEST OF DEZE STAD OF MET DE HANDHAVING DES REGTS ZIJT BELAST, MANNEN DOOR STAND EN WERKKRING EERWAARDIG!

WELEERWAARDE HEEREN LEERAREN DER GODSDIENST!

WELEDELE ZEER GELEERDE HEEREN DOCTOREN DER VERSCHILLENDE FACULTEITEN!

AANZIENLIJKE SCHAAR VAN JONGELINGEN, DIE U AAN DE BEOEFENING DER WETENSCHAPPEN TOEWIJDT!

EN VOORTS GIJ ALLEN, DIE ONS MET UWE TEGENWOORDIGHEID VEREERT, ZEER GEWENSCHTE TOEHOORDERS!

De zucht naar kennis en wetenschap is eene der schoonste eigenschappen van den menschelijken geest; zij leidt tot waar geluk en heeft, door alle tijden heen, den weg gebaand tot die groote en schoone ontdekkingen, waarover onze tegenwoordige eeuw teregt zich mag verheugen. Hoe veel het onvermoeide streven in den loop der eeuwen ook reeds hebbe aan het licht gebragt, ieder, die eenig begrip van de wetenschappen bezit, weet, dat er nog een ruim veld voor onderzoek is overgebleven, ja, dat dit onderzoek op het gebied der natuur geene grenzen kent. Legt niet elk antwoord op de gestelde vraag ons nieuwe vragen in den mond? Daarom

zal ieder, hoe grooter de vorderingen zijn, die hij in de wetenschap gemaakt heeft, des te gereeder instemmen met de spreuk van den ouden wijze: „Ik weet niets, dan dat ik niets weet."

Verre echter, dat deze bewustheid den waren beoefenaar der wetenschappen zoude ontmoedigen, ze spoort hem veeleer aan, om bij het onderzoek zijnen ijver te verdubbelen!

Wie de geschiedenis der wetenschappen nagaat, ontdekt voorzeker spoedig, welke groote hinderpalen de ontdekking der waarheid steeds belemmerd hebben en hoe zij, eeuwen achter elkander, bij alle volkeren aan boeijen lag geketend. Bijgeloof, zucht om de waarheid in het keurslijf van een vooraf ontworpen stelsel te snoeren, ligtgeloovigheid, gerugsteund door eene lijdelijke vereering van mannen, die zich den titel van autoriteiten hadden verworven; ziedaar slechts eenige weinige van de hinderpalen, die den regten weg tot het vinden der waarheid ontoegankelijk maakten. En zoude ik hier ook niet mogen gewagen van de bezwaren, die meer onmiddellijk aan het individuele van den mensch zelven zijn verbonden, van zijne „subjectieve opvattingen?" Deze toch verspreiden een' nevel van dwalingen, waar achter de waarheid ten eenenmale verborgen wordt.

Waren het niet subjectieve opvattingen, die langen tijd in den weg stonden om de lichtstralen, die van verwijderde streken tot ons komen, voor eene reeks van trillingen des aethers; het geluid voor eene beweging des dampkrings te houden en om in te zien, dat het ons oog is, hetwelk den gloed der kleuren over de voorwerpen doet heenstroomen? En vaart niet nog voor velen eene levenskracht geheimzinnig door het ligchaam rond? Men verkeert in den waan, van de buitenwereld te ontvangen, wat men zelf daarin heeft gelegd.

Maar de ingeschapen zucht naar kennis en wetenschap, de door ervaring al meer en meer geregtvaardigde hoop, om van hare ontdekkingen een nuttig gebruik te kunnen maken, onderling verkeer en mededeeling, die in den laatsten tijd zoo zeer zijn verbeterd, hebben vele van deze zwarigheden uit den weg geruimd en den mensch tot eene wetenschappelijke bewustheid gebragt, die den wezenlijken aard der verschijnselen meer en meer begint te doorgronden.

Wat ik van de wetenschappen in het algemeen heb gezegd, is vooral toepasselijk op de Physiologie van den mensch. Zij toch moet als de meest zamengestelde worden beschouwd, daar zij de natuur van den mensch, het meest volmaakte en meest ontwikkeld wezen van de geheele schepping tot voorwerp van haar onderzoek heeft.

Oneindig waren de moeijelijkheden, die de physiologie ten allen tijde moest overwinnen. Groot zijn die, welke haren onderzoekers nog in den weg staan en die in het onderzoek zelf zijn gelegen. Maar wie liefde heeft voor de schoonheid der natuur, wie lust gevoelt, om het meest volmaakte daarin te leeren kennen, hij deinst niet terug! De weg, dien hij te bewandelen heeft, is wel moeijelijk, maar zijne moeite wordt rijkelijk beloond, wanneer hij het veld kan overzien, waarop hij denkt werkzaam te zijn en de middelen kent die hem eenen rijken oogst op dat veld beloven.

Vergunt mij alzoo M. H. dat ik in dit uur tot U spreke over den omvang der Physiologische wetenschap en over de waarneming als het éénige middel, om haar te beoefenen.

Hoe uitgestrekt het veld der Physiologie is, begrijpt men, zoodra men nagaat, hoe vele wetenschappen tot haar gebied behooren of met haar in een onmiddellijk verband staan.

Immers, daar zij de leer van de natuurverschijnselen bij den mensch tot onderwerp heeft, maakt zij met de ontleedkunde, weefselleer, ziel- en ziektekunde ééne wetenschap uit, terwijl zij zich de scheikunde, algemeene natuurkunde, wiskunde, de natuur- en ontleedkunde der dieren en planten als hare hulpwetenschappen toeëigent.

Dat de *ontleedkunde* aan de physiologie onafscheidbaar verbonden is, zal wel geen betoog behoeven. Deze twee wetenschappen staan in zulk een naauw verband tot elkander, dat ze voor den Physioloog in ééne wetenschap zamensmelten. Want, indien kracht van stof onafscheidbaar is, dan is voorzeker de leer der kracht onafscheidbaar van die der stof. HALLER heeft reeds de verhouding tusschen de ontleed- en natuurkunde van den mensch in een helder licht geplaatst.

„Qui physiologiam ab anatome avellere studuerunt," zoo roept hij ons in de voorrede zijner voortreffelijke Elementa Physiologiae toe, „ii certe mihi „videntur cum mathematicis posse comparari, qui machinae alicujus vires „et functiones calculo exprimere suscipiunt, cujus neque rotas cognitas „habent, neque tympana, neque mensuras, neque materiem."

De eenheid van de ontleedkunde en physiologie valt voornamelijk in het oog bij de beoefening der laatstgenoemde wetenschap. Minder schijnt dit het geval te zijn bij de beoefening der ontleedkunde, doch dit is slechts schijnbaar; want in wezen is het geheel anders. Ofschoon beschrijvende ontleedkunde zeer goed zonder physiologie kan beoefend worden, zal echter de met eenige zucht tot wetenschap bezielde anatoom zich nimmer te vreden stellen met de eenvoudige beschrijving der verschillende werktuigen, maar ook in de verrigting daarvan willen doordringen.

Als eene onderafdeeling der anatomie is de *weefselleer* te beschouwen, waarvan zij als het ware den commentaar uitmaakt, zonder welken de anatomie dikwerf niet begrepen wordt.

Ja, even als VALENTIN van de ontleedkunde zegt, dat zij de letters geeft tot de taal der physiologie, zoude men de weefselleer als de vocalen van het physiologisch alphabet kunnen beschouwen.

Zijn deze weinige woorden M. H. niet voldoende, om aan te toonen, dat de weefselleer niet minder tot het gebied der physiologie behoort dan de ontleedkunde?

De levensverschijnselen verdeelt men in ziels- en ligchaamsverschijnselen; beide zijn in het leven aan het ligchaam gebonden.

Deze stelling, die door alle Psychologen en Physiologen van elke kleur en rigting wordt aangenomen, bewijst genoegzaam de afhankelijke verhouding, waarin de ziel tot het ligchaam staat, en men is daardoor tot de overtuiging gekomen, dat de leer van de verschijnselen der ziel, de *psychologie*, van de leer van de verschijnselen van het ligchaam niet kan en mag gescheiden worden, maar dat zij daarmede één geheel uitmaakt, en dat het dus de taak van den Physioloog is, zich niet minder met de waarneming der zielsverschijnselen en de verklaring daarvan, dan met die van het ligchaam bezig te houden.

Men zal dit beter begrijpen als men bedenkt, dat beide soorten van

verschijnselen, de psychische en somatische, van elkander geheel afhankelijk zijn. Want terwijl de bodem, waarop de zielsverrigtingen, gevoel, voorstelling en wil, ontstaan (de hersenen namelijk), even als ieder ander deel van het ligchaam door de voeding onderhouden wordt, hebben de bedoelde verrigtingen niet alleen het grootste gedeelte van het zenuwstelsel en alle willekeurige spieren noodig om zich te openbaren, maar oefenen ook wederkeerig op de voeding zelve eenen onmiskenbaren invloed uit. In gezonden zoowel als in ziekelijken toestand is de physiologische betrekking tusschen ziel en ligchaam onbetwistbaar en onbetwist.

Het zal onnoodig zijn hierover verder uit te weiden, te minder daar een mijner vrienden onlangs in eene plegtige redevoering de physiologische éénheid van ligchaam en ziel op eene treffende wijze heeft aangetoond.

Van den *ziekelijken toestand* van het menschelijke ligchaam had men in vroegeren tijd de meest verkeerde denkbeelden. Velen verklaarden de ziekte ontologisch en meenden, dat het een eigen toestand was, geheel tegenovergesteld aan dien van de gezondheid, dat de natuurkrachten in beide toestanden van verschillenden aard waren. Anderen zochten in de ziekte een schadelijk wezen, waartegen de levensverschijnselen te velde trokken, waartegen zij streden en in welken strijd zij overwinnaars werden of voor de ziekte moesten onderdoen. Thans zou het een anachronisme verraden over dergelijke voorstellingen nog weder den staf te breken, nu men helder heeft leeren inzien, dat er voor ziekte en gezondheid slechts eene éénheid bestaat, „*het leven;*" dat voor beide het beginsel der natuurkrachten één is, maar dat de verschijnselen en uitkomsten verschillen, naar gelang der omstandigheden, waaronder zij werkzaam zijn. — Hieruit nu volgt, dat de kennis van deze beide toestanden, de physiologie en pathologie, ook één moeten zijn.

Wat wij hier mededeelen wordt dagelijks door de ondervinding bevestigd. Zij bewijst, dat de patholoog evenmin de physiologie kan ontberen, als de physioloog de pathologie. De eerste is genoodzaakt gedurig de verschijnselen van het normale leven te raadplegen, deze die van het abnormale.

Let men op twee hoofdverschijnselen van het leven, namelijk: ontwikkeling en voeding (ook organische verrigtingen genoemd), waaraan de stofwisseling ten gronde ligt, en weet men, dat deze stofwisseling volgens

bepaalde scheikundige wetten geschiedt, dan zal men ook inzien, dat het de *scheikunde* is, welker fakkel ons hier moet voorlichten. Vooral in den jongsten tijd is de behoefte aan deze wetenschap voor de physiologen al meer en meer toegenomen, naarmate zich de bouwstoffen ophoopten, welke uitstekende scheikundigen bijeenbragten, om de vroegere zoo geheel verborgene organische wetten aan 't licht te brengen.

Hoe zoude men ook kunnen gelooven zonder scheikundige kennis tot de wetenschap te geraken van de natuur van een ligchaam, dat schier op iedere plek van eene scheikundige werkplaats is voorzien?

Maar niet alleen ten opzigte van de scheikunde, ook met betrekking tot de *natuurkunde* kan men eene zoodanige vraag, en met niet minder grond, opperen.

De wetten, die zij ons in de onbewerktuigde natuur leert kennen, verloochenen zich ook nimmer in het leven. Al wat geschiedt is daaraan onderworpen. Deze waarheid kan men met de volgende korte woorden uitdrukken: niets geschiedt zonder beweging. En in het woord beweging ligt reeds eene physische werking opgesloten.

Om nog meer in het licht te stellen, hoe noodzakelijk het is, dat de physioloog met natuurkundige kennis moet zijn toegerust, wil ik wijzen op de hoogst volmaakte natuurkundige werktuigen, die in het ligchaam aanwezig zijn en wier werking zonder deze kennis niet begrepen kan worden. Ik bedoel het oog, het oor, het hart met de bloedvaten, die tot de meest volmaakte optische, acustische en hydraulische werktuigen behooren. En vormen de beenderen met hunne beweeglijke verbindingen niet zoo vele stelsels van hefboomen, door de spieren in beweging gebragt?

Naauwkeurige berekeningen zijn bij natuuronderzoekingen onmisbaar; *wiskunde* is daarom de eerste wetenschap, waarin men diegenen opleidt, welke de natuurkundige wetenschappen willen beoefenen.

Hoe noodzakelijk het is, dat de physioloog ook in de wiskunde niet onervaren zij, behoeft verder geen betoog. Maar desniettegenstaande is het getal goede mathematici onder physiologen zeer gering. Het nadeel, hetwelk daaruit voortvloeit, springt vooral dan in het oog, als men de afdeelingen der physiologie inziet, waaraan de mathesis ten grondslag ligt.

Hier waar kennis tot zekerheid leiden zou, staan niet zelden de tegenstrijdigste gevoelens tegen elkander over.

Wij moeten nog van wetenschappen gewagen, wier gewigt voor de kennis der natuurverschijnselen van den mensch niet altijd genoeg erkend zijn: ik bedoel de *ontleed- en natuurkunde der dieren en planten.*

Onophoudelijk moeten immers de werktuigen van dieren en hunne verrigtingen geraadpleegd worden, dáár, waar die van den mensch geene genoegzame of zelfs in 't geheel geene uitkomsten kunnen geven. En is dit niet bij verre de meeste werktuigen het geval? Wat ware toch de natuurkunde van den mensch zonder de zoogenaamde vergelijkende anatomie en physiologie? of heeft zij niet hare grootste vorderingen te danken aan ontdekkingen op dieren gedaan en bij den mensch later bevestigd?

Slaat men het oog op de Zenuw-Physiologie, die in de laatste twintig jaren geheel van gedaante is veranderd, dan ziet men dat deze tak der wetenschap, in vergelijking met de duisternis, waarin zij vroeger gehuld was, thans als eenigzins opgehelderd mag beschouwd worden, hoeveel er dan ook nog aan een volkomen licht moge ontbreken.

Veel, ja, wij mogen wel zeggen, het meest is men dezen vooruitgang aan de ontdekkingen op dieren gedaan verschuldigd; zij hebben den naar waarheid zoekenden Physioloog den weg geopend, dien hij zich nu verder kan banen, wanneer hij naar eisch het gevondene toetst met behulp van alle die middelen, welke hem daartoe ten dienste staan, en waarvan wij straks gelegenheid zullen hebben te spreken.

Om te bewijzen dat ook de *ontleed- en natuurkunde der planten* voor den veelzijdigen physioloog onmisbaar is, behoef men slechts te wijzen op den invloed, welke deze wetenschap reeds gehad heeft en nog heeft op enkele afdeelingen van de physiologie, vooral op de leer der cellen en die der stofwisseling.

Nadat ik hier met weinige woorden heb gewag gemaakt van den grooten omvang dien de boom der physiologische wetenschap heeft, in welke takken hij zich verdeelt en van waar hij zijne verschillende, tot voeding vereischte sappen ontleent, zal ik thans M. H. van de middelen spreken, die men moet aanwenden, om de heerlijke vruchten die deze

boom draagt, te leeren kennen, en waardoor men in staat is zijnen groei te bevorderen.

Wil men zich met de verschijnselen der natuur bekend maken, dan moet men ze *waarnemen.*

Uit boeken alleen leert men de natuur niet kennen; de natuur moet in de natuur zelve onderzocht en begrepen worden; men moet hare verschijnselen waarnemen. Deze waarneming is inmiddels niet altijd gemakkelijk, dikwerf zeer moeijelijk en somtijds zonder eigenaardige hulpmiddelen geheel onmogelijk. De oorzaak daarvan is deels van eenen subjectieven, deels van eenen objectieven aard. Zij ligt in de meerdere of mindere geschiktheid van den natuuronderzoeker of in de voorwerpen zijner waarneming, wier verschijnselen zich slechts onder bepaalde voorwaarden of in het geheel niet openbaren.

De geschiktheid van den natuuronderzoeker om waarnemingen te doen hangt af:

1°. Van zijnen individuelen aanleg;

2°. Van de hoogte, op welke hij in de wetenschap staat;

3°. Van zijne waarheidsliefde en meerdere of mindere afhankelijkheid van subjective inwerkselen;

4°. Van de methode, die hij bij de waarneming volgt.

De geschiktheid des menschen om waarnemingen te doen is zeer verschillend. Sommigen hebben eenen aanleg om de totale indrukken der natuur op te nemen, zonder nogtans een oog te bezitten voor hare kleine bijzonderheden. Bij andere bestaat een geheel tegenovergesteld vermogen; zij merken de geringste verschijnselen op, maar hebben geen vatbaarheid voor het geheel.

De invloed, dien de natuurbeschouwing op den waarnemer heeft, is ook naar zijne individualiteit verschillend. Bij den een maakt zij de bewondering gaande, bij den ander wekt zij den lust tot onderzoek naar de oorzaak der verschijnselen op. Het eerste is een uitvloeisel alleen van het gevoel, het tweede ook van het verstand.

De physioloog dient den aanleg te bezitten, om alle indrukken van de natuur op te nemen, hij moet haar in al de uitgestrektheid harer verschijnselen kunnen omvatten en tevens een geoefend oog hebben om

hare kleinste bijzonderheden te ontdekken. Hij moet hare schoonheid gevoelen en van ijver branden om hare wetten op te sporen. En wat van groot gewigt is, niet nu en dan, neen! altijd en overal moet zijn oog voor de natuur geopend zijn, want alle deelen der natuur vormen een geheel, wier verschijnselen in bepaalde betrekking tot elkander staan en de speciale onderzoeker, die slechts een enkel deel, al is het ook nog zoo klein, wil beoefenen, vindt overal analogiën, overal gelegenheid, om vergelijkingen te maken, overal punten van toelichting!

Hoe veel heeft de wetenschap niet te danken aan het genie van sommige mannen, die met dien algemeenen en diepen zin voor de natuur en hare wetten toegerust, toevallig op enkele van hare verschijnselen oplettend werden gemaakt en deze ten grondslag legden van hunne groote en belangrijke ontdekkingen. Het was slechts een toeval, waardoor het oog van GALILEI op de slingering van de kroon in de kerk te Pisa viel en nogtans dit toeval deed hem de belangrijke wetten van den slinger ontdekken. Het was slechts toevallig, dat GALVANI met twee verschillende metalen de spieren van eenen gedooden kikvorsch aanraakte, en toch leidde dit toeval hem tot de ontdekking van het Galvanisme! Het was ook niets anders dan een toeval, wat aan HANS CHRISTIAN OERSTED, dezen in hart en verstand zoo uitstekenden man, wiens naam ik zonder diep gevoel van eerbied en dankbaarheid niet kan noemen, — tijdens het houden eener voorlezing het verband tusschen electriciteit en magnetisme openbaarde.

Ik heb hier drie toevallige omstandigheden genoemd, die hoe gering ook op zich zelve, de natuuronderzoekers onder wier oog zij plaats vonden, tot ontdekkingen hebben geleid, welke eenen verbazenden invloed hadden en hoogst waarschijnlijk nog verder zullen hebben niet alleen op den intellectuelen, maar ook op den materiëlen vooruitgang des menschdoms.

Er bestaan echter ook voorbeelden, dat de waarnemers aan de zich voor hunne oogen toevallig openbarende natuurverschijnselen geene oplossing, hoe ook genaamd, konden geven en er geen gebruik van wisten te maken, terwijl anderen, aan wie het voorbehouden was, den zin der verschijnselen te vatten en te waarderen, de wetenschap met belangrijke ontdekkingen verrijkten.

Slechts één voorbeeld wil ik daarvan aanvoeren. Het ligt geheel op het gebied der speciale physiologie. Ik bedoel de ontdekking en de juiste waardering van de leer der reflexie-beweging, die men aan de mededeeling van een toevallig waargenomen natuurverschijnsel te danken heeft, welk verschijnsel de eerste waarnemer zelf niet begreep.

Marshal Hall las in 1833 een kort te voren openbaar gemaakt berigt van Gachet, waarin deze verhaalde waargenomen te hebben, dat de afgesneden staart van Triton marmoratus zich een tijdlang regelmatig bewoog. Dit berigt opende als het ware plotseling de oogen van den uitmuntenden physioloog. Hij toetste het medegedeelde zoowel aan de berigten van reeds vroeger waargenomene bewegingen van onthoofde dieren, als aan nieuwe proeven, die hij dadelijk in het werk stelde; en zoo gelukte het hem, niet alleen den weg te vinden, langs welken de onwillekeurige dierlijke bewegingen tot stand komen, maar ook de groote waarde daarvan voor de geneeskundige wetenschappen in toepassing te brengen. En juist door deze waardering werd de wet der reflexie-beweging al spoedig onder de grootste ontdekkingen geteld, welke op het gebied der physiologie in de laatste jaren zijn gemaakt [1]).

Ook de aandacht van anderen heeft het berigt van Gachet getrokken. Zij bleven bij het medegedeelde verschijnsel stilstaan; maar kwamen niet verder.

Niemand zal trouwens willen beweren, dat, ofschoon het ontegenzeggelijk waar is, dat men de natuur slechts in de natuur moet leeren ken-

---

[1]) In het jaar 1833, vóór dat de verdiensten van Marshal Hall ten opzigte van de leer der reflexie-beweging mij bekend waren of konden zijn, heb ik de wet dezer beweging, met juiste bewoordingen, in mijne dissertatie: *de differentia et nexu inter nervos vitae animalis et vitae organicae*, (verdedigd d. 6 Februarij 1834) uitgedrukt, zonder echter op de hooge waarde van deze wet verder oplettend te maken; van daar ook dat de prioriteit van Marshal Hall ten dezen van mijne zijde onbetwistbaar is. De woorden die ik gebruikte luiden; zie bladz. 76 l. c., als volgt: „Stimulus ranae decapitatae applicatus naturali omnino modo „agit; stimulat enim nervos sensorios, qui hunc stimulum acceptum in centrum (medullam „spinalem) propagantes, hîc solito munere funguntur et reactionem, scilicet motus stimulum, „provocant.”

nen, door haar zelve in alle rigtingen te doorkruisen, men op dezen togt geenen begeleider of wegwijzer noodig heeft, met andere woorden: dat men geene boeken behoeft! — Iets dergelijks te beweren zou ongerijmd mogen heeten! Neen! voor den physioloog moet het boek der geschiedenis altijd geopend zijn, dat boek, waarin de vorderingen, die de wetenschap gemaakt heeft, volledig, duidelijk en oordeelkundig zijn opgeteekend, en waaruit hij dus met juistheid leert kennen, hoe hoog haar gebouw is opgetrokken, wat er gedaan is, welke van de gebezigde materialen deugdelijk, welke onbruikbaar zijn; welk gedeelte op hechte gronden staat; wat daarentegen gestut of wel afgebroken en geheel nieuw en van gronds op weder moet opgetrokken worden.

Met andere woorden, de physioloog moet bij zijne waarnemingen de litteratuur ijverig raadplegen, opdat hij zijne wetenschap kenne, dewijl ook daarvan zijne geschiktheid voor waarneming in hooge mate afhankelijk is. Zonder kennis van het standpunt stelt hij zich nimmer goede vragen en eene goede vraag is het rigtsnoer voor elk vruchtbaar onderzoek.

Zal het noodig zijn, M. H. er aan te herinneren, hoeveel tijd er somwijlen aan waarnemingen is besteed, zonder dat zulks eenige vruchten heeft gedragen, wijl de waarnemer zijn onderwerp niet magtig was, wijl hij niet stond op de hoogte der wetenschap?

Zal het noodig zijn er bij te voegen, dat er zoo menig boekdeel is uitgegeven, hetwelk daarom niet bruikbaar is, wijl de schrijver een vreemdeling in het gebied der litteratuur was?

Ik twijfel niet M. H. of een ieder van U zal zich meer dan één voorbeeld van het hier gezegde voor den geest kunnen brengen. Hoe menige physiologische verhandeling kan niet tot eene getuige mijner bewering dienen?

Maar buiten den aangeboren aanleg en de verkregene kennis, is er nog iets anders, waarvan de meerdere of mindere geschiktheid voor waarnemingen afhankelijk is: ik bedoel *den al of niet objectiven zin voor waarheid*, die den natuuronderzoeker kenmerkt. Deze is eene eigenschap, die niet uit het verstand, maar uit het hart voortspruit.

Indien het gevoel bij de waarneming aan de zijde van het verstand blijft,

dan draagt zulks er veel toe bij, om de waarheid te vinden, maar als het dezen noodzakelijken geleider verlaat, dan worden de oogen van den waarnemer dikwijls verblind en hij is niet in staat de waarheid te vatten.

Bij den waren natuuronderzoeker opent gewoonlijk het gevoel de wetenschappelijke loopbaan. Liefde voor de natuur drijft hem instinktmatig tot de beschouwing van hare verschijnselen. Het aanschouwde maakt zijne bewondering gaande, maar bewondering is geene bevrediging. Zij is slechts een prikkel, die bij den minder beschaafden mensch in bijgeloof ontaardt, doch den meer beschaafden aanzet, om de bewonderde verschijnselen beter en beter waar te nemen en tot hunne oorzaken op te klimmen.

Door die waarneming ontstaat dan spoedig behoefte aan nog veelzijdiger onderzoek.

Door onvermoeide volharding in het onderzoek bereikt de mensch zijn hoogst wetenschappelijk doel. Het verstand heeft zich met het gevoel vereenigd, om de schoone natuurwetten, die zich overal openbaren, te leeren uitvorschen en begrijpen.

Hebben de waarnemingen der verschijnselen en het onderzoek naar hunne oorzaken tot treffende uitkomsten geleid, — is het den natuuronderzoeker gelukt, onbekende feiten te ontdekken, dan ontstaat bij hem de zucht om het licht, dat hij voor zekere duistere wegen der natuur gevonden heeft, ook aan anderen mede te deelen. Deze zucht, die tot de ingeschapen eigenschappen van een edel mensch behoort, heeft eene dubbele strekking: zij maakt dat de wetenschap geen bijzonder goed blijft, maar algemeen eigendom wordt, en zij vermeerdert en versterkt nog den lust tot nasporing, door de streelende gedachte des onderzoekers, dat zijne ontdekkingen niet slechts tot eigene bevrediging dienen, maar ook eene algemeen nuttige strekking verkrijgen. Hij begrijpt, dat hij de plaats bekleedt van eenen priester der natuur, die hare goddelijke taal aan de menschen verkondigt. De wensch, om eene zoo verhevene roeping te vervullen of zich in het bezit daarvan te handhaven, mag inderdaad edel worden genoemd.

Maar alles, op deze aarde, hoe schoon ook, heeft zijne grenzen, die niet zonder nadeel kunnen overschreden worden.

De ondervinding leert helaas! dat het laatste somwijlen het geval wordt,

wanneer de begeerte, om het gevondene te openbaren, in voorbarigheid ontaardt en in ijdelheid haren grond heeft.

Daardoor wordt de wetenschap met bouwstoffen overladen, die den toets van deugdelijkheid niet kunnen doorstaan. De wensch om de eerste te zijn, die de eene of andere ontdekking gedaan heeft, speelt hierbij geene onbeduidende rol; getuige de prioriteits-twisten der geleerden, waarvan ook onze tijd geenszins vrij is.

Gij weet het M. H. hoe vele onrijpe, geheel onbruikbare, ja verderfelijke vruchten in alle takken der geneeskunde door voorbarigheid zijn gekweekt en voortgeplant.

Ik zeg niet te veel, indien ik beweer, dat de voorbeelden daarvan onnoemelijk zijn. Of wie zoude willen beweren, eene volledige lijst te kunnen opmaken van de door de geneesheeren aangeprezene geneesmiddelen, die geene aanbeveling verdienden, waaraan men eene kracht toeschreef, welke zij niet bezaten, maar die men in een of ander ziektegeval had toegediend, en die onder de vlag van het bekende doch niet altijd geldende: „post hoc ergo propter hoc" de wetenschappelijke wereld zijn binnengeslopen.

Ook de physiologie kan vele treffende voorbeelden van dwalingen aantoonen, die door voorbarigheid ontstaan zijn. En niet alleen middelmatige beoefenaars hebben zich daaraan schuldig gemaakt, ook onder de coryphaeën der wetenschap is het geene zeldzaamheid dat overdreven zucht, om een of andere waargenomen feit of verschijnsel spoedig bekend te maken, tot bijna ongeloofelijke dwalingen aanleiding gaf.

Verblijdend is het intusschen daarbij te kunnen opmerken, dat het geenszins aan voorbeelden ontbreekt, dat de waarnemers zelve spoedig hunne dwalingen hebben ingezien en hiervoor openlijk zijn uitgekomen.

Wat zoude ook meer pleiten voor het zuivere objectieve aanschouwingsvermogen van eenen natuuronderzoeker, dan dat hij ook voor zijne eigene dwalingen een helder oog heeft; wàt meer voor zijne zuivere waarheidsliefde, dan dat hij de dwalingen, die hij in de wetenschap gebragt heeft, onmiddellijk herroept, hoe veel zijne autoriteit daardoor voor het oogenblik ook zoude moeten lijden?

Ik zeg voor het oogenblik, want op den duur boezemt niets in meerdere

mate vertrouwen in, dan zulke bewijzen van waarachtige objectieviteit en eerlijkheid in wetenschap.

Maar al bezit de physioloog ook den besten aanleg, al is hij ook ingewijd in alle die wetenschappen, welke als zoo vele takken der physiologie moeten beschouwd worden, en al laat zijn zin voor de objectieviteit niets te wenschen over, dan zoude hem nog eene hoogst noodzakelijke eigenschap kunnen ontbreken, namelijk de *methode*.

De methode regelt het gebruik van de middelen, die ons op den weg tot dadelijke waarneming moeten brengen en begeleiden. Zij regelt ook de wijze, op welke de indruk, dien de waargenomene verschijnselen op ons maken, in onze bewustheid moet worden opgenomen en beoordeeld.

De middelen die ons den weg tot waarneming openen zijn in het geheele gebied der physiologie, in alle hare vertakkingen en hulpwetenschappen aangewezen.

Zij bestaan in:

1°. Praktische ontleedkunde van den mensch en de dieren;

2°. Microscopie;

3°. Schei-natuurkundige en physiologische proeven;

4°. Ziektekundige opmerkingen en vergelijkingen.

Men zal mij voorzeker gereedelijk toestemmen, dat wie het *ontleedkundige mes* niet weet te hanteren, den naam van anatoom niet verdient, hoe veel hij dan ook over het zamenstel van het ligchaam, hetzij door plaatwerken, hetzij door versche of andere anatomische praeparaten moge geleerd hebben. Hij kan zich zelven den weg tot de ontraadseling der natuur niet banen en blijft verstoken van de dadelijke waarneming van alle hare schoonheden.

Ten aanzien van den physioloog geldt dit alles evenzeer. Zonder praktische ontleedkunde zal hij nimmer den diepen zin der natuur kunnen bevroeden. Voor hem gaan de wenken verloren, die zij overal geeft op den weg, waar het ontleedmes henenleidt.

Hoe hij moge navorschen, hij stuit overal op hinderpalen, dewijl zijne hand bij het gebruik van 't scalpel als gekluisterd is.

Deze praktische onbekwaamheid, vergunt mij M. H.! er openlijk voor

uit te komen, is eene leemte, die overal, zoo wel in als buiten ons vaderland, wordt erkend. Zij mag als oorzaak beschouwd worden, dat vele uitstekende mannen, die men eene hooge vlugt meende te kunnen voorspellen, te midden van den weg des onderzoeks bleven stilstaan of wel geheel daarvan terugkeerden.

Eene aanleidende oorzaak tot deze onbekwaamheid mag wel daarin gelegen zijn, dat men de praktische anatomie te zeer als eene slechts toelichtende kunst beschouwt en hare hooge waarde in vereeniging met de wetenschap (waarmede zij altijd hand aan hand moest gaan) dikwerf te zeer uit het oog verliest.

Eene andere oorzaak van het veronachtzamen der praktische anatomie is gelegen in de meening, dat men zonder natuurlijken aanleg het daarin niet ver kan brengen.

Het is buiten allen twijfel, dat de natuurlijke aanleg wonderen doet. De geschiedenis van den bekenden ontleedkundigen Ipsen levert o. a. daarvan een treffend bewijs op. Deze is in zijne jeugd als zeeman opgeleid en werd ten gevolge van eenen val in het ziekenhuis te Koppenhagen opgenomen, waar zich zijn aanleg tot praktische anatomie zoo duidelijk openbaarde, dat hij van zeeman tot hoogleeraar in de anatomie opklom, welke plaats hij met zooveel roem bekleedt.

Maar groote aanleg is geen onmiskenbaar vereischte, ook door oefening kan men de zwarigheden overwinnen. De gelegenheid tot oefening is echter veel te gering en nog wordt daarvan in den regel geen genoegzaam gebruik gemaakt, wijl bij velen de lust ontbreekt en de examina voor de praktische ontleedkunde doorgaans te weinig streng zijn, dan dat daaruit een prikkel tot grondige oefening zoude geboren worden.

Het is echter nog geenszins genoeg, dat de physioloog de organen in hunnen vorm en grove zamenstelling kent, hij moet zich ook in de gelegenheid kunnen stellen, om zich de kleinste deelen, waaruit de werktuigen bestaan, voor oogen te brengen. Hij moet het *microscoop* gebruiken.

Men heeft vroeger vele zwarigheden geopperd, die zich bij het gebruik van het microscoop zouden voordoen, hoog opgegeven van aanleg en oefening, die hierbij zouden vereischt worden.

Deze zwarigheden bestaan inderdaad niet; ieder die goede oogen heeft,

kan zich daarvan met goed gevolg bedienen. De dagelijksche ondervinding leert dit voldoende; want sedert men het microscoop bij het geneeskundig onderwijs hier en elders is begonnen te bezigen, is dit instrument in handen van duizenden; en over moeijelijkheden bij het gebruik klagen slechts de weinigen, die het zonder de minste volharding beproefden.

Het gebruik van het microscoop is even noodzakelijk voor den physioloog, als dat van het scalpel.

Het is het schoone werktuig dat de goddelijke Almagt den mensch heeft laten vinden, om eene tweede wereld voor zijn oog te openen.

Wat wisten wij zonder het microscoop van de microscopische bestanddeelen van het bloed, van de haarvaten en den bloedsomloop daarin? wat van de peripherische en centrale uiteinden der zenuwen, wat van haren vorm en hare verbindingen? immers niets, ondanks alle ontdekkingen, door proeven op de zenuwen gedaan.

Wat zoude ons bekend zijn van het ovum humanum, de spermatozoën, van de celvorming en de geheele ontwikkelings-geschiedenis? wat van de spieren, van de klieren en het proces van afscheiding, kortom van alle weefsels in het ligchaam en de verklaringen der physiologische wetten, die daardoor mogelijk geworden zijn?

Ik herhaal het, wat zouden wij van dat alles weten, indien wij onze gezigtswerktuigen niet zoo konden versterken, dat de kleinste voorwerpen in de natuur voor onze oogen waarneembaar worden?

Ook de *praktische scheikundige proeven* dient de physioloog, zoo veel mogelijk, zelf te doen; hij dient ten minste de bekwaamheid te bezitten, de voornaamste ten allen tijde te verrigten.

Hij mag de leer van de stofwisseling, wil hij ze in hare geheele diepte omvatten, niet alleen uit boeken kennen. Hij moet zich door eigene aanschouwing, door eigene waarneming weten te overtuigen. Gelijk de ontleedkunde is ook de scheikunde eene praktische wetenschap. De *handeling* en de *uitslag daarvan* voor onze kennis, het *doen* en *weten* mag in geen van beide wetenschappen gescheiden worden.

Eene niet minder *praktische wetenschap* is *de natuurkunde.* De werk-

tuigen, die bij hare beoefening gebruikt worden, moet de physioloog kennen, er zich van weten te bedienen en in staat zijn om ze, als het noodig is, te verbeteren; ja! hij moet zelfs geheel ten zijnen behoeve nieuwe kunnen uitvinden, ten einde daarmede de bekende verschijnselen scherper te bepalen, onbekende op het spoor te komen en te ontdekken!

Wat ik hier zeg zal voor diegenen geen verder betoog behoeven, welke weten, wat de physiologie aan de doelmatige toepassing van bekende en nieuw ontdekte natuurkundige werktuigen te danken heeft.

Men vindt immers bijna geene afdeeling in de physiologie, waar de vindingsgeest der physiologen, in het ontdekken van natuurkundige werktuigen, niet zeer veel heeft bijgedragen, om de kennis van de verrigtingen van het menschelijk ligchaam tot eene hoogte te brengen, waarop ze zonder deze of dergelijke instrumenten misschien nimmer ware gekomen! Men gelieve slechts te denken aan de werktuigen, waarvan de physiologen zich thans bedienen, om de kracht van de zenuwen, van de spieren, van het hart, van den bloedstroom, van de drukking der lucht, te leeren kennen, welke zij aanwenden om de wetten van diffusie en endosmose op te helderen, en welke zij hebben uitgedacht om het onderzoek van de uitgea emde lucht en van de uitwasemingen mogelijk te maken, in een woord, die, welke zij overal in de physiologie in toepassing brengen!

Ik ben thans, M. H! genaderd tot het hulpmiddel, hetwelk uitsluitend tot het gebied van den physioloog behoort, dat hem in staat stelt de aan zijne zintuigen onttrokkene verschijnselen voor waarneming toegankelijk te maken en de natuurwetten te leeren kennen, — ik bedoel *het physiologisch experiment.*

Daar er in verhouding tot de menigvuldige verschijnselen der organische natuur weinige zijn, die zich aan onze zintuigen openbaren, en onder die weinige slechts enkele gevonden worden, die zulks op zoodanige wijze doen, dat men de natuurwetten, waarop zij gegrond zijn, onmiddellijk kan leeren kennen, is het duidelijk, dat het physiologisch experiment van eene zeer uitgebreide toepassing moet zijn.

Immers, wat zien wij van de verrigtingen van de lever, de alvleeschklier, de nieren, het hart, de bloedvaten, de zenuwen, wat van de ver-

rigtingen van eene menigte andere werktuigen? wat zouden wij hiervan en van de meeste natuurwetten weten; indien het physiologisch experiment het ons niet had geleerd en nog dagelijks leerde?

Indien men daarbij bedenkt, dat de praktische ontleed-, schei- en natuurkunde, microscopie en andere hulpmiddelen aan de physiologische proeven, naar gelang der omstandigheden, dienstbaar gemaakt kunnen worden, ja! dat men daarvan zeggen kan, dat het de andere hulpmiddelen grootendeels in zich bevat, dan zal ik mij wel aan geene overdrijving schuldig maken, indien ik beweer, dat eene doelmatige beoefening der physiologie zonder experiment onmogelijk is, omdat men in de meeste gevallen alleen daardoor den sleutel vindt tot de waarneming.

Die zich van dezen sleutel niet wil of kan bedienen, is niet in staat in het binnenste van den tempel der natuur door te dringen, dáár hare verborgene schatten met eigene oogen te aanschouwen en te waarderen. Slechts de uitwendige schoonheid van het gebouw is 't hem vergund te zien, — van het inwendige en de verhouding daarvan tot het uitwendige is hem niets anders bekend dan wat anderen hem mededeelen. Hij bevindt zich niet op het regte wetenschappelijke standpunt, hij *gelooft* waar hij door eigene aanschouwing zich moest *overtuigen.*

Maar hoezeer de proefneming de sleutel tot de waarneming is en als een onmisbaar vereischte bij de beoefening der physiologie moet beschouwd worden, is ze de waarneming zelve niet, maar staat daarmede in verband als het middel met het doel.

Daarom heb ik ook hier in mijne rede het experiment niet naast de waarneming geplaatst, gelijk sommige physiologen doen, die niet schijnen te bedenken, dat er eene scherpe lijn moet getrokken worden tusschen de waarneming, den eenigen weg die tot de kennis der waarheid in de physiologie leidt, en de proefneming, die dezen weg opent.

Wat de wijze betreft hoe het experiment dezen weg opent, welke handelingen tot het volvoeren daarvan vereischt worden, daarover zal ik hier niet spreken, want dan zoude ik in eene omslagtige indeeling en breedvoerige beschrijving der verschillende proefnemingen vervallen, iets wat uw geduld M. H! te zeer zou vermoeijen! Slechts over de algemeene strekking van het experiment zal ik eenige weinige opmerkingen in het midden

brengen, en daarbij aantoonen, dat van het doelmatig gebruik van dit middel de zuivere waarneming grootendeels afhankelijk is.

De *strekking* van elke physiologische proefneming is den factor van een bepaald verschijnsel, of het verschijnsel van eenen bepaalden factor op te zoeken en voor onze waarneming toegankelijk te maken.

Om dit doel te bereiken, moet men bij het doen van het experiment zorg dragen, dat alle andere factoren, die de zuivere waarneming van den bedoelden factor en het bedoelde verschijnsel hinderlijk kunnen zijn, verwijderd worden en dat de gezochte factor zoo weinig mogelijk door de proef in zijne verrigting benadeeld wordt.

Dit doel bereikt men *niet*, indien men zich de vraag niet duidelijk en bepaald gesteld heeft, die men door het experiment wil beantwoorden; indien men niet alle hulpmiddelen naauwkeurig kent, die bij het experiment vereischt worden; en eindelijk, indien men *geen aanleg*, *oefening*, *geduld*, *volharding* en *naauwlettendheid* bezit, om daarvan een behoorlijk gebruik te maken.

Welken invloed de *aanleg* op de vorming van experimentoren kan hebben, bewijzen de namen van MAGENDIE, BERNARD, LUDWIG en anderen.

Het getal van dusdanige praktisch bekwame physiologen is evenwel zeer gering. Dit mag wel daaraan worden toegeschreven, dat de gelegenheid, om den door de natuur verkregen aanleg te ontwikkelen en zoodanige physiologen te vormen, altijd zeer beperkt was en zulks nog grootendeels is.

Het ware zeer te wenschen, dat zoowel hier te lande als elders, de gelegenheid tot praktische physiologische oefening in die ruime mate werd gegeven, als het hooge belang dezer wetenschap en de invloed dien ze op de geneeskunde uitoefent, zulks vorderen.

Geduld, *volharding* en *naauwlettendheid* zijn eigenschappen die voor den physioloog bij een experiment op den voorgrond moeten staan.

Hoe menige proef heeft daarom tot geen of althans tot geen voldoend resultaat geleid, wijl de experimentator geen *geduld* had om den tragen loop van het verschijnsel behoorlijk af te wachten, wijl hij niet genoeg *volharding* bezat, om mislukte proeven met of zonder wijzigingen zoo dikwerf te herhalen, als de gestelde vraag en de omstandigheden dit vorderen?

Hoe dikwijls zijn niet door proeven verkregene deugdelijke resultaten daarom zonder invloed voor de wetenschap gebleven, wijl de experimentator niet alles, wat bij de proef diende opgemerkt en waargenomen te worden, heeft opgemerkt en opgeteekend?

Uit dit weinige M. H! blijkt, hoezeer de waarneming van een doelmatig gebruik van het physiologisch experiment afhankelijk is.

Maar gelijk het experiment het middel is om tot de waarneming te geraken, is de waarneming het middel om tot de kennis der waarheid te komen. Het zijn *drie* schakels die éene keten vormen, in wier midden de waarneming staat, die van het experiment het licht ontvangt, dat zij aan de waarheid geeft!

Met het oog hierop en na hetgeen ik van de praktische ontleed- en scheikunde heb in het midden gebragt, zal het wel onnoodig zijn, M. H! te verklaren, dat ik tegen het gevoelen van diegenen ben, welke de experimentele physiologie als een bijzonder wetenschappelijk vak beschouwen. Neen! zoodanige afscheuring mag men niet toelaten; zij zoude eene vernietiging zijn van de eenheid, waardoor het praktische en theoretische gedeelte van de wetenschap aan elkander verbonden is.

Dezelfde beweegredenen welke mij gedrongen hebben niet uitvoeriger hier over de methode bij het gebruik van het experiment te spreken, nopen mij ook, om kort te zijn over de wijze, hoe men van de waarneming tot de waarheid, de kennis der natuurwetten komt.

Aan elk verschijnsel ligt eene aanleidende oorzaak ten grond, waardoor het wordt opgewekt, en eene natuurwet, waaraan het zijn bestaan te danken heeft.

Deze oorzaken kunnen verschillend en veranderlijk zijn, de natuurwet is bepaald en onveranderlijk.

Bepaaldheid en onveranderlijkheid van een verschijnsel, die zich ook vooral door regelmatigheid openbaren, zijn daarom ook de teekenen, die ons op den weg brengen, om de in het verschijnsel liggende natuurwet te leeren kennen.

Niet altijd kan men de oorzaken van een bepaald natuurverschijnsel,

en nog veel minder de daaraan ten gronde liggende natuurwet, door waarneming van het verschijnsel alleen opsporen. Men moet in zulk een geval zien, ook in andere stoffen en in andere verschijnselen deze oorzaken te leeren kennen, en wel, door de overeenstemming na te gaan tusschen het nieuw waargenomene verschijnsel met andere reeds bekende natuurkrachten.

Ik bedoel hier het onderzoek door *analogiën*.

Bij het onderzoek naar de oorzaken van een verschijnsel moet de physioloog dikwerf van oorzaak tot oorzaak opklimmen, om langs dien weg de natuurwet, de waarheid, te ontdekken.

Hij zal daarin slagen, of hij zal tot de overtuiging komen, dat de natuurwet niet te vinden is, dewijl het verschijnsel geene bepaaldheid en regelmatigheid vertoont, wijl bij de waarneming meer dan één verschijnsel zich openbaart en de *factoren* daarvan niet kunnen gescheiden worden, en eindelijk, omdat men bij deze omstandigheden geene bekende analogiën kan vinden.

Zal ik noodig hebben, M. H! hierbij te voegen, dat men bij het onderzoek en bij de waarneming er naar streven moet, om op den regten weg te blijven? Een eenige misstap, van welken aard ook, in het aanwenden der menigvuldige hulpmiddelen, in het beoordeelen van het verschijnsel, in het opsporen der oorzaken, het doen van vergelijkingen en zoeken naar de gronden, een eenige misslag, zeg ik, en de waarneming, die somwijlen zooveel tijd en inspanning gekost heeft, draagt niet alleen geene vruchten, maar geeft dikwerf aanleiding tot dwalingen in de wetenschap, die voor langen tijd onuitroeibaar blijven.

Vergunt mij, alvorens ik eindig, nog over een hulpmiddel te spreken, dat voor den physioloog onontbeerlijk is, vooral dewijl het zoo vele punten van analogie en vergelijking geeft en veel stof tot waarneming aanbiedt: ik bedoel de *pathologie*.

De betrekking waarin de leer van de natuur van den gezonden tot die van den zieken mensch staat, is, zoo als ik reeds met een enkel woord in den aanvang mijner rede heb aangeduid, *tweeledig;* want eensdeels zijn ze beide

als takken van één en dezelfde wetenschap te beschouwen, en anderdeels zijn ze de *toelichtende hulpwetenschappen* van elkander. Op deze laatste betrekking nu, waarin de *pathologie als hulpwetenschap* tot de physiologie staat, wilde ik hier vooral de aandacht vestigen.

Teregt zegt VALENTIN, dat de ziekten als physiologische proeven kunnen beschouwd worden, waarvan de uitkomsten pathologische verschijnselen zijn.

Deze verschijnselen, welk een licht hebben zij niet over de physiologie verspreid? Is het niet aan het ziekbed, dat de physioloog de grootste physiologische waarheden heeft leeren kennen? Wat zouden wij weten van de geheele zenuw-physiologie, indien zekere pathologische toestanden ons geene verschijnselen openbaarden, waardoor wij indirect een gedeelte der eigenlijke werking der zenuwen konden waarnemen; — waarnemingen, welke wij door lijkopeningen, ziekten der dieren en experimenten geheel bevestigd hebben gevonden?

Welk begrip zouden wij hebben van gevoel- en bewegings-zenuwen, indien het gevoel, indien de bewegingen nimmer gestoord waren geweest; wat van de verrigtingen van enkele zenuwtakken van het ruggemerg, van de hersenen, indien de ziektetoestanden in deze deelen ons niet van tijd tot tijd als wegwijzers op dit zoo moeijelijk gebied der physiologie dienden?

Maar niet alleen de zenuwleer heeft veel te danken aan de pathologie; er is geene verrigting in het ligchaam, waarbij men niet kan aantoonen dat de ziekteverschijnselen haar eene rijke bron van toelichting hebben geopend?. Zullen wij voorbeelden aanhalen? Wie kent niet het ziektegeval door BEAUMONT waargenomen, dat zoo veel licht over de verrigtingen der maag heeft verspreid; de gevallen van HARVEY en HERING over de hartbeweging; van TORTUAL en NÖGGERATH over de leer van het slikken? Hoe zoude men, om nog een ander voorbeeld te kiezen, weten, hoe de urine uit de ureteres in de vesica druipt, indien wij niet in staat waren bij lijders met openliggende blaas dit naauwkeurig waar te nemen?

Maar kunnen de pathologische toestanden van menschen beschouwd worden als uitkomsten van physiologische proeven, die de *natuur* of het *toeval*, of beide tegelijk genomen hebben en die de *kunst* nimmer kan navolgen: dan is het toch aan de kunst overgelaten middelen te bezigen,

deze toestanden zooveel mogelijk te verbeteren, door het toedienen namelijk van geneesmiddelen, het doen van operatiën. En werken deze middelen niet ook als physiologische proeven? Wie zal daaraan twijfelen?

Het *zien* en *behandelen* van zieken biedt daarom den physioloog een zeer ruim veld van waarnemingen aan; hij mag daarvan evenmin verstoken blijven, als de patholoog van de beoefening der physiologie!

Uit het gesprokene zal niemand de gevolgtrekking wraken, dat het even als bij alle wetenschappen ook inzonderheid bij de geneeskundige eene waarheid is, dat men den boom dier wetenschap niet kan doen bloeijen, wanneer men niet aan alle zijne takken de noodige zorg besteedt.

Alle die takken staan tot elkander in een naauw verband, alle worden zij door hetzelfde bezielend beginsel gevoed en onderhouden.

Die *betrekking* juist te kennen, in dat *beginsel* door te dringen, moet de taak van den wetenschappelijken geneesheer zijn!

Mogen allen, wie het geneeskundig onderwijs ter harte gaat, hiervan meer en meer worden doordrongen, en moge de waarheid, dat de waarneming het eenige middel is om de physiologische wetenschap te beoefenen, niet alleen overal gehuldigd, maar ook in toepassing gebragt worden!

Ik heb den eersten pligt vervuld aan mijnen nieuwen werkkring verbonden en mag thans overgaan om het gevoel van hoogachting en dankbaarheid te ontboezemen, waarmede ik jegens U Edel Groot Achtbare Heeren Curatoren vervuld ben.

De plegtigheid, die ons bijeenbragt, levert het bewijs op, dat gij ten volle de noodzakelijkheid hebt ingezien, om het personeel, waaraan het geneeskundig onderwijs voor deze Hoogeschool was opgedragen, te vermeerderen, opdat daardoor uitbreiding en doelmatiger verdeeling aan dat onderwijs zoude kunnen worden gegeven. Het veld ter bearbeiding zal daarom nog groot en uitgestrekt genoeg blijven, zelfs al schaarde zich nog een vijfde en zesde ambtgenoot aan onze zijde.

Dat gij van mij verwacht, dat ik aan het schoone doel, hetwelk gij U in het belang van deze Hoogeschool hebt voorgesteld, zal kunnen beantwoorden, dat gij mij hebt voorgedragen, om naast de hier gevestigde Hoogleeraren werkzaam te zijn; en dat Zijne Majesteit, onze geëerbiedigde Koning deze keuze met Zijne goedkeuring heeft bekrachtigd; hoe vleijend dat alles voor mij is, gevoel ik levendig.

De loopbaan te betreden, die gij thans voor mij geopend hebt, Edel Groot Achtbare Heeren! ik schaam mij niet het openlijk te bekennen, dit was ten allen tijde mijn vurigste wensch, dewijl ik geloofde, dat mijne liefde tot onderzoek alléén op die wijze konde worden bevredigd.

Te midden eener moeijelijke praktijk had ik slechts weinig tijd, om aan mijne zucht tot physiologische onderzoekingen te voldoen.

Het weinige door mij in dien tijd verrigt, heeft misschien uwe keuze op mij gevestigd.

Toen die keuze en het in mij gestelde vertrouwen mij herwaarts riepen, heb ik ja, nog wel een oogenblik geaarzeld, die roepstem te volgen en eene stad vaarwel te zeggen, waar ik menig vriend moest achterlaten en waarin ik van jaar tot jaar meer blijken van achting en vertrouwen mogt ontvangen; maar mijne liefde voor de wetenschap heeft gezegepraald over alle bedenkingen, van welken aard ook.

Ontvangt den warmen dank en de opregte erkentelijkheid voor de onderscheiding mij betoond en neemt tevens de verzekering aan, dat mij geene moeite te groot zal zijn, geene werkzaamheden te zwaar zullen vallen, om aan het mij door U betoonde vertrouwen te beantwoorden en den mij opgedragen post waardiglijk te vervullen.

Wilt hetgeen ik in mijne rede heb gezegd, dat de waarneming het eenig middel is om de natuur te leeren kennen, als mijne wetenschappelijke geloofsbelijdenis beschouwen; want ik heb daarvan niet gesproken, als of ik daarmede iets nieuws dacht mede te deelen. Neen! maar ik heb U Edel Groot Achtbare Heeren, en allen die mij hoorden, willen overtuigen, hoe diep ik doordrongen ben van eene waarheid, die voor twee eeuwen reeds is verkondigd.

Gij moogt derhalve van mij verwachten, dat ik de waarneming bij mijn onderwijs, zoo veel als in mijn vermogen staat, in toepassing zal brengen.

Mijne spreuk zal zijn:

„Gelooft niet, als gij door onderzoek u kunt overtuigen."

Tot het doen van die waarnemingen zal ik Uwe hulp noodig hebben. — Vergunt mij dat ik die overal inroep, waar ik denk, dat ze in het belang van het mij toevertrouwde onderwijs en van de wetenschap noodig is.

Neemt eindelijk de verzekering aan, Edel Groot Achtbare Heeren! dat het mijn hartelijke wensch is, dat gij met den geachten Secretaris van uw Collegie nog vele jaren moogt werkzaam zijn tot heil van deze Hoogeschool.

Hooggeleerde Heeren! Hoogleeraren in de verschillende faculteiten dezer Hoogeschool! Al dadelijk is het mij vergund, een der groote voorregten te genieten, aan de betrekking verbonden, die ik in dit voor mij zoo plegtige uur aanvaard: — U Hooggeleerde Heeren als ambtgenooten te mogen begroeten! De eer die voor mij daarin gelegen is, weet ik op den regten prijs te stellen; ik weet het te waarderen, naast mannen geplaatst te worden van Uwe uitgebreide wetenschappelijke kennis en ervaring; van Uwe uitstekende verdiensten jegens deze Hoogeschool en het Vaderland. De waarde dezer eereplaats wordt voor mij nog verhoogd door de ondubbelzinnige bewijzen, mij zoo aanstonds gegeven, dat Gij mij met welwillendheid in Uwen hooggeachten kring opneemt.

Ontvangt voor deze voorkomendheid mijnen opregten dank en de verzekering, dat niets mij aangenamer zal zijn, dan dat Gij bij nadere kennismaking met mij tot de overtuiging moogt komen dat ik uwe genegenheid en vriendschap waardig ben!

Ik wend mij thans in het bijzonder tot U Wel-Edele Hooggeleerde Heeren der geneeskundige faculteit! Als ik bedenk, hoe lang gij reeds aan deze Hoogeschool zijt werkzaam geweest, dan ontzinkt mij bijna de noodige moed bij het aanvaarden van mijne taak en ik gevoel levendiger dan ooit, welke krachten ik zal moeten inspannen om, nu ik geroepen ben nevens U werkzaam te zijn, niet bij U achter te blijven in het doelmatig verkondigen der wetenschap.

Het is mijne innige overtuiging, dat de schoonste en verhevenste eigenschap der natuur bestaat in de eenheid der wetten, volgens welke zij werkt, terwijl aan ieder afzonderlijk deel de eigenschap is ingeschapen, om tot de schoonheid en volmaaktheid van het geheel bij te dragen.

Ik ben even zoo overtuigd, dat de mensch alleen dan zijne bestemming bereikt, als hij met volle bewustheid volbrengt, wat de natuur door ingeschapen kracht volbrengen moet. Daarom zal het dan ook steeds mijn streven zijn, mijne vermogens met de Uwe te vereenigen en met U zamen te stemmen, ten einde met volle bewustheid te trachten, om het schoone doel te bereiken, dat aan het Hoogleeraarsambt is verbonden.

En nu edele Jongelingen, Kweekelingen dezer Hoogeschool! Het is mij eene aangename gewaarwording, U hier te ontmoeten! Gij brengt mij levendig de jaren voor den geest, toen ik zelf, even als gij thans, mijne studiën begon en daarbij vol verwachting op mijne leermeesters staarde. Het zoude vermetel zijn, indien ik geloofde, aan U dat aangename onderwijs te kunnen bieden, dat de vreugde mijner eigene studiejaren is geweest. Wat ik nogtans geven kan, mijnen tijd, de mededeeling mijner kennis, mijne vriendschap, dat alles bied ik U aan, het zal U steeds en ten volle gewijd zijn.

De jongelingsjaren zijn in het leven van den man, wat de lente is in de natuur; het is de tijd der voorbereiding. Zie, de boom, die in de lente zich niet tot bloei heeft ontwikkeld, hij zal later geene vruchten kunnen geven.

Gij leeft dan in de schoone lente des levens. Ik heb U reeds gezegd, hoe Gij mij aan dien tijd uit mijn eigen leven herinnert.

Wel is reeds voor mij menige schoone verwachting in rook opgegaan, maar wat de koude hand der onaangename teleurstelling moge hebben aangeraakt, niet mijne zucht naar kennis en wetenschap, niet mijne warme bewondering van het schoone, goede en ware in de natuur.

En uw gevoel voor dat alles, gloeit het niet in volle kracht? Welaan, laat ons dan onze pogingen vereenigen en gezamenlijk trachten onze kennis uit te breiden en te vermeerderen.

De physiologische wetenschap wordt eerst dan schoon, wanneer wij in

haar iets anders zoeken, dan het materiele voordeel dat zij geven kan. Mijne gedachten over haren omvang en uitgebreidheid en de noodzakelijkheid van de waarneming hebt gij reeds vernomen. Met iederen voetstap, gezet op het gebied der waarneming, ontdekken wij nieuwe natuurverschijnselen. Die verschijnselen met U hand aan hand op te sporen en zoo veel mogelijk voor U te verklaren, zal voortaan mijne aangenaamste bezigheid zijn. Ik reken daarbij op Uwe belangstelling en zal voor mij zelven naar geen ander doel streven, dan naar de bevordering Uwer kennis en Uwer liefde voor de wetenschap!

SERIES LECTIONUM,

IN ACADEMIA GRONINGANA,

HABENDARUM

INDE A MENSE SEPT. A. CIↃIↃCCCLI AD FERIAS AESTIVAS A. CIↃIↃCCCLII.

IN FACULTATE MEDICA.

Iacobus Baart de la Faille diebus Mercurii et Iovis, hora VIII, et Saturni, hora IX, — sed post ferias Paschales, diebus Mercurii et Iovis hora VIII, Veneris et Saturni hora VII, — *Artem Obstetriciam Theoreticam et Practicam* exponet; et in Nosocomio Academico, ad parturientium lectos, qualibet oblata occasione, practice instituet. Diebus Lunae et Martis, hora VIII, *Artis Obstetriciae* Partem *Technicam* de industria docebit. *Therapiam specialem* morborum tradet diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora IX, et post ferias Paschales etiam diebus Mercurii et Iovis, hora VII. Diebus Mercurii hora X, et Saturni hora VIII, *Medicinam Forensem* docebit. Diebus Lunae, Iovis et Saturni ab hora X ad XII, diebus Martis, Mercurii et Veneris ab hora XI ad XII, in Nosocomio Academico *Clinicis exercitationibus* vacabit, morbosque ibi tractatos uberius exponet. — Disputationum exercitiis lubens vacabit.

Franciscus Zacharias Ermerins *Materiam medicam* docebit diebus Lunae, Martis, Mercurii et Veneris, hora VIII. — *Physiologiam specialem* diebus Lunae et Mercurii hora IX et X. — *Pathologiam generalem* diebus Martis et Veneris hora IX et X. — Exercitationibus clinicis in Nosocomio quotidie vacabit hora XII.

Ianus Hissink Iansen *Chirurgiam* docebit die Martis hora X, diebus Iovis et Veneris hora IX, et post ferias Paschales etiam die Saturni hora IX; *Histologiam et Physiologiam generalem* diebus Mercurii, Iovis, Veneris et Saturni hora XI; *Anatomiam pathologicam* diebus et horis dein indicandis;

Clinicis exercitationibus in Nosocomio Academico vacabit quotidie hora XII et dim.; *Anatomen corporis humani* exponet diebus Mercurii, Iovis, Veneris et Saturni hora IV; *dissectionibus cadaverum Anatomicis* tempore oportuno instituendis quotidie praeërit.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

Hermannus Christianus van Hall die Veneris, horis VIII et IX, autumnali et aestivo tempore etiam die Iovis et Saturni, hora VIII, *elementa Botanices* illustrabit. *Botanices sublimioris* selecta quaedam capita tradet die Veneris, hora XI. Die Mercurii horis IX et X aget de plantis *medicinalibus* aliisque vario respectu *utilibus*, sive de *Botanica applicata*, ordine Familiarum naturalium. Die Saturni autem, horis X et XI, *Oeconomiam ruralem* docebit. — Post ferias *paschales* et mense *Septembri*, alterna hebdomade, die *Mercurii* hora mat. VII *excursionibus botanicis* praeërit.

Ianus Guilielmus Ermerins diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora XI, *Arithmetices*, *Algebrae*, *Geometriae* et *Trigonometriae planae* elementa explicabit; *Physicam experimentalem* docebit diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora XII. *Physicam theoreticam* universe, aut selecta eius capita, provectioribus discipulis exponet. *De Matheseos elementis disquisitio* habebitur diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora pomeridiana III.

Nicolaus Mulder diebus Lunae et Martis, hora IX, die vero Mercurii, hora XII, lectiones habebit de *Chemia generali et corporum anorganicorum.* Diebus Lunae, hora XII, et Iovis, hora X, *Chemiam pharmaceuticam* tradet. Diebus Lunae et Martis, hora VI, p. m., *Chemiae technologicae capita* in usum publicum illustrabit. *Exercitiis* denique *chemicis practicis* varii generis quotidie praeërit.

Guilielmus Adrianus Enschedé diebus Iovis et Saturni, hora IX, *Stereometriam* et *Trigonometriam sphaericam* docebit. Selectos *Algebrae* locos tractabit diebus Lunae et Martis, hora XI. *Astronomiam popularem* tradet die Mercurii, hora I, et hora vespertina, postea indicanda. *Geometriam analyticam*, *Calculum differentialem* et *integralem*, *Mechanicam*

analyticam et *Astronomiam theoreticam* exponet, horis commilitonibus commodis.

*** Scholae de *Historia Naturali* et *Anatome comparata*, vacante cathedra, post ferias, ad valvas Academiae, indicabuntur.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

FREDERICUS CHRISTIANUS DE GREUVE diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XI, *Logicam* docebit; diebus autem Iovis, Veneris et Saturni, hora IX Historiam Philosophiae exponet; hora X *Metaphysicam* tradet. *Ethicam*, aliamve *Philosophiae* partem, et *Psychologiam* hora auditoribus commoda explicabit.

IACOBUS ADOLPHUS CAROLUS ROVERS tradet *Historiam gentium recentiorum*, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora IX; *Antiquitates Romanas*, iisdem diebus, hora X, et, die Iovis, hora VIII; *Antiquitates Graecas*, diebus Iovis et Veneris, hora IX. *Disputandi exercitationibus* praeërit alternis dierum hebdomadibus, die Saturni, hora IX.

IOSUA IOANNES PHILIPPUS VALETON *elementa grammatices Hebraeae*, additis excercitiis analyticis, tradet diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora VIII. *Grammaticam dialectorum Semiticarum comparatam*, additis exercitiis analyticis Arabis et Aramaeis, exponet diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora VIII. *Antiquitatem Hebraeam* explicabit diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora X. *Librum* GENESEOS interpretabitur diebus Lunae et Martis, hora XI; *Vaticiniorum* IESAÏAE capita selecta die Mercurii, hora XI. Cum provectioribus KOSEGARTENII *Chrestomathiam* privatim leget die Lunae, hora IV, et *Chrestomathiam Kirschianam a* BERNSTEINIO *editam* eodem die, hora V.

IOANNES ADOLPHUS CAROLUS VAN HEUSDE diebus Iovis, Veneris et Saturni hora X TACITI *vitam Agricolae* et CICERONIS *de offic.* l. I; iisdem diebus hora I AESCHYLI *Agamemnona;* privatim autem hora XI PLUTARCHI *vitam Lycurgi* exponet. — *Disputandi exercitationibus* praeërit alternis dierum hebdomadibus, die Saturni hora IX.

MATTHIAS DE VRIES *Historiam Patriae* tradet, diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora XII; *Linguam patriam* explicabit et *Eloquentiae* praecepta tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XII; Fabulam, *Heinric ende Margriete van Limborch* dictam, a Doct. VAN DEN BERGH editam, interpretabitur, diebus Iovis et Veneris, hora I; Selecta HOOFTII loca exponet, die Mercurii, hora I; *Exercitia Oratoria* moderabitur, die Lunae, hora V et dim. — Si qui sint, qui *Linguae Sanscritae* elementa sibi explicari cupiant, eorum studia lubentissime adiuvabit; tironibus BOPPII *Grammaticam Sanscritam* et LASSENI *Anthologiam* explicare perget, die Martis, hora VI—VIII.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

PETRUS HOFSTEDE DE GROOT diebus Lunae, hora VIII, Martis, hora X, et Mercurii hora VIII, *Historiam Ecclesiae Christianae*, secundum *Institutiones* suas, typis divulgatas, enarrabit; diebus Lunae, Mercurii et Veneris, hora X, *Dogmaticam et Apologeticam religionis Christianae*, secundum compendium a L. G. PAREAU et se editum, exponet; diebus Lunae et Mercurii, hora IX, et Martis, hora XI, *Theologiam Naturalem*, secundum *Compendium* a se editum, tradet; die Saturni, hora III et dimidia, *Historiam generis humani Divinitus instituti* inde a IESU CHRISTO in terras misso, coram studiosis omnium Facultatum aliisque auditoribus, sermone vernaculo, enarrabit; diebus et horis, quae commilitonibus erunt opportunae, *Loca Patrum selecta* cum commilitonibus leget.

LUDOVICUS GERLACHUS PAREAU die Mercurii, hora XI *primam* IOHANNIS *Epistolam* cum commilitonibus leget; diebus Iovis et Veneris, hora XI, *Encyclopaediam Theologi Christiani*, secundum *Compendium* a P. HOFSTEDE DE GROOT et se editum, exponet; diebus Martis, Mercurii et Iovis, hora XII, secundum *Compendium* suum typis expressum, *Theologiam Christianam moralem* exponet; diebus Lunae atque Veneris, hora XII, et die Martis, hora I, loca nonnulla *Hermeneutices sacrae*, secundum *Compendium* suum typis editum, tractabit et quaedam *Carmina Hebraica* cum commilitonibus interpretabitur.

GUILIELMUS MUURLING die Lunae, hora XI, tractabit *Criticam Novi Testamenti;* diebus Martis et Veneris, hora IX, et die Iovis, hora X,

Epistolam PAULI *ad Romanos* cum commilitonibus interpretari perget; diebus Martis et Veneris, hora VIII, et die Iovis, hora IX, *Theologiam Practicam* tradet; die Iovis, hora III, *exercitia Homiletica*, et die Saturni, hora XI, *exercitia* provectiorum *Catechetica*, cum pueris instituenda, moderabitur.

Disputationibus cum publicis tum privatis de *Locis Theologicis* die Mercurii, hora III, suis vicibus praeërunt Theologiae Professores.

Ut religionis Christianae accuratius et penitius cognoscendae copia fiat omnibus, qui huius rei desiderio tenentur, Academiae alumnis, a Theologiae Professore pars Novi Foederis legetur cum variarum Facultatum Studiosis, diebus et horis, quae Commilitonibus erunt aptissimae.

IN FACULTATE IURIDICA.

HENRICUS NIENHUIS diebus Mercurii, Iovis, Veneris et Saturni, hora XI, *Ius Civile* interpretabitur, iisdemque diebus, excepto die Saturni, hora XII, selecta *Iuris Mercatorii* capita tractabit; diebus Mercurii hora X, et Saturni hora X et XII, maxime secundum ius patrium hodiernum, locum *de foro competente in caussis civilibus*, ipsiusque *Processûs Civilis* cum principia, tum praecepta exponet; quibus, post ferias hyemales, adiunget *Exercitationes forenses.*

IACOBUS HERMANNUS PHILIPSE diebus Martis, Mercurii, Iovis et Veneris, hora IX, *Institutiones* IUSTINIANI explicabit; die Lunae, hora XI, diebus Martis, Iovis et Veneris, hora X, mense vero Aprili, Maio, Iunio et Septembri, iisdem diebus, hora matutina VII, selectos *Pandectarum* locos tractabit; die Lunae, hora VIII et IX, die Martis, hora VIII, *Historiam Iuris Romani* enarrabit; die Mercurii, Iovis et Veneris, hora VIII, *Encyclopaediam ac Methologiam Iuris* tradet.

CORNELIUS STAR NUMAN diebus Lunae, Martis, Mercurii, hora VIII, *ius poenale*, quo adhuc utimur, interpretabitur; iisdem diebus, hora IX, *de iure publico* disputabit, adhibito opere BLUNTSCHLII: *Allgemeines Staatsrecht*, cuius prior pars prodiit Monachii, 1850; diebus Mercurii, Iovis, Veneris, hora X, *de natura iuris* aget; diebus Lunae, hora X, Iovis, Veneris, hora VIII, *ius criminale patrium* exponet; diebus Lunae, hora XI, Iovis, Veneris, hora IX, *historiam iuris belli ac pacis* tradet.

Cum veteranis principia iuris publici, prolata ab iis, quorum animadversiones exstant in operibus *Handelingen van de Regering en de Staten-Generaal over de herziening der Grondwet, 's Gravenhage*, 1841, IV *Vol.* 1848, III *Vol. Handelingen over de voorstellen ter herziening der Grondwet*, I *Vol. 's Gravenhage*, 1844—6, ad praesentem huius disciplinae conditionem exiget, semel per dierum hebdomadem, hora auditoribus commoda.

Idem iisdem lubenter unum alterumve graviorem oeconomiae politicae locum v. c. *de tributis et vectigalibus*, fusius exponet, hora post ferias constituenda.

Disputationibus publicis et privatis lubenter praeerunt Iuris Professores.

Gulielmus Hecker, Paedagogices Lector, diebus Lunae et Martis, hora I, Literarum aliarumque disciplinarum studiosis elementa tradet *Paedagogices, dediscendi docendique methodo* praecepta dabit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA GRONINGANA,

DIE 31 M. DECEMBRIS 1851.

In Facultate	Discipl. Math. et Phys.	. . . . . .	4.
〃	〃	Theologica	75.
〃	〃	Philos. Theor. et Litt. Human. .	11.
〃	〃	Juridica	110.
〃	〃	Medica	52.
			252.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA GRONINGANA,

INDE A DIE 10 OCTOBRIS 1851 AD 14 OCTOBRIS 1852.

IN FACULTATE JURIDICA.

1851.

d. 17 Oct. Janus Albertus Kooiman, Campis-Trans-Isalanus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 29 Oct. Gerardus Hoefhamer, Elburgo-Gelrus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 24 Nov. Josua Wientjes van Uildriks, Winschotanus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 18 Dec. Hajo Albert Engelkens, Winschotanus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

Eod. die. Cornelius Felix Theodorus van Maanen, Haganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 20 Dec. Bernardus Lambertus Rudolphus Termaat, ex urbe Doetichem, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

1852.

d. 30 Mart. Hugo Martinus Marcus Heldewier, Haganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 20 April. Berend Henricus Upmeijer, Appingedamensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 26 Junii. Janus Albertus Tonckens, Westerwoldâ-Drenthinus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

Eod. die. Adrianus Josephus Tonckens, Eeldâ-Drenthinus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

Eod. die. CORNELIUS BERNARDUS WICHERS, Winschotanus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 28 Junii. CORNELIUS DE MAREES VAN SWINDEREN, Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 29 Junii. JOHANNES LEURINGH, ex pago de Leek, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 30 Junii. GERARDUS VAN WAGENINGEN, ex pago Jellum-Frisius, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

Eod. die. GERARDUS VAN SUCHTELEN VAN DE HAERE, Leovardiensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 1 Julii. JANUS KONING, ex pago Oldemarkt-Trans-Isalanus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 3 Julii. ULRICUS JANUS HUBER NOODT, Franequeranus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 22 Sept. JOSEPHUS SAMUEL VAN RONKEL, Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 9 Oct. JANUS EVERARDUS PETRUS HOITSEMA, Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

Eod. die. HERMANNUS CAROLUS ANTONIUS THIEME, A. C. FIL., Zutphaniensis, publice defensa Disputatione de opusculo: *Vindiciae contra tyrannos; sive de principis in populum, populique in principem legitima potestate*, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE MEDICA.

1851.

d. 13 Nov. MAURITSIUS SALOMONSON, Almeloënsis, Med. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *magna cum laude.*

d. 17 Nov. JACOBUS BAART DE LA FAILLE, Groninganus, Med. et A. O. D., priv. def. Thes. Chir., Ch. D. *magna cum laude.*

d. 15 Dec. HAJO DIEPHUIS, Groninganus, Med. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude.*

d. 20 Dec. RUDOLPHUS JOANNES PETRUS MULLER, ex pago Zandeweer-Groninganus, priv. def. Specimine Med. continente: *Casum spondy larthrocacis*, Med. D.

1852.

d. 22 Jan. HERMANNUS MUNTINGH, ex pago Pekel-A-Groninganus, priv. def. Specimine Med. exhibente *nonnulla de necessitudine inter febres intermittentes et morbos nervosos*, M. D. *cum laude.*

d. 19 Junii. CATO JANUS HEMSING, ex pago Grijpskerk-Groninganus, priv. def. Specimine Med. *de indole delirii trementis*, M. D.

d. 21 Junii. JOUWERT JAN BUWALDA, Franequeranus, Med. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude.*

d. 13 Oct. JANUS JACOBUS GULIELMUS VOORHORST, ex pago Aalten-Gelrus, Med. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D.

HONORIS CAUSA.

1852.

d. 31 Jan. Theologiae Doctor creatus est vir plurimum venerandus JOANNES AB UTRECHT DRESSELHUIS, Verbi Divini Minister in pago Zelandiae Wolphaartsdijk.

d. 21 Maji. Chirurgiae Doctor creatus est vir expertissimus JANUS CAROLUS VAN DEN BROEK, Chirurgus et Obstetricator Arnhemiensis.

ATHENAEUM ILLUSTRE

AMSTELODAMENSE.

NOMINA PROFESSORUM,

QUI

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

INDE A DIE I M. JAN. MDCCCLI AD D. XXXI M. DEC. EJUSDEM ANNI

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

PROFESSORES JURISPRUDENTIAE.

M. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, Clar. Ord. Praeses.
C. A. DEN TEX.

THEOLOGIAE.

G. MOLL.

MEDICINAE.

GER. VROLIK.
GUIL. VROLIK.
C. B. TILANUS, Prof. honorarius.
P. H. SURINGAR, Prof. honorarius.
J. VAN GEUNS, Prof. extraordinarius.
G. E. VOORHELM SCHNEEVOOGT, Prof. extraordinarius.

DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

F. A. G. MIQUEL.
C. J. MATTHES.
E. H. VON BAUMHAUER.

PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

J. BOSSCHA.
H. BEYERMAN.
P. J. VETH.
J. C. G. BOOT (ultimis mensibus).

ACTA ET GESTA

IN CONVENTIBUS CLARISSIMI ORDINIS PROFESSORUM

ATHENAEI ILLUSTRIS AMSTELODAMENSIS,

INDE A FERIIS AESTIVIS MDCCCLI AD DIEM XXXI M. DEC. EJUS ANNI.

Die 13 m. Octobris Curatores praesentes ordini nuntiant die 6 m. Augusti Virum Cl. J. Bosscha rogatu suo impetrasse honestam missionem simulque esse rogatum, ut novo titulo Professoris Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum ornatus, quantum vires sinerent, scholis habendis vacare vellet. Quem Senatus Amstelodamensis eodem die in huius locum creavit Historiae, Eloquentiae, Poesis, Antiquitatum, Literarum Graecarum et Latinarum Professorem, Vir Doct. Johannes Cornelius Gerardus Boot, Phil. Theor. Mag. Lit. Hum. Jur. Rom. et Hod. Doctor, Gymnasii Leovardiensis Rector, in conventum introducitur. Hac occasione Vir Ampl. H. J. Koenen patrio sermone et de scripto dixit *de praesenti utilitate studii literarum antiquarum.*

Die 20 m. Octobris Vir Cl. J. C. G. Boot munus adiit, habita oratione *de perpetua philologiae dignitate.*

SERIES LECTIONUM

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

HABENDARUM INDE A DIE I M. OCT. A. MDCCCLI AD FERIAS AESTIVAS A. MDCCCLII.

MARTINUS DES AMORIE VAN DER HOEVEN

publice disputandi exercitia moderatur;
privatim *Digestorum* selecta capita tractat, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX matutina;
Institutiones Imp. Justiniani interpretatur, iisdem diebus, hora X;
Jus Mercatorium docet, iisdem diebus, hora XI;
Jus Civile Hollandicum tradit, iisdem diebus, hora XII.

CORNELIUS ANNE DEN TEX

publice varia loca ex *Jure Naturae*, *Publico* et *Gentium* juventuti disceptanda proponit;
privatim tradit *Juris philosophiam*, vulgo *Jus Naturale*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora VIII, matutina;
Historiam Jurisprudentiae Romanae diebus Mercurii et Veneris, hora IX;
Jus Criminale, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XI;
Initia Oeconomiae politicae, diebus Martis et Jovis, hora XII.

GUILIELMUS MOLL

privatim tradit *Exegesin Novi Testamenti*, interpretanda I *Epistola* JOANNIS, diebus Martis et Mercurii, hora X;

Historiam Religionis et *Ecclesiae Christianae*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XI;
Theologiam Christ. dogmaticam, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX;
Exercitationes Homileticas moderatur.

GERARDUS VROLIK

privatim docet *Obstetriciam theoreticam*, diebus Mercurii et Veneris, hora II—III.

GUILIELMUS VROLIK

privatim *demonstrationes anatomicas* habet, tempore hiemali, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora p. m. I;
docet porro, tempore vernali, *Zootomiam*, diebus Jovis, Veneris et Saturni, hora matutina X;
Osteologiam, tempore autumnali, iisdem diebus, hora matutina X;
Physiologiam, iisdem diebus, hora matutina IX et XI;
Methodum secandi docet, tempore hiemali quotidie.

CHRISTIANUS BERNARDUS TILANUS

privatim docebit *Pathologiam et Therapeiam Chirurgicam*, ter per dierum hebdomadem, hora IX;
Examen aegrotantium et *artis exercitium*, in Nosocomio Scholae Clinicae, diebus singulis, hora X;
Artem obstetriciam ter, quavis hebdomade, hora XI;
Encheireses medicas in cadavere demonstrabit, diebus et horis indicandis.

PETRUS HENRICUS SURINGAR

privatim *Pathologiam* et *Therapiam generalem* docebit, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora p. m. I;

Doctrinam morborum singularium interpretabitur, diebus Luuae, Martis et Mercurii, hora p. m. II;

Praxin medicam ad lectulos aegrotantium moderabitur, diebus singulis, hora matutina VIII.

JOANNES VAN GEUNS

privatim *Pathologiam generalem*, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, docet hora X;

Morborum signa indagandi methodum exponit, simul cum exercitationibus clinicis, diebus Lunae, Martis, Jovis et Saturni, hora VIII;

Medicinam forensem tradit bis quavis hebdomade.

GUSTAVUS EDUARDUS VOORHELM SCHNEEVOOGT

privatim *Neuropathologiam* docebit et ad lectulos aegrotantium exponet, die Saturni hora XI—I.

FRED. ANT. GUIL. MIQUEL

privatim tradit *Geologiae et Palacontologiae fundamenta*, semel vel bis quavis hebdomade;

Pharmacologiam generalem et specialem, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora XI;

Botanices Elementa, iisdem diebus, hora X;

Stirpium medicinalium, venenatarum et oeconomicarum historiam ter per dierum hebdomadem.

Excursionibus botanicis praeest, diebus commodis.

Vegetabilia cryptogamica et *Oeconomiae ruralis elementa* explicare paratus est.

CAROLUS JOANNES MATTHES

privatim docebit *Planimetriam* et *Trigonometriam rectilineam*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX matutina;

Physicam experimentis illustratam, diebus iisdem, hora XI;
Stereometriam, inclusa *Trigonometria sphaerica*, in commodum Medicinae et Literarum humaniorum studiosorum, diebus Jovis et Veneris, hora I;
Geometria sublimioris Elementa, horis cum auditoribus constituendis.

EDUARDUS HENRICUS VON BAUMHAUER

privatim *Chemiam anorganicam* docebit, diebus Lunae et Martis, hora I, et Mercurii, horis XII—II; tempore vero hiemali diebus Lunae et Martis hora XII, et Mercurii horis XII—II;
Chemiam corporum organicorum, diebus Lunae et Martis, hora IX;
Chemiam pharmaceuticam, diebus Lunae et Martis, hora XII; tempore vero hiemali die Martis horis vespertinis VI—VIII;
Chemiam analyticam, die Lunae hora XI et die Mercurii hora IX;
Chemiam practicam quotidie in Laboratorio Chemico.

JOANNES BOSSCHA

si per valitudinem licebit Historiam Germaniae tradet, diebus Jovis et Veneris, hora I—II.

HUGO BEYERMAN

privatim *Rhetoricen* sive praecepta stili Belgici, additis belgice scribendi exercitationibus, tradit die Lunae hora X—XII et die Saturni hora IX—XI;
Historiam Patriae enarrat, die Lunae hora XII—II et die Saturni hora XI—I;
Pronuntiationis sive *eloquentiae exterioris* exercitia moderatur.

PETRUS JOANNES VETH

privatim docet *Exegesin Veteris Foederis*, interpretandis *Jeremiae Vaticiniis*, diebus Martis et Mercurii, hora VIII, matutina;

Grammaticae Arabicae elementa, diebus Jovis et Veneris, hora VIII, matutina;

Antiquitates Hebraeas, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX;

Grammaticam Hebraeam, adjuncta libri *Exodi* lectione continuata, iisdem diebus, hora X;

Logicam tradit, diebus Lunae et Saturni, hora VIII, et *Psychologiam*, die Lunae, hora IX;

Cum provectioribus legit *Kosegarteni Chrestom. Arabicam* et *Kirschii Chrestom. Syriacam, a Bernsteinio* denuo editam, alternis vicibus die Veneris, hora VI—VIII post meridiem.

JOANNES CORNELIUS GERARDUS BOOT

Antiquitates Romanas tradet diebus Martis, Mercurii, Jovis, Veneris hora XII—I;

Literas Latinas docebit interpretando *Epistolas* CICERONIS *selectas, ex editione Aug. Matthiae*, et HORATII *carminum lib. III*, iisdem diebus hora I—II;

Literas Graecas, explicans HOMERI *Iliados librum III* et DEMOSTHENIS *Orationes Olynthiacas*, iisdem diebus hora II—III.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

DIE XXXI DECEMBRIS MDCCCLI.

Jurisprudentiae	61.
Theologiae	54.
Medicinae	24.
Philosophiae	3.
Literarum	7.
	149.

ORATIO

DE

PERPETUA PHILOLOGIAE DIGNITATE,

QUAM HABUIT

DIE XX M. OCTOBRIS CIↃIↃCCCLI

IOHANNES CORNELIUS GERARDUS BOOT,

PHIL. THEOR. MAG. LIT. HUM. IUR. ROM. ET HOD. DOCT.

QUUM IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI HISTORIAE, ELOQUENTIAE, POESEOS, ANTIQUITATUM, LITERARUM GRAECARUM ET LATINARUM DOCENDARUM PROVINCIAM PUBLICE SUSCIPERET.

CIVITATIS AMSTELODAMENSIS CONSUL, QUIQUE CIVIUM SUFFRAGIIS IN AMPLISSIMUM ORDINEM LECTI ESTIS, VIRI AMPLISSIMI!

ILLUSTRIS ATHENAEI REBUS CURANDIS PRAEFECTI, VIRI SPECTATISSIMI! ET QUI HIS AB ACTIS ES, VIR CONSULTISSIME!

ARTIUM ET DISCIPLINARUM PROFESSORES, VIRI CLARISSIMI!

GYMNASII PRAECEPTORES, VIRI LITERATISSIMI!

VERBI DIVINI INTERPRETES PLURIMUM VENERANDI!

QUI IN HAC URBE IUS DICITIS IUDICIAQUE EXERCETIS, VIRI INTEGERRIMI!

QUARUMVIS DISCIPLINARUM DOCTORES, VIRI ERUDITISSIMI!

BONARUM ARTIUM STUDIOSI, ADOLESCENTES PRAESTANTISSIMI!

QUI PRAETEREA ADESTIS CIVES HOSPITES, CUIUSCUNQUE LOCI ET ORDINIS

AUDITORES HUMANISSIMI!

Prudenter a maioribus est institutum et ad nostra tempora more deductum, ut qui gravissimum alicuius artis vel disciplinae docendae munus auspicatur, de loco cum studiis suis coniuncto publice dicat et verba faciat apud eos, qui quum auditum venerint liberalem ingenii cultum non despiciendum sibi videri profiteantur. Etenim quid de novo doctore sperandum sit ex ipsa oratione quodam modo divinare licebit, et si is qui dicit probabili eloquentiae copia eruditionem exornat, animos eorum, qui audiunt, facile sibi conciliabit. Quanquam autem vidi et audivi, qui docta disputatione, terso et eleganti dicendi genere, actionis dignitate ita excellerent, ut coronae clamores excitarent et universis suffragiis probarentur, scio tamen fuisse etiam, qui dicentes hominum exspectationi

26*

parum satisfacerent. Atque ego, qui ab illorum praestantia longe me abesse sentio, tantum absum ut lubenter dicendi munus receperim, ut profitear animo me anxio et sollicito hunc diem exspectasse et nunc in concionem prodiise, cum praesentis officii novitate commotum, tum gravissimi muneris, quod suscipio, cogitatione impeditum. Namque aliud est in Gymnasio paucos discipulos veterum literarum studiis initiare, aliud apud Athenaei alumnos earum amorem excitare vel augere suisque scholis et sermonibus efficere, ut intelligant honestissimam ex illo fonte voluptatem capi posse; aliud est, ubi res ac tempus poscebat, coram paucis disserere, quorum iudicia non magno opere erant timenda, aliud in frequentissimo eruditorum hominum conventu dicentis personam digne sustinere. Quum itaque multa sint, quae animum meum non leviter tangant mentemque perturbent, totus confugio ad vestram aequitatem et humanitatem. Atque illa me spes sustentat, fore ut vera et sincera pietatis professio oratoriae artis desiderium leniat.

Quamobrem continuo vos appello, Illustris Athenaei Curatores Spectatissimi et principis urbis magistratus Amplissimi, quorum commendatione et suffragiis in hunc locum sum vocatus, ubi summorum virorum exempla secutus literas docere iubeor, quae mihi ab ineunte aetate in deliciis fuerunt et in quibus vitam agere mature decrevi. Hac olim mente Lugdunum Batavorum me contuli, ubi cum imagines clarorum virorum, qui a primis temporibus ad hanc aetatem Academiae ornamento fuerunt, tum praeclara professorum praecepta et amicorum exempla meum consilium confirmaverunt meque ad laboris constantiam excitaverunt. In cuius temporis memoriam dum redeo, liceat mihi praedicare meam felicitatem, quod tecum illic vixi, tecum literas et iurisprudentiam colui, carissime frater, quem cives tui in hunc ordinem nuper retulerunt. Locorum intervallo postea separati fraternis animis ego te, tu me dilexisti, nunc laetor, quod poterimus nostrum amorem usu et familiaritate confirmare, quodque mihi huc vocato non deerit, qui omnia, quae me cura aliqua afficient, suis sermonibus levet resque laetas laetiores faciat. Sed illuc, unde abii, redeo. Itaque non diu post Academiam relictam Leovardienses campum mihi ostenderunt, in quo vires meas experirer, meque adolescentem non indignum iudicaverunt, cui florentis Gymnasii moderamen committerent. Ex ea statione vos me

maiorem honorem neque cupide quaerentem neque valde recusantem abduxistis et vestrae voluntati obtemperans aliorumque auctoritati non invitus cedens munus oblatum recipio. Quantum oneris mihi imponatur, non ignoro; — magnum enim est literas et Graecas et Latinas docere, iisque historiae scientiam et antiquitatis disciplinam adiungere; — quanta opus sit ingenii vena, quanta eruditionis copia, quanta prudentia ad omnes huius provinciae partes non dicam optime, quod nescio an a nullo fieri possit, sed bene implendas, scio; quibus viris succedam, qui inde ab illo Vossio in hac Musarum sede literas docuerint, ex libris et sermonibus cognovi; atque haec omnia eiusmodi sunt, ut me plane conturbarent, nisi confiderem studiosae iuventutis facilitate, collegarum humanitate, vestra, Viri Amplissimi, aequitate et benevolentia, maximeque Supremi Numinis, cuius provida cura haec omnia reguntur, ope et auxilio. His praesidiis munitus antiquitatis disciplinam adolescentibus ita tradere conabor, ut praesens eius conditio postulare videtur, omnique opera id agam, ne suscepto labori impar existimer. Utinam mihi satis otii concedatur ad haec studia exercenda, neve gravissimo oneri alia officia cum literis non arcte coniuncta addantur; quod spero, non quo laborem defugiam, sed quia metuo ne aliter vestrae de me exspectationi et muneris dignitati non satisfaciam, Sed satis et fortasse nimium de me; reliquum est, ut vobis et imprimis iis vestrum, qui nuper inter senatores primum lecti sunt, Athenaei res commendem. Quandoquidem enim haec urbs merito celebratur tanquam bonarum artium mercatus, magistratuum est illud nomen tueri et velut hereditatem a maioribus acceptam, suis curis auctam, posteris relinquere. Quod nulla re magis effici possit, quam munienda hac arce studiorum, quae maiorum liberalitate condita duo saecula stetit totique civitati praesidio et ornamento est. Ita vestris auspiciis floreat Athenaeum, literis et disciplinis suus stet honos.

In iis, quae me moverunt ut Leovardiam Amstelodamo mutarem relictisque ibi amicis et familiaribus huc migrarem, haud scio an primo loco hoc ponam, quod tot viros in hac urbe inventurum me sciebam doctrinae laude insignes, aut mecum in erudienda iuventute occupatos aut qui eo munere praeclare defuncti sunt. Alius vestrum, Viri Clarissimi, aliam disciplinam persequitur, sed in omnibus regnat cognitionis cupiditas et

unusquisque id agit, ut disciplinae suae fines proferat, Athenaei famam suis laboribus augeat, ad scientiae et virtutis studium adolescentes formet. In his laboribus comitem et socium accipitote eum, qui eam artem profitetur, quae reliquarum paene omnium auxilio non potest carere, quiqne etiam atque etiam vos rogat, ne consiliis vestris se destituatis. Nam quae sint muneris quod sustinemus partes, quae officia, vos usu et experientia edocti magis compertum habetis, quam ego, qui multarum rerum non nisi adumbratam animo imaginem affero. Contra ego vobis spondeo me auctoritati vestrae libenter obtemperaturum et nihil antiquius habiturum esse, quam ut eum me praestem literarum doctorem, qualem vobis collegam optatis facilem atque humanum. Tales fuisse accepimus, qui proxime ante me hoc munere functi sunt, viros cum eruditionis copia, tum morum elegantia insignes, qui plures per annos hunc locum ita tenuerunt, ut adolescentes literarum studiosos ad veram humanitatem formarent et mirificum honestae laudis amorem eorum animis instillarent. Quorum quia alterum (Dav. Iac. van Lennep) praesentem conspicere mihi licet, utar hac opportunitate, ut quantum ei tribuam aperte declarem.

Tu, venerande senex, qui in otio bonas literas colere pergis et Hesiodum, quem semper in deliciis habuisti, doctrinae tuae copiis ornas, consiliis tuis me iuva mihique concede, ut prudentia tua doctisque sermonibus doctior fiam. Multa a te discere aveo, sed hoc maxime, qua arte tot iuvenes, qui te duce usi sunt, ad antiquitatis amorem excitare, ad omnem virtutem informare potueris. Beatum te praedicamus, cui contingit in ista senectute laborum tuorum fructus adspicere, auctoritatem apud cives tuos imminutam servare, rei publicae et literis inservire. Si quid mea vota possunt, nunquam tristi usu cognosces, quam praeclara praesidia contra adversam fortunam veterum scripta suppeditent, et qui te conspicient veram esse intelligent Graeci poetae sententiam negantis senescere sapientes, in quibus eluceat mens longa die aucta [1]).

Quam vellem hic quoque adesset collega tuus Vir Clarissimus Iohannes Bosscha. De quo quum cogito, tristis animum meum subit infirmitatis humanae cogitatio, quum eum nondum senectutis incommoda exspectantem adversa valetudo coegerit munus, quod duodecim annos praeclare gessit, iam nunc deponere. Libenter illum retinebant omnes, qui eius mores

diligebant, prudentiam et eloquentiam admirabantur, scholas frequentabant; sed iustae petitioni resisti non potuit. Itaque amplissimi magistratus honestam missionem roganti dederunt, sed honoris causa illum rogarunt, ut, quantum posset, iuventuti bonas litteras colenti consuleret et eam disciplinam, quam prae ceteris diligit et egregiis libris promovit, scholis suis explicare pergeret. Huic rogationi si quid mea voce ponderis addi posset, publice ab eo petivissem, ut hoc onus historiae docendae, quod mihi novum esset, reciperet, itaque suae et in hos Athenaei alumnos et in me voluntatis insigne exhiberet documentum. Sic paulo minus detrimenti ex eius discessu Athenaeum capiet, atque evelletur ille scrupulus, qui me non leviter pungit, quum melius me grammatici quam historici partes implere posse sentiam. Sed cur plura dicam, quasi de eius voluntate dubitem? Quod petimus faciet, dummodo Deus O. M. vires ei largiatur. Quod ut prospere eveniat omnes boni et ipsius et literarum causa orant et precantur.

Ad vos mea properat oratio, praestantissimi adolescentes; in quibus nititur parentum spes, quorum opera aliquando res publica indigebit. Hanc spem nolite fallere, sed gnaviter et assidue ingenuis artibus incumbite, ut parentum curis dignissimi patriae salutem vestra virtute augeatis. Ita optime pietatem vestram declarabitis, neque praeteritos annos inanibus votis revocare debebitis. Sed non est huius loci aut temporis vobis vitae bene agendae praecepta proponere. Potius, quoniam nunc primum vos alloquor, verbo declarabo, qualem ii vestrum, qui antiquis literis operam dant, me vel ducem vel comitem in eo stadio sint inventuri. In scholis audietis me optimos utriusque sermonis scriptores ita explicantem, ut discatis attendere ad singulorum verborum vim et usum pro temporibus saepe diversum, et quid proprium sit eius scriptoris, in quo versabimnr, aperientem. Grammaticae interpretationi accedet critica, quae vitia librariorum editorumque incuria vel fraude veterum scriptis illata detegere et certam emendandi viam monstrare debet. Haec nemo vestrum tanquam levia suoque studio indigna fastidiat. Nam, credite mihi, omnis opera quae in illis scriptis tractandis ponitur, vana est et inutilis, nisi constat quid scripserint, quove modo mentem suam declaraverint. Atque, ut praeclare monet Quintilianus [2]), interiora sacri huius adeuntibus apparebit multa

rerum subtilitas, quae non modo acuere ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditionem ac scientiam possit. Hac ratione si aliquam particulam Iliados et Aeneidos, unam orationem Demosthenis et Ciceronis, unum librum Herodoti et Livii legeritis, multo plus profeceritis ad reliqua horum principum aliorumque scripta intelligenda quam si neglectis, quas multi nugas putant, ad nova semper festinatis, priusquam ea quae legistis plana vobis sunt et perspicua. Hac denique via pervenitur ad veram antiquitatis admirationem, qua multi ex commentariis, quos vocant aestheticos, minore labore imbui se posse falso existimant. Hoc tamen cavebimus, ne toti in verbis occupati res ipsas parum curare videamur, sed pro re nata mores et instituta antiquorum explicabimus itaque ieiunitati disputationis grammaticae occurrere studebimus. In antiquitatibus autem Romanis enarrandis ad ipsos fontes vos ducam, quorum copia et praestantia vos invitabit ad lectionem et meditationem multorum scriptorum, quos in aliis scholis omnes attingere nequeo; recentiorumque, quorum laboribus et ingenio multae partes huius disciplinae sunt illustratae vel tentatae, inventa et opiniones potiores saltem vobiscum explorabo. Extra scholas si quis mea opera uti volet — volent autem omnes, qui aliquid maius spectant, quam eatenus has res agere, donec ad alias transire possint — si quis igitur mea opera uti volet domestica, ei non deero, sed re vel consilio eum adiuvare conabor. Neque molestum mihi erit crebro et a multis literarum causa interpellari. Nam ut vel optimi imperatoris virtutes iacent, nisi accesserit militum voluntas, sic eius, qui iuventuti erudiendae formandaeque operatur, inutiles erunt labores, nisi discipulorum fidem conciliare sibi potuerit.

Id nisi consequi cupiam, indignus sim praeceptoribus quos, ista aetate quum essem, in Athenaeo Daventriensi et in Academia Leidensi habui. Illa tempora quoties cogito, cum aliorum non obscura in me studia esse memini, tum tu in primis animo meo obversaris, Asseni Vir Clarissime! Tua enim domus semper mihi patuit, tu me cum paucis aliis commilitonibus privata institutione ad legendas orationes Tullianas et ad fragmenta veterum Iureconsultorum exploranda invitasti, tu multa semper mihi benevolentiae indicia ostendisti, vel hoc ipsum, quod affecta valetudine tamen ad me audiendum huc venisti. His ego beneficiis tuaque amicitia tum

dignum me putabo, quum, quod tu tuis discipulis esse soles diuque sis precamur, ego meis ero.

Sed iam tempus est ad alteram praesentis officii partem transire. Disciplina, quam profiteor, tota versatur in antiquitate et omnis evanescit atque tollitur, si verum est, quod multi clamant, illa studia obsoleta esse et aliquando aliis disciplinis locum cedere debere. Non magno opere metuimus, ne illae voces apud prudentes homines in hac regione, ubi classicae quae vocantur literae maximam adeptae sunt auctoritatem, tantum valeant, ut iis fidem habere et optimum humanitatis praesidium abiicere velint; sed quum blandiantur aetatis nostrae ingenio, non possunt non decipere incautos, illudque negari non potest pauciores in dies inveniri, qui antiquorum scriptorum lectione mentem acuere, ingenium formare, scientiam augere, otium suum delectare aut possint aut velint. Quare constitui antiquitatis causam hodie agere, et a vobis A. H. peto, ut bona cum venia me audiatis dicentem *de perpetua philologiae dignitate.* Explicabo igitur, quae sit philologia, quem praebeat usum, quam falsa sint crimina, quae in eam conferri soleant.

Ut linguae universae, ita singula saepe vocabula habent sua fata, nec semper in promptu est, quae fuerit variis temporibus eorum vis, accurate definire. Qui tamen veterum locos, ubi *φιλολογίας* atque *φιλολόγων* mentio fit, considerat, videbit apud optimos auctores illam esse disputationem eruditam de studiis doctrinae, hos talium disputationum studiosos. Complectebatur igitur philologia ab initio cum alia multa, tum etiam philosophiam, quanquam postea inter utramque disciplinam usus distinguere coepit, atque Plotinus philologum appellat Longinum, quem philosophum fuisse negat [3]). Post renatas autem literas hoc nomen assumpserunt, qui nulli certae disciplinae dediti in antiquis literis toti erant, qui veterum scripta edere, emendare, explicare et vel docendo vel scribendo suam ipsi scientiam augere et antiquitatis cognitionem aliis patefacere studebant. Tales etiam nunc in multis regionibus philologi vulgo appellantur. Fuerunt, qui huic appellationi non satis definitae aliam substituere conarentur, atque nostrates hanc artem saepe *literas humaniores aut studia humanitatis* vocant, Fred. Aug. Wolfius, qui huius disciplinae fines constituit et quo spectaret germana philologia docere aggressus est, *antiquitatis disciplinam* dici volebat; sed tamen antiquius nomen retineri satius ducimus.

Inquirentibus in originem huius disciplinae redeundum est ad illa tempora, quum Graecorum ingenio inventae et excultae artes et literae Macedonum armis per multas Orientis regiones sunt propagatae. Non negamus Periclis tempore Athenas summa humanitatis laude floruisse, sed tamen ante Aristotelem nemo vixit, qui non in uno genere elaborare, quam plurimas diversasque res ingenio complecti scriptisque explicare maluerit. Superiores illi immortalibus scriptis nomen suum aequalibus posterisque commendabant; aliena diiudicandi, illustrandi, enarrandi erat iis nulla voluntas. Amissa vero Graeciae libertate, inventio exarescere, ars grammatica, critica, hermeneutica efflorescere coepit. Tum demum doctum studium sermonis, mythorum, historiae, antiquitatum, omnium denique partium, quibus constat philologia, Alexandreae ortum est, ubi sub Ptolemaeis homines docti eorum, qui antea fuerant, scripta multo studio undique colligere, novis exemplis frequentare, in certas classes redigere, optimum quemque emendare suisque laboribus et vigiliis illustrare coeperunt. In his censendi sunt Callimachus, Eratosthenes, qui primus philologi nomen sibi vindicavit [4]), quum ante hunc grammatici appellarentur, Aristophanes Byzantius, Aristarchus, alii. Eodem tempore haec studia vigebant apud Pergamenos, unde per Cratetem Romam delata sunt, ubi M. Terentio Varroni, P. Nigidio Figulo paucisque aliis in deliciis fuerunt. Eos, qui sub Caesaribus horum vestigia secuti sunt, memorare nihil attinet praeter Marcianum Capellam, qui saeculo quinto doctum opus condidit *de nuptiis philologiae et Mercurii*, quod medio aevo in scholis legi et explicari solebat. Quum autem Europae regiones densa caligine obsitae omnem fere humanitatem amiserant, pleraque antiquorum scripta neglecta diu iacuerunt, donec tandem e situ et pulvere eruta multum contulerunt ad tenebras dispellendas novumque rerum ordinem provocandum. Felicem hanc mutationem inchoavit Franciscus Petrarcha, quem puerum etiam *verborum dulcedo quaedam et sonoritas* in Cicerone et Vergilio *detinebat* [5]). Is vir factus nullis sumptibus aut laboribus pepercit, ut manuscriptos Latinos colligeret quam plurimos, et quum Graeci sermonis tantum non rudis esset amico, qui sibi Homeri carmina misisset, scripsit se nullum donum gratius accipere potuisse. *Homerus quidem*, sic ille, *apud me mutus, imo vero ego apud illum surdus sum. Gaudeo tamen et amplexu solo. Graecos spec-*

tare, etsi nil aliud, certe iuvat [6]). Similem ardorem multi tum Itali ad haec studia attulerunt et incredibile dictu est, quanta mox in illa regione principum favore et doctorum laboribus incrementa ceperint. Neque intra Italiae fines steterunt, sed Galliam, Britanniam nostramque patriam saeculo XV et XVI similis antiquitatis amor pervasit. Sponte vestris mentibus occurrunt celebrata Rudolphi Agricolae, Wesselii Gansfortii, Desiderii Erasmi nomina, quibus mox successerunt Gul. Budaeus, quem literarum Graecarum inter Gallos instauratorem appellare non dubitamus, Is. Casaubonus, in quo nescias quid magis admireris, incredibilem eruditionis copiam an fortitudinem, qua utitur in admonendo rege suo, ne salubria historiae praecepta contemnat, Jos. Scaliger, qui omnes multiplici doctrina superat et cuius scripta omnium saeculorum admirationem movebunt, Ger. Io. Vossius, huius quondam Athenaei decus, quem a Vondelio ob immensam scientiam vix nimio praeconio ornatum esse plurima, quae scripta reliquit, testantur, Hugo Grotius denique, quem virum in theologia, iuris scientia, civili prudentia excellentem antiquas literas in otio et inter vitae negotia egregie excoluisse inter omnes constat. Sed quid ego plures nominem, qui illis temporibus philologiae laude floruerunt, quum usque ad saeculum XVII fere medium nemo in ulla disciplina magnus fuerit, qui non hinc esset profectus? Ab eo inde tempore philologorum auctoritas decrevit suisque finibus philologia circumscripta est, quo ipso tamen disciplinae dignitas aucta potius videtur quam imminuta. Quotusquisque paulo humanior est, qui ignoret quid superiore saeculo in Britannia Bentleius, Marklandus, Toupius, in nostra patria Hemsterhusius, Valckenaerius, Ruhnkenius, inter Germanos Gesnerus, Heynius, deinde Wolfius praestiterint, ne eos memorem, qui horum principum laudes aliquo intervallo persecuti sunt et orationis virtutem ingeniique praestantiam, qua veterum monumenta censentur, docte illustrarunt. Atque ex his alii in aliis disciplinae nostrae partibus bene versati sunt maximeque diversa sunt doctorum hominum iudicia de eo, quod summum sit, quod philologum spectare oporteat. Non tantum mihi arrogo, ut quaestionem saepe a multis agitatam solvere me posse putem, sed tamen affirmare non dubito primarium philologi munus esse diligentem veterum scriptorum interpretationem. Hanc ille ita instituat, ut non meram otii sui delecta-

tionem quaerat, neque ut eruditionis laudem inde captet, si sibi contigerit ingeniosis coniecturis veram antiqui scriptoris manum reducere. Nam nisi pulchram orationis formam contemplantes elegentiam augemus, nisi optimum quemque legendo ad veritatem et honestatem ducimur, nisi graviores ipsi et meliores evadimus, hoc studium non tanti est, ut aetatem ei impendamus, neque vehementer promovebit illam, quam pollicetur, humanitatem.

Diligentem autem interpretationem veterum scriptorum esse multi laboris facile obtinebo. Requiritur enim primum accurata cognitio illius scientiae, quae sermonis Graeci et Latini ingenium docet, cuius unius ope „ad illarum gentium, quae aliis saeculis vixerunt, memoriam descendere in eamque penetrare concessum est, cuius qui potestatem non accurate perceperit, tanquam peregrinus multa perperam intelliget, alia plane non animadvertet" [7]). Grammaticae comes est adiungenda critice, quae quando exercetur ab eo, qui cum ingenii quadam felicitate magnam prudentiam multumque usum coniungit, omnium artium fere princeps dici meretur. His fundamentis superstruitur illa interpretatio, sed minime potest absolvi et perfici, nisi accedit antiquitatis cognitio ex ipsis fontibus hausta et recentiorum lectione confirmata. Afferat igitur philologus oportet cognitionem historicam veteris aevi, qua res civiles et literarias, omniaque, quae ad vitam cum publicam tum privatam pertinent, ubi opus fuerit, illustrare possit.

Campum videtis immensi ambitus, quem nemo unus decurrere potest, et in quo colendo post tot saeculorum labores et nostrae et posterorum industriae, etiamsi nova praesidia inveniuntur nulla, permulta agenda supersunt.

Age nunc A. H. consideremus ea, in quibus philologi industria versatur, ut quaenam utilitas ex iis studiis laboribusque sperari possit appareat.

Si sermo illud est, quo uno vel maxime praestamus feris, si est simulacrum mentis animique, cuius vi et comprehenduntur rerum notae et retinentur et discernuntur et consociantur et sine quo per totam vitam titubaremus, quis neget imprimis utile esse studium, quod ponitur in iis linguis, quae a sollertibus populis formatae ac perfectae et a summis ingeniis excultae sunt ac perpolitae? Nemo sanus ingenii monumenta, quae recentiores sua quisque lingua exegerunt, fastidit et odit, neque ex hac literarum luce redire cupit in ea tempora, quum ex tenebris medii aevi Europa emergens novae quasi vitae subsidia quereret e revocato studio Latinarum mox etiam

Graecarum literarum, quum viri docti timide ederent, quae vernacule scripsissent, solamque sibi nominis famam ex iis, quae Latine componerent, augurarentur; sed quanquam nihil recentiorum laudibus detrahimus, contendimus tamen nullius sermonis recentioris studio antiquarum linguarum desiderium resarciri posse. Cuiusvis linguae studium mirifice facit ad omnes ingenii vires excitandas memoriam locupletando, iudicium acuendo, elegantiam promovendo, nullius aeque atque antiquarum. Atque ut nemo patrii sermonis ingenium probe perspicit, nisi illum cum aliis idiomatis eiusdem stirpis comparare potest, sic perpetuo errant misereque vacillant, qui idiomata gentium Romanicarum et Germanicarum sine accurata cognitione sermonis Graeci et Latini explicare conantur. Non curamus igitur ineptos homines, qui tempus, quod nos in linguis mortuis terendum putamus, aliquanto melius dari censeant earum linguarum studio, quae in ore hominum sint multoque facilius percipiantur. Non vident, dum odioso isto *mortuarum* nomine praestantiam huius studii convellere cupiunt, se invitos magno opere illud commendare. Nam, ut alienis verbis utar, his ipsa mors immortalitatem parit; facit enim, ut communi lege solutae formam quam habent constanter servent nec amplius mutationem subeant [8]). Latinus sermo in ore hominum esse desiit et magis magisque invalescit consuetudo, ut viri docti de rebus etiam ad antiquitatem pertinentibus scribentes sua quisque lingua utantur; — quod bene an secus fiat, nunc non disputo — sed etiamsi usus Latini sermonis ex Academicis scholis vel more vel lege tolleretur, tamen eius studium retinendum censerem negaremque esse hominis liberaliter educati et qui aliquando ad gravissima munera accedet, omnia ad praesentem utilitatem exigere. Ars grammatica enim habet hoc commune cum geometria, ut non modo cum percepta sit, sed etiam cum percipiatur prosit, quod non intelligunt quibus primarium videtur eo consilio in Gymnasiis linguas recentiores doceri, ut adolescentes nostri Gallice, Germanice, Anglice loqui discant. Quare quum multi recentiorum linguarum commendationem petant e maiori earum facilitate, hoc ipsum nos movet, ut, quando de institutione melioris civium partis agitur, antiquis palmam deferamus. Laudamus

qui pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima;

sed non nimis diu in hoc instituto manendum esse censemus, nisi hominum levitatem et ignaviam alere velimus. Mature ingenia a rebus ludicris ad serias traducantur, labores perferre discant, denique assuescant non multa potius quam multum legere. Atque hic est maioris illius difficultatis fructus eximius, quique ob eam causam antiquas linguas fastidit, nae ille aut hebeti sit ingenio oportet aut pusilli animi. Tantum porro abest, ut Graeci Latinique sermonis studium nobis recentiores linguas praecludat, ut nemo minore labore et meliore successu ad has addiscendas pervenire possit, quam qui in illis tirocinium posuerit. Quod vere affirmari omnes sciunt, qui prius grammaticae Graecae Latinaeque operam dederunt, quam linguam aliquam recentiorem attigerunt.

Si tanta est grammatices utilitas, non minoris dignitatis esse criticen facile concedent, qui reputant antiquorum scripta ante inventam typographiam uno saepe vel paucis codicibus manuscriptis esse servata, quorum nullus est, quin librariorum socordia mendis sit inquinatus. Non rarae sunt ipsorum antiquorum querelae de libris vitiose descriptis; quid factum putabimus postea, quum nova exempla fierent e libro aliquo male scripto vel humore corrupto vel tineis blattisque corroso aliove modo lacerato? quum homines indocti et male seduli lacunas ipsi supplere multaque non ad veteris scripturae fidem restituere, sed ex ingenio refingere studerent? Quantum autem damni his literis illatum est, quum primi editores infelici saepe casu in exemplum minus bonum incidentes illud typis describerent et tales deinde editiones repeterentur ant sine certo iudicio ex aliis codicibus non melioribus passim corrigerentur? Egregie igitur de literis sunt meriti, qui antiquorum scripta ad optimos libros veteres emendare, aut, ubi nulla inde salus exspectari poterat, caute et prudenter coniecturis suis sanare coeperunt; melius etiam qui huius artis partem, quam vocant altiorem, ita exercuerunt, ut fraudes interpolandi vel fingendi indicarent, doctisque disputationibus curarent, ne lectores nomine et specie decepti quidvis, quod antiquitatem prae se ferret, genuinum censerent itaque nubem, ut aiunt, pro Iunone amplecterentur. Multorum levitate factum est, ut critice apud multos male audiret; sed in hoc quoque genere *prudentiam quodammodo esse divinationem* docent ea, quae a viris doctis ingeniose correcta postea melioribus libris inventis confirmata sunt, aut etiam sine

argumentis externis nulli dubitationi locum relinquunt. Quare ut graviter reprehendendi sunt, qui sine accurata cognitione sermonis et usus in qnemcunque scriptorem involant et locos a se parum intellectos aut opinionibus et commentis suis obstantes inutilibus coniecturis tentant, quos nulla religio coercet quominus ea, quae ne sibi quidem vera videantur aliis tanquam vera et certa obtrudant, ita magno opere admiramur eorum labores, quibus critice fuerit multi diuturnique usus ultima soboles. Tales fuerunt Scaligeri, Bentleii, Valckenaerii, paucique alii, quorum vestigia premunt praestantis ingenii et doctrinae philologi, qui quo magis antiquorum libros versant et summam cum iis familiaritatem contrahunt, eo melius intelligunt paene nullum integrum ad nos pervenisse neque in tanta editionum copia esse metuendum, ne nihil in hac parte agendum supersit.

Historiae autem et antiquitatis cognitionem si philologo necessariam esse demonstrare eiusve utilitatem laudare vellem, verendum esset, ne vestra patientia intemperanter abuti existimarer atque adeo ne ineptus viderer. Nam ut nemo antiquas res bene intelligere et explicare potest, nisi qui documenta illius aevi consulere atque ex ipsis fontibus sua haurire didicit, ita nemo insignem fructum ad vitae usus ex lectione veterum scriptorum percipiet, nisi ad eam accedet probabili antiquitatis cognitione instructus, quam purgabit, augebit, confirmabit diligenti multorum meditatione et comparatione. Non enim debet is, qui germanus philologus et esse et haberi velit, in verbis solis haerere, res negligere, sed operis antiqui et formam et argumentum spectare itaque ad humanitatem et ad prudentiam in dies magis formari suisque laboribus alios quoque humaniores prudentioresque efficere.

Iure igitur statuere mihi videor studium grammatices, critices et antiquitatis quum per se utilissimum esse, tum plane necessarium ad intelligendos scriptores Graecos et Romanos, neque admodum vereor, ne quis mihi tanquam compendariam viam interpretationes obiiciat, quae in variis recentiorum linguis, quas vulgo nostrates discunt, prodierunt. Quis enim est, qui reprehendat artifices, qui artis suae causa multas regiones obeant et in Italiam proficiscantur, ut Apollinem illum suis ipsi oculis adspiciant, cuius tot exempla marmorea vel ex argilla ficta circumferuntur, aut ut praeclara pictorum opera admirentur in iisque contemplandis totos dies

haereant, quas multi acu vel penicillo exprimere tentarunt; nobis autem non concedat, mentem scriptoris e suo opere non ex interpretatione esse cognoscendam? Interpretationum aliquem esse usum concedimus in iis duntaxat scriptoribus, quos non operis forma commendat, sed quos eo consilio legimus, ut res ab iis explicatas cognoscamus, quod usu venit in iis, qui vixerunt, quum Graeci sermonis flos exaruerat et Latina lingua in barbariem verti coepta est. De reliquis, quam exiguus sit interpretationum numerus, quae veram scriptoris imaginem referant, norunt omnes, qui de his rebus iudicare possunt, neque, ut exempla afferam, Larcherius nativam illam Herodoti simplicitatem servavit aut Wielandus fidum ubique Ciceronis interpretem egit. Atque vel optimam interpretationem longe abesse a forma et ingenio, quae iis, qui ipsum opus intelligunt, placent, hinc apparet, quod quum permulti sint qui ipsa veterum scripta nova semper cum voluptate relegant, vix quisquam invenitur, qui longius carmen aut orationem vernacule expressam ab initio ad finem sine taedio se legisse affirmet. Quare non miramur Stolbergium Homericae Musae interpretem, quum ad eum locum pervenisset, ubi Hectoris ab uxore et filiolo discessus tam venuste narratur, suae sibi imbecillitatis conscium in margine lectores admonuisse, ut Graece discerent suamque interpretationem flammis traderent.

At quid refert legere eos scriptores, qui remota tempora et alienos mores depingunt, qui immoderatam alunt libertatis cupiditatem, qui mores lascivia corrumpunt, postremo qui falsum Deorum cultum secuti fidem Christianam non convellere non possunt?

Gravissima sunt haec crimina atque eiusmodi, ut honestis hominibus merito scrupulum iniiciant. Nam, si vera sunt quae arguuntur, nihil agunt, qui antiquitatis studia propterea laudant, quod omnium fere disciplinarum fontes inde scaturiant, neque satis proficiunt, qui antiquas literas summi momenti esse ad mentem excolendam contendant. Quid enim sperandum vel quid potius non metuendum ab hominibus doctis illis quidem, sed otiosis, sed malis civibus, sed depravatis, sed perversae sapientiae defensoribus? Quare nisi hos terrores removere atque hos scrupulos animis hominum evellere potuerimus, non recusabimus, quin causa cecidisse iudicemur.

Primum crimen est, quod scriptores Graeci et Romani remota tempora et alienos mores depingentes nulli nobis aut exiguo usui sunt. Longo tempore ante nos vixerunt; sed quis serio contendat ea quae antiqua sunt, esse antiquata et obsoleta, aut in scriptoribus aestimandis eam temporis rationem esse habendam, ut cuiusque virtutes hac trutina pensandae sint? Nonne satis magnum intervallum illam aetatem a recentioris aevi initio separabat, cuius tamen humanitas ex illo potissimum fonte fluxit? nonne Europae gentes, si medio aevo non plane tenebris obrutae sunt, hoc magnam partem debuerunt his literis, quae nunquam penitus interierunt? nonne saeculo XIV et XV viri docti tantam his studiis conciliarunt auctoritatem, ut sine iis ad nullam in aliqua arte vel disciplina praestantiam perveniri potuerit? Si quis autem putat eam esse humanitatis conditionem, ut hoc auxilio facile nunc careamus, cupidius eam laudare videtur atque imminentis barbariae metum longius, quam licet et tempora sinunt, reiicere. Absit a me, ut terrores denunciem gravissimamque rerum omnium conversionem praesagiam; sed tamen, quum nuper in Germania essem, eam cognovi animorum concitationem, ut quorsum ea eruptura essent, timeremus. Utinam nunquam talia tempora redeant, ut ex antiquitatis studio novam lucem posteri petere debeant, sed, quamdiu omnis haec sollicitudo non erit sublata, prudentis esse opinor ea studia retinere, quae nunquam impune neglecta esse historia docet. Et dicemus mores illarum gentium a nostris esse alienos? non est ita, non est. Humanitas Romanorum magnam partem pendet a Graeca, nostrae magna pars a Romana. Ubique sunt Romanorum vestigia in legibus, in institutis publicis, in literis et innumera, quae recentia habentur, in vita privata etiam ex antiquitate repetita sunt. Nemo dicet Britannos se suaque parum admirari aut alienis moribus nimium delectari, et tamen constat apud illam gentem moris esse, ut nobilissimus quisque antiquis literis plurimam operam det, atque in iis, qui tanti imperii clavum tenerent, plures semper fuisse, qui veterum scripta in sucum et sanguinem convertissent. Quid autem? estne metuendum, ne homines his literis delectati patrium sermonem deserant et Latine scribere quam vernacule melius queant? At scimus omnes fere qui literas patrias vel apud nostrates vel apud exteros promoverunt, ex hoc fonte hausisse et ad nominis famam pervenisse. Cogitate Lessingium, qui in

memoriam illius temporis redire amabat, quum in schola Afrana Theophrastum, Plautum et Terentium quotidie legeret [9]; Wielandum, qui rogatus a quo tantam orationis Germanicae facultatem et copiam accepisset, non cunctanter M. Tullium nominavit [10]; cogitate Hooftium, qui orationem suam ad Taciti stilum conformavit, Vondelium Latinorum poetarum felicem interpretem, iisque adiungite Bilderdykium et Palmium, qui sine praesidio veterum literarum nunquam profecto ad principatum in patriis literis pervenissent.

Satis mihi videor hoc crimen diluisse; ad reliqua pergam. Nam si antiqui scriptores immoderatam alunt libertatis cupiditatem haud scio an prudentis sit prohibere, ne incauti adolescentium animi ista labe inficiantur. Atque est haec accusatio speciosa, quoniam longe plurimi scriptores Graeci in libera civitate vixerunt, Romanis autem regium nomen perquam odiosum fuisse constat. Sed quis tandem iis libertatis amorem et tyrannidis odium exprobret, nisi forte medium aevum humano generi felicissimum fuisse idem contendit? Amant et laudant libertatem, sed legibus fundatam, non plebis furoribus agitatam; oderunt tyrannos, qui iniusta dominatione cives suos opprimunt, sed iis, ad quos imperium legitime pervenit quique illud non inique exercent, sive unus est sive plures sive totus populus, ius suum relinquunt integrum et quanquam civitatis suae vitia non dissimulant, nunquam tamen ad res novas excitant. Quae laus non paucis debetur, sed ad omnes pertinet, neque credo inter antiquos scriptores ullum inveniri tam otii publici inimicum, quales recentior aetas plures protulit. Neque valde timendum videtur, ut democratia Attica, qualem ex historiis Thucydidis, ex orationibus Demosthenis et Lysiae aut e fabulis Aristophanis cognoscimus, eximium sui amorem et desiderium apud lectores excitet aut ut ii, qui apud Livium perpetuas contentiones inter patres et plebem agitatas legent, similem sibi suisque civibus rei publicae formam optent. Ecquis autem ingenuis parentibus ortus aegre ferat Tacitum et Iuvenalem malorum Caesarum memoriae turpitudinis notam inurere aut potius quam hos verae libertatis praecones viles potentiae adulatores in adolescentium manibus esse malit? Sed quid exempla affero, quum res alio modo melius probari possit? Nam ingenium populi optime cognoscitur e literarum monumentis, imprimis si scripta sunt a viris in ipsa re publica gerenda

occupatis. Atqui quum ea esset Graecorum et Romanorum propria virtus, ut universi cives omnia ad salutem publicam referrent paucique omnino essent, qui non ad scribendum magnum rerum usum afferrent, fieri aliter non potuit quin verum sanctumque patriae amorem commendarent et libertatis civilis studium cum legum observantia coniunctum. Itaque tantum abest, ut ex multa et accurata antiquitatis meditatione aliquid damni res publica sit captura, ut nihil magis valeat ad eluendam nostri saeculi labem, qua multi infecti ea maxime sectantur, quae suae potius utilitati quam publicae inserviant. Fuerunt aliquando homines nulla aut levissima antiquitatis cognitione tincti, qui libertatis intemperantiam atque adeo suam licentiam et furorem antiquitatis exemplo defenderent, et quum Hyperbolos et Catilinas imitarentur Thrasybuli et Bruti haberi vellent; sed tam foeda mendacia non magis evertunt philologiae dignitatem, quam scelera specie religionis commissa eius sanctitati nocent.

Accedimus ad tertium caput accusationis, quo legendis antiquis scriptoribus bonos mores corrumpi contendunt. Esse inter eos, quos multa lascive et libidinose chartis mandare non puduerit, non negamus, sed iidem contendimus horum numerum, si cum melioribus comparetur, esse exiguum. Quid statuendum fuisset, si omnia Graecorum et Romanorum scripta aetatem tulissent, non definio; hoc autem scio ex universa antiquitate multo pauciores superesse, qui in hanc partem peccent, quam apud ullam e recentioribus Europae gentibus; scio etiam Athenis nunquam impia caedium, paricidiorum, incestuum spectacula in scenam prolata fuisse, quibus hodierni artifices non abstinent, tantumque fuisse apud Romanos ambigui dicti pudorem, ut literas obscenius concurrentes religiose et anxie vitarent, quum contra res turpiculas suo nomine appellare non dubitarent. Etsi igitur historia literaria docet nonnullos homines literis Graecis et Latinis doctos animi pravitate fuisse insignes et corruptis moribus, eorum tamen exempla non faciunt, ut errores et vitia ex hoc fonte fluxisse concedamus, neque aliud probant nisi ingenia mala pravaque solo literarum studio emendari et corrigi non posse, sed ad vitam regendam meliori opus esse subsidio et divinae religionis praeceptis. Hoc unum non negaverim voluntatem atque indolem fingi studiis, eumque qui potissimum deterioribus scriptis delectetur et lascivos poetas sectetur, inde ducere aliquid, quod animum

28*

corrumpat et depravet. Nam ut colloquia prava, sic assiduum commercium cum impuris libris mores perdit et pessumdat. Quare in institutione curandum, ne adolescentuli venusta magis quam honesta scripta legant; postea annis et recto cultu confirmati sine periculo reliqua legere poterunt. Maximam autem esse honestorum scriptorum copiam omnes sciunt, licetque ad plurimos referre, quae Erasmus pro suo consilio de uno Tullio affirmat. Is enim in celeberrima epistola, quam editioni Tusculanarum disputationum adiecit, haec scribit: „Huius dispendii adeo me non poenituit ut in votis sit, si liceat, ad veteres illos amicos remigrare ac menses aliquot cum illis familiariter vivere. Tantum fructus me sensi percepisse ex his libris relectis non tantum ad stili rubiginem abstergendam, quamquam hoc quoque non nihil est meo quidem iudicio, verum multo magis ad animi cupiditates moderandas refrenandasque?" Et postquam magnifice laudavit Ciceronem, ita hunc locum concludit: „Profecto meum afflavit animum meque mihi reddidit meliorem. Itaque non dubitem hortari iuventutem, ut in huius libris evolvendis atque etiam ediscendis bonas horas collocet potius, quam in rixosis ac pugnacibus libellis, quibus nunc undique scatent omnia. Me vero tametsi iam urgente aetate nec pudebit nec pigebit cum meo Cicerone redire in gratiam pristinamque familiaritatem, nimium multis annis intermissam, renovare" [11]).

Quae verba citavi, quoniam in hac quaestione, quae ratione absolvi non potest, Erasmi auctoritas et sententia iis, quae nos defendimus, plurimum momenti addit.

Una superest criminatio eaque gravissima. Nam si antiquae literae fidem Christianam labefactant aut oportet eas abiicere aut certe tum demum ad eas accedere, quum mens adversus tales illecebras magis confirmata atque a doctrina instructa est. Est autem haec querela non nova et nuper orta, sed inter primos ecclesiae doctores et postea nunquam defuerunt, qui ita iudicarent, ut Gregorius Magnus, qui quamvis a puero disciplinis liberalibus egregie institutus fuisset, tamen in uno ore cum Iovis laudibus Christi laudes capere se posse negaret [12]), multique alii, quorum auctoritate et consiliis in nonnullis regionibus incautos principes circumventos fuisse novimus. Ita ante paucos annos e pulvere tabularii extractum est decretum saeculi XVI exeuntis, quo Bavariae dux praeceptores, quibus

institutionem filiorum suorum commiserat, iubet pro Livio Iovium et Natalem, pro Salustio Sadoletum et Bembum, pro Cicerone Orosium, pro aevi Augusti poetis Prudentium, Vietam, Sannazarium iis praelegere, ne scilicet adolescentulorum ingenia ineptiis loquacium paganorum implerentur [13]). Num illi principes ad eam normam instituti sint memoratum non inveni; sed si fuerunt, summam ingenii bonitatem vix obstare potuisse crediderim, quominus tam stulta disciplina fructus ferret tristissimos. Verum illis temporibus concedatur talis superstitio; hodie autem inveniri homines, qui si possent lumen literarum exstinguere vellent, hoc vero non est ferendum. Quid ergo hi timent? ne forte veterum mythis ita capiamur, ut Iovem cum agmine Deorum Dearumque in Olympo regnare putemus? Fuerit ille metus primis saeculis non vanus, quum Christianorum sacra inter aras delubraque falsorum numinum versarentur et lux veritatis undique tenebris offunderetur, nunc profecto inanis et stolidus est. Immo plurima reperiuntur in veterum scriptis, quae cum nostra fide amice conspirant, et ut Graecorum philosophorum placita cultum Deorum popularem labefactarunt, ita viam straverunt purioris cultus defensoribus. Infinitum est omnia recensere; sed quis ignorat locos de summi numinis sapientia et iustitia, de origine hominis divina, de immortalitate animorum, de diversa sorte manium apud inferos a multis fuisse egregie tractatos, et de virtutibus vitiisque, de perturbationibus animi, de officiis antiquos graviter et copiose explicuisse? Quamobrem dicamus potius cum Augustino *illa non esse formidanda, sed ab antiquis possessoribus in usum nostrum vindicanda*, et credamus Basilio Magno, qui veritus ne ex timida multorum pietate ecclesia detrimenti quid caperet, librum scripsit ad adolescentes de utilitate e Graecis scriptoribus capienda. Nonne illi ipsi, qui fidem Christianam fortissime propugnarunt, ex antiquitatis officina arma saepe sua petiverunt et antiquorum scripta in sucum et sanguinem converterant? Vestrae hic iterum imagines mihi occurrunt, Erasme et Groti, te cogito, Philippe Melanchton, quem Germania doctorem suum salutat, tuque mihi ob oculos versaris, Gellerte, qui vita et scriptis probavisti summam pietatem et veram religionem cum egregia antiquitatis cognitione posse copulari. Itaque desinant homines male seduli religioni insultare, quasi tam infirma sit, ut philosophiae et literarum lucem reformidet, neve imitentur impera-

torem Iulianum, infestissimum Christianorum hostem, qui humanitatem iis erepturus edicto vetuit, ne antiqui scriptores in eorum scholis legerentur. Denique audiant egregii theologi nuper defuncti vocem, qui censebat his studiis obsoletis ac neglectis nihil posse ingruentem barbariem a theologia, antiquam noctem ab emendata ecclesia avertere [14]).

Ad finem disputationis perveni, quae nullam habet ab argumenti novitate commendationem. Ergo si a vobis solis audita esset, qui quantum hae literae prosint ad omnes vitae usus et ad veritatem, elegantiam, honestatem promovendam ipsi experti estis, viri doctissimi, uterer clausula Demosthenica: Non est quod plura dicam; nihil enim eorum, quae a me dicta sunt, vos ignorare opinor [15]). Sed professoris munus auspicatus maximam vestri rationem in argumento eligendo et explicando habendam putavi, praestantissimi adolescentes, illudque imprimis spectavi, ut studium philologiae vobis commendarem. Nostri proavi in antiquarum literarum studio regnarunt; nostrum est hanc laudem vindicare et cavere, ne id quod a patribus nobis traditum est aut pereat aut nostrae socordiae culpa ad alios transeat.

DIXI.

ADNOTATIONES.

[1]) Respicitur ad fragmentum Sophoclis apud Stobaeum, tit. 117, 4.

Οὐκ ἔστι γῆρας τῶν σοφῶν, ἐν οἷς ὁ νοῦς
θείᾳ ξύνεστιν ἡμέρᾳ τεθραμμένος.

[2]) Inst. Orat. I, 4, 6.

[3]) Cf. Ruhnkenii Opusc. I. p. 502.

[4]) Suet. de Grammat. illustr. 10.

[5]) Petrarchae Epistt. Senil. XV, 1.

[6]) Epistt. Fam. IX, 2.

[7]) Verba sunt Godofredi Hermanni in Praefat. ad Vol. I. Act. Societ. Gr. p. XVI, cui etiam in seqq. nonnihil debemus.

[8]) Moshemius in praefat. ad Noltenii Lexicon antibarbarum p. 25.

[9]) Lessingius haec scribit: Theophrast, Plautus und Terenz waren meine Welt, die ich in dem engen Bezirk einer klostermässigen Schule mit allen Bequemlichkeit studirte. Wie gerne wünschte ich mir diese Jahren zurück, die einzigen, in welchen ich glücklich gelebt habe.

[10]) Cf. Niebuhriana mea p. 190.

[11]) Vid. Erasmi epist. ad I. Vlattenum in I. C. Scaligeri epistolis editis Tolosae 1620. p. 68 seqq

[12]) Vid. Giesebrecht, de literarum studiis apud Italos primis medii aevi saeculis, Berol. 1845. p. 4. Fred. Cramer, de Graecis medii aevi studiis, Sundiae 1849. cap. oct.

[13]) Cf. Thiersch, über gelehrte Schulen I. p. 184 seqq.

[14]) Bouman, memoria I. Clarissii p. 200.

[15]) Demosth. Leptin. extr.

ATHENAEUM

DAVENTRIENSE.

29

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORIS

QUI

A. D. 16 FEBR. 1851 A. D. 16 FEBR. 1852

DOCENDI MUNUS OBIERUNT

IN ILLUSTRI ATHENAEO DAVENTRIENSI.

J. VERBURG, Th. D.
P. BOSSCHA, Ph. Th. M. L. H. et J. U. D.
J. DUYMAER VAN TWIST, J. U. D.
M. J. COP, M. M. Ph. N. D. h. t. R. M.
G. J. A. JONCKBLOET, Ph. Th. M. L. H. D.
V. S. M. VAN DER WILLIGEN, M. M. Ph. N. D.

S. SUSAN, Ling. hod. Lector.

ORDO LECTIONUM

HABENDARUM

IN ILLUSTRI DAVENTRIAE ATHENAEO,

A. D. XVI M. SEPT., A. MDCCLI, USQUE AD FERIAS AESTIVAS A. MDCCCLII.

RECTORE MAGN. MARINO JOHANNE COP.

M. J. COP Chemiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, horâ XI. Botanices elementa tractabit, iisdem diebus horâ XII. Artis pharmaceutices studiosis Chemiam tradet diebus Martis, Jovis et Saturni, Botaniam autem diebus Lunae et Mercurii eâdem horâ IX. Chemiam theoreticam atque analyticam docere et ordines plantarum naturales exponere paratus est. Exercitiis chemicis quotidie praeërit. Favente anni tempestate, cum auditoribus excursiones botanicas instituet. *Publicas* lectiones habebit postea indicandas.

J. VERBURG diebus horisque commodis, initia linguae Hebraeae tradet. Porro provectioribus discipulis, ad penitiorem monumentorum Hebraeorum cognitionem aditum patefaciet, illustrandis varii styli speciminibus, diebus Mercurii et Veneris, horâ X. Linguae Aramaeae seu Chaldaicae ac Syriacae exercitiis occasionem dabit, diebus Martis et Jovis, eâdem horâ. Diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XI, de Antiquitate Hebraeâ aget. Si quis praeterea doctrinae Christianae morali operam dare cupiet, illi libenter dux erit tempore postea statuendo.

P. BOSSCHA Historiam Vet. Univ. ad ductum Compendii sui tractabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Veneris, horâ meridianâ. Antiquitates Romanas explicabit, diebus Lunae, Mercurii et Jovis, horâ XI. De scriptore Graeco et Latino explicando diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ X, consilium cum auditoribus inibit.

J. Duymaer van Twist Institutiones Justinianeas explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ IX. Historiam Juris Romani tradet diebus Lunae, Martis, Jovis et Veneris, horâ XII. Encyclopaediam juris docebit, diebus Lunae, Martis et Jovis, horâ XI. Gaji Institutionum Commentarios exponet, diebus Lunae et Mercurii, horâ X. Iis, qui aliarum juris doctrinae partium studio operam dare velint, dux erit, tempore postea cum auditoribus constituendo.

G. J. A. Jonckbloet Historiam patriae enarrabit diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ IX. Poeseos belgicae historiam tradere perget diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XII. Litteras mediobelgicas docebit diebus Martis et Jovis, horâ X. Elementa linguae Gothicae tractabit ad ductum compendii Cll. v. d. Gabelentz et Loebe, diebus et horis cum auditoribus constituendis. Antiquitates belgicas explicabit diebus Mercurii et Veneris, horâ X. Eloquentiae quae dicitur exterioris exercitiis et disputationibus academicis praeërit diebus dein indicandis.
Publicas habebit *lectiones* historico-litterarias die postea indicanda.

V. S. M. van der Willigen Elementa Geometriae explicabit, diebus Martis, Mercurii et Jovis, horâ matutinâ VIII. Arithmeticam universalem docebit, diebus Mercurii horâ IX, Jovis horâ IX et Veneris horâ matutinâ VIII. Physicam theoreticam atque experimentalem, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ post meridiem I. Logicam tradet diebus Martis et Veneris, horâ IX. Mathesin sublimiorem, Physicam mathematicam et Astronomiam theoreticam atque practicam tradere paratus est, diebus ac horis postea cum auditoribus constituendis.

Sallius Susan, *Litterarum hodiernarum Lector*, Athenaei civium, qui Litteras Germanicas, Anglicas, Italicas et Gallicas sibi tradi cupient, desiderio lubens satisfaciet. Idem cum auditoribus de tragoedia Anglica, *Shakespeare's Hamlet, Prince of Denmark* inscripta, ad ductum auctioris editionis *Collier Payne's Edition*, nuper emendatae, disseret.

ANNALES

ACADEMICI.

CIƆIƆCCCLII—CIƆIƆCCCLIII.

LUGDUNI-BATAVORUM,

EX TYPOGRAPHEO J. G. LA LAU. | PROSTAT APUD E. J. BRILL.

1856.

Quae hoc annalium volumine continentur, haec sunt:

ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA.

ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA.

ACADEMIA GRONINGANA.

ATHENAEUM AMSTELODAMENSE.

ATHENAEUM DAVENTRIENSE.

ACADEMIA

LUGDUNO-BATAVA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORUM,

QUI,

INDE A. D. IX FEBR. MDCCCLII AD VIII FEBR. MDCCCLIII,

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

GIDEON JANUS VERDAM.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

NICOLAUS CHRISTIANUS KIST.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

G. J. VERDAM.
C. G. C. REINWARDT, quantum aetas et valetudo sinebant.
J. VAN DER HOEVEN.
A. H. VAN DER BOON MESCH.
F. KAISER.
G. H. DE VRIESE.
P. L. RYKE, Prof. extraord.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

M. SIEGENBEEK, quantum aetas et valetudo sinebant.
J. BAKE.
J. M. SCHRANT.
A. RUTGERS.
T. G. J. JUYNBOLL.
J. H. STUFFKEN.
C. G. COBET.
R. P. A. DOZY, Prof. extraord.

IN FACULTATE MEDICA.

M. J. MACQUELYN, quantum aetas et valetudo sinebant.
Obiit d. 4 Aprilis 1852.

C. PRUYS VAN DER HOEVEN.

G. C. B. SURINGAR.

F. W. KRIEGER.

A. E. SIMON THOMAS, Prof. extraord.

H. HALBERTSMA JUST. FIL., Prof. extraord.

IN FACULTATE JURIDICA.

H. G. TYDEMAN, quantum aetas et valetudo sinebant.

C. J. VAN ASSEN.

H. COCK.

J. DE WAL.

S. VISSERING.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

W. A. VAN HENGEL, quantum aetas et valetudo sinebant.

N. C. KIST.

J. F. VAN OORDT J. G. FIL. Obiit d. 11 Decembris 1852.

J. H. SCHOLTEN.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. extraord.

J. A. BOOGAARD, in Theatro anatomico Prosector.

C. A. X. G. F. SICHERER, Lector Literarum Germanicarum.

GIDEONIS JANI VERDAM

DE IIS,

QUAE ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE,

INDE A DIE IX FEBR. MDCCCLII USQUE AD DIEM VIII FEBR. MDCCCLIII,

PROSPERA ET LUGENDA ACCIDERUNT,

NARRATIO,

HABITA DIE VIII M. FEBRUARII A. MDCCCLIII, QUUM MAGISTRATU ACADEMICO ABIRET.

ACCEDIT

ORATIO

DE

JUSTA PERTRACTANDI ET VERI INVESTIGANDI RATIONE SYSTEMATICA A MATHEMATICIS TEMERIUS NEGLECTA, DILIGENTISSIMO STUDIO DISCIPLINAS MATHEMATICAS PERFICIENTIBUS, EARUMQUE AMBITUM AMPLIFICANTIBUS,

QUAM, EADEM SOLENNITATE HABENDAM, CONSCRIPSERAT.

AUDITORES SPECTATISSIMI, EXOPTATISSIMI!

Consideranti mihi saepenumero magna et eximia, hâc aetate, disciplinarum Mathematicarum incrementa, — ad horum rationem et indolem diligentius attendenti, — admirabilem porro progressionem, at vero etiam progrediendi et usque properandi summum studium spectanti, — etsi quamplurium Mathematicorum, ingenio praestantissimorum, magnam suspicerem industriam, qua id eos imprimis operam dare, et in hoc uno elaborare apparet, ut disciplinas, in quibus habitant, perficiant, earumque ambitum amplificent, — attamen in multis multorum pervestigationibus aliquid minus bene factum, non satis observatum, nisi potius neglectum esse visum est. Subit namque cogitatio, de magno rerum thesauro, quo quidem largiter sumus locupletati, recte prudenterque utendo; et quaestio oritur, num ipsa pervestigandi inveniendique, aut pertractandi et amplificandi ratio sit justa firmaque et stabilis, neque diversa ab illa Methodo certa, qua utendum, quaeque in vero indagando perpetuo adhibenda est? Nullane igitur vitia lateant, partesve nullae infirmae debilesque, nisi aegrae, celentur sub pulchrâ speciosissimâque, adeo quae laudanda videtur, disciplinarum mathematicarum formâ? Igitur num veram viam sequantur, recteque procedant, qui cognitionem emendare, perficere, et amplificare aut dilatare student, id est, si ad rationis normam examinent pertractent et efficiant, quid pervestigare, componere, exacuere, et, quo usque potest, absolvere sibi proposuerint? Tum vero multos, vel acutissimos quidem, progredientes videmus, pluraque pervestigantes, et nova invenientes, at veram viam haud raro relinquentes, cum ad ipsam cognoscendi rationem, quae sola dux esse et passus regere potest, attendere paene negligant.

Haec, aliaque plura, quae nunc explicare praetereo, reputanti, saepiusque, quid quidem de iis sit statuendum, inquirenti, haud temere nec inconsiderate existimare mihi videbar, si *justam veramque pertractandi et investigandi rationem systematicam, in disciplinarum mathematicarum perficiendarum et amplificandarum studio, nimis esse neglectam* judicarem. Quod si hîc pronuntiem, nisi probarem, at certe quodammodo explicarem oporteret, quae tandem sint, quibus in hanc opinionem adducar.

Quapropter, cum primum illam tenere optarem Majorum consuetudinem, qua Academiae Rector, munus suum solenniter depositurus, praemissa oratione de quodam argumento, enarret quae, anno Magistratûs sui, Academiae acciderunt, haud alienum videbatur, si, quo mihi, hâc ipsâ solennitate, esset verba faciundi materies, de illo ipso, quod modo enunciavi, judicio dicerem, meamque qualemcunque sententiam aperirem. Collegi igitur et composui, quae mecum de dicto argumento reputaveram, et Orationem conscripsi *de justâ pertractandi et veri investigandi ratione systematicâ, a Mathematicis temerius neglectâ, diligentissimo studio disciplinas mathematicas perficientibus, earumque ambitum amplificantibus.*

Verum enimvero cum etiam iis, quae Academiae imprimis lugenda acciderunt, enarrandis, dicendi materies praebeatur copiosior, continuo haesitavi, verens ne Auditorum patientiâ nimis abuterer, si conscriptam meam orationem haberem. Quam ob rem, ne hâc in re aliquantum offendere videar, neve sermo fiat justo longior, hanc mihi detis veniam, A. A. H. H.! enixe rogo, ut, quae bona quaeque tristia nobis fuerunt, cum, ex praescripto, mihi sint enarranda, ea, quae de laudato argumento annotavi, nunc non attingam, ideoque ab oratione habendâ abstineam. Quod cum ita faciendum constituerim, ne reprehensuri sitis aut improbaturi, eo magis sperare posse mihi videor, si dixero atque affirmavero, eorum me etiam, quae de fatis, — ut dicitur, — conscripsi et prelo destinavi, ne omnia quidem pronuntiaturum aut recitaturum. Nam et in hisce brevitati magis esse consulendum mihi visum est, ideoque, quae fusius exposui et explicavi, contrahenda esse, minori igitur compendio esse colligenda, breviusque enarranda, judicavi.

Accedo igitur ad illam muneris, mihi hodie praesertim mandati, partem, quâ de iis, quae, me Rectore, Academiae prospera evenerunt, tristiaque et lugenda acciderunt, mihi est commemorandum. Mihique utinam accidisset, quod, cum Magistratum capessiveram, optavi ardenterque oravi, ut nulla nisi bona et laetanda mihi forent enarranda! At bona multa etsi Deus Optimus nobis largitus est, proque his etsi ingentes gratias agendi nobis est materies, prosperis tamen tristissima mixta fuerunt.

Et jam statim acerbo afficimur dolore, si Amplissimorum Curatorum Ordinem intuemur. Vacuum namque cernimus locum, dignissime quem tenuit, splendidissime quem ornavit, Vir Nobilissimus et Excellentissimus Henricus Jacobus Baro van Doorn van Westkapelle.

Calamitate domesticâ graviter adflictus, —, fractus nisi forte animi dolore, ex iniqua re percepto, — valetudine certe perquam adversâ correptus, — etsi periculose quidem aegrotaverat, ita ut omnes de Viri praecellentissimi vitâ maxime solliciti essemus, tamen ut Suis, ut Nobis, ut Regi, ut Patriae redderetur, sperare posse nobis videbamur. Jamque mihi gratulabar, fore ut, hâc solennitate, gratiam sincerissimam possem referre, non modo ob Ordinem Vestrum, Viri Amplissimi! magnâ clade adhuc immunem, at vel etiam ob Virum honestissimum, animi constantiâ, fide et verissimo Patriae amore spectatissimum, genere, sed magis etiam ingenii praestantiâ et cultu animoque excelso, vere nobilissimum, et virtute haud minus quam muneris dignitate amplissimum, ob hunc, inquam, Virum, quem omnes maxime suspiciebant, convalescentem nobisque conservatum. At Deo Sapientissimo aliter visum! maximoque luctu et moerore sumus afflicti, Nos, qui levatos jam jam nosmet ipsos opinabamur!

Amplissimi defuncti vitam exponere ab officio meo alienum censeo. At vero etiam, si hoc negotium mihi esset mandatum, vires meas plane impares judicarem et esse ingenue confiterer. Attamen, quod in genere et paucis de Viri desideratissimi magnis meritis memorare possum, dicam.

Cum igitur ingenio eximio et acutissimo esset praeditus, haud ita multo postquam, anno 1807, huic Academiae, celeberrimos in quâ nactus erat Praeceptores, valedixerat, summâ excellens eruditionis et doctrinae laude, se exercere coepit in ejusmodi curriculo honorifico, quo ad rempublicam

capessendam perveniret. Et brevi quidem ad varia munera gravissima gerenda vocatus, maximisque deinceps rebus moderandis et administrandis praefectus aut praepositus, multa utilissime peregit praeclarissimeque fecit aut saluberrime constituit, ita ut in altissimam sedem dignitatis et honoris adscenderit, singulari prudentiâ et honestate dignissimum semper se praestans, qui ab omnibus maximi aestimaretur; quin etiam Rex Augustissimus, Regiaque Domus, ingenii ejus animique praeclaras virtutes et eximiam fidem magni facerent, tum vero etiam ejus consilia in rebus gravissimis, de quibus, Patriaene utiles forent et exoptabiles, an nocivae potius, nisi forte perniciosae, dubitabatur.

Faustum igitur ac felix Academiae nostrae cessit, tantum Virum, regio decreto 10[i] Maji, anno 1845, successorem in Illustrium Curatorum Collegio datum esse Viro Amplissimo Baroni van Lynden van Hemmen, haud ita multo ante mortuo. Et valde laetabamur de hoc Viro praecellentissimo novo Academiae Curatore dicto. Persuasissimum namque nobis non modo erat, fore ut, nobilitate suâ nominisque amplitudine, Academiae splendorem augeret, sed etiam ut nobis esset futurus Curator dignissimus et exoptatissimus, ipse qui, ingenio suo eximio, magnâ doctrinâ perpolito, rerumque multarum scientiâ exornato, disciplinarum bonarumque artium stator erat et fautor, justusque institutionis academicae aestimator. Spes itaque nobis erat certa, talem futurum, qualem, quousque bonâ valetudine fruebatur, eum cognitum judicaremus, summâ nempe quâ erat prudentiâ humanitate et voluntate, bonique tuendi et usque procurandi studio integerrimo, una cum Illustrissimis Collegis, in Academiae rebus curandis diligentissimus, sapienti consilio, officioque, si postularetur, maximâ industriâ eniti juvare et favere numquam non paratissimus, quum de Academiae commodis procurandis et augendis, de iis, quae bona erant et usu comprobata, conservandis, — temerius saltem non mutandis, — deque juribus Academiae ejusque dignitate tuendis, ageretur.

Est igitur eheu! verissimum, magnam si dicimus cladem, quam Academia, hujus praestantissimi Viri morte, accepit. Et vos etiam, Viri Amplissimi! quem amisimus praeclare de Academiâ meritum Curatorem, Vos amisistis optimum collegam, Academiae rerum moderandarum socium exoptatissimum; — estque inter Vos, qui, simul fere cum defuncto Curator

nobis datus, amici sui, per longam annorum seriem certissimi, obitu luctuoso, summum perceperit dolorem [1]).

Utinam! quod vehementer optamus, brevi habeamus, quo erigamur gaudeamusque, quod Regi Augustissimo ex votis sincerissimis cesserit, talem defuncto Curatori successorem dignissimum se elegisse, qui Academiae Leidensi splendidissimo sit ornamento, ad ejus rés curandas aptissimus et diligentissimus, Vobisque, Viri Amplissimi, gratissimus et acceptissimus.

Ex Ordine Professorum desideramus plures Viros Clarissimos, Academiae ornamenta. Horum tres rude erant donati. Unus vero e numero Professorum docentium vitâ decessit, cujus igitur obitu majorem cladem accepit Academia, non modo quod ipsa amisit celeberrimum disciplinarum cultorem, verum etiam quod discipuli diligentissimo magistro, duce maxime venerando, et impigro adjutore orbatos se sentiunt.

Et magnum sane luctum nobis attulit dies *undecimus* Decembris anni praeterlapsi, quo Vir Clarissimus maximeque Venerandus JOANNES FREDERICUS VAN OORDT, Theologiae Doctor et Professor Ordinarius, morte occubuit. Eodem die, quo scilicet, ante hos tredecim annos, *undecima* mensis Decembris anni 1839, ex hoc ipso suggestu, ornatissima veraque verba eum dicentem audiveramns, quibus munus professorium, in nostrâ Academiâ, solenniter auspicaretur.

Jamque abhinc biennium, cardialgiâ cum saepius laboravisset, morbo ingravescente, doloribus vehementioribus cruciabatur. Maximâ porro afflictus calamitate, Uxoris optimae carissimaeque obitu inopinato, et corporis dolorum vis justissimo animi dolore augebatur. Attamen hosce fortiter et aequissimo animo perferendos, adque gravissimorum officiorum momenta imprimis attendendum esse, religiose existimans, a munere digne et diligenter obeundo non cessabat, donec, anno praecedenti, post ferias aestivas, dolorum vehementiâ victus et fractus, se abstinere majori animi contentione cogebatur. Et valetudinis recuperandae spes aliqua etsi eique nobisque

---

[1]) Vid. *Annotatio* I.

affulserit, attamen fallacem esse hominum spem fragilemque vitam hîc quoque apparuit. Accidit namque, quod primum non opinabatur, ut morbi vis subito quasi se rumperet, optimumque Virum, tot tantaque mirabili patientiâ passum, sed Deo verbisque et promissis divinis confidentissimum, tolleret.

Natus erat Roterodami, anni 1794 die 23 Novembris, Patre JANO GUILLIELMO VAN OORDT, mercaturam faciente. Indolis ingeniique bonitate maxime se commendabat, omnibusque curis, quas parentes in liberis honeste et liberaliter educandis collocabant, plane satisfaciebat. Itaque, cum in ea studia incumbere ardenter optaret, quibus ad Dei cultum erudiretur, ut aliquando verba divina recte interpretari et sacro Ministerio rite fungi posset, anno 11° hujus saeculi, ex institutione viri doctissimi NODELL, — tunc temporis qui Gymnasii Roterodamensis Rector erat, magnamque literarum, imprimis latinarum, doctrinae famam habebat, — profectus, in numerum civium Academiae Rheno-trajectinae (in qua patruus, Vir clarissimus GABRIEL VAN OORDT, Theologiam docebat) receptus est. Per octo, quos in hâc Academiâ commoratus est, annos, cum Literarum humaniorum tum Theologiae studiis totum se dedit. Studiorum rectam rationem et successum Praeceptores clarissimi maxime laudabant. Sed etiam excelluisse eum, et exemplum ad imitandum fuisse, uno ore testantur omnes, qui supersunt, aequales et, quos studiorum similitudine sibi conciliavit, amici, egregii qui erant Academiae Rheno-trajectinae alumni, summâque deinde doctrinae praestantiâ conspicui, et ad munera gravissima et honorificentissima gerenda vocati. Igitur ad annum usque 1819 Theologiae studiis operam dedit [1]), eoque anno Sacri Ministerii candidatis adscriptus, antequam summis, quos in Theologiae disciplinâ petierat, honoribus ornaretur, verborum divinorum Interpretis munere, in pago *Neerlangbroek*, constitutus est. Anno demum 1821 (die 3 Aprilis), doctam a se conscriptam dissertationem, *de Religione Christianâ, ad conjunctionis et societatis studia alenda ac promovenda, cum aptissimâ tum efficacissimâ*, cum publice defendisset, omnium Praeceptorum maximâ laude et exspectatione commendatus, *Theologiae Doctor* creatus est. Neque doctrinâ tan-

---

[1]) Vid. *Annotatio* II.

tummodo et eruditione sed etiam muneris functione praestabat. Jamque hoc satis laudis ei fuisset, cum Euangelii Nuncius verus Ecclesiaeque Antistes bonus et diligens haberetur; sed quo erat praeditus eximio ingenio, quâque indole alacri, egregii et ad dicendum prompti Concionatoris famam habebat, itemque, jure ac merito, verborum divinorum Interpres existebat subtilissimus. Hisce quidem laudibus et ingenii dotibus conspicuus, non aliter potuit, quin alii, in aliis dioecesibus, sacrorum antistitem eum optarent. Igitur, intra triennii spatium, trium urbium, *Goesae* nempe *Edami* et *Alcmariae* illi cives, ex religionis Christianae reformatae, ut dicitur, principiis atque praeceptis qui Deum colebant, ad munus ecclesiasticum gerendum eum vocabant. Alcmariensium voluntati obtemperavit. At, anno nondum praeterlapso, Rheno-trajectinam stationem, sibi oblatam, accepit. Et quam caros ultrajectinos habuerit Ecclesiae socios, quorum magnam verecundiam et caritatem sibi conciliarat, ex eo patet, quod in urbem natalem venire, ad verborum divinorum interpretandorum ministerium suscipiendum, noluerit, neque tamen in Academiâ Rheno-trajectinâ Professoris Extraordinarii munus honorificum, sibi oblatum, obire potius voluerit. At recusare non potuit, cum, anno 1829, vocaretur, ut Viro Clarissimo EELCONI TINGAE, dum vivebat in Academiâ Groninganâ Theologiae Professori Ordinario, succederet. Igitur Groningam abiit, et munus professorium solennitur auspicatus est, die 20 Februarii a°. 1829, habitâ oratione *de Eloquentiae sacrae naturâ.* Et per duo lustra, quibus in Academiâ Groninganâ sacrae disciplinae praecepta tradidit, cum praeceptor erat diligentissimus, praeeundi et adjuvandi alacritate paratissimus, institutionisque subtilitate et egregiâ ratione praestantissimus, — tum vero concionator academicus spectatissimus, usu quoque et ingenii dotibus ad has officiorum partes explendas aptissimus, ideoque urbis pariter ac Academiae civibus hoc nomine utilissimus et gratissimus, — tum denique Theologus meritissimus, indefessus qui studiis vigilabat, meditandoque et inquirendo animum acrius intendebat, scriptisque doctissimis edendis, id omni ope praestare enitebatur, ut, ad theologicam disciplinam perficiendam et promovendam, huic ipsi optime serviret [1]). Habitabat inprimis in theologicae

---

[1]) Vid. *Annotatio* III.

disciplinae parte practicâ; Dogmaticam docebat et Homileticam; Theologiam, pastoralem quam vocant, tradebat, caet. Hanc igitur institutionis suae partem praecipuam et gravissimam ducebat. Attamen in hâc unice versari ac manere, neque ei placebat, nec satis existimabat; sed pluries egredi, aliasque partes, cum affines tum remotiores, contemplari, et multifariâ exercitatione discipulorum studiis maxime favere plurimumque prodesse oportere, sibi persuasum habebat. Et quemadmodum judicabat, sic praeclare fecit. Quod si mihi esset probandum, testes non modo haberem multos, qui ex ipsius scholis, Groningae habitis, profecti sunt, Viros doctissimos plurimumque venerandos, sed indicare aut citare sufficeret, quae exstant annotata de multis scholis, quas quotannis de variis Theologiae argumentis habere solebat; quibus quidem haud scio quid magis miremur, aut multifariam, quam tenebat, scientiam, summamque doctrinae et eruditionis praestantiam, an incredibilem industriam et alacritatem, suaeque doctrinae in studiosae juventutis usum conferendae singulare studium. Vere igitur Academiae Groninganae erat decori, factisque et consiliis cum Religionis causae Ecclesiaeque rebus, nec minus civium commodis, huc pertinentibus, optime consulere studeret, minime mirandum, quod omnes aegre ferebant, immo vehementer dolebant, talem virum abiturum. Et tamen sic evenit anno 1839, quum nostrae inclytae Academiae Curatores Illustres Theologiae docendae provinciam, diu quam dignissime administrarat Vir Clarissimus LUCAS SURINGAR, jam anno 1833 mortuus, quum hanc, inquam, provinciam suscipiendam Viro Clarissimo VAN OORDT detulerant. Et vicissim, arcta, quae inter eum et collegas amicosque Groninganos intercesserat necessitudo, causa gravissima exsistebat, cur primum de Leidensi cathedrâ vacante accipiendâ dubitaret. At tandem vocationi cessit, et Theologiae professionem ordinariam, in nostrâ Academiâ, solenniter auspicatus est, die 11 Decembris a°. 1839, habitâ oratione *de Vero, in Theologiâ unice sectando.* Et hâc oratione Vir Clarissimus luculenter et egregie ostendit, quis esset, quove praeditus ingenii acumine et quantâ eruditione praestabat, — quam recte de liberali instituendi et investigandi ratione censebat — quo acri at honesto veri reperiundi studio ardebat, — quâ sincerâ mente et bonâ voluntate se commendabat, talemque se futurum, qualem eum cognovimus, nempe praeceptorem academicum praeclarum et

diligentissimum, — ad juvandum paratissimum, — ad suscepta perficienda maxime alacrem, — comitate facilem, — hilaro animo gratum, — ab opinionibus praejudicatis liberum, — alios de vero, quid iis videbatur, quidve cogitabant, lubenter audientem, — mentis acie, quoad licebat, videre et contemplari decere, ideoque ingenia ac mentes nullis vinculis cohiberi oportere, existimantem, — attamen statorem constantem judicemque severum, si veritatis divinae causa ageretur [1]).

Et quemadmodum in statione Groninganâ, ad munus academicum bene explendum, in duplici officio exsequendo omnem operam posuerat, sic et Leidae fecit. Primum nempe ut bonâ institutione, cum scholis academicis tum orationibus sacris, juvenes Theologiae studiosos ad sanctissimam provinciam informaret, deinde ut studiis vigilaret, investigandoque et commentando disciplinae materiem melius conformaret, itaque ipsae disciplinae perficiendae aut illustrandae inserviret [2]).

Sed quidquid agebat aut peragere animum inducebat, — sive ad studia aut ad muneris officia pertinebat, — sive ad rem sacram una cum aliis bene administrandam vel moderandam, — sive ad quodcunque cujuscunque generis negotium bonum honestum et utile gerendum aut constituendum, — id praesertim omni ope efficiendum esse censebat, ut summa Religionis Christianae praestantia clarius splendidiusque enitesceret, ejusdemque sanctus cultus, ad bene beateque vivendum aptissimus et efficacissimus, etiam atque etiam promoveretur. Ergo hanc ipsam perfectius cognoscere, et alios melius docere, suum officium judicabat. Hoc ei erat persuasissimum, nullamque curam aut operam, nullum laborem, nullasve difficultates superandas, verebatur aut vitabat, ut et fidei et persuasioni responderet, et officio et vocationi satisfaceret.

Ob hasce virtutes magnaque ob merita et multa bene facta, quam carus fuerit, et quanti sit aestimatus, illo quidem luctuoso desideratissimi defuncti exsequiarum die, verbis candidissimis, ad sepulcrum solenniter pronuntiatis, magnâque frequentiâ collegarum amicorum discipulorum et civium adstante, praeclarissime expressum est [3]).

---

[1]) Vid. *Annotatio* IV.

[2]) De scriptis Cl. VAN OORDT vid. *Annotatio* VI.

[3]) Vid. *Annotatio* V.

E numero Professorum emeritorum tres desideramus viros clarissimos, MACQUELINUM, MAHNIUM, BERNARDUM, quorum hicce tertius, etsi inter rude donatos proprie non recensitus, attamen juribus Professoris et honore fruebatur. Singulorum vitas breviter exponere quandoquidem ex praescripto oportet, primum quidem, ut ordine dicam, de MACQUELINO, cujus, anno praecedenti, mensis Aprilis dies quartus fuit supremus, mihi est dicendum.

Natus erat MICHAEL JACOBUS MACQUELYN *Delphis Batavorum*, anno 1771 die 10 mensis Septembris. Patrem habuit GUALTHERUM MACQUELYN, civem delphensem, navis mercatoriae quondam magistrum. Ingenio praeditus, artium liberalium studiis aptissimo, tali etiam fructus est institutione, quâ juvenum ingenia recte conformantur et ad disciplinas bene colendas erudiuntur. In literarum studia haud infeliciter incubuit, duce viro doctissimo, optimeque de literis merito, HENRICO HOOGEVENIO, Scholarum Delphensium tunc temporis Rectore. Adjutore autem imprimis usus est GYSBERTO VAN EGMOND, viro doctissimo, ejusdem Gymnasii Prorectore, quem semper maximi aestimavit, posteaque etiam socerum habuit. Horum duumvirorum praeceptis largiter instructus, cum Medicinam aliquando factitare posse optaret, ideoque hujus artis studiis se dare constituisset, a°. 1789 Academiae Leidensis civibus adscriptus est.

Erant eo tempore, inter celeberrimos Academiae nostrae Professores, Viri Clarissimi EDUARDUS SANDIFORTIUS, OOSTERDYKIUS, PARADYSIUS, BRUGMANSIUS, omnes in medendi scientiâ et arte principes, magnâ eruditione doctrinâque et peritiâ longe lateque celeberrimi. Hosce igitur praeceptores nactus, discere ab iis, doctrinae copiam haurire et sibi adparare ex eorum egregiâ institutione, et his iisdem ducibus maxime se exercere, MACQUELINUS omni ope enitebatur. Hos ipsos, velut exempla, intueri et imitari strenue consectabatur; colere autem eosdem summâque pietate prosequi numquam desiit. At Praeceptores clarissimi egregium hunc habebant Academiae alumnum, de quo sperabant exspectabantque, fore ut, inter Medicos eruditissimos et expertissimos, dignum aliquando teneret locum, cuique, stadiis academicis laudatissime decursis, jure ac merito, summos

in arte medicâ honores tribuendos esse judicabant, quum, anno 1795, die 14 Novembris, doctam a se conscriptam dissertationem *de vomitu* publice defenderat.

Medicinam in urbe natali exercere coepit, idque, per triginta deinceps annos, felicissime et laudatissime facere perrexit. Praxi verumtamen medicâ aegrotantium saluti servire non satis sibi ducebat, at vero magis sese erudire, studiorumque ipse amantissimus, studiis etiam atque etiam operam dare haud cessabat, germanum Medicinae Doctorem doctrinâ assidue praestare oportere recte judicans, ideoque et in artis emolumentum perpetuo esse meditandum et lucubrandum ad ejusdem officiorum momenta omnino pertinere. Et facto quidem ostendit quid sit illud, praestare velle et posse utiliter ad doctrinae et artis utilitatem conferre. Etenim quantum ei erat otii, tantum studiis suppeditabat, doctisque commentationibus praebendis, sive etiam, una cum aliis Medicis expertissimis, publicae notitiae tradendo, cum quod ex aliorum tum quod ex propriis meditationibus et investigationibus collegerat, disciplinae et arti medicae optime servire et prodesse posse omnem operam dabat [1]). Cumque in arte exercendâ, sive privatim sive publice (si quidem et Poliateri provinciam *Delphis* administrabat), maxime praestaret, meritam doctrinae non modo sed etiam magnae peritiae famam sibi comparavit. Et bono quo erat ingenio, subtili doctrinâ conformato, assiduâ meditatione variâque exercitatione subacto, e longâ sane quidem diuturnâque experientiâ, quotidie quasi, largiter hauriendi copia ei erat, et hausta bene adhibendi, aut, ad id faciendum, praecipiendi quamlibet opportunitatem avide adpetebat et arripiebat. At erat imprimis in eo magna solertia et mira quaedam facultas, seu proprium nativumque acumen, quo protinus, ad aegrotantium lectulos, aegritudinis morbive naturam et indolem, causam vel fontem, claro et aperto velut oculo, agnoscebat aut detegebat et perspiciebat, tum vero, quânam viâ optimâ, in curando, si posset, procedendum, statim videbat et recte monstrabat vel praecipiebat.

Haec non latebant, at celebritate potius cognita erant. Quapropter, quum, anno 1824, Academiae nostrae Curatores Illustres deliberabant,

---

[1]) Vid. *Annotatio* VII.

quem potissimum, ad Medicinam practicam docendam, vocarent in locum Viri Clarissimi Krausii, propter infirmam valetudinem honestâ rude donati, Macquelinum, utpote Medicum, diutinâ ac multiplici experientiâ in arte versatum et tritum, eundemque scholae Oosterdykianae et Paradysianae eximium alumnum, dignissimum judicabant, cui hanc primariam provinciam mandarent. Munus honorificum, inopinato sibi oblatum, accepit, et Medicinae practicae professionem ordinariam solenni ritu auspicatus est, die 2 Octobris, anno 1824, cum verba faceret *de Medicinae practicae Doctore, fideli artis Historico.*

Per sex fere lustra medicinam inter cives suos fecerat, nec umquam ex urbe natali migrare cogitaverat, tertiumque et quinquagesimum vitae annum agebat, cum in nostrâ Academiâ docere coepit; attamen juvenili vigore et ardore partes suas, haud leves illas, suscepit et alacriter implevit. Valetudine namque gaudebat firmâ, immo robustâ, ita ut per duodeviginti annos, quotidie ad aegrotantium lectulos docere, praecipere, et longae experientiae fructus communicare continuaverit, — tum vero alibi consulto servire, aut quo, officiorum munerisve mandati causâ, evocabatur, statutis diebus adesse, non cessaverit, — scriptis denique aut doctis commentationibus, ad artem disciplinamve promovendam conferre, haud destiterit nec supersederit [1]. Semel quoque Rectoris munus academicum gessit, plurimaeque de anno haud infelici gratias agendi causae ei exstiterunt [2], quum, d. 8 Februarii a. 1830, Magistratum solenniter deposuit, habitâ oratione *de nonnullis Philosophiae Naturalis partibus, cum institutione Medicinae arctius conjungendis.* Praesertim autem vigilabat omnemque curam et operam collocabat in eo, ut praeceptis studiosae juventutis institutioni prodesset. Et gratus erat discipulis Magister, numquam qui non alacer, firmissimo semper passu et fronte serenâ, appropinquabat, jocari amans, in rebus attamen gravioribus maxime serius, sed hilaritate comem ultro se praebens, et adjuvare paratissimus.

Anno 1842, cum per duodeviginti annos, in munere obeundo, diligentissimus fuisset, ob aetatem plus quam septuagenariam, honorifica quies

---

[1]) Vid. *Annotatio* VIII.
[2]) Vid. *Annotatio* IX.

ei concessa est, eique dignissime successit Vir Clarissimus GERARDUS CONRADUS BERNARDUS SURINGAR, eo tempore in Illustri Athenaeo Amstelodamensi Medicinae practicae Professor ordinarius. Otium vere ei fuit literatum; classicorum namque scriptorum studio delectabatur. Nec illi cognoscendi sciendique, quo semper flagrarat, amori indulgere desiit, quo rationem modumque, quibus ars medica in variis tractibus perficiebatur, animadvertere et cognoscere pergebat. Sed decem senectutis otiosae anni non omnes ei felices fuerunt. Duobus namque supremis, cum vitae laboriosissimae defatigationibus paene consumtus esset, visûsque et auditûs usu magis magisque deficiente, grandioris aetatis incommodis et molestiis graviter premebatur.

Sesquimense post MACQUELINI obitum vix praeterlapso (d. 20 m. Maji a. 1852), ecce in novo luctu eramus, ob mortem Viri Clarissimi, omnibus accepti maximeque aestimati, GUILIELMI LEONARDI MAHNE, in Ordine Philosophiae theoreticae et Literarum humaniorum Professoris emeriti. Hic pariter octogenarius, cui jam anno hujus saeculi 43° honorificâ quiete frui licuisset. Nihilominus ad annum usque h. s. 46um docendi munus obiit. Tum vero, podagrae imprimis cruciatu magis magisque vexatus, Auditoribus allocutione valedicens, a praelectionibus cessavit. Corporis autem incommoda et dolores perferens, horumque patientissimus, valetudine satis bonâ fruebatur, et mente animoque ad supremum usque vitae diem vigebat. Itaque, quod semper optaverat, literis nempe diligenter colendis tempus impendere, ab hoc non abstinuit, sed investigando et meditando, et e suâ doctrinae copiâ hauriendo, literarum disciplinae optime servire perrexit, recte quidem existimans, ad extremum usque vitae spatium de literis bene mereri quemque oportere literarum cultorem et statorem. Et vere ipse sic fecit. Quas enim, ab anno 1829 ad annum 1834 subinde publici juris fecerat *Danielis Wyttenbachii Davidisque Ruhnkenii*, et aliorum in republicâ literariâ principum Virorum, *Epistolas mutuas*, has ipsas, anno 1847, egregiis supplementis, omnium doctorum approbatione, auxit. Triennio post *Ciceronis Synonyma* cum annotationibus suppeditavit. Et opusculo, triennio ante

edito, *Miscellaneaque Latinitatis* continenti, cum alteram partem addere in animum induxisset, hanc conscripsit, et conscriptam prelo mandavit, jamque, quod addendum restabat, dictaverat, cum paucis post diebus de vitâ migraret. Itaque opusculum editum videre et inspicere posse Auctori non licitum est. At quo quidem documento melius probaremus, Virum Clarissimum, optimum eundemque et probum, animique candore omnibus commendatissimum, labore indefesso ac singulari studii et cognitionis amore, id laudatissime operam dedisse, ut otium suum foret fructuosissimum. Sed ad ipsius vitae cursum propius paullisper attendamus.

Natus erat Amstelodami, anno saeculi praecedentis 72°. Pater, qui Proxeneta erat, mercaturae negotiis maxime occupatus, cum omnem, quam vellet, liberorum honestae ac liberali educationi curam gerere non posset, filium, natu maximum, sexto ejus aetatis anno, *Tremoniam (Dortmund)* misit, quâ *Westphaliae* urbe cognati ei et genere propinqui habitabant. Verum etiam urbis Gymnasium, optimâ praeceptorum institutione, inclytum erat maximeque florebat, ut nullus, bono ingenio praeditus, discendique amore commendabilis, hujus Gymnasii scholas frequentaret, quin literarum humaniorum studii suavitate caperetur. At talem MAHNIUS se praestitit discipulum, qui, doctrinarum subsidiis large et liberaliter instructus, annoque 1789 in patriam reversus, cum celeberrimi deinceps WYTTENBACHII, Amstelodamensis Athenaei nomen qui, eo tempore, sui nominis famâ magis magisque nobilitabat, hujus, inquam, summi viri scholas cum diligenter et avide audiverit, egregiâ institutione incitatus, literarum studiis totum se dedere, et in his, patre omnino consentiente, vitae suae tabernaculum collocare constituit. Brevi quidem inter eximios WYTTENBACHII discipulos numerabatur, celeberrimo praeceptori ita se commendans, ut hunc benevolum semper habuerit fautorem optimumque patronum. Singularis industriae magnorumque progressuum egregium specimen praebuit anno 1793, cum per lustrum WYTTENBACHII institutione usus erat. Doctam namque, ad instar speciminis academici a se conscriptam, edidit *Diatriben de Aristoxeno, Pilosopho peripatetico*, quam, in *Bibliothecâ criticâ*, maxime laudavit WYTTENBACHIUS, ut, cum opusculum extra patriam innotuisset, aliquot annis post *Lipsiae* sit repetitum. Hanc attamen doctrinae et eruditionis existimationem nonnulli, in patriâ nostrâ, censores MAHNIO in-

videre et obtrectare videbantur, eam quippe censuris imminuere et violare conati sunt. Ergo, contra horum injurias ut se defenderet, scripsit *Epicrisin censurarum Bibliothecae criticae*, quam tamen anno demum 1808 edidit, quum Gymnasii Amisfurtani Rector erat.

Anno namque 1793, cum parentes Amstelodamo Trajectum ad Rhenum habitatum concessissent, ibique exspectans, donec optata aliis studiorum suorum fructu serviendi occasio offerretur, interim hanc nactus opportunitatem, quâ Academiae Rheno-trajectinae Professorum scholas audire posset, iis imprimis interfuit, quas SAXIUS, SEGARIUS et BONDAMIUS habebant, horumque Virorum Clarissimorum, WYTTENBACHII amicorum, certissimam benevolentiam sibi conciliavit. Cum vero octo circiter menses in hâc Academiâ commoratus erat, Gymnasii Amisfurtani Conrector creatus est, annoque 1794 Amisfurtum abiit, nec ita multo post (anno nempe 1796) Gymnasii Rector renunciatus est, in locum Viri Doctissimi HANAE, Amstelodamensis Gymnasii Rectori qui successerat. MAHNIUS digne quidem et laudabiliter hanc provinciam, per duodecim annos, administrabat. Civibus haud minus quam discipulis carus erat, neque de hâc statione discessisset, si rei familiari satis succurrere potuisset. Quapropter, ac praesertim igitur ut rebus suis melius prospiceret, gratum ei erat, quod anno 1809 *Zierirczeam*, ubi Gymnasii Rector obierat, vocabatur. Jamque aliquot annis ante, mortuo Viro Clarissimo SAXIO, hujus cathedram vacantem accepisset, si probabiliore ac honestiore conditione, quâ muneris professorii reditus ad cultum suppeditaret, oblata fuisset.

Septennium, quod MAHNIUS Rectoris munere *Ziericzeae* functus est, tempus fuit, Patriae imprimis, ob NAPOLEONTIS dominationem, difficillimum. At MAHNIO, plura etsi dura essent asperaque, tamen multa quoque acciderunt, quorum memoriam gratus conservabat. Maxime namque ei favebat Vir Clarissimus HULTHEMIUS, Academiae Bruxellanae Rector Magnificus, cui Gymnasii Ziericzeani rerum moderandarum negotium datum erat. Hic vir eruditissimus, idemque honestissimus, MAHNIO benevole indicabat rationem modumque, quibus de institutione, deque rebus suis, bene sperare posset, prudenter dummodo et diligenter rem agere pergeret. Hujus consilia scholis Ziericzeanis multum profuerunt. Ipsum autum MAHNIUM erigebat, monebat invitabatque ut doctis scriptis literarum studiis in-

serviret [1]. Quanti denique MAHNII doctrinae praestantiam faceret, identidem probavit, hujusque existimationis hoc quoque sit testimonio, quod MAHNIO persuadere posse etiam atque etiam eniteretur, ut cathedram literarum graecarum, in Academiâ Bruxellanâ, si erigendam concederetur, accipere vellet. WYTTENBACHIUS autem aliique ejusmodi consilium capere prorsus dissuadebant. Caeterum res ipsa in oblivionem abiit.

Tempore hoc iniquissimo MAHNIUS attamen, quod pluribus literarum cultoribus vix contigerit, literis saepius vacare potuit. Industriam autem suam probavit edendis variis opusculis, quorum memorare hîc liceat, quod inscribitur, *Epistolae Sodalium Socraticorum Philomathiae*, numquam quae fortasse prodiissent, sine gratissimo illo animo et pietate, quâ MAHNIUS erat erga WYTTENBACHIUM, alterum velut parentem quem colebat ac venerabatur, defendere quem, proque ejus nominis famâ propugnare, prorsus suum esse existimabat [2].

Rerum publicarum mutatio, omnibus patriae et libertatis amantibus gratissima, MAHNIO prospera erat. Etenim cum anno 1816 novi Regni Neerlandiae primus Rex GUILIELMUS *Gandavi* Academiam condidisset, MAHNIUS dignissimus habebatur, qui inter primos novae universitatis Professores honorificum locum obtineret. Hoc munere professorio alacriter fungi incepit [3], illudque, bene docendo multumque in literarum recte colendi studii emolumentum conferendo, per 13 annos laudabiliter gessit. Sic v. c. ejus curâ et operâ factum est, ut literarum cum latinarum tum vero imprimis graecarum studium, quod in *Belgio* fere jacuerat, brevi quidem erigeretur, paucisque post Academiam Gandavensem conditam annis, jam nonnulli literarum candidati, literarum disciplinam subtilius et felici successu colentes, ad munera scholastica obeunda vocarentur. Et quovis quidem modo studiosae juventuti prodesse omni ope enitebatur, nec umquam laborem subterfugiebat, quo Academiae commodis serviret. Omnes ea propter, disciplui pariter ac collegae, magni faciebant virum probum, candore ac simplicitate haud minus quam bonitate et humanitate maximopere

---

[1]) Vid. *Annotatio* X.
[2]) Vid. *Annotatio* XI.
[3]) Vid. *Annotatio* XII.

se commendantem; idque omnes quidem nostrum, antea qui Gandavi eum visitaverunt, uno ore testabuntur, grati ejus benivolentiam summumque officium recordantes.

Quantum temporis ei vacabat a munere obeundo, tantum studiis literisque colendis impendebat. Diligentiae autem et industriae suae praeclara habemus testimonia in scriptis, quae subinde edidit, cum ut in literarum disciplinae emolumentum maxime conferret, tum vero etiam ut pietatis officio satisfaceret. Extincto namque, ineunte anno 1820, praeceptore suo celeberrimo, id a se postulari arbitrabatur, ut literis mandaret, quaecunque ad suam notitiam pervenerint de vitâ et studiis summi Viri, ingenio et doctrinae praestantiâ qui adeo praecelluit, perque 50 annos tantum praestitit.

Primum igitur WYTTENBACHII vitam explicavit, magnâ quidem omnium eruditorum approbatione, tantâque commendatione, ut eodem anno, quo opus prodierat, altera editio posceretur, et biennio post in Germaniâ repetita sit. Deinde aliud opusculum apparuit, *quinque* WYTTENBACHII *acroases*, in Amstelodamensibus scholis olim recitatas, continens, et quod MAHNIUS, tanquam additamentum ad ea, quae de WYTTENBACHII vitâ exposuerat, brevi se editurum promiserat. Tum ea edenda cogitavit, quae ex defuncti manuscriptis et annotatis itemque ex multis epistolis digna viderentur, quae ad publicam notitiam pervenirent. Igitur a WYTTENBACHII epistolis selectis edendis ordiendum esse putavit, tum vero ad RUHNKENII cum WYTTENBACHIO aliisque epistolarum commercium esse attendendum. Tardior autem cum jam in primâ hujus pensi propositi parte absolvendâ fuisset, et WYTTENBACHII *epistolarum selectarum fasciculos* anno demum 1830 edidisset, ecce, quominus incepta continuare posset et brevi eadem perageret, impediebatur et prohibebatur, republicâ quippe, improbo populi belgici motu seu tumultu ac perfido seditionis desiderio, subito perturbatâ. Quo quidem, ut novimus, factum est, ut Academiae Professores, natione batavi, qui in *Belgio* docendi munera gerebant, de stationibus discedere coacti, veteribus Academiis batavis adjungerentur. Et MAHNIO gaudere sibique gratulari licuit, quod in hâc Palladis sede, quam summus Praeceptor quondam ornaverat, discentium studia moderari ac juvare, literisque colendis operam dare posset. Simulatque autem aptam nactus erat oppor-

tunitatem, studia, aliquamdiu intermissa, revocavit, et alacriter ad incepta peragenda aggressus est. Et vota solvit, et, sicut commemorare incepi, ad rogum fere usque maximas in eo praesertim curas collocare studuit, ut exacte investigaret et colligeret traderetque, quidquid literarum cultoribus, ad WYTTENBACHII merita plenius cognoscenda justiusve aestimanda, gratum esse posset et exoptatum [1]).

Sic igitur MAHNIUS de literis bene meritus habeatur, literarumque cultores et fautores Viri Clarissimi memoriam pie colant, quibusque rebus peragendis vitae magnam partem utilissime transegerit, grati recordentur [2]).

Restat ut BERNARDUM memorem. Hic namque Vir Clarissimus, cui dies 16 Junii anni praeteriti vitae fuit supremus, Professorum Ordini erat adscriptus, salvis quandoquidem honore omnibusque juribus Professoris de provinciâ discesserat, quam, ab anno inde 1818 ad annum usque 1824, in nostrâ Academiâ administraverat.

Natus erat JOSEPHUS CHRYSOSTOMUS BERNARDUS BERNARD *Harlemi*, die 25 Aprilis anno 1774, eratque filius unicus viri doctissimi et eruditissimi HENRICI FREDERICI BERNARD, Medicinae Doctoris expertissimi et honoratissimi. Magna parentum spes de carissimo filio, bonâ indole et praestanti ingenio se commendante, haud eos fefellit. Summâ namque curâ honeste educatus largiterque et liberaliter instructus, cum Medicinam aliquando in urbe natali factitare posse ardenter cuperet, anno 1789 Academiae Lugduno-batavae civis factus est. In artis salutiferae studia eâdem ingenitâ illâ diligentiâ, eodemque singulari illo sciendi discendique amore incubuit, quibus Gymnasii Harlemensis egregius primusque semper inter pares fuerat discipulus. Quin etiam, quum percelebrium Medicinae Professorum BRUGMANSII, PARADYSII, SANDIFORTII et OOSTERDYKII egregiâ institutione, per septem fere annos, usus erat, *Harlemum* rediret, summis non modo ornatus honoribus, verum etiam omnium Praeceptorum laude

---

[1]) Vid. *Annotatio* XIII.
[2]) Vid. *Annotatio* XIV.

etiam atque etiam commendatus. Hi namque, egregii si spectabant discipuli cum ingenium eximium perque politum, tum optimam ejus studiorum rationem, tum vero etiam mores integerrimos et honestissimos, profecto habebant, quo sperarent et exspectarent, fore ut talem se praestaret, qualem futurum augurabantur. Justam autem fuisse hanc existimationem, quisque doctus facile quidem concedet, qui propius attenderit rationem speciminis academici [1]), quod BERNARDUS, ad summos in Medicinâ honores capessendos, praebuit publiceque omnium examini submisit, ad diem 6 Aprilis, anno 1796.

Exspectationi autem BERNARDUS plane satisfecit. Summopere namque id operam dedit, ut in praxi medicâ doctrinae principiis probatis duceretur. Hisce igitur artis praecepta esse superstruenda, consilioque porro prudenti esse agendum, persuasum sibi habebat, probe etiam judicans, bonum Medicum cautum imprimis, immo timidum potius quam audacem, esse oportere. Hanc normam sibi sequendam praescripsit; hanc tenuit, ab eâque non decedens, in eâdem adhibendâ excelluit. Hâc namque duce aegrotantium saluti optime et felicissime consuluit, neque alios latuit quam sibi vellet in medendo cautelam et prudentiam, praecipuam Medici dotem. Brevi igitur omnes ei confidebant, nominisque fama crevit, ita ut in urbe natali non modo, verum etiam alibi, aegrotantibus opitularetur, et aliunde quamplures eum adirent, auxilium aut consulta petentes; quin etiam a LUDOVICO NAPOLEONTE, Hollandiae tunc Rege, designaretur ut sibi foret Medicus a consultis. Ob cognitam insuper spectatamque probitatem rerumque prudentiam, ob id, quod bonum honestumque maxime esse expetendum suo ipse exemplo comprobabat, omnes eum magni faciebant, fiebatque ut saepius ad munera vel officia publica obeunda rogaretur et vocaretur. Sic per decennium fuit Praeses collegii, cui, in Provinciâ Hollandiae Septentrionalis, rerum, ad Medicinam factitandam pertinentium, moderandarum et tuendarum cura erat mandata. Sic, quo tempore NAPOLEON, Gallorum Imperator, dominabatur, urbis Harlemi Magistratui fuit Adjunctus, itemque postea inter Civitatis Harlemensis Senatores adlectus.

---

[1]) *Specimen inaugurale, sistens Quaestiones medici argumenti.*

Honore igitur ac dignitate cum floreret, splendidiora non optabat, nec ullam provinciam suscipere cogitabat, ad quam administrandam urbi natali foret valedicendum. Scilicet sic optavit; aliter autem evenit. Doctrinae etenim et eruditionis praestantiâ haud minus quam cognoscendi et investigandi industriâ praecelluit. Ergo et pluribus artium doctrinarumque Societatibus, quas vocant, erat adscriptus, et doctorum virorum, qui in disciplinas exornandas omnem operam conferebant, socius erat strenuus, dignissimum quem habebant aliquando qui munus professorium obiret. Rogatus autem, suscipere recusaverat; iterumque fecerat, conditâ Academiâ Gandavensi, nec aliam fere mentem voluntatemque habuit, quum cathedra in nostrâ Academiâ ei offerebatur; neque hanc accepisset, nisi et amici et celeberrimorum praeceptorum unus BRUGMANSIUS superstes, etiam atque etiam admonuissent et suasissent, ut sententiâ desisteret. Itaque cessit et obtemperavit, et Medicinae imprimis practicae professionem ordinariam solenniter auspicatus est ad diem 7 Martii anno 1818, habitâ oratione *de ratione hippocraticâ, nostrâ non minus quam* Boerhavii *aetate commendandâ.* Hâc quidem oratione, brevi admodum illâ at minime tenui, ex intimâ rerum cognitione, quam contemplatione ac meditatione longoque usu sibi comparaverat, argumenti veritatem docte et ornato sermone probavit, futurisque discipulis artem salutiferam rectissime colendam egregie commendavit. Ipse autem merito praeclarum hippocratici et boerhaviani medici exemplar fuisse dicitur, artisque insignem praestantiam suo exemplo comprobasse censetur. At vero etiam, in munere gerendo, Academiae famae et discentium commodis plurimum eum profuisse, uno ore omnes, qui supersunt, discipuli testantur. Laudant namque praeceptoris cum acuti ingenii praestantiam tum accuratam doctrinam, saluberrimis veterum Medicorum praeceptis imbutam, magnam porro in expiscandis morborum causis sagacitatem, simplicemque denique et concinnam medendi methodum, sed abhorrentem maxime ab administrandis medicamentis novis, usu nondum probatis. Ac veluti hâc ratione, in exercitio practico, praecipuam medici dotem existimabat prudentiam, sic in theoreticis, quae vocantur, scholis, simplicem et accuratam doctrinam longe pluris faciendam esse, quam opinionum commenta et ingenii illecebras, arbitrabatur. In explicandis vero Gaubianae et Stollianae doctrinae monumentis sic versatus

fuisse dicitur, ut facundiâ non minus, quam sermonis perspicuitate et elegantiâ, juvenum discentium animos maxime alliceret.

Hunc igitur praeclarum doctorem academicum abiturum dolebant fere omnes, cum, anno 1824, Rex Guilielmus Primus, Bernardi merita maximi faciens, rebus eum, ad sanitatem navalis et terrestris militiae pertinentibus, praefecerit. Regis voluntati resistere non potuit; itaque, aegre quamvis, de statione academicâ discessit, ejus attamen voti compos et gaudens, quo ipse Professoris honorem juraque omnia perpetuo obtineret, et quo doctissimum Hoevenium, expertissimum et eruditissimum Medicinae Doctorem Roterodamensem, dignissimum nancisceretur successorem.

Meum non est referre, quid Bernardus, in novo gravissimoque munere gerendo, praeclarum fecerit praestiteritque. Attamen si, quâ fuerit probitate et prudentiâ spectatâ, attendimus, tum vero, quae ejus in arte medicâ erat longa et varia experientia, si consideramus, ecquid dubitaremus quin, quod moderandum et administrandum susceperit, optime saluberrimeque gesserit? Sed probant hoc quoque multa pulchraque benevolentiae documenta summaque Regis approbationis testimonia, abunde et identidem quae ei cesserint, tum vero etiam honores, quibus ornatus, et dignitatis gradus, quos adeptus est.

Bernardo autem, ab anno inde 1841 honorificentissimâ quiete fruenti, tantorum pro magnis meritis beneficiorum gratissimo animo recordari posse, per undecim annorum spatium contigit. Et nisi acerbissimo affectus dolore, quem acceperat ex obitu carissimae uxoris, matronae ingenii cultu ornatissimae animique virtute spectatissimae, senectus otiosa profecto ei fuisset felicissima.

Vitae totum cursum respiciens, bonaque ei concessa et largiter data animo reputans, pro multitudine et magnitudine beneficiorum gratias persolvendi officium religiosissimum habebat. Honores autem sibi tributos, aut nobilissimorum et dignitate summorum virorum, sive civium sive exterorum, vel etiam Regum et Principum, cum laudes tum approbationis documenta et significationes, quas acceperat, considerans, etsi tantae existimationis et famae memoriam gratus recordaretur, tamen, quidquid doctrinâ et experientiae fructu proficere studuerat, hoc reminisci, et perpendere quoad bene fecerat, longe plurimum placebat. Utque omnium honorum,

quibus ornatus fuerat, Professoris illo nullus alius ei gratior, sic, quod docendi munus, in hâc Palladis sede, quondam obierat, hujus rei recordatio quâvis quidem aliâ erat jucundior, omniumque, ad supremum usque diem, jucundissima.

Nos A. A. H. H.! profiteamur, BERNARDUM Academiae nostrae quondam ornamento fuisse, ejusque memoriam pie esse recolendam et conservandam.

Sic quidem A. A. S. S.! memoravi, quae, me Rectore, Academiae, nobisque adeo omnibus, maxime lugenda acciderunt. Quodsi et de iis, quae privatim nos adtinent, esset dicendum, casus profecto acerbissimos reminisci et recordari oporteret. At cur adeo dolores renovarem, quibus nonnulli nostrum, capitum carissimorum jacturâ, luctuve domestico, anno praeterlapso, graviter sunt afflicti? Sunt namque e Professorum Ordine, qui aviam spectatissimam, — qui uxorem carissimam, liberis orbatis matrem diligentissimam, — optimam qui uxoris dilectissimae sororem, afflicto marito moestisque parentibus repente ereptam, — qui desideratissimae uxoris fratrem conjunctissimum, — qui neptem dulcissimam, — qui infantem natum, — qui consanguineos amicissimos lugent.

Sed insuper, quasi vero fatale quoddam anno Magistratûs mei impenderet, quo luctûs dolorisve aut timoris causa nulli ordini deesset, et vestram coronam, Optimi Adolescentes! ab omni clade non fuisse immunem, mihi est commemorandum. Etenim nec vestrae coronae pepercit atra mors, in omnes, senio sive confectos, viribus seu validissimis vigentes, aetatis sive flore laetantes, sive etiam in vitam vix ingressos, grassari gaudens! O utinam parentes, optime qui sperabant de filiis, e vestro commilitio ereptis [1]), habeant, e quo solatium hauriant, totoque animo in Summi Numinis consiliis sapientibus aequiescant! Amici utinam amicos, vitâ egressos, fortiter desiderent! Vos autem juvenes! Commilitonum mortem lugeatis, et, qualescunque in vitâ fuerint, sed bonum, quo se commendabant, spectantes, eorum memoriam pie conservetis.

---

[1]) Vid. *Annotatio* XV.

In faustis laetisque, quae Academiae acciderunt, maximam Deo gratiam habendi causa nobis exsistit, quod Professores emeritos superstites, nonnullorum etsi grandiorem aetatem attendamus, salvos et sanos esse omnes valde gaudeamus, immo esse inter illos, animo et mente non tantum, at vel corporis viribus adeo vigentes, ut nihil aetas provectior onerosi, nihil quidquam molesti iis afferre videatur. Quidni de vobis, Viri Clarissimi! HENGELI et TYDEMANNE! Senes Venerabiles! hoc dicere nobis liceat, vigentes quos adspicimus et alacres, studiis qui operam datis, et a muneribus plane vacare vix potestis? Quo nomine, utinam diu, Viri, animi ingeniique praestantiâ clari et doctrinae famâ celeberrimi! Deo Omnipotenti gratias agendi officium nobis sit impositum, pro summâ benignitate, quâ, vobis servandis, nobis propitius sit!

Sed in faustis etiam reminiscendum est, Cl. TYDEMANNE! quod, anno praeterito, ingentes gratias agendi causa tibi exstiterit. Etenim, quod duobus Collegis celeberrimis, SIEGENBEEKIO et REINWARDTO, felicissime contigerat, ut illius diei memoriam repeterent, a quo, per longum quinquaginta annorum spatium, munus professorium obiissent, eadem singularis et felicissima sors Tibi concessa est. Et vere felicissimus tibi fuit, anno praecedenti, dies tertius mensis Junii, quo quidem tertium te ex illo numero esse laetari potuisti. Tecum autem laetati sumus, ex voto quamvis tibi non acciderit, diem illum silentio non transire. Tum vero recusare noluisti, quominus studiosi Juvenes, beneficii magnitudinem recte intelligentes, tot virorum doctissimorum et praestantissimorum Praeceptori celeberrimo, sano et vegeto, tibi gratularentur, — neque vitare potuisti, quin ego, Rector, te adirem, votaque ex intimo pectore facerem, precesque sinceras, et Senatûs nomine, funderem! Sic, te invito, nobis satisfecimus, idque palam hîc posse profiteri impense gratulor.

At et Tibi, Cl. HENGELI! de decem lustrorum vitae spatio, laudatissime et religiose decurso, gratulari possum. Nuperrime etenim memoriam repetere posse tibi contigit temporis illius, ex quo verborum divinorum in-

terpretandorum Ministerio fungi coepisti, et sic etiam temporis memoriam, per quinque decennia praeterlapsi, cogitatione repetivisti. Tu autem silentio etiam illum diem saecularem, tibi tuisque felicissimum, celebrasti. Saltem ego gaudeo laetorque, Vir optime nobisque omnibus carissime! quod de tuâ hujus felicitatis recordatione, ex hoc suggestu, referre possim. Nam si, — quod opto, quodque Deum precor, — diu etiam atque etiam diei celebrati memoriam annuam tibi concedat Divina Providentia, hoc si, coram omnibus, hîc praesentibus, dico, omnes idem mecum sincere oraturos et precaturos esse scio.

Maximam gratiam debemus eamque habemus Tibi, Vir Clarissime, summopere Venerande SCHOLTEN! cum, mortuo clarissimo Theologiae Professore VAN OORDT, operam omnem et laborem conferre volueris, ut defuncti discipulorum studia juvares. Sed hîc quoque, tertiâque adeo vice, te compellem liceat, Cl. VAN HENGEL! qui partem suscipiendam tibi quasi poposcisti. Duplex igitur Academiae gratulor negotium, hâc ipsâ solennitate mihi datum, alterum gratulandi tibi, gratias agendi hoc alterum. Ergo, nisi abunde constaret, aut si opus esset testimoniis, certissimum mihi esset argumentum, quo probarem, quod modo dixi, nempe vegetam tibi esse senectutem, adeo ut a muneribus plane vacare vix possis, immo ab iis vacare nolis.

Sic igitur Theologorum Ordinis Professores optime prospiciunt et consulunt, ne magna, quam Academia fecit, jactura, mortuo Cl. VAN OORDT, defuncti discipulorum studiis maximo sit detrimento. Sed est insuper, quo erigamur in spem, fore ut bene et feliciter illato Academiae vulneri medicina fiat. Vacanti namque cathedrae jam jam esse prospectum, laetissime gaudemus. Neque minus habemus, de quo nobis gratulemur, cum Regi Augustissimo Curatorum Amplissimorum voluntati obtemperare placuerit, successorem qui optarunt Virum doctissimum ANTONIUM NIER-

MEYER, Euangelii Nuncium venerandum, verborum divinorum Interpretem prudentissimum, praeclarumque Concionatorem. Academiae Leidensis quondam fuit discipulus eximius, ingenii animique dotibus conspicuus, Theologiae disciplinae qui deinde utiliter et laudabiliter adeo serviit, ut Senatus Academicus, quanti ejus doctrinae praestantiam et eruditionem faceret, palam significaverit et praeclare ostenderit, cum, rogante Nobilissimo Theologorum Ordine, dignissimum eum habuerit, quem summis in Theologiâ honoribus ornaret, ideoque Doctoris gradu eum donaret. Brevi utinam vir venerandus, valens et vigens, cathedram acceptam conscendat, diuque eam ornet!

Sed, quam dixi, honoris illa significatio parcius quidem et rarius fit, at eo praeclarius exsistit magnae existimationis documentum. Quapropter ne talibus laudibus ornentur, nisi qui doctrinâ et eruditione praestant, ingeniive acumine, pulchre ac subtiliter adhibito, excellunt, aut singulari industriâ qui magna effecerunt magisve ardua superarunt. In horum igitur numero esse virum doctissimum et venerandum NIERMEYER recte intellexit Senatus academicus. Sic vero etiam de te esse existimandum, doctissime KUENEN! magna ob tua merita, probe hisce diebus judicavit [1]). Quod si tibi impense gratulamur, at nobis summopere gaudemus. Sed alia accedit gaudii causa. Etenim si Academiae feliciter cesserit, in locum viri clarissimi, cujus pie colimus memoriam, venturum esse doctorem, Academiae dignissimum, insuper qui deerat, haud diutius defuturum, valde laetamur, quartae scilicet in Theologorum Ordine cathedrae cum etiam prospectum sit. Hanc quidem majorem munificentiam et liberalitatem, quâ Rex Augustissimus Illustrium Curatorum voluntati ac suffragio indulgere voluerit, Academiae laeti gratulamur. Te autem vocatum esse, hanc cathedram qui conscendes et ornabis, quid gratius quidve hôc acceptius nobis esse potuit? Tu namque, doctissime KUENEN, nobis omnibus es aestimatus et gratus et carus. Te laudare tua praesentia vetat et modestia. Hoc dicam liceat: confidere nos, talem te futurum, qualem semper te bonum candidumque et praestantem cognovimus. Sic namque gravissimam tibi mandatam provinciam optime administrabis, sic ad Academiae famam

---

[1]) Vid. *Annotatio* XVI.

tuendam et augendam utiliter conferes, omniumque profecto magnae spei et exspectationi omnino satisfacies.

Academiae dignitati et incolumitati bene consultum esse iis probatur, quae de novis Professoribus, nuper creatis, memoravi. At Academiae status bonaque conditio, aut ejus gloria et fama haud minus integrae sunt, immo auctis opibus doctrinaeque et utilitatis fructibus floret Academia. Et habemus profecto, Auditores! si argumenta postuletis et testimonia. Ac primum quidem, si ad institutionem academicam attendimus, nonne id agi et fieri apparet, ut haec eadem perpetuo sit latior atque perfectior? Testes sint cum lectionum numerus, indicato quidem major, tum earumdem bonitas, auditorum numero et assiduâ frequentiâ haud dubia, tum etiam laudabile studium, quo literarum et disciplinarum nonnullae partes, in nostrâ Academiâ prae reliquis, coluntur. Vos porro rogare possem, ut ad doctrinae fontes uberrimos, e quibus Exteri, huc venientes, avide hauriunt, animos attenderetis. Sed id imprimis moneam aut referam liceat, quod Medicorum Ordinis Professores omnes gaudent et laetantur de auctis et perfectis nec minus amplificatis omnibus iis, cum quae ad subsidia praesidiaque, tum quae ad locorum meliorem rationem et opportunitatem pertinent. His namque de artis saluberrimae institutione multo latiore, cum quoad scholas theoreticas, tum imprimis quoad exercitia practica, optima quaeque et praeclarissima sperare licet [1].

Si vero cujusvis generis studiorum rerumque investigandarum praesidia et subsidia spectamus, Bibliothecas, Musea, Theatra, ceteraque ejusmodi loca si perlustramus, auctam rerum multitudinem, aptum earum ordinem, integritatem, curam in adparando exponendo describendo et conservando, nitorem et splendorem, quibus oculi alliciuntur, admiramur; — studium porro et diligentiam, immo industriam et laborem eorum, qui his administrandis praepositi sunt, maxime laudamus, — multoque adeo majorem omnis multorum speciminum subsidiorum et supellectilium generis copiam

---

[1]) Vid. *Annotatio* XVII.

et varietatem gaudemus, deque magno usu, cum in ampliori et meliori institutione, tum in disciplinarum bonarumque vel etiam elegantiorum artium recte colendarum emolumentum bene speramus.

Alia argumenta praebere mihi videntur multa Professorum scripta, anno praeterito edita, quibus apparet, quantâ diligentiâ disciplinas colant, quâve industriâ, aut ad eas amplificandas et illustrandas, aut ad cognitionis humanae limites dilatandos, conferre studeant [1]).

Denique, si Academiae splendorem aut famam pulchre confirmatam dicimus, nonne etiam cogitare possumus praemia oblata et honores tributos, aliaque plura hujusmodi illustria documenta praeclarave testimonia, quibus, anno praecedenti, nonnullorum Professorum studia subtiliora et lucubrationum fructus, aut eorum magna, in disciplinis, in quibus habitant, merita, apud externos, longe extra Patriae fines, justo pretio sunt aestimata? [2])

Postremo, qui de Vobis tacere possem, Cives academici!? Quid Academia, sine civibus? Vos autem, si boni cives esse vultis, imprimis ad famam gloriamque Academiae adque ejus salutem multum conferre debetis. Et potestis, meoque anno fecistis. Studiis vestris moribusque certa habemus testimonia. Jamque vestram laudavi, in Praeceptorum lectionibus audiendis, diligentiam et assiduitatem studiorumque bonam rationem. Haec ipsa virtus, per spem vestram, per vestram perque Academiae salutem, Vos oro et obtestor! etiam atque etiam vobis curae cordique sit. Sic ipsi vigiletis et prohibeatis, quominus plena illa libertas, quâ academicam civitatem, indocti pariter ac recte edocti, postulare possunt, nec multis vestrum nec Academiae famae maxime noceat, neve plus, quam jam jam nocuisse eam dolemus, sit nocitura.

De studiis vestris in genere si bene dixerim, at mores etiam maximam partem sunt laudandi. Et saepius quidem bonae mentis praeclara documenta dedistis, quibus Rectoris munus placidissimum mihi contigit. Sed

[1]) Vid. *Annotatio* XVIII.
[2]) Vid. *Annotatio* XIX.

plus semel id imprimis animadvertere potuisse gratum mihi fuit perque jucundum, non vobis probari fere omnibus, immo vehementer detestari, quae incondita sunt aut indecora ac reprehendenda, aut a bono et honesto plane abhorrentia. Neve horum lues in mentes inque mores vestros irrepat, Vos summâ ope niti decet!

O Juvenes lectissimi! ita qui sentitis ac cogitatis, hunc sensum, hanc mentem, hanc animi virtutem etiam atque etiam conservare velitis, — quaeque a vero studioso absint oportet, magis magisque a vobis repellere, ut hoc ipso haud minus, quam studiorum sedulitate, vosmet ipsos maxime commendetis. Sic si recte facitis, optimi Adolescentes! atque in ea studia, in quibus estis, strenue incumbere pergitis, et Vobis honori, Parentibus gaudio, Academiae decori, Amicis Civibusque utilitati, et Patriae ornamento esse poteritis.

Jamque Rectoris munus depono, et gratulari mihi posse maximopere gaudeo, quod Tibi, Cl. JUYNBOLL!, quem Rex Augustissimus successorem mihi futurum decrevit, Academiam tradam florentem. Salve, Vir Magnifice! Tu munere honorifico fungere felicissime! Molesta tibi sint pauca, grata jucundaque multa! Floreat, tuo Magistratu, haec, quam nostram vocamus, Academia! Hanc tueatur Summum Numen, hanc servet nobis Musarum Sedem! Quae ut perstet, quae stabilis permaneat Patriae carissimae Lumen atque Ornamentum, faxit Deus Optimus Maximus!

ADDITAMENTUM I. ORATIONI RECTORIS.

ANNOTATIONES.

Annotatio I, pag. 11. Significare volui Virum Amplissimum et Nobilissimum *Equitem* VAN DER HEIM VAN DUIVENDIJKE, anno 1845, mense Novembri, Regis decreto, in locum Viri Amplissimi *Baronis* COLLOT D'ESCURY VAN HEYNENOORD, eodem anno, mense Majo, mortui, Academiae Curatorem suffectum.

Annotatio II, pag. 12. Si quis forte miretur, Cl. VAN OORDT, per longum adeo octo annorum spatium, studiis academicis navasse, consideret velim aut sciat, haec studia anno 1815 plane intermissa fuisse. Illo etenim anno, cum NAPOLEON, Gallorum Imperator, bellum denuo commovisset, permultique cives, Patriam defensum, voluntarii militarent in exercitu, quem Brittanniae et Neerlandiae Reges compararant, Academiarum quoque Cives, verissimo laudatissimoque Patriae amore incensi et incitati, pacis studia etsi intermitterentur, arma esse capiunda censuerunt. Neque VAN OORDT non modo non commilitavit, sed etiam in cohorte civium Academiae Ultrajectinae munere militari fuit insignis, illo nempe, quo locum tenebat, Subcenturionum ordini proximum.

Annotatio III, pag. 13. In decennio, quod Cl. VAN OORDT, Groningae, docendi provinciam administravit, semel quoque Rectoris Magnifici munus gessit, anno nempe 1833—1834. Quo Magistratu quum abiret (die 9 Octobris a. 1834) orationem habuit *de Religione Christianâ, in Patriâ nostrâ, vi suâ salutari numquam destitutâ.* Hoc igitur anno studiis vacare vix potuit. Sed etiam anno 1831 studia intermiserat. Etenim

5*

cum Neerlandiae Rex, GUILIELMUS PRIMUS, Belgarum improbissima et foedissima seditione, ad auctoritatem suam tuendam et patrios fines defendendos coactus, omnes Batavos, eximiâ fide ei parentes, *ad arma* vocaverat, Academiarum cives quamplures, etsi id facere non debebant, attamen huic voci obedire non tardarunt, et militiam capessiverunt. Divisi sunt in tres cohortes, quarum cujusque milites ejusdem Academiae erant cives. Ardorem et virtutem laudabant omnes boni. Tanta autem universe erat alacritas, Regis Patriaeque amore et Belgarum ingratissimorum flagitii summâ indignatione aucta et incitata, ut et plures Viri, muneris genere ac ratione, aut aetate et dignitate, ceteroquin immunes, praeirent et arma caperent. Sic civium academicorum cohorti Groninganae se adjungi cum duo Professores Academiae Groninganae petivissent, hi cohortis Subcenturiones constituti sunt. Alter erat Vir Clarissimus GUILIELMUS VROLIK, in Ordine Medicorum Professor, alter Vir Clarissimus JOANNES FREDERICUS VAN OORDT. Hic quidem, temporis fortasse illius, se cive academico, memor, ardore plenus, animoque, ad Patriam ab injuriis defendendam propenso, impulsus, voluntati non resistendum at cedendum et, velut officii voci, parendum esse existimavit. Expeditione autem gloriose factâ, Patriaeque honore splendide vindicato, civibus academicis, ut studia repeterent, pace etsi nondum compositâ, commeatum concessum est. Dicti autem Professores, optime meriti, Ordinis Guilielmei Militaris insignibus equestribus decorati sunt.

Annotatio IV, pag. 15. Alius exstat sermo academicus, *de perfectâ Institutoris specie, in Jesu Christo conspicuâ*, quem habuit Cl. VAN OORDT, die 8 Februarii a. 1842, quum Rectoris Magnifici munus, die 8 Februarii a. 1841 ei mandatum, expleverat. Magistratûs sui annus satis properus fuit, et laetissimo imprimis die notandus, quo nempe Regi Augustissimo, omnibusque carissimo, GUILIELMO SECUNDO, Leidam visitare, Urbem, Musea, omniaque instituta academica, visere, in senaculo morari, ibique salutandi eum et alloquendi opportunitatem gratissimam Rectori et Professoribus praebere, placuerit.

Annotatio V, pag. 15. Die 15 Decembris a. 1852 defunctus Cl. VAN OORDT funere elatus est. Juvenes quatuordecim, defuncti praeceptoris discipuli lectissimi, funus extulerunt. Tum primum Vir Cl. N. C. KIST, in Acad. Lugd.-Bat. Theol. Professor, defuncti aequalis studiorumque socius et collega conjunctissimus, deinde Vir doctissimus plurimumque venerandus A. RUTGERS VAN DER LOEFF, Theol. Doctor, Ecclesiae reformatae Leidensis V. D. Minister, quondam in Academiâ Groninganâ defuncti discipulus eximius, ad sepulcrum stantes, verba solennia fecerunt, quibus amicorum omnium luctum et moerorem significaverunt, omnesque multos, praesentes qui adfuerunt, in defuncti indolis praestantis meritorumque memoriam sincere et religiose revocaverunt.

Paucis post diebus Cl. KIST edidit, quae pronunciavit, sub titulo: *Woorden bij het graf van* JOAN FREDERIK VAN OORDT J.W.z. Te *Leiden*, bij C. C. VAN DER HOEK, 1852.

In Cl. defuncti memoriam scripsit quoque Vir Cl. L. G. PAREAU, in Acad. Groninganâ Theologiae Professor, *„een woord over* J. F. VAN OORDT J.W.z.” Invenitur autem in opere, quod inscribitur, *Waarheid in Liefde, een Godgeleerd Tijdschrift voor beschaafde Christenen. Jaargang* 1853; *Eerste Stuk.*

Annotatio VI, pag. 15. Speciminis academici et Orationum academicarum argumenta laudavi. De reliquis scriptis Cl. VAN OORDT haec imprimis sunt notanda.

De geestgesteldheid van SIMEON *die van den stervenden Christen.* Leerrede over *Luc.* II. *vs.* 29 en 30, gehouden weinige dagen na het overlijden van den Hoogwelgeboren Heer B. C. *Baron* VAN LYNDEN VAN LUNENBURG, *Utrecht*, 1822.

Een werkdadig en weldadig leven in verband met den dood. Leerrede over *Hand.* IX. *vs.* 36 en 37, gehouden na het overlijden van de KONINGIN *der Nederlanden. Groningen*, 1837.

Het Kruis van Christus. Achttal Leerredenen. *Leiden*, 1843.

Plures porro commentationes, multaque annotata inveniuntur in voluminibus annalibus operis, cui titulus: *Waarheid in Liefde, een Godgeleerd Tijdschrift voor beschaafde Christenen*, quod, una cum aliis Theologis clarissimis, scripsit aut redegit et edidit. Praecipua citasse sufficiat.

1. In operis laudati volumine, a°. 1837 edito (jaargang 1837), inveniuntur, praeter librorum censuras, brevesque varii argumenti annotationes, duae commentationes, nempe:
   a. *Over het verband tusschen vergeving van zonden en de heiliging der menschen.*
   b. *In hoeverre is, volgens* PAULUS, *hetgeen in vóór-christelijke tijden ook bij de Heidenen bestond en zich ontwikkeld heeft, te beschouwen als eene voorbereiding voor de verlossing, die door* JESUS CHRISTUS *gekomen is?*
2. In o. l. volum. a. 1838.
   a. *Wat is de openbaring van* GOD *in* JESUS CHRISTUS, *volgens de evangelische schriften?*
   b. *De Thugs of geheime moordenaars in Indië.*
3. In o. l. vol. 1839.
   a. *Het Evangelie dat tot zondaren komt, gegrond in de natuur van* GOD, *en overeenkomende met de natuur des menschen.* Gedachten over I *Joh.* I. vs. 9.
   b. *Iets over de Zedeleer en haar waar beginsel.*
   c. *Wat is de leer van* JESUS *en de Apostelen, in betrekking tot de openbaring in* CHRISTUS *gegeven?*
4. In o. l. vol. 1840.
   a. *Onderzoek, hoe en door welke middelen* GOD, *volgens de voorstelling van* PAULUS, *de verlossing door* CHRISTUS *in den mensch werkt.*
   b. *Onderzoek naar de overeenkomst en het verschil tusschen* PAULUS *en* JOHANNES, *in het begrip van het christelijk leven, niet naar de wet, maar uit het geloof.*

5. In o. l. vol. 1841.

De denkbeelden van Paulus *over dood, opstanding en gerigt.*

6. In o. l. vol. 1842.

Over Stephanus, *als voorlooper van* Paulus.

7. In o. l. vol. 1844.

Onderzoek naar de bronnen, waaruit Paulus *voor zich zelven het Christendom heeft leeren kennen.*

8. In o. l. vol. 1845.

De voortdurende werking des Heiligen Geestes, naar de leer van Jesus *en de Apostelen, en wel in betrekking tot de werking, zoo van Gods woord, als van 's menschen zedelijke vrijheid.* Verslag der bij het Haagsche Genootschap bekroonde verhandelingen van W. G. Stemler en S. K. Thoden van Velzen.

9. In o. l. vol. 1846.

a. Iets met betrekking tot de Duitsch-catholieke beweging.

b. Een woord over verzoening der zonden, volgens het Oude Testament.

10. In o. l. vol. 1848.

Paulus *in betrekking tot de andere Apostelen, voorafgegaan van aanmerkingen omtrent de Tubinger School.*

11. In o. l. vol. 1850.

Redevoering over het ware communisme.

12. In o. l. vol. 1851.

Cathechisatie uit den ouden tijd.

Scripsit quoque in aliis ephemeridibus theologicis, v. c. in *christelijk Album*, in *Evangelie-Spiegel*, in *Leerredenen ter bevordering van Evangelische kennis*, in *Kerkelijke Courant*, caet.

Annotatio VII, pag. 17. Haud multo postquam Macquelinus artem medicam factitare inceperat, ad tractandam quaestionem, a regiâ Medicinae Academiâ, quae *Madriti* erat, omnibus omnino artis peritis et cultoribus propositam, animum appulit, neque tardus in studiorum et meditationum fructibus praebendis, omnium judicum consensu praemium expositum reportavit. Quaerebatur commentatio *de lentâ et difficili dentitione*, praemiumque expositum erat summa 640 nummorum, *reales* vel *regales argentei*, qui dicuntur, quae summa valebat circiter pro 80 florenis (vid. *Algem. Konst- en Letterbode* anni 1798, N°. 247).

Studiorum industria in eo quoque erat conspicua, quod, quo plures ex iis atque e praxi medicâ utilitatis fructus in se et in alios redundarent, et quo uberior sibi esset, de quâ cogitaret, quamque meditaretur, materies, una cum expertissimis doctrinaeque famâ celebribus Medicinae Doctoribus A. van Stipriaan Luïscius, O. G. Ontijd et J. van Heekeren, ephemeridem, de argumentis, ad Medicinam et ad rem medicam pertinentibus, ediderit.

Huic ephemeridi titulus erat *Geneeskundig Magazijn*, in quâ inter alia, quae scripsit, has duas edidit commentationes.

1. In Volumine I, *Delft* 1801. *Beschrijving van eene wanstaltige menschelijke vrucht van zeven maanden dragts, veroorzaakt door eene gedeeltelijke zamengroeijing van twee vruchten.*
2. In Volumine V, *Leiden* 1815. *Twee waarnemingen van genezene longtering, beide van zeer verschillende soort, door middel van de loodsuiker.*

Annotatio VIII, pag. 18. Commentationum, quas MACQUELINUS scripsit, tres sunt editae, nempe:

Proeve ter beantwoording der Vraag: hoedanig behoort, in den tegenwoordigen staat der Geneeskunde en van hare zuster-wetenschappen, de omvang van het onderwijs in de leêr der geneesmiddelen te zijn? Invenitur haec commentatio in *Tijdschrift voor genees-, heel-, verlos- en scheikundige wetenschappen, uitgegeven door het Genootschap* Vis unita fortior *te Hoorn*, II *Deel*, *Amst.* 1828.

Beschrijving der drie voorname Tijdperken van de geschiedenis der Geneeskunde; in ejusdem ephemeridis eodem volumine.

Korte schets der verdiensten van wijlen A. VAN STIPRIAAN LUÏSCIUS *als Geneesheer.* Vid. *Geneeskundige Bijdragen, door* C. PRUYS VAN DER HOEVEN, III *Deel. Rotterdam*, 1830.

Annotatio IX, pag. 18. Hoc quoque nomine MACQUELINO erat faustus Magistratûs academici annus, quod civium academicorum nomina numero 191 in Album academicum referre ei contigerit. Totidem inscripserat, triennio ante, Vir Clarissimus LUCAS SURINGAR, Theologiae Professor. Numerum majorem autem haud reperimus in eodem Albo, quod est, inde ab Academiâ conditâ, Catalogus duodecimus, anno 1816 inchoatus.

Annotatio X, pag. 22. HULTHEMIO monente et invitante MAHNIUS commentationem scripsit *de utilitate cognitionis linguae latinae*, quâ responderet ad quaestionem, anno 1812 programmate publice propositam. Quae autem evenit subinde rerum mutatio impedivit, quominus commentationem ederet. Anno autem 1816 edendam curavit formâ *Dialogi de literarum, imprimis latinarum, studio recte colendo.* Et nisi illa rerum mutatio evenisset, praemio donatus fuisset, quod tamen praemium postea ei dedit HULTHEMIUS vir integerrimus, qui suis sumtibus id fieri curaverat et victori servaverat.

Annotatio XI, pag. 22. Hanc sinceram et alacrem mentem MAHNIUS ostendit edendis epistolis et commentariis discipulorum et amicorum WYTTENBACHII, *Sodales Socraticos* qui se, ficto nomine, appellabant. Hisce epistolis hoc sibi voluerunt, ut defenderent WYTTENBACHIUM adversus iniquas HEMERTI (WYTTENBACHII quondam auditoris, qui Antistitis Kantianae Philosophiae personam inter nostrates susceperat) reprehensiones et censuras. Cum vero, temporum commutatione, aliisque de causis, in epistolarum subinde edendarum proposito essent retardati, tandem edendi negotium MAHNIO mandarunt, qui hoc suscepit, at anno demum 1813 effecit, si quidem prius non tempestivum fuisset. Fuere qui MAHNII alacritatem et fidem omnino probarent; — alii minus prudenter nec satis caute egisse eum censebant; — alii, a vetere lite movendâ eum se abtinuisse, quam, ejusmodi partibus explendis, rebus suis maxime obesse, maluerant. Et vere; — nam, sicut antea contentio illa causa exstitisse videbatur, cur MAHNIO, in honorificentiore loco obtinendo, non cesserit fortuna secunda, ita et postea, renovatâ quasi contumeliae memoriâ, admodum eam nocuisse, vix est quod dubitemus. Sed quo erat candore animoque nimis fortasse aperto, odium non pertimescebat nec simultatem, ubi veritatis causam sibi agendam esse existimabat.

Annotatio XII, pag. 22. Primi novae universitatis Professores docendi munera absque ullâ solennitate auspicati sunt, praestito attamen solenni jurejurando. Orationes inaugurales non habuerunt. Academiae autem Curatoribus omnino convenire ac decere visum est, ut scholae academicae solenniter aperirentur, hujusque rei provinciam MAHNIO mandarunt. MAHNIUS igitur, haud alienum a solennitate ducens quaedam verba facere, ad cohortandum ef incitandum accommodata, mandatum honorificum digne peregit, habitâ oratione *de Academiarum scholis et docendi discendique in illis munere ac studio.*

Annotatio XIII, pag. 24. Quae subinde edidit scripta Vir Clar. G. L. MAHNE haec sunt.

1. *Diatribe de* Aristoxeno, *Philosopho peripatetico. Amstelodami*, 1793.
2. *Epicrisis censurarum Bibliothecae criticae voluminis* III *partis* 3. *Trajecti ad Rhenum*, 1808.
3. *Epistolae sodalium socraticorum philomathiae, cum praefatione et appendicibus. Ziericzeae*, 1813.
4. Crito, *sive Dialogus de literarum, imprimis latinarum, studio recte colendo. Ziericzeae*, 1816.
5. Christophori Cellarii *compendium Antiquitatum Romanarum. Ziericzeae*, 1817.
6. *Protrepticus, publice dictus* a. d. 3 *Nov.* 1817, quum, in curiâ Gandavensis Civitatis, Academicarum scholarum rite initiandarum solenne celebraretur. In *Annal. Acad. Gand.* 1817—1818.
7. *Vita* Danielis Wyttenbachii. *Gandavi et Lugduni-bat.*, 1823.

8. Danielis Wyttenbachii *lectiones quinque, nunc primum editae, atque praefatione et annotatione auctae. Gandavi et Lugduni-bat.*, 1824.
9. Danielis Wyttenbachii *brevis descriptio Institutionum Metaphysicarum. Gandavi* 1826.
10. Danielis Wyttenbachii *epistolarum selectarum fasciculi tres. Gandavi* 1826—1830.
11. *Oratio, habita in Academiâ Lugduno-batavâ, antequam scholas suas de Historiâ literarum Graecarum et Latinarum aperiret. Vlissingae*, 1831.
12. *Epistolae mutuae Duumvirorum Clarissimorum* Davidis Ruhnkenii *et* Ludovici Caspari Valckenaerii, *nunc primum ex autographis editae. Vlissingae*, 1832.
13. *Epistolae Viri Clar.* Dav. Ruhnkenii *ad* Dan. Wyttenbachium, *nunc primum ex autographis editae. Ibid.* 1832.
14. *Epistolae* Ruhnkenii *ad diversos, caet. Partes tres. Ibid.* 1834.
15. *Scholae de Antiquitatibus Romanis. Lugd.-bat.* 1844.
16. *Miscellanea Latinitatis. Lugd.-bat.* 1844. Hujus opusculi *Pars altera* post Auctoris mortem prodiit a°. 1852.
17. *Supplementa ad Epistolas* Ruhnkenii *et* Wyttenbachii, *itemque alia aliorum eruditorum anecdota, annotationibus illustrata. Lugd.-bat.* 1847.
18. M. Tullii Ciceronis, *quae vulgo feruntur, synonyma, cum praefatione et annotationibus. Lugd.-bat.* 1850 et 1851.

De Mahnii scriptis conf. quae annotavit Vir Doctissimus J. T. Bergman, Lit. hum. et Theol. Doct., in *Algemeene Konst- en Letterbode* 1848, N°. 28 *et* 1851, N°. 45 et 46. Item quae, in *Actis et commentariis Societatis Literarum Neerlandicarum, quae Leidae est*, breviter explicavit de Mahnii vitâ doctâ, sub titulo: *Levensberigt van* Willem Leonard Mahne.

Et suam Mahnius *Autobiographiam* dedit, quam inspiciendam mihi concessit Clarissimi defuncti Filius E. H. Mahne, Medicinae Doctor Amstelodamensis, quamque, si recte audiverim, edendam curare in animum induxit.

Annotatio XIV, pag. 24. Ita de Mahnio esse judicandum, praeclare et aperte significavisse et declaravisse mihi videntur Ordinis Phil. theor. et Lit. hum. Professores Mahnii funeris exsequiarum die, cum a publicis officiis obeundis se abstinerent, utpote qui diem illum luctuosum esse vellent, defuncti memoriae pie recolendae totum dicandum.

Annotatio XV, pag. 28. Tres obierunt Academiae Alumni, jurisprudentiae Studiosi, nempe: Walravenius Henricus Elias van Balveren, — Gerlovinus Jacobus van der Kemp, — Ambrosius Arnoldus Guilielmus Hubrecht.

Annotatio XVI, pag. 31. Die 2 Februarii 1853 Senatus academicus summos in *Philosophiâ theoreticâ* et *Literis humanioribus* honores, remissis examinibus, honoris causâ contulit in Viros Doctissimos ABRAHAMUM KUENEN, *Theologiae Doctorem*, *Legati Warneriani Interpretis Adjutorem*, et GUILIELMUM WRIGHT, natione Scotum, qui, ut accurate cognosceret, quaenam Academiae Lugduno-Batavae Bibliotheca Literarum orientalium studiosis et cultoribus subsidia praebet praeclarissima et pretiosissima, praesertim vero ut ex hoc, in studiorum suorum emolumentum, plurimos caperet fructus, per annum Leidae commoratus est, magnaeque doctrinae et singularis industriae egregium dedit documentum, cum, suadente Viro Cl. DOZY, librum, anglico sermone conscriptum, ediderit ex codd. orient. M. S. N°. 320(1) *legati Warneriani*. Liber inscribitur *The travels of* IBN JUBAIR. *Edited by* WILLIAM WRIGHT. *Leyden*, E. J. BRILL, 1852. Ipsum codicem descripsit Cl. DOZY, in *Catal. Codd. orient. Bibl. Lugd.-Batav.* Vol. II. 135, sub N°. DCCXXXVI.

Annotatio XVII, pag. 32. Quae ad Anatomen in genere, et ad Anatomiam pathologicam speciatim, majori fructu docendam et colendam necessaria sunt specimina et exemplaria aut praeparata, ut vocantur, numero et varietate admodum sunt aucta, maximaque perpetuo cura adhibetur de eo, quo nulla desiderentur, eaque, quae novitate et utilitate sunt praestabilia, continuo adsint. Hoc igitur nomine Theatrum anatomicum etiam atque etiam locupletatur. Novis vero scholis, quas, suadente Viro clarissimo Anatomiae Professore, magno utilitatis fructu habet Vir doctissimus J. A. BOOGAARD, Med. Doctor et in Theatro anat. Prosector, ipsam Anatomiae disciplinam latius tradi pleniusque exponi gaudere possumus.

Sic vero etiam Artis obstetriciae institutionem latiorem et perfectiorem laudare licet, ob Policlinicum obstetricium, ab artis obstetriciae Professore, Viro clarissimo et expertissimo, felici successu constitutum, quo quidem optima, quae desiderabatur, datur opportunitas, quâ quotidie et varie se exerceant futuri medicinae et artis obstetriciae Doctores.

Est denique quod valde laetamur de meliori diuque optatâ, quae nuper concessa est, opportunitate, quâ quidem, Academiae et Urbis Nosocomiis conjungendis, artis medicae institutioni fructuosissimae amplissimus dabitur locus.

Annotatio XVIII, pag. 33. Referre liceat, quae ad meam notitiam pervenerunt, de Academiae Lugduno-Batavae Professorum scriptis, anno academico 1852—1853 editis. Nempe edita sunt quae inscribuntur:

Handboek der Dierkunde, door J. VAN DER HOEVEN. Tweede uitgave, II Deel.

Over Vogels zonder vleugels van Nieuw Zeeland, door J. VAN DER HOEVEN. Invenitur in opere *Album der Natuur*, 1853, in parte, quae edita est mense Dec. 1852.

J. A. UILKENS, *de volmaaktheden van den Schepper*, enz., III *Deel*, door J. VAN DER HOEVEN.

Prof. J. VAN DER HOEVEN, *Handbuch der Zoölogie, nach der zweiten holländischen Ausgabe*, 2er Bd. 1e hälfte. *Leipzig.*

—

Populair Sterrekundig Jaarboek voor het jaar 1853, door F. KAISER.

De Sterrenhemel, door F. KAISER. Tweede Deel, Tweede druk.

—

Monographie des Marattiacées, d'apres les collections du Musée Imperial de Vienne, de Paris, de Sir William Hooker, *etc.* par W. H. DE VRIESE *et* P. HARTING, *avec un Atlas de* IX *Planches. Leide et Dusseldorff.*

Plantae Junghuhnianae. Enumeratio plantarum, quas in Insulis Javâ et Sumatrâ detexit F. Junghuhn. *Edidit* G. H. DE VRIESE, *conjunctâ operâ* MIQUELLII, DOZYI, MOLKENBOERII, *Fascic.* II.

Goodenovicae. Ad auctoritatem Musei Imperialis Vindobonensis, Parisiensis, caet. proposuit GUIL. HENR. DE VRIESE. *Additae sunt tabulae* 42. *Scriptio oblata Societati Disciplinarum Harlemensi, festum diem secularem celebranti, anno* 1852, *die* 21 *Maji.*

Nederlandsch kruidkundig Archief, III *Deel*, door W. H. DE VRIESE, *onder mede-redactie van* Dr. J. H. MOLKENBOER en Dr. F. DOZY.

———

Scholica Hypomnemata. Tom. IV. Edidit J. BAKE.

—

De waarheid van het Christendom, betoogd uit de bekeering van den Apostel Paulus, door George Lord Lyttleton, *Lid van het Britsche Parlement;* op nieuw uitgegeven door J. M. SCHRANT.

—

Abû'l-Mahâsin *ibn* Tagri Bardii *Annales. Tomi* I *partem priorem* ediderunt T. G. J. JUYNBOLL, *in Acad. Lugd.-bat. Lit. orient. Prof., Legati Warneriani Interpres, et* B. F. MATTHES, *Lit. hum. Doctor.*

Lexicon Geographicum. Quartum Fasciculum, exhibentem literas Dâl-Zâ, *item quintum Fasciculum* (Tomi secundi *partem priorem*), *exhibentem literas* Sin-Tâ, edidit T. G. J. JUYNBOLL.

—

Commentatio de sinceritate Graeci Sermonis, in Graecorum scriptis post Aristotelem *graviter depravatâ;* scripsit C. G. COBET; *lecta in Instituti Regii Belgici Classe Tertiâ*, die XIII m. *Maji*, a. MDCCCL, *edita* ao. 1852.

Commentatio de auctoritate et usu Grammaticorum Veterum, in explicandis scriptoribus graecis; scripsit C. G. COBET; *lecta in Inst. Reg. Belg. Classe Tertiâ*, d. XIV. m. *Aprilis*, a. MDCCCLI, edita ao. 1852.

—

Scriptorum Arabum loci de Abbadidis, *nunc primum editi ab* R. P. A. DOZY; *volumen alterum.*

Verslag der verloskundige Kliniek enz., *gedurende den cursus* 1850—1851, door A. E. Simon Thomas. Exhibitum est in Ephemeride medicâ, quae inscribitur: *Het Nederlandsch Lancet*, 3ᵉ *Serie*, 1ᵉ *Jaarg.* N°. 8.

Proeve van Grondslagen voor eene nieuwe Nederduitsche vertaling van het Nieuwe Testament, *naar den leiddraad der vertaling van den Staten-Bijbel*, *en volgens den gewonen griekschen tekst*, uitgegeven door W. A. van Hengel, nadat zij, op uitnoodiging van de Algemeene Synodale Commissie der Nederlandsche Hervormde Kerk vervaardigd, aan deze Commissie was ingeleverd.

De betrekking van het gevoel tot het uitleggen van den Bijbel, *inzonderheid van de schriften des Nieuwen Testaments;* door W. A. van Hengel.

Nieuw Archief voor Kerkelijke Geschiedenis. I *Deel;* door N. C. Kist en H. J. Royaards.

N. C. Kist *Orationes*, *quae Ecclesiae Reique Christianae spectant Historiam*, *quatuor*.

De Leer der Hervormde Kerk, door J. H. Scholten; tweede uitgaaf.

J. H. Scholten, *Leerrede of Toespraak op den Gedenkdag van Leidens Ontzet*, gehouden 3 Oct. 1852.

Annotatio XIX, pag. 33. Anno 1852 honore adfecti sunt Viri Clarissimi J. van der Hoeven, A. H. van der Boon Mesch, G. H. de Vriese et P. O. van der Chijs. Nempe Cl. van der Hoeven adscriptus est Societati Neerlando-Indicae rerum Naturae investigandarum. — Academia Brittannica artium et doctrinarum, quae ab Industriâ vocantur, socium honoris causâ renunciavit Cl. van der Boon Mesch. — Societas Londinensis, quae a hortis colendis (*Horticultural Society*) dicitur, unum e viginti sociis exteris dixit virum Cl. de Vriese. — Potentissimus Austriae Imperator et Wirtembergiae Rex Augustissimus praemiis aureis ornarunt virum Cl. van der Chijs, Musei Nummarii Praefectum, hujusque nomen laudibus honorifice praedicavit Academia Gallo-Francica Inscriptionum, ob summam doctrinae praestantiam et maximam industriam, quam egregie probavit docto opere, a se edito, quod inscribitur: *De munten der voormalige Hertogdommen Brabant en Limburg*, *enz.*

ADDITAMENTUM II. ORATIONI RECTORIS.

GIDEONIS JANI VERDAM

ORATIO

DE

JUSTA PERTRACTANDI ET VERI INVESTIGANDI RATIONE SYSTEMATICA, A MATHEMATICIS TEMERIUS NEGLECTA, DILIGENTISSIMO STUDIO DISCIPLINAS MATHEMATICAS PERFICIENTIBUS, EARUMQUE AMBITUM AMPLIFICANTIBUS.

AUDITORES SPECTATISSIMI, EXOPTATISSIMI!

Tanta et tam eximia omnium, hâc aetate, imprimis vero disciplinarum mathematicarum et physicarum, sunt incrementa, ut nulli non appareant, omnesque, docti et indocti pariter, earundem progressus admirabiles uno ore celebrent. Ad hunc consensum si attendimus, congruere et concordare videntur, quae discrepantia censebantur, — aut fere omnes appetere, quod plures repudiabant, — et judicare videntur permulti, qui tantâ de re ne cogitare quidem posse existimabantur. Itaque cuncti fere ad bonum optimumque contendunt, — nonnulli tantummodo tardiores, et quasi obcaecati, haud accedunt, — paucissimi denique, et rari etiam, tantâque in frequentiâ facile cernendi, recedunt, aut viam veram illam, jam jam apertam et munitam, ingredi recusant.

Quae si fortasse verbis nimis ornata aut per jocum potius quam serio dicta videantur, attamen verissimum profecto, quod summa omnes tenet admiratio, qui vastam necdum emensam disciplinarum mathematicarum et physicarum aream perlustrant.

Etenim, quocunque circumspiciunt, vix ullum spatium cernunt incultum, nec iter impervium, aut angulum aliquem nondum conspectum. Fertilia ubique apparent, sterilia nusquam. Plena et occupata sunt omnia, totaque regio, conspectui aperta, viriditate gaudet floribusque micat, aut segetibus densissimis abundat, quibus quidem demessis, ipsa arva, quiete non indigentia, nova continuo excipiunt semina, brevi revirescunt, novosque, reflorescentes, ferunt fructus. Ipsi autem hujus felicissimae regionis incolae opus gnaviter perficiunt. Plerique arantes, seminantes, colentes, metentes,

fructusve colligentes, non retrospicientes, immo vix quiescentes. Alii, nova ubique quaerentes, et loca latiora detegere cupientes, festinanter properant ac impatienter, semperque progrediuntur, ut tandem inveniant videantque, quid ultra limites, quibus totum spatium circumscriptum videtur, appareat oculisve objiciatur. Igitur nusquam consistunt, ubi aliorum opus relictum utiliter suscipere possent ac retractare. Immo, quod praeclare factum praestitumque sit a multis, qui antecesserunt, vix animadvertunt, aut cognoscere prope negligunt, celerantes tantummodo ut omnium, qui ad eandem metam contendunt, priores hanc ipsam adtingant. At alii etiam sunt, deviis remotisque in locis qui versantur; de hisce non discedunt, totique in se retracti diligenter perscrutantur, nova si forte adsint aut adhuc abscondita, neque explorare et vertere et usque penetrare desinunt, donec, quod detegere cupiebant, reperierint; — tum vero, quasi ad se revocati, circumspiciunt, alium locum quaerentes, haud raro se colligendi causâ, ut rerum novitate animos distrahant et vires restaurent, iterumque in pristinam stationem reversi, indagata denuo contemplentur, penitiusque perspiciant.

Sic quidem omnium concursu, labore, nec intermisso conamine, totius campi limites in dies dilatantur, et fructus ingenti copiâ coacervantur, et crescit pariter ac incredibiliter, ad nova excolenda pluraque exploranda, praesidiorum adjumentorumque numerus, quin etiam abundare omnia, deesse ac postulari nulla videantur.

Verum enimvero, quemadmodum in vitâ communi paucissimi civium utilitati servire societatisque saluti consulere student, et hoc ipsum ad gravissima officiorum momenta sincere referunt, — plurimi autem, emolumenti vel lucri aut laudis gloriaeque avidissimi, tot tantaque perficiunt, quibus praestare adeo maximeque excellere videntur, — sic etiam, nec aliter, in illâ, quam fingimus, disciplinarum civitate. Sunt namque viri, candore et integritate conspicui, quibus hoc unice curae est cordique, ut disciplinas colant propter ipsas, veroque studii et cognitionis amore ducti et incitati, in eo praesertim elaborent, ut nostra rerum cognitio non modo fiat amplior latiorque, verum etiam perfectior et scientiae nomine dignior. At aliorum magna industria e fonte minus puro emanare apparet, si quidem, quemadmodum cupiditate animique perturbatione in vitae rebus

agitantur et sollicitantur, ita pariter in disciplinarum cultu afficiuntur et impelluntur, uniceque famae et gloriae serviunt, aut summâ ope enituntur et consectantur, ut ex omni operâ et labore, aliis quamquam haud inutili, per se etsi praestabili, plurima maximaque tamen sibi veniant aut ad se redundent. Omnes itaque vires colligunt, nec oneri suscepto cedunt, dummodo laudibus et honoribus ornentur et peritissimi, immo praestantissimi et praeclarissimi, habeantur. Nec mirum, si reputamus, facile plerosque laudis studio nimis indulgere, cum ad cognitionis et scientiae cupiditatem trahamur et ducamur, in quâ excellere pulchrum putamus.

Quodsi tantorum incrementorum causas quaerimus, plures facile invenimus. Etenim ubi tot viri doctissimi et ingenio praestantissimi maximâ operâ et industriâ investigant, pertractant, excogitant, conformant et exaedificant, quid mirum, quin disciplinarum limites vel maxime dilatentur? Neque praetervidendum, quid diuturnae paci, doctrinarum fautrici, quid multorum otio, quid honori, artium altrici, debeatur, quantaque ex hisce aliisque affinibus causis bona redundarint praeclaraque inventa exstiterint. Hinc etiam cultorum statorumque numerus insigniter auctus, ipsaque, ex meliori et pleniori cognitione, pertractandi et investigandi ratio magis perfecta. Hinc studia subtiliora; — hinc docendi ingeniumque exercendi et conformandi norma emendatior aut aptior et exactior; hinc etiam, — et propter materiem, ubique quasi expositam et cumulate distributam, — percipiendi arripiendique et inveniendi facilitas celeritasque multo majores, accessusque ad disciplinarum penetralia liberior et patentior. Adde et ipsam necessitatem, quâ discere, cognoscere et scire, in tantâ rerum multitudine et varietate, tantoque concursu et certamine, in dies magis magisque cogimur. Quibus quidem omnibus, aliisque pluribus ejusmodi de causis, viam ad progrediendum vel maxime munitam, ipsamque progressionem insignem minus miramur. Et vere; sic namque a principiis ad consequentias citius pervenitur; sic continuo a consequentiis, veluti a totidem novis principiis, ad alias, ad novas innumeras; sic omnium cujuscunque generis subsidiorum et adjumentorum largissima copia adparatur, quibus asperrima superari, altissima attingi, maximeque recondita detegi possunt.

Haec omnia qui consideret, hujusque aevi ampliorem et perfectiorem cognitionem, imprimis in disciplinis mathematicis, cum Veterum notitiâ comparet, causam ipsam, quâ longe adeo maximeque illis antecellimus, unice fortasse quaerendam existimabit, in idearum notionumve magis exactâ ratione, praesertim autem in earundem largiori copiâ, quandoquidem, ob ipsarum defectum et paupertatem ac inopiam, humilis tantopere pristinus fuit disciplinarum status, plurimaque deerant, quibus erigeretur aut ornaretur. Incrediliter autem etsi adaucta cogitandi cognoscendique materies, eadem undique etsi adlata et ubique jam quodammodo comparata offeratur, attamen cogitandi forma ratioque non mutatae sunt. Etenim nec percipit aliter animi mens, nec aliter cognoscit judicatque, et ab errore nondum tuta est. Cogitandi principia, ut naturae leges, ab omni inde tempore eadem fuerunt, nec perfectiora existunt; haec haud melius sequimur, nec cognoscendi sciendique praeceptis melius pleniusque utimur, sed contra in hoc ipso, nisi peccare interdum magis quam Veteres, at certe minus quam illi, minusque quam decet, ad illud ipsum attendere videmur.

Etsi igitur tantam operam et industriam, tantos conatus, tot tantosque eventus mirari debemus, tamen in multis multorum pervestigationibus aliquid minus bene factum, non satis observatum, nisi potius neglectum esse videtur. Subit namque cogitatio, de magno illo rerum thesauro, quo quidem largiter sumus locupletati, recte prudenterque utendo; et quaestio oritur, num ipsa pervestigandi inveniendique, aut pertractandi et amplificandi ratio sit justa firmaque et stabilis, neque diversa ab illâ methodo certâ, quâ utendum, quaeque, in vero indagando, perpetuo adhibenda est? Nullane igitur vitia lateant, partesvè nullae infirmae debilesque, nisi aegrae, celentur sub pulchrâ illâ speciosissimâque, quam spectavimus, disciplinarum mathematicarum formâ? Igitur num veram viam sequantur recteque procedant, qui cognitionem emendare, perficere et amplificare student, id est, si ad rationis normam examinent, pertractent et efficiant, quid pervestigare, componere, exacuere, et, quousque potest, absolvere sibi proposuerint? Tum vero multos, vel acutissimos quidem, progredientes videmus, pluraque pervestigantes, et nova invenientes, at veram viam haud raro relinquentes, cum ad ipsam cognoscendi rationem,

quae sola dux esse et passus regere potest, attendere paene negligant. Humani ingenii praestantiam admirantur et laudibus efferunt, quidque mentis facultatibus magnum et praeclarum praestatur aut efficitur, quantumque rerum intelligentiâ magis magisque valemus in disciplinarum materie melius pertractandâ, et in cognitionis ambitu dilatando, palam et abunde praedicant. Sed quaenam sint illae facultates et vires, — quomodo agant, quid efficiant, — quid sit recte cognoscere, et absolute cognoscere, — quid illud, quod systematicâ et mathematicâ ratione cognoscere dicatur, — quid in vero indagando sit observandum, cavendum et vitandum, — juxta quaenam porro praecepta, stricte sequenda, ad cognitionem solidiorem perfectiorem et ampliorem perveniatur, — caeteraque ejusmodi, — nec animadvertere, nec cogitare, minimeque quaerere, aut vix curare et plane praetervidere videntur. Quae si ita essent, tantum quidem abesse posset, ut disciplinarum, imprimis mathematicarum, rationem optimam maximeque perfectam et absolutam, ipsumque earundem ambitum amplissimum admiraremur, ut potius quamplures partes accuratius pertractatas et conformatas, aptius dispositas arctiusque connexas, itemque magis amplificatas, optaremus et desideraremus. Vel etiam, si festinanter adeo et temere, nec omni consilio et cautione, et absque justo moderamine seu gubernaculo sit progrediendum, ista quidem ratio proficere parum, nisi plus nocere quam prodesse, posset. Tum vero, ut huic vitio mederetur, malumque illud vel labes ac macula extraheretur, multa essent retractanda, reficienda, restauranda, omnisque opera et industria in hoc ipso gravissimo negotio perficiendo essent collocandae, et ipsa progressio aliquantulum impedienda, aut paullisper retinenda, nisi forte quodammodo interdicenda.

Mihi, haec reputanti saepiusque animo et cogitatione volventi, haud temere nec inconsiderate existimare videbar, si *justam veramque pertractandi et investigandi rationem systematicam, in disciplinarum mathematicarum perficiendarum et amplificandarum studio, nimis esse neglectam* judicarem. Idem autem si hîc pronuntiem, nisi probavero aut ostendero, at certe decet ut declarem et quodammodo explicem, quae tandem illa sint, quibus in illam opinionem adducar.

Quapropter, cum ex Majorum instituto, hâc ipsâ solennitate, verba

faciundi necessitas quaedam mihi imposita esset, hasce partes implere me posse sperabam, si illud ipsum, quod enunciavi, mihi dicendi sumerem argumentum, deque hoc fusius quaedam exponerem meamque qualemcunque sententiam aperirem. At pace vestrâ, A. A. H. H! vestrâque fretus indulgentiâ et audiendi facilitate. Etenim, si facunde et ornate immo plus quam mediocriter dicere aeque postularetur, profecto hunc suggestum conscendendi animus plane mihi defuisset.

Quodsi de hujus aevi plerorumque Mathematicorum studiis et pervestigationibus ita existimem, ut ad normam illam, quam ratio nostra postulat, quaeque ad evidentem certamque et absolutam rerum causarumque cognitionem ducit, minus attendere videantur, attamen hoc minime ita intellectum velim, quasi vero summum illud adtingere non optarent, aut prorsus sibi non proponerent. Ipsos autem veram illam Methodum, ad rationis principia cogitandive et cognoscendi leges exactam, non recte sequi, minusque quam oportet adhibere et plerumque negligere, opinari licet. Saepius igitur desideratur certus ille justusque et constans pertractandi et investigandi modus optimus ordoque rectissimus, systematicum quem vocant, sed naturalis ille et necessarius, contemplandi indagandique methodus logica existens, quâ quidem ad disciplinarum partium, omniumque eorum quae partibus insunt, veram indolem conditionemque, numerum porro, collocationem, cognationem propriamque continuationem et vinculum, denique ad similitudinis et connexionis perceptionem assidue ita attendatur, ut semper eam ducem habeamus eique obediamus, cum vestigia regere valeat, et singulas et omnes monstret vias, quibus ea, quae detegi possint et explorari, certo inveniantur cognoscantur penitusque perspiciantur.

At sunt fortasse qui dicant, tantam quidem esse ingenii humani imbecillitatem et infirmitatem, ut ab omni errore tutum esse nequeat; — eandem esse, quae semper fuit, mentis animique ad errores propensionem; — eadem namque intelligentiae impedimenta, eosdem quippe errorum fontes. Ergo minorem non esse cognoscendi recteque investigandi negligentiam, quâ a rationis legibus praeceptisque observandis perpetuo avoca-

mur et aberramus, ingenii angustia si eadem est eademque si judicii praecipitantia. Quapropter minime mirandum, mathematicarum haud minus ac reliquarum disciplinarum progressus esse posse retardatos, partiumque singularium investigationes minus acute esse pertractatas neque ea, qua par est ratione, absolutas, — imperfectam ideo et in hisce esse scientiam nostram semperque futuram.

Haec autem, etsi in genere ita sint, tamen propterea non desperandum, si sint remedia, fore ut quamplures partes aegrae sanentur aut redintegrentur, quasi vero, quae vitiosa sunt, acui non possent et aliquo modo corrigi! Et vere; etenim praeter omnes, quae esse possunt, imperfectioris cognitionis causas, si unam illam notandam velim, quam formalem vocant, cujusque fons, unde emanat, praesertim in studio investigandique modo et ordine systematico nimis neglecto situs est, profecto vitiis, exinde natis, mederi poterimus, neve in iis versemur cavere, validum dummodo praesidium apte et firmiter adhibeamus. Igitur non est quod negem, in hoc ipso negotio, ex intelligentiae impedimentis, aut e cognoscendi facultate infirmiori, non posse errari, sed velim ad dictam mentis cogitantis normam, in cognoscendâ itemque in pertractandâ et investigandâ disciplinarum mathematicarum materie, magis magisque attendamus, eamque numquam non sequi sit lex et praescriptum, cui assidue obedire omnibus viribus est enitendum, studio acriori saltem si plus et melius cognoscere adpetimus.

Et alii profecto erunt, existimari vix posse qui dicant, disciplinas mathematicas, prouti latius patuerunt et amplificatae sunt, non omni absolutione, neque ad normam perfectam esse pertractatas, cum tamen pertractandi ratio, mathematicam rationem quam vocant, omnium semper optima sit habita, meritoque accuratissima existat in veri indagatione et disquisitione. Insuper, quod perhibeo, vix admitti posse iidem dicunt, quasi nullus multorum praestantissimorum hujus aevi mathematicorum hanc rei indolem non perspexerit, formamque simul cum materie cognoscere studens, hanc veram faciem non viderit et conspexerit. Et tamen repeto et contendo, et probare posse opinor, praestantissimorum mathematicorum bene multos, ordinem illum normamque et rationem, quam laudant, unicamque omnium optimam habent, quamque dimittere se posse vix arbi-

trantur, saepius non recte aut omnino non secutos esse, vel tamen ejusdem omnem, quam oportuerit, rationem non habuisse. Praesidiis itaque, quibus muniti, certissime et tutissime procedere possent, aut subsidiis, quibus adjuti, omissa quaerere et recte explorare, ordine meliori omnia disponere, aut totum in justas partes tribuere, vel etiam vitiosa corrigere, obscura explanare, vacua complere, ambigua cernere, vera et falsa dijudicare possent, hisce dico adjumentis et adminiculis vix usi aut minus bene usi sunt, tanquam si tantulum negotium adtendere aut curare minimi foret momenti! Et quamvis illud concedendum beneque tenendum, *veri investigationem rem̃ esse magnae difficultatis, late in diversis disciplinis patentem, arduamque esse in quávis disciplinâ*, attamen ejusmodi sunt disciplinarum mathematicarum indoles et ratio, ut in iis, prae caeteris, cogitandi et cognoscendi legibus parendi easque uniformiter observandi planissimus et amplissimus detur locus.

Quam ob rem inter causas, quibus earundem disciplinarum quamplures partes minus perfectae existant nec latiores sint nec pleniores, illa praecipue notanda videtur, quae originem ducit ex eo, quod norma systematica minus recte adhibita saepiusque dimissa sit. Idque si verum est, eo magis quidem hujus aevi Mathematici ob hunc neglectum reprehendendi sunt, cum antiqui Geometrae sequi illam laudatam rationem vel maxime studuerint, tum vero etiam constanter et perpetuo eâdem utendum esse stricte praeceperint ac paene jusserint. Sed de hâc antiquâ viâ paullatim decessum est. Alii antiqua illa praecepta obsoleta, inelegantiora, et quasi superflua judicarunt; — alii, abusum, — at revera perversum usum, — unice spectantes, inepta eadem parumque proficere nec expedire censuerunt, notionumve et materiei copiâ luxuriantes, liberius agere menti concedendum esse putarunt, ne arctis ejusmodi vinculis, quibus ingenium studio illo systematico constrictum videtur, impediretur. Veram igitur normam ac rationem non servarunt, sequi eam destiterunt, ejusque obliti, cujus perpetuo memores esse debuissent, simul etiam certissimi moderaminis auxilio uti fere in desuetudinem abiit.

Temere autem nisi injuste agere mihi viderer, si omnes, de disciplinis mathematicis optime meritos, pariter ejusdem negligentiae accusarem, quam in multis tantopere reprehendendam censeo. Fuere namque ingenio

acutissimi nominisque famâ celeberrimi viri, qui, quamvis suam de justâ viâ systematicâ, stricte constanterque sequendâ, sententiam verbis expressis haud declararunt, attamen quae elaborarant, invenerant meliusve conformarant, ita quidem pertractarunt et explicarunt, ut neminem fugere potuerit, eos simul etiam justam optimamque pertractandi et investigandi normam systematicam velle docere in animo habuisse. Et multum quidem et plurimum hâc in re praestiterunt; at vero id nimis operam dedisse mihi videntur, ut exemplis praesertim, nisi unice ac de industriâ, et exemplis potius quam praeceptis, docerent, si quidem de justis praeceptis tacuerint, ideoque dare haec praecepta ac tradere, quâ oportuerit ratione, id est enunciare eadem, explicare porro et demonstrare, denique exemplis apte et varie illustrare, eorumque usum docere, plane omiserint.

Alii contra recentiores Mathematici fuere, qui ad hunc defectum, seu ad hoc vitium, attendisse videntur, illudque sublatum iri, ni fallor, opinati sunt, si justam traderent methodum, e dialectices principiis et contemplationibus haustam, deque hujus ipsius partibus fuse et plenissime praeciperent. Praecepta autem tractarunt absque exemplis, nisi ista velitis, quibus, ad sensum explicandum, adque rei rationem declarandam, in scholis utimur. Sed tota argumenta, sed integras partes, juxta praecepta tradita pertractare debuissent, ita ut normae systematicae usus recte cognosceretur, quantique et quam uberrimi fructus ex hoc ipso percipi possunt, penitus intelligeretur ac perspiceretur. Quod autem emendare et perficere studebant, eo quidem minus bene ex laudatissimo consilio et proposito cecidisse videtur, quandoquidem meditata et commentata, psychologicis contemplationibus commixta, in formam doctrinae redegerant, et huic ipsae, methodologiam complectenti, splendidum *Matheseos Philosophiae* nomen dederant, quod tamen nomen multos offendit, aliique, paene deterriti, ita quidem censuerunt, ut argumenti ratio leviter tantummodo foret notanda, vel etiam ut non cognoscere, quam in rei obscurae et, sicut videbatur, a Matheseos studio alienae meditatione, aliquantum temporis consumere, praestaret.

Verum enim vero ne, quod in genere huc usque spectavi, particulariter tantum valere videatur, neve, quam reprehendi negligentiam, tantummodo paucorum praecipiti studio ac incuriae tribuendam esse existimetur, de quibusdam praecipuis praeceptis nimis neglectis, aut de nonnullis locis insignioribus, permulti quos saepius non observarunt aut interdum praeterierunt, breviter dicam aut commemorem oportet. Aut potius, hanc mihi detis veniam, A. A. H. H! ut eorum quaedam breviter tangam, deque hisce pauca fusius quodammodo explicem. Jure namque ac merito quaeri posset, quaenam proprie sint illa rationis principia, quae sequi nimis neglexerint multi Mathematici, aut quam quidem normam systematicam, in disciplinarum mathematicarum argumentis considerandis inque materie tractandâ, saepius dimiserint ac reliquerint, ita ut, si ejusdem perpetuo et diligenter rationem habuissent, has ipsas disciplinas melius constitutas fuisse multoque latius patefactas verisimile sit.

Igitur, quandoquidem a principiis sit ordiendum, haec imprimis firma sint stabiliaque oportet. Notiones rerum itaque sint accuratae, verae ac necessariae earundem notae. Deinde omnium, quae, per notas, similitudinem aliquam habent et cognationem, exacta fiat distributio, ut acute discernatur quae paria sunt quaeque subjecta, aut quibus subjecta et quomodo disponenda. Denique, quae e principiis emanant et efflorescunt, tum etiam quae, ex similitudinis ratione congruenter elici possunt, recte et certo dijudicentur, et singula rite digerantur. Praesertim in his omnibus ad praecepta de veri notis universalibus cognoscendis et distinguendis est attendendum, magnâque curâ et diligentiâ omnis hic locus est considerandus et perpendendus, siquidem totius disciplinae non modo cardo exsistit, verum etiam constituendi magnam saepe habet difficultatem. Quapropter minime mirandum, hanc ipsam difficultatem multorum errorum fuisse et esse posse causam et fontem; sed plures, iique graviores, ex rei incuriâ praeceptorumque neglectu prodierunt.

Etenim, in notionibus constituendis vel definiendis saepissime peccatum esse et erratum, animadvertere possumus, quod ad notarum veritatem et numerum, cum norma illa, — quae definiendi legibus continetur, et in his ipsis clare agnoscitur, — aut minus accurate, aut vix, ac ne vix quidem, adhiberetur, saltem non assidue, utpote praeceptum, constanter

sequendum, consideraretur. Notarum veritati leviter saepius assensum, deque justâ disjunctione interdum paene non cogitatum videtur. Hinc illud vitium frequentissimum, quo, essetne aliqua nota vera aut esse posset, non prius ac non semper inquireretur aut necessario probaretur, quam ad definiendum procederetur. Hinc alterum illud, quo, existeretne notarum absolutio, non satis exploraretur, immo interdum non quaereretur. Ita quidem haud raro necessaria cum fortuitis commixta reperimus, vel etiam fortuita admissa, necessaria exclusa; quod huc propemodum redit, quo falsa pro veris sunt habita.

Et illi errores etiam sunt notandi, in quibus quamplures versatos esse animadvertimus, — alter nimirum, quo definitorum conditiones pro ipsis notis adsumserunt, ideoque illas ab his non distinxerunt, — alter, quo, in definiendis notionibus rerum consimilium aut congruentium, quaeque eidem generi sunt subjectae aut subjici possunt, ad notarum similitudinem aut analogiam prorsus non adtenderunt. Primum vitium est maximum. Re namque definitâ, aliam esse eandem, neque ab hâc differre judicamus, si easdem omnino esse notas necessarias reperimus. Hoc idem autem plerumque est demonstrandum. Si demonstratur est consequentia. At nulla consequentia sine principio, sine eo, quod vocant conditionem. Ergo causam habet pro effectu, qui conditiones in notarum loco ponit, quo quidem nil aptius ad res, prorsus diversas, confundendas. Alterum vitium tam magni momenti non est, attamen defecti nomine notandum opinor. Modus etenim ordoque uniformes sint oportet, quibus, in disciplinae parte magis universali minusve simplici, rerum argumentorumve definitiones prorsus congruant atque concordent cum illis, quibus rerum, in parte speciali aut simpliciori consimilium, notiones declarantur, ita ut hae ipsae prorsus et evidenter illis sint subjectae, uti formae generibus. Qui aliter faciunt, sibi non constant, et disciplinarum melius pertractandarum et amplificandarum negotio male pessimeque consulunt, tum vero etiam studii facilitati et progressui systematico officiunt vel maxime, impediuntque quominus disciplinarum ratio ad veram normam magis magisque accedat. Ita namque paria disjungunt, aut disjuncta retinent quae conjungere oportuerat, quasi vero justum rerum nexum cognoscere aut commonstrare vitant, et ceu recedere volunt aliosque procul remotos tenere

ab illâ optatâ unitatis cognitione, quae a verâ perfectâque cognitione minus minusque distat, quamque ut mente complectamur et habeamus omni ope niti debemus.

Quodsi exemplis comprobare, quae significavi, postularetur, multa quidem in promptu forent, sive adtendimus ad rationem, quâ praecipuae disciplinarum mathematicarum partes pertractatae sunt, sive ad earundem progressuum historiam confugimus. Quae cum consideramus, procul dubio existimare possumus, dictam hujus loci minus exactam aut pravam constitutionem partim quidem non nocuisse, majorem partem autem gravissimorum errorum fontem exstitisse; — ex omnibus item evidentissime patere, normâ systematicâ assidue ac uniformiter utendi negligentiam primariam omnium vitiorum errorumque causam esse habendam. Et mirari profecto debemus, quod illa vitia, de quibus primum monui, tam facile irrepserint, tamque diu quasi invisa et occulta manserint, cum tamen abdite non latuerint. De aliis magis reconditis, et subtiliori ingenii acumine paene cernendis, pariter censeri non potest. Ad haec viri docti, in doctrinae mathematicae studio celeberrimi, animum interdum attenderunt; — de his igitur dubitatum est, — multaque diutius in controversiam adducta sunt, hoc quidem saepius optatissimo eventu, ut, re ipsâ exacte perpensâ, cum verum prosilierit, protinus et aliae cognatae disciplinarum partes emendarentur et clariore luce circumdarentur, quin etiam ex eo latius patefactae et insigniter dilatatae sint. Ergo ex errato verum prodiit, simulque recta investigandi via apparuit. Vel etiam, quoties sic ad verum perveniebatur, toties de justiori pertractandi et pervestigandi ratione, deque praeceptis perpetuo tenendis et observandis, quasi monebatur. Optima attamen Magistra frustra saepenumero docuit.

Ad argumenti partem, quam fusius explicavi, illud etiam pertinet, quod spectat ad principia, id est ad fundamenta doctrinarum, quae disciplinarum mathematicarum partes constituunt, discernenda eligenda et stabilienda. Est haec res summi momenti, at ardua et haud raro difficultatum plena, in quâ bene tractandâ et recte constituendâ multum operae et studii consumserunt doctissimi quique et perspicacitate celeberrimi, eademque vel sagacissimis saepius exstitit palaestra, in quâ ingenii vires exercerent et periclitarentur. Quapropter neque illud est mirandum, multa,

in hâc parte difficillimâ, non modo nondum esse composita aut adaequata, verum etiam multa ambigua incertaque remanere, pluraque, de quibus dissentitur, in controversiâ versari, quae iterum iterumque in certamen adducuntur. Sed testis sit Historia, quid quantumque, hujusmodi nobili certamine, effici possit atque proferri, ita ut permulti inde, nisi plerique illi exoriantur humani ingenii progressus insigniores, in disciplinarum verâ indole ratione et amplitudine perfectius pleniusque cognoscendis, qui, quovis aevo, sunt fontes, prae reliquis conspicui, e quibus lumen quaquaversus splendidissime vergit et longissime emittitur. Et quamvis hâc eâdem in re haud absque errore investigatum, plusque semel de rationis viâ aliquantulum digressum deque normâ deflexum sit, tantum attamen abest ut causam unice in methodi systematicae adhibendae neglectu ponerem, ut potius, quae facta sunt et praestita, eadem comprobanda maximique pretii aestimanda esse contendere deberem.

Est autem aliud quid, ad principia vel ad horum usum respiciens, quod improbandum nisi vituperandum censeo, utpote prorsus ex normae systematicae neglectu originem trahens. Plura nimirum, quam oportuerit, principia, in disciplinarum mathematicarum partium pertractatione et expositione, saepenumero adsumta esse reperimus. Consequentias igitur inter principia positas, aut illas satis acute ab his non esse sejunctas, — fundamenta dicta esse et adhibita, quae ipsa fundamento indigebant, — principiorumque, si plura essent, aptum ordinem non observatum nec servatum esse, immo nonnumquam conturbatum, — de fundamentis denique verbis dilucidis non locutum neque expressum esse aut definitum, quod indicari oportuerat et necessario enunciari. Ne quis autem dicat, vix suspicari posse de doctissimis eruditissimisque viris, quod in istiusmodi vitia incucurrerint, cum haec ita se habere videantur, quae facile vitentur. Etenim etsi alia appareant, alia tam occulta non sint, tamen et multa alia sunt, quae nos offendunt, de quibus non, nisi diligentiori inspectione et consideratione, judicatur recteque discernitur. Insuper, quae irrepserint, aut quibus lapsum est, magnam quamvis partem facile quidem vitari potuissent aut corrigi, at difficilius absque illa normâ systematicâ, id est absque certo illo ordine modoque, quem sequimur si, in pertractando et investigando, ejus numquam immemores simus, ut ad cogitandi leges

8*

cognoscendique praecepta caute et circumspecte attendamus. Quodsi eâ semper duce et adjutrice progressi essent viri docti, sine dubio etiam de principiorum indole ac ratione rectius judicassent. Sic non esse diversa ac disjuncta, quae talia habebantur, — sic multa ad pauciora esse colligenda et componenda, — quin etiam saepius e pluribus, falsò distractis et separatis, unum tantummodo esse certum ac necessarium, aut latissimum omniumque firmissimum fundamentum, apparuisset. Hâc ipsâ namque paucitate ac brevitate, ubi fiere potest, constitutâ, magnopere disciplinarum ratio emendatur, percipiendi et totum universumque conspiciendi facilitas insigniter augetur, investigandique via multo latius aperitur ac recluditur. Quapropter dictam illam normam, veluti disciplinam praescriptam, constanter sequi inter officia necessaria referatur, eâdemque igitur, sicut lege aut moderamine, adstricti simus in investigandis aeque ac in pertractandis et tradendis disciplinarum mathematicarum argumentis. Et ab eâ si saepius disceditur, quis est qui non intelligat concedatque, veram rerum indolem haud cognosci, aut cognoscendi rationem maxime impediri posse, justumque progressum etiam atque etiam retardari.

Locus de divisione et de partitione cum illo de definitione ac de principiorum constitutione tam arcte cohaeret, ut sejungi ab hoc vix possit. Ille namque hujus adminiculum necessarium est, et hunc prorsus defendit. Quam ob rem in illo minus erratum fuisse, aut veram viam sequi rarius fuisse neglectum, cum id ipsum in hoc saepe incautius locum habuerit, maximopere foret mirandum. Ex justâ namque notionum divisione argumentorumque in numeros partitione, infirmae cognoscendi facultati illa firmissima adjumenta adferri validissimaque praesidia suppeditari debent, quibus cogitata et contemplata apte disponuntur exacteque digeruntur, quibusve eorum nexus perspicitur partesque obscurae collustrantur, aut vitiosa corriguntur et vacua complentur, — denique, quibus, ex omnium verâ cognitione affinitate et absolutione melius intellectâ penitiusque perspectâ, praecipuae partes ita inter sese connectuntur, ut inde et vera unitas, exoptataque plenitudo et universitas, una cum maximâ totius simplicitate, coöriantur. Primum igitur, juxta dividendi et partiendi praecepta, earum rerum, quae disciplinae parte quâdam continentur, exactam et distributam expositionem accipere studeamus oportet, quâ ejusdem partis

argumenta aperiamus. Deinde ad paucitatem et absolutionem constituendam imprimis attendamus. Et in hisce omnibus magna et insignis est rationis systematicae vis et efficacia.

Attamen non negandum, hoc ipsum perquam difficile esse posse, praesertim si agitur de argumentis argumentorumque partibus, paene inchoatis, aut leviter tantummodo contactis et pertractatis, eoque magis de novis aut nondum contemplatis. Haud raro namque rerum notae latent; et formas ex individuis et ordines et genera e formis componere, aut vicissim has ex illis cognoscere acuteque distinguere, — alia, quae desunt, adjungere, — nondumque reperta invenire, — aut ordinem perversum et turbatum animadvertere aptiusque disponendo corrigere, — caeteraque hujusmodi, arduum saepenumero est, nec absque multo labore et tempore comsumto, meditationibusque novatis ac iteratis, aut non sine conjunctis multorum conaminibus, adauctâ interim rerum cognitione, tandem obtinetur. Sed hanc eandem nec aliam esse viam, in quâvis disciplinâ emendandâ perficiendâ et amplificandâ, quis ignorat? Quapropter eo magis persuasum habeamus oportet, ne umquam ad cognoscendi praecepta attendere cessemus, assidueque illâ, quam laudare velim, normâ systematicâ nosmet ipsos adstringamus. Etenim hâc ipsâ exacte constanterque, non ab uno, sed, omnium consensu, a quovis docto adhibitâ, de doctrinarum magis perfectâ ratione et amplificatione multo melius erit sperandum. Et hâc in re si mathematici magis et semper vigilassent, profecto suis disciplinis prudentius consuluissent, nec adeo tractandi justae methodo studioque rectissimo offecissent. Hoc idem exemplis probare perfacile foret. Quae si, ut alia praeteream, e Geometriae argumentorum pertractatione et investigatione, ex Analyseos, sublimioris quam vocant, partium expositione et explicatione, aut e Mechanices doctrinae praecipuis contemplationibus depromerem aut mutuarer, passim et evidenter apparere posset, ipsas emendandi et expoliendi difficultates, tum vero eas, quae in digerendo et conformando, in aperiundo et exaedificando obviae sunt, vel absque ampliori et perfectiori cognitione, tantas numquam fuisse, si de dividendi et partiendi praeceptis accuratius et magis de industriâ observandis assidue cogitatum fuisset. Sed etiam ejusmodi negligentia vehementer nos offendit in nonnullorum mathematicorum libris, ad docendum conscriptis. Justae

namque divisionis partitionisque curam vix ullam interdum egerunt, ita ut separanda aut male aut ne sejunxerint quidem, dissolvenda aut concluserint aut non explicaverint, distrahenda congesserint, individua aut non segreganda dispertiverint et disjunxerint, diffusa et dissipata ad genera non coëgerint, coërcenda aut ad paucissima, nisi ad unum, colligenda disposuerint, aut ultra justos terminos digesserint, itemque loca vacua, haud difficile reperiunda, non commonstraverint nec compleverint, denique nondum plena tanquam clausa et absoluta considerarint. Quod quantum disciplinarum rectissimo studio nocet, ideoque obstat quominus perficiantur et amplificentur, quis est qui dubitet? Sed hoc ipsum eo magis maximeque est dolendum, quandoquidem hujusmodi vitia, systematicae pertractandi et tradendi rationi neglectae potius, quam rerum cognitioni minus adaequatae, tribuenda esse videntur.

Huc usque eorum quaedam consideravi, in quibus offenderunt et erraverunt Mathematici, neglectâ systematicâ pertractandi et investigandi ratione. Sed alia sunt hujus methodi praecepta, ad quae recte eodemque semper modo et assidue attendere nimis neglexerunt, aut quae spectare plurimum non cogitarunt. Et hîc quidem praesertim Inductionem et Analogiam cogitetis velim A. A. H. H! e quarum justo et systematico usu, quot quantaque praeclara, et in disciplinis amplificandis utilissima, prosilire possunt ac hauriri, mecum, quaeso, paullisper reputetis, aut vos in hujus gravissimae rei memoriam revocem concedere velitis. Jamque magna est Inductionis et Analogiae vis in ipsâ, de quâ locutus sum, divisione et partitione constituendâ, sed in disciplinarum partibus perficiendis et absolvendis fontes praebent uberrimos, in spatia, latissime patentia, fructuosissimos redundantes, e quibus tamen caute et omni circumspectione est hauriendum. Temere namque si inductione et analogiâ utimur, — etiamsi non absit cognitum et probabile fundamentum, — magnus metus est ne speciem pro vero adsumamus, itaque ab opinione descendamus ad conjecturas infirmas, et in harum labyrinthis oberremus. At vero si omni, quâ oportet, cautione adhibentur, — si de veri falsique notis, de simili,

de affini deque disparato, — de apparente de probabili deque necessario, — de conjungendi ac de connectendi modis, qui esse aut existere possunt, — de hypothesium justis legibus, — de reliquis, si quae sunt, — recte acuteque judicetur, ex ipsis habemus ea, quibus vires augentur validaque subsidia aut adjumenta suppeditantur ad verum inveniendum, ad novas res novasque partes, ex similitudine et proportione et affinitate, — id est e specie comparabili aut ex conferendâ atque adsimilandâ indole vel materie, — detegendas, — ad intervalla complenda, — ad conjungenda, quae disparia videbantur, — ad recte absolvenda, quae plena nondum erant nec tota, sive ad fastigia usque nondum exaedificata.

Et quamvis Inductionis et Analogiae usus praesertim ad argumentandi rationem probabilem pertinere videatur, tamen in necessariâ argumentatione etiam valet. Sed imprimis notanda sunt, quot quantaque, ex Analogiae usu cauto ac prudenti, in disciplinas mathematicas redundare possunt. Inservit namque egregie, interdum unice, cum ad res causasque recludendas, tum ad incognita et quaesita invenienda, tum ad formas ex individuis componendas generaque e formis, aut potius ad partes singulares, quae a se invicem distare dissimilesque et absque vinculo exsistere videbantur, colligendas, et unâ eâdemque latiori contemplatione comprehendendas, itaque, quod maximi est momenti, ad universalia e particularibus constituenda e conjectatâ vereque repertâ similitudine; — porro etiam ad novas prorsus notiones, alioquin incognitas et reconditas nec suspicatas, quasi e plenissimis fontibus hauriendas; — denique ad res illasque partes, quae adhuc abesse totoque deesse videbantur, sponte quasi vel facile suppeditandas. Et ex hoc ipso, quod postremo loco dixi, animadvertere liceat, per analogiam, ubi adhiberi potest, saepissime offerri ac praeberi invenienda, — docere eam igitur, et quasi cogere, ut inveniamus, aut cognitorum modum rationemque perficiamus, aut inchoata omnibus numeris compleamus et absolvamus, itaque ut e partibus dispersis et distractis, discordantes quae apparebant, totum conficiamus, concinne pulchreque modulatum.

An igitur Mathematici ad Inductionis et Analogiae usum, — perfectae nimirum si sint, dumque incertum non sit quatenus valere possunt ac admitti, — an igitur ad harum usum insignem non attenderunt, illumve

repudiarunt, aut omnino neglexerunt, cum tamen omnes per inductionem atque ex analogiâ saepissime judicemus non modo, at potius cum neminem quidem doctum latere possit, quanta sit earum in vero indagando utilitas? Ne hoc quidem contendo, nec unquam contendere possem, A. A. H. H! Sed usum systematicum prorsus propemodum neglectum esse reprehendo. Etenim non interdum hoc investigandi auxilio est utendum, nec passim, nec ullo praecepto cogente, ubi sponte offertur, sed haud interrupte, sed assidue ad illud attendamus oportet, tanquam ad disciplinae praescriptae partem necessariam, quam observare, legis instar cuique obedire debemus. Tum vero, per ejusmodi methodi usum haud mutatum et continuatum, illam demum, in disciplinarum partibus, rationis conformationisque unitatem agnoscere poterimus, quam saepius jam laudavi, et quâ omnis nostra cognitio propius proximeque ad veram scientiam adpropinquat acceditque. Idque, quod ad ea, quae per analogiam prodire et inveniri possunt, haud difficile foret exemplis probare, e celeberrimorum mathematicorum investigationibus praeclarissimis. Iis profecto luculenter appareret, quamplures disciplinae mathematicae partes, exiguas primum et exiles, mox, ex justâ similitudinis et affinitatis consideratione, insigniter esse accretas et amplificatas, subitoque fere et numero et materie, ambituque et absolutione, reclusas esse et latissime patefactas, unde universales illae contemplandi rationes originem duxerunt, maxima quibus disciplinae ipsae cepere nova incrementa, et quae celerioris motûs progressionisque causae exstiterunt celeberrimae, prae omnibus aliis imprimis notandae.

Sufficiant, quae dicta sunt, ut persuasum habeamus, viam vagam tandem esse relinquendam, unicamque veram et certam, systematicâ prorsus ratione, ingrediendam esse et sequendam. Sed quaeri potest de causis, cur Mathematicorum celebrium permulti hanc veram et antiquam naturalemque rationem magnam partem omiserint, aut ejusdem praecepta assidue observare minus curarint? Etenim nonnullas etsi jam supra indicavi negligentiae causas, tamen de aliis quibusdam monendum restat, una autem inter quas praecipua mihi videtur.

Et primum quidem illud non praetervideamus, principum in disciplinarum studio et cultu virorum auctoritate fretos, in eorundem quoque erroribus nos versari et perseverare. Sed cur tandem ipsi illi viri principes tam negligentes fuerunt, tantoque officio cessarunt? Alios, de rationis systematicae stricte assidueque adhibendae utilitate persuasos, et usum laudare ac docere diligentissime persequentes, ipsas negligentiae causas percepisse supra jam monui, cum aut exempla praebuerint absque praeceptis, aut praeceperint, nec tamen praeceptorum usum monstrarint aut declararint. Sed alii fuere, qui omni curâ laudatam rationem sequi et adhibere studebant, eâdem autem omnino abusi sunt, cum ultra justos terminos progrederentur. Ex ejusmodi nimiâ curâ multos errores, saltem haud raro obscuriora multa et confusa prodiisse, facile intelligitur. Eruditiores igitur nonnulli et sagaciores, tenebris potius circumvelari opinantes quam luce clariori illustrari, quae, normâ systematicâ adjutrice, tradebantur aut tractabantur, simulque libero ingeniorum motu et citius et certius ad veritatem se pervenire reperientes, hoc ipsum quam vinculis istis cohiberi atque constringi maluerunt, ideoque normam praescriptam deserendam putarunt.

Porro praecipuam causam agnoscere mihi videor in ipsarum, quas a doctissimis et in disciplinâ mathematicâ peritissimis habemus, universalium investigandi et contemplandi rationum vel methodorum nimio usu. Hic ipse usus, magnam partem etsi insignioris progressionis causa exstiterit, maximeque propterea laudandus et commendandus, tamen si nimis illi indulgetur, metus est, ne justam normam adhibere desuescamus aut negligamus, praetereundo nimirum minus universalia, inque singulis considerandis non satis diu ac paene non morando. Re quidem verâ universalium cognitio maxime et praeprimis est expetenda et adsequenda, at vero particularium et singularium pervestigatio studiumque minime negligendum. Pertinet namque horum notitia ad cognitionem absolvendam, ad illam universaliorem perficiendam, immo haud raro ad eam constituendam et stabiliendam. Moderanda tamen etiam, in hoc ipso negotio, nimia industria, ne plus quam par est imitando consectemur veteres Mathematicos, in individuorum indolem potissimum inquirentes. Effingamus et sumamus potius quae Cartesio, novum quondam lumen admoventi,

debemus, nec minus Leibnitzio, in omni fere doctrinae genere superiori et praecellenti, itemque sagacissimo Hugenio nostro, summoque Newtoni, aut unico Eulero illo, aliisque multis viris celeberrimis, qui quidem et in eo magni erant, quod non modo inveniendi vias multifariam latiores et loca patentiora monstrabant, universalesque contemplandi et pervestigandi modos detegebant, et ex altiori statione speculari vel conspicere docebant, verum etiam pristinam veteremque semitam calcare et ire non spernebant, et nequaquam deserere eam jubebant.

Praesertim autem, ne, quod prius enunciavi, quodammodo declarare omittam, normam systematicam non assidue tum vero negligenter aut male adhibitam et denique paene relictam esse censeo, propter usum frequentissimum illius investigandi et tradendi aut exponendi rationis, Analyseos nomine conspicuae, et ab illâ Methodo, quam in Dialecticâ analyticam vocant, omnino distinguendae. Praebet illa ratio optima inveniendi subsidia, indagandi praesidia validissima, et creandi eximia adjumenta, quibus quamplurium notionum judiciorumque nexus et vinculum brevi compendio aptissime repraesentatur, ita ut eorum indoles ac ratio accuratissime percipiantur, aliaque multa et nova, e perceptis allata et adfluxa, absque magnâ animi contentione, deducantur et inveniantur. Et quamvis in hoc cursu difficillima quaeque obvia esse possunt, maximeque progressum impedire, eademque ut dimoveantur quamvis subtili interdum arte opus sit magnâque solertiâ, tamen et saepius viam stratam ingredimur. Sed percipiendi illa celeritas, conspiciendi et perspiciendi facilitas, investigandique commoditas, sed eadem notionum judiciorumque copia largissima, abunde affluens et praeter modum redundans, quâ obruimur et luxuriamur, causae existunt aut esse possunt, cur in rerum aequâ contemplatione et revocatâ meditatione non satis diu moremur, at temere potius pergere festinemus. Ita autem cum inventa et detecta seorsim spectare et considerare, eademque magis aperire, expolire et absolvere abstinemus, aut conferre eadem inter sese, connectere apteque disponere et complere non curamus, simul etiam de normâ systematicâ decedimus, assidue eam adhibere desuescimus, eâdemque recte uti tandem negligimus. Profecto, quae tali modo praetereuntur nec conspiciuntur, jacere adeo et inexplorata aut inelaborata manere non passi essent praeteriti aevi Mathematici, qui,

tam validis auxiliis non adjuti, nec tantis adminiculis subnixi, minori rerum abundantiâ diligentiores fortasse et circumspectiores erant, proptereaque meditando diu, remque saepius et crebre vertendo, longius interdum morari ac haerere propiusque intueri, et ad normam assidue magis exigere, consuetissimi.

Quam ob rem, hoc idem persequi non modo, verum normae systematicae bene et assidue adhibendae omnem operam dare studeant hujus aevi docti. Quod tamen ita intelligi nolim, quasi vincula et liberioris motûs impedimenta vellem, quibus ingeniorum cursus retardaretur. Et qui posset quidem, id vincire velle et cohibere, quod in disciplinarum studio libere omnino et quaquaversus et celerrime movere se posse tendit adpetitque? Sed viâ ac ratione magis fiat velim, sed justo moderamine uti magis adtendatur, sed facultatis illius inventricis cursus ac progressus juxta rationis principia ac praecepta de industriâ magis regatur, ipsaque inventa educta et patefacta aut confecta et elaborata, eâdem illa normâ, ad instar aurificis staterae adhibitâ, accuratius cautiusque examinentur, fiatque plus quam solet, fiatque assidue et constanter. *Ne igitur nimis duras leges imponere videar, verum ad id, quod consequi optamus, adipiscendum, profecto necessarias.* Etenim inter illa ipsa, quae praecellentissimorum ingeniorum summi viri, quos quodvis fert aevum, praestiterint et effecerint, si multa reperimus, quae per anfractum, tentando saepius, diuque et longe obeundo et quaerendo, invenerunt et absolverunt, quae autem citius indagassent, meliusque constituissent et aptius conformassent, si in normâ systematicâ assidue adhibendâ omnem curam collocassent, quanto magis hoc ipsum universe vel maxime commendandum est iis omnibus, quos omni ope niti decet, ut mediocris ingenii facultatibus quantum fieri possit valeant ac proficiant? Insuper, cum consideramus, disciplinarum varias partes quam late patent, ita ut singulas obire eas et peragrare perquam difficile sit, temporique etiam atque etiam esse parcendum, quaestio oritur, quibus tandem firmioribus subsidiis et adminiculis adjuvari et suffulciri possimus, ut certius progrediamur citiusque remotiora adtingamus, eâ quidem spe, ut in aetatis flore, viribus integerrimis cum vigemus, et ingenii acumine

cum plurimum valemus, disciplinarum studio et perfectioni et amplificationi maximam operam navare queamus? Et ejusmodi auxilium si petimus, quid quidem moderatrice ac duce certâ fidâque nobis optabilius? At talem ducem sola praebet animi mens suâ cogitandi et investigandi justâ ratione; quâ si bene prudenterque semper utimur, ejusdemque praecepta si tenemus stricteque semper et severe sequimur, nullis quidem vinculis constringimur, nec velut aliquo carcere includimur, ex quo egredi impedimur, sed verâ munitâque ducimur viâ, quâ, normâ certâ, omnia systematice examinare, et quasi ad disciplinae praecepta perpendere docemur et adsuefimus. Et hâc ipsâ duce uti ne optemus non modo, verum etiam ab eâ numquam decedamus; adsit perpetuo diligentissime curemus; — consulere eam assidue et interrogare numquam obliviscamur. Tum vero, si omnes conjunctim similiterque efficere et operam impendere student, nullo modo erit dubitandum, posse nos facere, quod debet oportetque, ad summum illud adipiscendum, videlicet ut cognitio nostra fiat et firmior et amplior et perfectior. Tantum etenim abest ut disciplinarum campum illum fertilem, quem felicissime coluere praeteritorum saeculorum Mathematici, et ex quo tanti fructus uberrimi redundarunt, exaratum et paene exhaustum opinaremur, ut fructus non modo novos ferre possit in longum aevum, sed potius ut nunc demum instructi simus et parati iis omnibus subsidiis adjumentisque, quae postulari possunt ad novos fontes detegendos et aperiundos, ad occulta abditaque indaganda et patefacienda, ad subtiliora animadvertenda, verbo, ad id agendum elaborandum et efficiendum, quo de sedulo nostro labore, de curis perpetuis, deque laudabili, si bene modereris, disciplinarum perficiendarum et amplificandarum studio, optima quaeque sperari possint vereque exspectari.

ACTA IN SENATU

ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE.

A.1852.

Die 10 Maji. Senatus luget obitum Viri Clarissimi M. J. MACQUELYN, in Fac. Med. Professoris emeriti.

Die 14 Junii. Senatus luget obitum Viri Clarissimi G. L. MAHNE, Professoris in Fac. Phil. theor. et Lit. hum. emeriti.

Die 12 Novembris. Senatus luget obitum Viri Clarissimi J. C. B. BERNARD, Medicinae Professoris quondam in Acad. Lugd.-Bat. ordinarii.

A. 1853.

Die 10 Januarii. Senatus luget obitum Viri Clarissimi plurimumque Venerandi J. F. VAN OORDT, J. G. FIL., in Fac. Theol. Professoris ordinarii.

Senatus designavit quatuor Professores, quorum nomina ad Regem deferantur, ut inde in proximum annum academicum eligat Rectorem Magnificum, Viros Clarissimos:

T. G. J. Juynboll,
F. G. Krieger,
S. Vissering,
J. H. Scholten.

Candidati, e quibus Actuarius creatur, designati sunt Viri Clarissimi

G. J. Verdam,
T. G. J. Juynboll,
J. de Wal,
A. E. Simon Thomas.

Die 2 Februarii. Lectae sunt literae Curatorum, quibus Senatui nunciant luctuosissimum obitum Viri Nobilissimi et Amplissimi H. J. Baronis van Doorn van Westkapelle.

Aliae recitantur literae Curatorum, adferentes Decretum regium d. 30 Decembris a. 1852, quo Vir Doctissimus et plurimum Venerandus Antonius Niermeyer, Theologiae Doctor et Ecclesiae reformatae Pastor, Professor creatur in Fac. Theol. Ordinarius, munus vero Professoris Extraordinarii, in eâdem Facultate, confertur in Virum Doctissimum Abrahamum Kuenen, Theologiae Doctorem et Interpretis Legati Warneriani Adjutorem.

Recitatur Regis decretum diei 26 m. Januarii a. 1853, quo Academiae Rector Magnificus in proximum annum creatur Vir Clarissimus Theodorus Guilielmus Joannes Juynboll.

Rectori futuro Assessores constituuntur Viri Clarissimi

H. Halbertsma, Just. Fil.,
H. Cock,
N. C. Kist,
F. Kaiser.

Senatus honoris causâ summos in Phil. theor. et Lit. hum. honores contulit in Viros Doctissimos Abrahamum Kuenen, Theologiae Doctorem et Interpretis Legati Warneriani Adjutorem, et Guilielmum Wright, e Civitate *St. Andrews* Scotum.

Die 8 Februarii. Rector ad Senatum refert, in conventu Curatorum cum Rectore et Assessoribus e Candidatis designatis Actuarium creatum esse V. Cl. G. J. Verdam.

Rector Magnificus cum Senatu ceterisque Professoribus in Auditorium majus descendit. Actuarius recitat pro concione Regis decretum de Rectore in annum sequentem creato, Assessores novo Rectori additos, et Senatûs academici Actuarium commemorat.

Rector, adscendâ cathedrâ, *quae, anno praeterlapso, Academiae prospera evenerunt tristiaque et lugenda acciderunt,* commemoravit. Deinde solennibus verbis deposito Magistratu, e cathedrâ descendit en in subsellia redit.

Novum Rectorem Magnificum Professores in Senaculum deduxerunt et salutaverunt.

SERIES LECTIONUM,

IN

ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

HABENDARUM, POST FERIAS AESTIVAS ANNI 1852.

FACULTAS DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

G. J. VERDAM Elementa Geometriae planae et Trigonometriam planam tradet, die Jovis, ... horâ X.
et die Veneris, ... IX et X.
Stereometriam et Trigonometriam sphaericam docebit, diebus Mercurii et Veneris, ... VIII.
Scholas Paedagogicas habebit, die Martis aut Jovis, horâ commodâ.
Lectiones de Calculo Integrali, itemque de Mechanicâ, continuabit, datâ opportunitate.

C. G. C. REINWARDT Civium academicorum studia, quantum aetas et vires sinent, juvare paratus est.

J. VAN DER HOEVEN Zoölogiam et Anatomen comparatam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, ... XI.
Entomologiam docebit, die Veneris, ... XI.
Mineralogiae et Geologiae Elementa exponet, diebus Lunae et Mercurii, ... II.
Historiam naturalem popularem vernaculo sermone docebit, diebus Martis et Jovis, ... I.

A. H. VAN DER BOON MESCH Chymiam corporum organicorum exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, ... IX.
Chymiam, quae anorganica vocatur, docebit iisdem diebus, XI.
Artem pharmaceuticam theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae et Mercurii, ... XII.

Oeconomiam ruralem tradet, diebus Martis et Jovis, . . . horâ XII.
Experimenta instituendi artem docebit, et Exercitia practica in Laboratorio moderabitur quotidie.
Cum studiosis provectioribus de Physiologiâ chymicâ colloquetur, die Veneris, horâ vespertinâ . . . . V—VIII.

F. KAISER Astronomiam theoreticam tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, ... IX.
Astronomiam practicam, iisdem diebus, ... X.
Astronomiam, quam popularem vocant, tradet, diebus Lunae et Jovis, horâ vespertinâ . . . . V.
Post ferias paschales autem horâ quadam matutinâ, auditoribus commodâ.
Theoriam motus corporum coelestium, et disquisitiones selectas de perturbationibus, quas motus corporum coelestium patiuntur, aptis horis commentabitur.
Arithmeticam universalem, sive Algebram, tradet, diebus Martis, Jovis et Veneris, ... II.
Singulos suos auditores, ad coelum, tubi optici ope, perlustrandum, aptis temporibus evocabit.
Artis observandi exercitiis quotidie praeërit.

G. H. DE VRIESE, Phytographiae fundamenta tradet autumnali tempore, singulis diebus, ... I.
Plantarum indigenarum et medicâ virtute praeditarum historiam illustrabit, verno et aestivo tempore, diebus iisdem, ... VII.
Physiologiam plantarum exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, ... I.
Selectas demonstrabit familias naturales, iisdem diebus, . . II.
Excursionibus botanicis praeërit, die Saturni, aptâ tempestate.
Historiam plantarum, medicâ virtute praeditarum, et pharmacognosin regni vegetabilis et animalis, duce Pharmacopoeâ Neerlandicâ, futuris pharmaceutis tradet, horis commodis.

P. L. Rijke, Prof. extraord., Physicam experimentalem docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, ... horâ XII.

De Physices capitibus selectis latius et fusius disseret, diebus Lunae et Martis, ... X.

Physicam Mathematicam tradet, diebus Lunae et Veneris, VIII.

FACULTAS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

M. Siegenbeek, propter aetatem septuagenariam rude donatus, quantum per vires licebit, studiosae juventuti prodesse conabitur.

J. Bake interpretabitur Livii lib. XXXIV et XXXV; item Ciceronis *Orat. Pro Murena*, et dijudicabit Virorum doctorum controversiam de *Catilinariis*, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... IX.

Ex *Antiquitatibus Atticis* selecta capita tractabit, die Lunae, I et II.

Scholas Paedagogicas habebit, die Mercurii, ... I et II.

J. M. Schrant Historiam Patriae enarrabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... II.

Praecipuas styli sive Eloquentiae regulas, a se editas, interpretabitur, probatis auctoribus, imprimis Hooftio, illustrandas, et exercitiis applicandas, Eloquentiae exterioris praeceptis atque exercitationibus adjectis, diebus Jovis et Veneris, ... II.

et die Saturni, ... X.

E Scriptoribus Neêrl. mediae aetatis selectos locos, a se editos, explicare perget, die Saturni, ... XI.

Taciti *Germaniam* interpretabitur, diebus Lunae et Martis, III.

Sacrae Eloquentiae historiam criticam tradet, diebus Mercurii et Jovis, ... III.

A. Rutgers Michae *Vaticinia* et *Psalmos* selectos interpretabitur, diebus Lunae et Martis, ... IX.

et die Mercurii, ... VIII.

Primum Regum Librum cursoriâ lectione tractare perget,
die Martis, ... horâ I.
et die Jovis, ... XII.
Antiquitates Israëlitarum explicabit, diebus Lunae, Martis
et Mercurii, ... XII.
Grammaticam Sanskritam docebit et Anthologiam Sanskritam, a Cl. Lasseno editam, explicare perget, diebus
Lunae et Jovis, ... I—II.

T. G. J. Juynboll Sermonis Hebraei elementa tradet, cum Grammaticâ explicandâ, tum analyticis exercitiis moderandis,
diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . VIII.
Literarum Arabicarum, Chaldaïcarum et Syriacarum initia docebit (duce Cl. Roorda, Winero, Uhlemanno),
diebus Jovis, Veneris et Saturni, ... VIII.
Cum provectioribus leget Al-Bayāno'l-Mogrib, ex ed. Cl.
Dozyi, die Martis, ... II.
Et Hamāsae Carmina cum Tibrīzīi Commentario, die Veneris, XII—I.
Coranum, additâ lectione Commentarii Baidhāwiani, die Jovis, V—VII.
Chronicon Syriacum Bar-Hebraei, die Jovis, ... II.

J. H. Stuffken Logicam tradet, diebus Jovis et Saturni, . . . IX.
et die Veneris, ... XI.
Metaphysicam docebit, die Martis et Mercurii, ... X.
Historiam Philosophiae explicabit, diebus Lunae et Jovis, II.
Paedagogicam exponet, diebus et horis auditoribus commodis.

C. G. Cobet Interpretabitur Herodotum, Thucydidem et Xenophontem, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... X.
Antiquitates Romanas tradet, diebus Lunae, Martis et
Mercurii, ... XII.
Locos Selectos ex Scriptoribus Graecis et Latinis, antiquitatem Romanam illustrantes, interpretabitur, die Jovis, XII.
Scholas Paedagogicas habebit, diebus Martis et Jovis, . . II.
Elementa Artis Metricae docebit, diebus Jovis et Veneris, I.
Initia Palaeographiae Graecae provectioribus explicabit,
diebus Veneris et Saturni, ... IX—XI.

Disputandi exercitia publica moderabitur, die Jovis, ... horâ XI.
R. P. A. Dozy, Prof. Extr., Historiam Universalem explicabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... XI.
Locos historicos difficiliores et varia historiae literariae capita tractabit, diebus Jovis et Veneris, ... XII.

FACULTAS MEDICA.

C. Pruys van der Hoeven Pathologiam docebit, diebus Lunae, Mercurii et Veneris, ... I.
Medicinam practicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, quotidie, ... XI.
Historiam Medicinae tradet, diebus Martis et Jovis, ... I.
G. C. B. Suringar Therapiam generalem docebit, diebus Martis et Jovis, ... XII.
et die Saturni, ... IX.
Pharmacognosin et naturalem remediorum Historiam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris, ... XII.
Therapeuticum remediorum usum indicabit, diebus Mercurii et Veneris, ... IX.
Doctrinam morborum singularium tradet, diebus Lunae, Martis et Jovis, ... IX.
Praxin medicam, ad lectulos aegrotantium, moderabitur, diebus singulis, ... X.
F. W. Krieger Theoriam disciplinae Chirurgicae exponet, diebus Lunae, Mercurii et Veneris, ... VIII.
Exercitationibus Clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit, diebus Lunae, Mercurii, Jovis et Saturni, . . . XII.
Collegio casuali, diebus Martis et Veneris, ... XII—III.
Operationes Chirurgicas, tum etiam Vincturarum et Fasciarum doctrinam, demonstrabit, horis dein indicandis.
Doctrinam de morbis oculorum exponet, die Saturni, . . . X—XII.
Medicinam Forensem, diebus Lunae et Jovis, ... I.
Anthropologiam medico-forensem docebit, die Veneris, . . IX.

A. E. SIMON THOMAS, Prof. Extraord., Theoriam Artis Obstetriciae exponet, diebus Martis, Jovis et Saturni, ... horâ VIII.
Exercitationibus clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit quotidie, ... IX.
Doctrinam operationum tradet, et operationibus obstetriciis, tum in pelvi factitiâ, tum in cadavere instituendis, praeërit, die Mercurii, ... I.
Gynaecologiae et gynaecopathologiae capita selecta tradet, die Veneris, ... I.
Praxin Obstetriciam, tum in Nosocomio Academico, tum in Policlinico Obstetricio, quoties necesse erit, moderabitur.

H. HALBERTSMA, JUST. FIL., Prof. Extraord., Anatomiam specialem et practicam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, ... X.
Physiologiam, experimentis et observationibus microscopicis illustratam, iisdem diebus, ... IX.
Methodum secandi cadavera, quotidie, hiberno tempore, . XI—III.

F. W. KRIEGER et H. HALBERTSMA disputandi exercitiis publicis praeërunt, die Martis . . . . II.

FACULTAS JURIDICA.

H. G. TYDEMAN, Emeritatum nactus et cessans a praelectionibus, non tamen cessabit in studiorum suorum fructu lubenter communicando.

C. J. VAN ASSEN interpretabitur Digestorum locos selectos, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... X.
JUSTINIANI Institutionum Libros IV cum THEOPHILI paraphrasi, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... IX.
Jus Civile Hodiernum, secundum compendium a se editum, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... XI.
Ordinem judiciorum et rem judiciariam privatam, die Jovis, IX—XI.
et die Veneris, cum exercitationibus forensibus, . . . X.

H. Cock tradet Jus Criminale, diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ IX.
et die Jovis, ... XI.
Jus Publicum et Gentium, diebus Lunae, Martis et Mercurii, X.
Jus Naturale, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... XI.
Ordinem Judiciorum Criminalium, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... XII.

J. de Wal explicabit Encyclopaediam et Methodologiam Juris, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... XII.
Historiam Juris Romani enarrabit, iisdem diebus, ... I.
Jus Mercatorium exponet, die Jovis, ... XII.
et die Veneris, ... XI et XII.

S. Vissering Statisticam patriae explicabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... I.
Historiam Europae diplomaticam, iisdem diebus, ... II.
Oeconomiam politicam, die Jovis, ... I et II.
et die Veneris, ... I et II.

FACULTAS THEOLOGICA.

W. A. van Hengel, provectae aetatis causâ rude donatus, quantum per vires licebit, Academiae alumnis prodesse conabitur.
Cum Theologiae studiosis provectioribus de variis rebus gravioris argumenti familiariter colloquetur, die Veneris, VI sqq.

N. C. Kist Historiam Ecclesiasticam docebit imprimis recentiorem, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... XII.
Christianae Morum Disciplinae partem exponet historicam et theoreticam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris, . . XI.
Doctrinae et Dogmatum Christianorum Historiam tradet, diebus Jovis et Veneris, ... XII.
Historiae Ecclesiasticae Veteris monumenta exponet, die Martis, ... XI.
Exercitia disputandi moderabitur, die Saturni, ... II.
Orationibus Sacris praeërit, die Martis, ... II.

J. F. VAN OORDT, J. G. FIL., Theologiam Christianam theoreticam tractabit, diebus Mercurii, Jovis et Veneris, ... horâ IX.

Epistolam ad Hebraeos interpretabitur, diebus Lunae et Veneris, ... X.

Institutionem Oratoris S. tradet, diebus Martis et Mercurii, X.

Encyclopaediam theologicam exponet, die Jovis, ... X.
et alia horâ auditoribus commodâ.

J. H. SCHOLTEN Euangelium JOHANNIS et PAULI epistolam ad Corinthios priorem interpretabitur, diebus Martis et Jovis, . XI.
et die Mercurii, ... I.

Theologiae naturalis sive Philosophiae de Deo historiam recentiorem enarrabit, diebus Jovis et Veneris, ... I.

Librorum N. F. historiam tradet, diebus Lunae et Martis, I.

Orationibus Sacris praeërit, die Mercurii, ... II.

Publice disputandi exercitationibus praeërunt, alternis hebdomadibus, die Jovis, horâ II, alternatim J. F. VAN OORDT, J. G. FIL. et J. H. SCHOLTEN.

*** Vacanti quartae in Theologicâ Facultate cathedrae ubi prospectum erit, ad valvas Academiae indicabitur, cuinam professio sit delata, et quas novus Professor scholas habiturus sit.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. extraord. ornatus, Numismaticam universalem docebit, diebus et horis, quae Auditoribus convenient.

J. A. BOOGAARD, M. Doct., Prosector, Anatomiam pathologicam tradet, die Jovis, ... II—IV.

Anatomiam generalem exponet, et aptum Microscopii in ea colendâ usum indicabit; die Veneris, ... II—IV.

C. A. X. G. F. Sicherer, Literarum Germanicarum Lector, selecta principum poetarum Germanicorum carmina interpretari paratus est, simul id acturus, ut his ipsis exemplis varia poeseos genera explicet auditoribus.

Si qui sint, qui, linguae Germanicae minus periti, Grammaticam doceri cupiunt, iis quoque lubentissime vacabit.

C. G. Lokkers, Academicus Artis gladiatoriae Magister, aptum et elegantem gladii usum quotidie docebit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

DIE 31 DECEMBRIS 1852.

E FACULTATE DISC. MATH. ET PHYS.	E FACULTATE PHIL. THEOR. ET LIT. HUM.	E FACULTATE MEDICA.	E FACULTATE JURIDICA.	E FACULTATE THEOLOGICA.	CUNCTUS NUMERUS.
14	23	82	204	115	438

Praeterea in Album academicum nomina studiosorum, in diversis Athenaeis studiis operam navantium, relata sunt, eo tantum consilio, ut hîc examinentur et Doctores creari possint, quorum:

in	Facultate	Phil. theor. et Lit. hum.	13.
"	"	Medicâ	32.
"	"	Juridicâ	49.
"	"	Theologicâ	38.
			132.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA,

A DIE 9 M. FEBRUARII 1852 AD DIEM 8 M. FEBRUARII 1853.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

d. 19 Junii. LEONARDUS ALEXANDER JOANNES BURGERSDYK, e pago Alphen Batavus, *publice* defenso Specimine, continente *Annotationes de quibusdam crustaceis indigenis*, Matheseos Magister et Philosophiae naturalis Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 26 Junii. PETRUS GISBERTUS VAN ANROOY, Zaltboemeliensis, defensâ Dissertatione chymicâ, *de Incrustatione in Lacu Rakaniensi*, Matheseos Magister et Philosophiae naturalis Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 2 Oct. JOANNES ABRAHAMUS CHRISTIANUS OUDEMANS, Amstelodamensis, *publice* defensâ Dissertatione, exhibente *Observationes, ope instrumenti transitorii portabilis institutas*, Matheseos Magister et Philosophiae naturalis Doctor, *magnâ cum laude.*

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

d. 11 Junii. JANUS GUILIELMUS GERBRANDUS VAN OORDT, Rheno-Trajectinus, publice defenso Specimine historico, continente *Observationes Chronologicas in* HERODOTI *et* THUCYDIDIS *locos nonnullos*, Philosophiae theoreticae Magister et Literarum humaniorum Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 29 Junii. CHRISTIANUS JANUS DE LUSSANET DE LA SABLONIÈRE, Haganus, defenso Specimine *de* CLEONE *Demagogo*, Philosophiae theoreticae Magister et Literarum humaniorum Doctor, *cum laude.*

IN FACULTATE MEDICA.

d. 28 Februarii. FRANCISCUS RIENDERHOFF, Enchusanus, defensâ *publice* Dissertatione *de Venesectionis utilitate in Pneumoniâ genuinâ*, Medicinae Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 18 Martii. JACOBUS EWALDUS CORNELIUS VAN CAMPEN, Lugdunobatavus, Med. et Art. Obst. Dr., defensis Thesibus, Chirurgiae Doctor.

d. 30 Martii. HENRICUS DE JONG, CORN. FIL., Goudanus, Med. Dr., defensis Thesibus, Chirurgiae Doctor.

d. 11 Junii. ADRIANUS MARINUS BALLOT, Roterodamensis, Med. Dr., defensis Thesibus, Artis Obstetriciae Doctor.

d. 16 Junii. JOANNES ZACHARIAS HERMAN, e Promontorio bonae spei, defensâ Dissertatione *de Carcinomate*, Medicinae Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 18 Junii. EUGENIUS WYNANS, Mosae-Trajectinus, Med. Dr., defensis Thesibus, Chirurgiae Doctor.

d. 21 Junii. PETRUS ROVERIUS VAN MIERLO, Bredanus, defensâ Dissertatione, continente *aliquot Observationes chirurgicas*, Medicinae Doctor, *cum laude.*

d. 23 Junii. EUGENIUS WYNANS, Mosae-Trajectinus, Med. et Chir. Dr., defensis Thesibus, Artis Obstetriciae Doctor.

d. 23 Sept. MARTINUS CORNELIUS KLEP, Bredanus, defensâ Dissertatione, continente *duas Observationes chirurgicas*, Medicinae Doctor, *cum laude.*

d. 29 Sept. PETRUS ROVERIUS VAN MIERLO, Bredanus, Med. Dr., defensis Thesibus, Artis Obstetriciae Doctor.

d. 4 Nov. FRANCISCUS RIENDERHOFF, Enchusanus, Med. Dr., defensis Thesibus, Artis Obstetriciae Doctor.

d. 15 Dec. NICOLAUS DE KEYZER, Lugduno-batavus, defensâ Dissertatione, continente *quaedam de differentiâ in Partûs decursu inter primiparas et multiparas*, Medicinae Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 21 Dec. GUILIELMUS JOSEPHUS KRIBS, Sittardiensis, defenso Specimine *de Membranâ, quae dicitur decidua Hunteri*, Medicinae Doctor, *cum laude.*

d. 29 Jan. 1853. Adrianus Marinus Ballot, Roterodamensis, Med. et Art. Obst. Dr., defensis Thesibus, Chirurgiae Doctor.

d. 31 Jan. Arius de Boer Vervoorn, e pago Herwijnen Gelrus, Med. et Art. Obst. Dr., defensis Thesibus, Chirurgiae Doctor.

d. 31 Jan. Bernardus Boks, e pago Beekbergen Gelrus, *publice* defensâ Dissertatione *de Hydrocephalo chronico*, Medicinae Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 1 Febr. Petrus Hartenroth, Brielanus, *publice* defensâ Dissertatione *de Dysphagiae causis*, Medicinae Doctor, *cum laude.*

d. 1 Febr. Hillenius Bruins Lich, e pago Oud-Pekelaa Groninganus, *publice* defenso Specimine, continente *Observationes Rheumatismi acuti*, Medicinae Doctor, *cum laude.*

IN FACULTATE JURIDICA.

d. 16 Febr. Matthias Antonius Kluppel, Alcmariensis, defensis Thesibus, Juris Romani et Hodierni Doctor.

d. 19 Apr. Joannes Carolus de Jonge, Haganus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 14 Maji. Adrianus Janus Hoekwater, Delphensis, defenso Specimine *de Tutore honorario et de Tutore subrogato*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 24 Maji. Nicolaus Stephanus Theodorus Antonius van Meurs, Doetinchemensis, defenso Specimine *de Vitae honestae et inhonestae efficacitate in Jure neërlando*, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 3 Junii. Henricus Jacometti, Antverpiensis, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 4 Junii. Henricus ter Kuile, Almeloënsis, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 16 Junii. Jacobus Tielenius Kruythoff, Bevervicensis, defensâ Dissertatione *ad Art. XIV Legis, generalia continentis praecepta*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 18 Junii. Eilardus Attema, Leovardiensis, defenso Specimine *de interrogationibus in Jure faciundis*, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 24 Junii. Abrahamus da Costa, Amstelodamensis, *publice* defensâ Dissertatione *de Pace Rysvicensi*, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 26 Junii. Rutgerus Veldwyk, e pago Odyk Batavus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 29 Junii. Henricus Beth, ex Insulâ Javâ, *publice* defenso Specimine, continente *Quaestiones Juridicas*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 30 Junii. Sol Cohen Henriquez, ex Insulâ Curaçao, *publice* defenso Specimine, exhibente *Quaestionem Juridicam*, J. R. et H. Doctor.

d. 1 Julii. Eduardus van den Bosch, Haganus, defensâ Dissertatione *de Sanctitate Legatorum*, Juris Romani Doctor.

d. 3 Julii. Adrianus Justus Enschedé, Harlemensis, defensâ Dissertatione *de* Proculo *Jurisconsulto*, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 3 Julii. Focco Bernardus Coninck Liefsting, e pago Hellendoorn Transisalanus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 13 Sept. Samuel Cornelius Janus Guilielmus van Musschenbroek, Haganus, defensâ Dissertatione *de Venditione rerum immobilium*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 29 Sept. Henricus Abrahamus Cornelius de la Bassecour Caen, Haganus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 23 Oct. Janus Petrus van Wickevoort Crommelin, Harlemensis, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 26 Oct. Bernardus Hermanus Maria Driessen, e pago Aalten Gelrus, defenso Specimine *de Juris poenalis praeceptis*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 4 Nov. Petrus Hellenus Muntz de Rouville, Briellanus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor.

d. 11 Nov. Carolus Henricus Josephus Hubertus Gielen, e pago Heythuysen Limburgensis, *publice* defensâ Dissertatione *de Separatione bonorum*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 20 Nov. Franciscus Canter Alta, Hulsta-Zeelandus, *publice* defensâ Dissertatione *de Lege nauticâ Roterodamensi*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 3 Dec. Adrianus den Bandt, Dordracenus, defenso Specimine *de prorogatâ Jurisdictione*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 17 Dec. MAURITIUS JANUS LUDOVICUS JACOBUS HENRICUS ANTONIUS HELDEWIER, Augustae Taurinensis, *publice* defensâ Dissertatione *de Juribus et officiis Gentium mediarum in bello maritimo*, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 20 Jan. 1853. JOANNES ANTONIUS TAETS VAN AMERONGEN, Rheno-Trajectinus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 21 Jan. RIJKLOF VAN GOENS, Hornanus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

IN FACULTATE THEOLOGICA.

d. 12 Martii. LUDOVICUS GUILIELMUS ERNESTUS RAUWENHOFF, Amstelodamensis, *publice* defensâ Dissertatione *de loco Paulino, qui est de ΔΙΚΑΙΩΣΕΙ*, Theologiae Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 25 Junii. JANUS ANTONIUS SNELLEBRAND, Amstelodamensis, *publice* defenso Specimine *de Precibus, in V. T. obviis*, Theologiae Doctor, *cum laude.*

HONORIS CAUSA.

d. 2 Febr. 1853. Literarum humaniorum Doctores creati sunt ABRAHAMUS KUENEN, Harlemensis, Theologiae Doctor, et GUILIELMUS WRIGHT, ex Civitate St. Andrews Scotus.

ACADEMIA

RHENO-TRAJECTINA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORUM,

QUI

INDE A D. XXVI M. MARTII MDCCCLII
USQUE AD D. XXVI M. MARTII MDCCCLIII,

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

F. C. DONDERS.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

C, G. OPZOOMER.

PROFESSORES.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

H. BOUMAN.
H. J. ROYAARDS.
H. E. VINKE.

IN FACULTATE JURIDICA.

A. C. HOLTIUS.
J. ACKERSDYCK.
G. W. VREEDE.
B. J. LINTELO DE GEER (Extraord.).
J. VAN HALL.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

A. VAN GOUDOEVER.
J. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD.
L. C. VISSCHER.
S. KARSTEN.
C. G. OPZOOMER (Extraord.).

IN FACULTATE MEDICA.

B. F. SUERMAN.
J. J. WOLTERBEEK (Emeritus).
J. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK.
G. J. LONCQ, CORN. JAN. FIL.
F. C. DONDERS (Extraord.).
L. C. VAN GOUDOEVER (Extraord.).

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE.
R. VAN REES.
C. A. BERGSMA.
P. J. I. DE FREMERY (Extraord.).
G. J. MULDER.
P. HARTING.
C. H. D. BUYS BALLOT (Extraord.).

LECTORES

Antiquarum Litt. G. DORN SEIFFEN.
Linguae Germanicae J. H. HISGEN.
Linguae Anglicae J. VENNING.
Astronomiae A. S. RUEB.

FRANCISCI CORNELII DONDERS

ORATIO

DE

JUSTA NECESSITUDINE SCIENTIAM INTER ET ARTEM MEDICAM
ET DE UTRIUSQUE JURIBUS AC MUTUIS OFFICIIS,

QUAM HABUIT

DIE XXVI M. MARTII A. MDCCCLIII,

QUUM MAGISTRATUM ACADEMICUM DEPONERET.

ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE CURATORES, VIRI AMPLISSIMI!

QUI CURATORIBUS AB EPISTOLIS ES, VIR CONSULTISSIME!

DISCIPLINARUM PROFESSORES, COLLEGAE HONORATISSIMI, VIRI CLARISSIMI!

ACADEMIAE LECTORES, VIRI ERUDITISSIMI!

QUI MUNERUM AUT HONORUM AMPLITUDINE ESTIS CONSPICUI, VIRI GRAVISSIMI!

SACRORUM ANTISTITES, VIRI VENERABILES!

ARTIUM DOCTRINARUMQUE DOCTORES, VIRI DOCTISSIMI!

STUDIOSAE JUVENTUTIS CORONA, HUJUS ACADEMIAE CIVES, COMMILITONES EXOPTATISSIMI!

QUOTQUOT DENIQUE AD HANC SOLEMNITATEM CONFLUXISTIS AUDITORES HUMANISSIMI!

Jubet lex academica Rectorem, munus depositurum, solenni habenda oratione magistratum successori tradere. Legi obtemperandum: prodeo igitur coram vobis, auditores! orator, legis obsequio, non animi voluntate ad verba facienda adductus. Quid enim ego, a pulchre dicendi facultate prorsus destitutus nec ullius unquam laudis cupidus nisi naturae scrutatoris diligentis, atque officia ipso mihi munere imposita ne negligam, a litterarum, antiquarum maxime, studiis abstinere coactus, latino sermone jam orator esse velim aut possim? Quare aequum sane est, ut humanitate vestra et benevolentia solita, si quem alium, me certe dicentem prosequamini, et quod aequum est, id a vobis, auditores exoptatissimi! me impetraturum certo confido.

Quodsi enim, florente academia et studiis ardente hac civium academicorum corona, regundae provinciae difficultatibus aut molestiis nequaquam gravatum me esse lubens profiteor, orationis argumentum, quod vobis non displiceat, eligere et verbis ornare, id medico physiologo perquam difficile et molestum esse, etiam atque etiam expertus sum. Jure enim postulare videmini, ut ne specialem adgrediar rem, quae a bene multis auditoribus, in aliis praesertim studiis occupatis, probe intelligi nequeat. Neque fortasse sufficiat, ut quaestionem tractem magis generalem; sed ut eadem nostro quo vivimus tempori accommodata videatur, si vobis placitura sit, requiri potest.

Quaerenti itaque, quodnam, si medicinam universam spectamus, phaenomenon nostra aetate maxime nos advertat, imprimis animadvertenda mihi videtur omnium, quae latiori sensu ad medicinam pertinent, disciplinarum progressio constans et perpetua, contra plerarumque praxeos medicae partium anarchia et perturbatio.

Medicinae historiam consulenti omni aevo artem et scientiam medicam conjungendi conspicui sunt conatus. Ad antiquissimas sane artes medicina pertinet. Famem alimentis, sitim potionibus expleri experti, vix aliter potuit, quin adversus alios item ingratos sensus auxilium quaesiverint nec non casu fortuito interdum invenerint primi jam terrarum incolae. Est hoc initium medicinae. Neque diu eo contenti fuerunt, quod utile aliquid esse videretur, etiam causas cognoscere mox studuerunt. Sic post medicinam inventam ratio quaesita est. Perfaciles omni tempore fuerunt medici in conjungenda ratione cum experientia. Quaevis enim theoria sufficere videbatur, quumque felici scientiae progressioni aut experientiae maturiori receptam theoriam subvertere contigisset, nova mox inventa est, observationes practicas explicatura. Neque semper facile dijudicatu est, utrum theoriae effatis praxis, an praxi theoria magis accommodata fuerit. Hoc vero constat, quandocumque hypotheses splendido theoriae nomine ornatae tam firmas egissent radices, ut his tanquam fundamento praxis superstrueretur, maximum inde damnum cepisse praxin medicam. Non enim ad eum perfectionis gradum scientia pervenit, — nedum pervenisset tum, quum theoriae illae reciperentur — ut quid utile sit, quid noxam afferre possit, inde effici queat. Quodsi jam cautos esse oportet in expli-

candis iis quae visa sunt et recte observata, abstinendum omnino a concludendo ad ea quae experientiae tantum ope affirmari aut negari possunt et debent.

Experientia vere fallax dicitur: itaque nihil certi nobis restaret. Fallacem autem non dixerim, quae sane difficilis est et fallere potest. Hoc vero teneamus, eo fallaciorem esse experientiam, quo magis theoria imbuti sumus, eo difficiliorem, quo phaenomenorum complexus major est, quoque plures causae incognitae simul agant, dum unius causae effectus inter diversa symptomata eruendi sunt. Tantus autem causarum et phaenomenorum complexus in homine aegroto se offert, ut experientia difficillima sit, et theoria aliquis imbutus hanc observatione affirmari facile sibi persuadeat. Quo factum est, ut ad hunc usque diem latiora atque firmiora empiriae fundamenta, practicorum consensione approbata, qualia sunt ea quibus physicae disciplinae nituntur, praxis medica nondum adepta sit.

Quid inde? — Scientiae progressu theoriis, quibus fulta erat praxis medica, fere cunctis sensim sensimque subversis, theoriae titulo et praesidio orbatae praxeos regulae per scepticismum dissolutae sunt, nec nisi paucae mere empiricae omnemque theoriam fugientes intactae remanserunt. Quemadmodum suo tempore illustrissimus Baco, magnus ille methodi physicae auctor, ab imis fundamentis instaurandas esse disciplinas physicas praecepit, sic nostro tempore artem medicam bene multi prorsus rejiciendam esse affirmant, nullibi quippe verum a falso dignosci posse contendentes. Et longe lateque diffusus hic scepticismus est, sectatores nactus etiam eximios disciplinarum cultores.

Practici autem, eclectici imprimis, scepticismum vituperant et *fidem* sibi tribui postulare videntur, quod tamen non nostrae aetatis est, quae e *scientia* potius persuasionem haurire studet. Illi, ut rem suam tueantur, inanes esse jactant scepticorum investigationes microscopicas, chemicas, micro-chemicas, anatomico-pathologicas, et quae sunt hujus generis aliae, quae praxi profuturas se pollicitae multorum suffragia tulerant, at nihil aliud effecerunt, nisi ut ad praxin medicam transferrent illud oeconomiae politicae praeceptum, quod Franco-Galli usurpant: *laissez faire*, *laissez passer*.

Sic inter se repugnare videntur scientia et ars medica, et hujus illiusque cultores castra hostilia metantur, litem componere parum curantes.

Triste sane spectaculum! Cujus in causas inquirentibus neglecta necessitudo scientiam inter et artem accusanda videtur. Quare vos, auditores aestumatissimi, haud inopportunum duxeritis, si hac hora dicere instituam: de justa necessitudine scientiam inter et artem medicam, et de utriusque juribus ac mutuis officiis.

Quae ad scientiam medicam pertinent disciplinae, a renatis inde litterarum studiis, suam habent historiam suamque naturalem, ut ita dicam, evolutionem. Non enim, ut doctrinae Baconis methodum negligentes, ad quas artem quoque medicam pro parte saltem referendam esse doleo, alternis agitantur motibus progrado et retrogrado, non tolluntur in altum, ut lapsu graviori ruant, — est constans et perpetua progressio ad perfectionem, lenta quidem illa, sed quiescere aut retrogradi nescia.

De singulis breviter videamus, et primo quidem loco de anatomia.

Veritatis amore ductus, pia mente Christi imaginem suspiciens, quemadmodum anatomiae instauratorem divinitus pinxit illustris Amman, Andraeas Vesalius cadaver humanum secare et explorare aggressus est, in eoque tantum profecit, ut, comparando, Galenum multis nominibus fallacem esse brevi demonstraret. Galeni quidem praecepta tenaciter adeo anatomicorum mentibus infixa haerebant, ut eo plerorumque inimicitias vir summus sibi contraxerit, quin unus eorum palam fassus esse tradatur, malle se cum Galeno errare quam cum recentioribus verum videre. Neque tamen fundamenta ab illo posita unquam subverti potuerunt, sed ipso aere, quo summi viri memoriam nostri aequales consecrarunt, perenniora sunt! Eandem viam secuti, deinceps magis magisque anatomiam corporis humani excoluerunt Vesalii successores (e quibus plures eosque eximios nostra patria sibi vindicat), ac breves plerumque fuerunt errores, siqui erant, iterata quippe investigatione et acri criticorum castigatione mox correcti. Sic nostra aetate eo perventum est, ut inter maxime perfectas disciplinas anatomica corporis humani cognitio, quatenus sectione erui potest, referri mereatur.

Ex anatomia autem diversarum partium sensim alia ortum duxit disciplina, quae initio in partes similes pro characteribus externis conjungendo et ordinando occupata, modesta fuit anatomiae ancilla. Ab Hallero, physiologorum facile principe, vitales diversarum partium proprietates experto, quasi praeparata, anatomia generalis mox suum nacta est conditorem, summum virum Bichatum, qui nec physicas nec chemicas nec vitales proprietates neglexit et, Pinellii exemplo edoctus, aberrationes quoque morbosas ad singularum partium naturam demonstrandam adhibuit. Deerat tantum microscopii usus, quo adhibito, non ut quae curiositatis aut delectationis causa pingui Minerva tractari solent, sed assiduâ contentione mente in scopum defixa, ex animalium partibus formas elementares enucleare valuerunt anatomiae generalis cultores. Haec autem disciplina nostris diebus a clarissimo Schwannio, cellulam tanquam unicam formam primitivam statuente, legesque praecipiente quibus cunctae formentur partes elementares, tantopere aucta est, ut, conjunctis investigationibus de forma, de compositione, de genesi ac vita illarum partium, histologia, quae nunc appellatur, verae disciplinae nomen et formam jure obtinuerit.

Neque physiologia progressione caruit. Initio, sola fere anatomia duce, mancae et incertae fuerunt singularum functionum notiones. Experimenti autem momento perspecto, summus Harveius circulationem, Casparus Asellius absorptionem vasorum lymphaticorum, Carolus Bellius nervorum functiones diversas pulcherrime illustrarunt, et Baehrius, reperto mammalium ovulo, ad generationis arcana declaranda januam aperuit.

Alias nostro praesertim tempore disciplinas in suum commodum physiologia adhibuit: prae caeteris chemiam dico. A Jacobo Berzelio, viro ob crebras indagationes aeque atque ob doctrinam unice nobilitato, praeparatam periodum novam Mulderus noster suis investigationibus stabilivit, qua durante et physiologorum et chemicorum omnes fere eo tendebant conatus, ut materiei mutationes continuae, quales in corpore vivo fiunt, rite noscerentur et intelligerentur. Quorum conjunctis studiis factum est, ut intra paucos annos hodierna chemia ad physiologiam et diaeteticam illustrandum quod conferre posset, fere praestiterit.

Casu fortuito congruit chemica haec periodus cum histologica, fere eodem tempore a Schwannio fundata, e quarum necessaria conjunctione

13

primordia chymismi, partium elementarium phaenomena explicaturi, nata sunt. Magnus fuit multorum ardor in hoc agro elaborando, qni ante haec tria lustra sterilis omnino, nunc caeteris physiologiae partibus par habendus est, neque novos fructus uberiores diligenti investigatori promittit. Hinc denuo physiologorum mentes vertuntur in physicen, quae majoribus in dies progressibus conspicua et nova theoria virium transformationis quasi animata, physiologiae partes, quae cum fructu elaborari possint, patefecit. In introitu periodi physicae, in qua physiologia hoc tempore versari coepit, scholae inprimis Berolinensis alumni nomina sua inscripserunt.

Sic anatomia, histologia, experimenta in animali vivo instituta, chemia, physice et si quae aliae sunt disciplinae, ad physiologiae explicationem suum quaeque contulerunt, eo effectu, ut omnium consensione, haud indignum locum inter disciplinas physicas jam occupet.

Anatomia pathologica inprimis nostra aetas superbit. Postquam anatomiae lux fulgere coepit, medicus causam mortis insecutae cognoscere cupiens, cadaver exploravit, et prima haec initia anatomiae pathologicae supplementum tantummodo fuerunt casus morbi observati. Neque aliter fieri potuit. Quis enim, nisi interiore cognitione anatomiae pathologicae jam praeditus, perspicere posset, quam firma inde auxilia ad pathogeniam essent redundatura. Magnum jam fuit cadaver explorare, quo morbi sedes et causae internae paterent. Neque est quod miremur, praecipue res curiosas et obscuras priscorum medicorum animos ad se vertisse. Vera enim disciplina, qualis nostris diebus anatomia pathologica habetur, ante uberiorem rerum experientiam, evadere illa non potuit. Testis sit Morgagnius, vir rari in observando acuminis, qui epistolas scripsit de *sedibus* et *causis* morborum; neque alio sensu Franco-galli ab initio inde hujus saeculi anatomiam pathologicam coluerunt.

Nostra demum aetas, morborum essentiam negans, rite perspexisse videtur, quae in cadavere praeter normam reperiuntur, nequaquam morbi *effectus* esse, sed ipsius conditionis morbosae imaginem ostendere. Quae cum non raro in eodem corpore sub diversis simul formis, quae sibi succedere solent, appareat, hinc, quomodo ea nascatur, crescat, occidat aut evanescat, egregie illustratur. Porro inquisita non tantum ea parte, quae morbosa habebatur, sed singulis universi corporis organis accurate

investigatis, necessitudo inter diversas diversarum partium aberrationes quaesita est et, physiologia duce, explicata. Neque in eo substiterunt anatomi pathologi ut animadverterent ea quae nudo facile oculo conspicienda essent; armato oculo vitam a norma recedentem, qualis in subtilissimis materiei formis et compositione apparet, scrutari et intelligere studuerunt.

Suis igitur propriisque nitentem fundamentis disciplinam factam esse anatomiam pathologicam, nostra aetas gloriatur. Ne autem nimis suis viribus confidat, jam monet historia. Solis enim ipsius fundamentis universam pathogeniam superstrui non posse, schola Viennensis testis est. Sanguinis proprietates physicas a norma recedere et materiem e sanguine effusam diversis formis prodire, observatio docuit; necessitudo etiam inter hanc et illas rite perspecta fuit. Non autem in eo substiterunt illustres Viennenses, sed diversas sanguinis crases, physico modo tantum exploratas, chemicis nominibus insignierunt, statueruntque omnes conditiones morbosas e sola sanguinis mutata compositione ducendas esse. Sic denuo ad limites pathologiae humoralis dictae perventum est, cui sanguinis quoque analyses chemicae, a Franco-gallis jam institutae, licet rem vix tetegissent, favere dicebantur.

Gravi huic errori diu tamen indulgeri non poterat, quum sana physiologia neque pathologiam humoralem neque solidariam audiendam esse praecipiat. Nimirum in actu nutritionis solida et fluida mutuo concursu se invicem temperant, et directa etiam nervorum vis in secretionem et nutritionem cauta Ludwigii observatione est comprobata. Alia igitur praeter anatomiam pathologicam requirebantur ad pathogeniam illustrandam: critica nempe analysis eorum, quae a nervorum actione pendent, sedula investigatio conditionum morbosarum, quales arte effici in animalibus possunt. Illam debemus praesertim illustrissimo Henleo, hanc autem, ante multos annos a Magendio institutam, a Virchowio et aliis feliciter jam excultam videmus.

Accedunt conatus, iique felici cum eventu instituti, ut e signis, durante vita observatis, status morbosus melius intelligatur et accuratius dignoscatur. Nulla observandi aut explorandi via neglecta fuit, et ad cunctas functiones, ad omnia fluida et solida e corpore missa, ad singulas corporis partes, quatenus vivente homine indagationi patent, methodi et physica et chemica et microscopica adhibitae fuerunt.

Inde symptomata, quae objectiva audiunt, magnum incrementum ceperunt et certior firmiorque plurium morborum diagnosis facta est. Percussione nimirum physicam organorum conditionem, auscultatione aberrationes in aëris et sanguinis motu factas comperimus. Uterum, aurem, oculum, quin et urethram, propriis speculis adhibitis, visu exploramus, illorumque aberrationes, non alio modo dignoscendas, patefacimus. Fibrae elasticae in sputis repertae pulmonum tabem, epithelium tubuli forma concretum et adulteratum in urina obvium renis structuram perturbatam indicant, sanguinis moleculae haemorrhagiam, filamenta spermatica fluidi ad quod pertinent jacturam.

Sic in dies crescit notitia eorum quae ad diagnosin et naturam morborum pertinent, ad quam cognitionem e singulis disciplinis tum physicis, tum anatomicis, tum physiologicis maximos fructus redundasse, quisque facile agnoscat.

Restat alia disciplinarum pars, quae non ipsum hominem, sed rerum extranearum actionem in corpus vivum spectat. Quemadmodum medicamentorum vires ad sanitatem restituendam per ipsam praxin medicam eruendae sunt, ita medicamentorum naturam, compositionem, vim quam in corpus sanum exerceant, explorare ad chemicorum et physiologorum provinciam pertinet. Neque officio suo defuerunt. Illi nimirum docuerunt e diversis plantarum partibus principia compositione definita et propterea vi certa semperque eadem praedita extrahere; hi autem, qua vi ea polleant ad mutandas functiones animalium et ipsius hominis, experiri studuerunt. Est hoc studium sane difficillimum. Exemplar sit examen de narcoticorum vi in cordis actionem, a viris doctissimis Lichtenfels et Fröhlich summa industria institutum, quorum methodum accuratissimam si bene multi persequantur, effectus, quos in homine sano diversa habeant agentia, sine dubio melius innotescent. Multum sane restat operae multumque restabit. Id vero constat, hanc etiam disciplinam assidue ad perfectionem tendere et quavis nova investigatione ad scopum quodammodo appropinquare.

Quis est, haec reputans, Auditores Humanissimi! qui non omnium disciplinarum, quibus scientia medica continetur, constantem et perpetuam progressionem jam agnoscat et agnitam admiretur!

Praxis autem medica quid valeat, vos ex me jam rogantes audio.

Apage illos, qui, infelici scepticismo indulgentes, artis salutiferae egregia et ampla praesidia prorsus spernant et naturae relinquendos omnes morbos clamitare non dubitent. Adeant illi aegros hernia incarcerata laborantes, qui a solo chirurgi scalpello salutem exspectant, aneurysmaticos, quibus Damoclis gladius assidue impendit, sola operatione chirurgica auferendus. Videant ossa fracta, arte ita disposita ut absque formae mutatione consolidata sint. Visitent illos, qui nasum, palpebras aut labia chirurgo, tanquam alteri Prometheo, recepta se debere profitentur, aut quibus, cataracta sublata, visus et cum visu vitae deliciae et utilitas redonatae fuerunt. Naturae laudatores nimios ad puerperae lectum arcesso, ubi haud raro obstetricatori contingit hanc sibi habere dulcem persuasionem: favente Deo, mihi debent salutem et mater et infans.

Neque medicina interna, licet saepius dubiis et obscuris prematur, excipienda est. Etiam haec sua habet quae certa sunt remedia, et jure ars salutifera audit. Ecce tibi aeger, febris apoplecticae impetu correptus. Sollicite et anxie febris intermissionem medicus speculatur, et chinino administrato, alterum impetum, eumque mortalem futurum, tuto avertit. Alius venenum hausit, quod medicus arcessitus nisi emetico ejiciendum curet, propinato antidoto innoxium reddit. Alius ob violatam pudicitiam foedo morbo afficitur, et malum, etiam in prolem serpturum, cura tempestiva exciditur. Sic inter remedia plura dantur, quae in certis conditionibus, communi peritorum judicio, ad sanitatem tuendam et restituendam conferre valent.

Saeculum fere praeterlapsum est, quum celeberrimus Petrus Camper, ordinariam medicinae professionem in illustri Amstelodamensium Athenaeo auspicaturus, de *certo in medicina* publice dixit. Symptomatum causarumque indicavit certas notiones eorumque pondus. De ipsis artis praesidiis agens, hydrargyrum, ferrum, corticem peruvianum, anthelminthica, opium et pauca alia laudat tanquam medicamina certis in casibus probatae fidei. Sunt haec eadem, Auditores! de quorum pretio in similibus conditionibus nostra aetate periti consentiunt. Praesidia sunt, qualia sola experientia praebet, non ratio, quorum actio cognita, nequaquam intellecta est. Perenniora sunt theoriis, utpote a theoria libera. Illorum vim salutiferam qui negare audeant, ipsam evidentiam negare videantur.

Ab hujusmodi praesidiorum augmento, quae specifica fere habentur, medicinae salutem proximo aevo esse expectandam, summus inter Anglos observator Sydenhamus perspexit. Spes autem fefellit. Paucissima sunt eorumque numerus vix augetur. Experientia enim difficilis, qua sola inveniuntur. Hodie haec, cras illa laudantur, sed brevi oblivioni sunt reddita. Deëst probata fides, aut desunt definitae conditiones, sub quibus prodesse valeant. Neque est quod miremur. Videntur enim practici theoriis indulgere iisque praxeos regulas superstruere plerumque maluisse, quam, quod difficilius est, cauta observatione virtutes remediorum experiri. Docente Brownio (ne rei historiam altius repetam) asthenias habuerunt plerosque morbos et praeter corticem peruvianum larga manu administrarunt valerianam, muscum, castoreum, aetherea, alcoholica et hujus generis irritantia alia. Reactio secuta est eaque vehementissima. Hujus auctor Broussavius quemlibet in cadavere semper fere hic illic in intestinis obvium ruborem pro irritatione aut inflammatione habuit, et quamlibet inflammationem sanguinis detractione debellandam praecepit. Ipsum sua doctrina ad majorem sanguinis effusionem ansam dedisse quam praelia cuncta ab Imperatore cujus agmen sequebatur Napoleone gesta, contendere non dubito.

Ita medicinae historiam consulentes pro variis theoriis varia artis praesidia principatum tenere cernimus, eadem recepta rursus rejici et denuo communi praeconio panchresti instar laudari. Genius epidemicus tanquam praedictis theoriis favens accusatur, qui tamen vix culpandus videtur, nisi ipsas medicorum mentes hoc genio quasi occaecatos statuamus.

Paroxysmum jam excipit remissio. Eclecticorum facile princeps, Hufelandus, systematum jam satis interiisse, ut in posterum medicinae salus a nullo systemate exspectanda sit, enunciavit. Hunc sequuntur nostra aetate, quae eclecticorum generi favet, complures. Systema, universa medicinae fundamenta amplexum, perhorrescunt; in theoriis autem sunt faciles, quin adeo faciles (excipio qui excipiendi sunt), ut ad quamvis conditionem morbosam, modo ad eam explicandam requiri videatur, propriam rationem adhibeant, parum curantes, utrum haec ceteris, quibus utuntur, dogmatibus respondeat necne.

Inter ceteros, ab hisce eclecticis longe diversos, omnem nimirum theo-

riam rejicientes, nisi qui in suum propriumque usum theoriam construere malint, alii in omni morbo ad aquas frigidas, quovis modo adhibendas, confugere suadent, hydropathici jure dicti; alii, quos e symbolo *ὅμοια ὁμοίοις* agnoscatis, a scepticis, qui in plerisque morbis prorsus abstinendum praecipiunt, se longe distare gloriantur, nec tamen distant in praxi, quum medicamina tam exigua dosi praebeant, ut sensum plane fugiant; alii, denique, Paracelsum, ut ipsi ajunt, in vitam revocantes, non alio modo nisi medicaminum effectu morborum naturam explorari posse perhibent, parum curantes, quid scientia docuerit, dummodo sciant, cujusnam plantae aut metalli genius epidemicus, suo qui viget tempore, appetens sit. Itaque effectus ingestorum, quorum tam imperfectam notionem habemus, systematis nosologici fundamentum habetur, et pro medicina, qua sanantur, morbos distinguunt Rademacherus et quos hic bene multos jam habet asseclas. Florent hi omnes, invitis eclecticis. Florent ipsi agyrtae. Etenim

> *„fingunt se cuncti medicos, idiota, sacerdos,*
> *„nasutus, nutrix, histrio, rasor, anus."*

Nec tantum se esse fingunt, sed habentur a multis.

Quantum igitur a disciplinis physicis, constante ac perpetua progressione gaudentibus, distat praxis medica, quae anarchia dissolvitur, cujusque historia labyrinthi imaginem refert, in quo vera et falsa, certa et dubia promiscue oriuntur, evanescunt, iterumque resurgunt!

Justam utriusque necessitudinem neglectam accusavi. Quod jam mihi probandum est.

Sua habent jura atque mutua officia et scientia et ars medica, quibus rite intellectis, justa necessitudo sponte elucet. Videamus de singulis.

Quod summum jus sibi vindicant cunctae disciplinae physicae, ne illis quidem exceptis, quae ad medicinam referuntur, est libertas plena, immunis nec cuiquam obnoxia. Sibimetipsis consulunt, non aliis. Nullum enim scopum persequuntur, nisi verum capescendi. Utilitatis studium omnino fugiunt. Ad naturae arcana intelligenda, jungenda ea et complectenda veri physicarum disciplinarum cultores cunctas, quibus polleant, vires intendunt, neque gloriam sibi expetunt ex emolumentis, quae attulerint.

Quid vero? Num jure dixit olim Poeta, stultam esse gloriam, nisi utile sit, quod facimus? Nonne ergo inanes cunctae disciplinae, nisi utilitatem afferant?

Qui ita loquitur, non perspexisse se fatetur, quantopere perspectae naturae leges mentem extollant, quantumque conferant ad vinculum hominem inter et divinum creatorem declarandum. Sed objicienti hoc respondere malo, eo majorem demum fore utilitatem, quominus de ea comparanda solliciti fuerimus. Praecedit scientia; sequitur utilitas, scientiae umbra. Qui huic inservire studet, raro illi consulit, et nulla foret utilitas, nisi scientiae lux praefulgeret. Haec autem physicis debetur lux, non utilitatis studio sed veri amore ductis; eaque tam clare fulget tamque utilia peperit commoda, quia scientiam ipsam solum habuerunt finem quo tenderent. Hanc itaque lucem assidue augere germani naturae scrutatoris officium est, eaque clarescente, utilia, quae inde sequantur, facile in oculos incurrent. Qui autem scientiae lumen utilitatis gratia adhibent, lumen non augent neque eo augendo meliora et utiliora praeparant. Ad nullam vero unquam interiorem phaenomenorum et legum naturae intelligentiam sedula duxit investigatio, quin serius ocius commoda nec quaesita nec exspectata inde aliquando emerserint. Idcirco ab utilitatis studio disciplinarum physicarum summi cultores oculos avertere solent, nec quidquam ipsius scientiae progressione antiquius habent. Et jure. Quemadmodum enim sors, addita usura, assidue augetur eoque uberiores suo tempore fructus reddit, sic majora emolumenta pollicetur scientia, si ipsius cultores parum solliciti de usura in usum vertenda, sortem ipsam, scientiam dico, quae stabilis est et temporibus vel maxime remotis salutifera, continenter augere studeant.

Hoc summum jus interdici nequit disciplinarum quae ad medicinam pertinent cultoribus, et summopere adeo laudandi sunt, qui solam scientiam medicam quacunque ex parte promovere studeant. Quod tamen jus a bene multis practicis quasi labefactatur. „Quid," sic eos jactantes audimus, „praxeos medicae interest, quotidie augeri molem observationum „ab anatomicis, a physiologis, a chemicis institutarum? Inania sunt horum „studia et industria, quippe qui nesciunt, quibus nos practici indigeamus, „et prorsus inutilia quaerunt et docent. Quisquis viros doctos audit,

„male consulit aegris, et verus illum fugit medicinae scopus. Faciant „theoretici, ut morbos sanare possimus huc usque insanabiles, et gratos „nos profitebimur discipulos."

Talia dum jactant, justam necessitudinem scientiam inter et artem practicos non perspicere, palam est. Scientia enim non artem integram et perfectam gignit, sed opportunitates solum praebet, sine quibus ars nulla est. Quid? Vellentne practici, ut ars omnibus absoluta numeris, Minervae instar, ex alieno cerebro nasceretur, ipsisque nihil curandum restaret. Artem efficere et ad hunc finem scientiam etiam adhibere, ipsorum practicorum est. Quae adhibitio sicubi, ut saepius fit, desit, meminerint, fructum non inde a primordiis maturum esse, neque maturo se unquam usuros, nisi ipsi foveant eum aut saltem foveri sinant.

Vos omnes qui in disciplinam physiologicam incumbitis, fructus ad maturitatem perducere pergite, et judicium iniquum contemnite eorum, qui messem intempestivam cupiant!

Alterum jus scientia habet et exercet: repellere praedatores. Nimirum practicorum nonnulli, ii praesertim, qui scientiam et artem conjungere se gloriantur potius quam sedulo student, quodlibet scientiae lucrum, licet nec ortum ejus nec ambitum perspiciant, arripere eoque ad praxeos utilitatem qualicumque modo abuti conantur. Praedatores voco, utpote aliena, non intellecta sibi arrogantes. Et scientiae illi nocent et arti: hanc enim incertis et falsis corrumpunt; illi fidem eripiunt propter frustrationem, quae temerariam et intempestivam adhibitionem saepius insecuta aut mox insecutura est. Quare ut suam dignitatem fidemque scientia tueatur, expelli futiles praedatores jus est. Ne autem practici semi-doctorum ratiociniis pelliciantur, serio monere ac multiplices indicare conditiones, quarum haec illave neglecta facile justae adhibitioni obstat, in ipsius officiis pono.

Alia praeterea habet officia, quibus fungatur scientia: ut empiriam nempe therapeuticam debito honore et fide prosequatur. Suis utique juribus praxis medica gaudet, quae non nisi cum artis damno saepius violantur. Mirum sane videri posset, quum cunctae disciplinae physicae empiria se niti glorientur, empiriam therapeuticam, sine qua therapeia nulla est, a bene multis vilipendi. Causas inquirenti duae in censum

veniunt. Medicos ad theoriam summopere proclives proposui. Quodcumque videant aut experiantur, explicare student et facile explicatu putant. Nihil enim quam medicos rationales se esse et haberi praesertim antiquius habent, vitioque vertunt se empiricorum nomine designari. Et sane, quum plerique medici empiriam adeo parvi habeant, ut empiricorum titulo designati ira excandescant, a disciplinarum cultoribus quid aliud exspectari poterat? Accedit altera causa, quae jure cautos eos reddit: practicorum nempe observandi et experiundi methodus. Complures nimirum inter practicos veram observandi et inducendi methodum numquam edocti in re fallaci adeo et difficili ut medicina est, ob magnum inprimis causarum et phaenomenorum complexum, ad errores non esse proclives nequeunt; ut omittam eos, quos suo jam tempore celeberrimus Zimmermannus acerbis verbis insectatus est, utpote experientia sua superbientes, licet modum receptum per totam vitam sectati sint nec senes plus sapiant quam juvenes. Hinc a bene multis fide minus digna haberi praxeos medicae effata, non est quod miremur. Quodsi propterea empiria medica in universum parvi habeatur, disciplinarumque ad medicinam spectantium cultores, scepticismo infinito indulgentes, damnare non dubitant ea quorum experientia illos plane deficit, est quod maxime improbemus. Subvertere omnia est sane facillimum! Sed vera a falsis distinguere, ad quod ipsos conferre oportet, hoc opus, hic labor est.

Summum scientiae jus plenam praedicavi libertatem, immunem illam, nec cuiquam obnoxiam. Quod tamen haud ita intelligatur, ac si singulae disciplinae physicae et physiologicae nihil omnino conferre debeant ad artem medicam promovendam. Ecquis practicorum e diversis doctrinis cuncta, quibus utatur, sibi parare possit, neminis auxilio adjutus? Idcirco scientia patefaciat illa, quibus artem promoveri posse perspectum habet. Quo faciendo non arti tantum, sed et sibimetipsi prospexerit. Mutuum enim cernitur inter diversas disciplinas vinculum, quo fit, ut mutua etiam commoda sibi afferant. Adjumenta physiologiae praebent et physica et chemia; utraque haec corporum vivorum phaenomena explicando explicatur ipsa. Sine anatomia nulla est physiologia; haec autem multarum partium naturam anatomicam dubiam saepius

illustravit. Basis pathologiae dici physiologia meretur; haec autem vicissim tot tantaque a pathologia accepit, ut aliquando physiologia nervorum magis pathologicum quam pathologia physiologicum characterem induerit. Simile vinculum disciplinas cunctas inter et artem medicam cernitur, licet hujus disjuncta membra nondum in doctrinae corpus redacta sint. Qua luce illae praxin illustrant, ea pro parte in ipsas rejicitur. Quare sibimetipsis consulent singulae disciplinae, si justam adhibitionem practicis faciliorem et uberiorem reddant.

En, Auditores aestumatissimi, scientiae jura et officia breviter exposita! Ut autem justa vobis necessitudo inter scientiam et artem perspicua sit, praxeos quoque jura, verbo jam tacta, ipsiusque officia enucleanda restant.

Quodsi scientiae cultoribus imponitur officium, praxin quo par est honore ac fide prosequi, praxis illud jus sibi vindicat, ut solis nitatur fundamentis, ab ipsa constitutis. Quandoquidam grato animo disciplinarum opes et auxilia practici sibi adsciscunt, his ea ratione utantur, ut in suo tantum fundo praxeos fundamenta jaciant, iisque artem superstruant. Praeter empiricam nulla datur medicina. Quodvis scientiae indicium, etiam maxime speciosum, empiriae sigillum requirit, antequam inter practica dogmata recipiatur. Quin saepius ipsa empiria utile quid praedicavit, casu fortuito potius quam scientia ducta, huic explicandam relinquens actionem eorum, quae nullo adjuta auxilio utilia esse probaverat. Neque praxeos multum interest, utrum quae vera docuit scientia jam explicare valeat necne. Empiriae requirit effata, ratione carere potest. E sua experientia fide probata, etsi non intellecta, verum medicum hac nostra aetate plura majoraque artis praesidia quam e ratione haurire equidem affirmare nullus dubito.

E praedicto praxeos jure, de quo nulla est controversia, profluunt alia: nimirum ut theoreticos, systematicos et scholasticos expellat neque sinat se alienae disciplinae, quamvis maxime affinis, imperio subjectum esse. Quemadmodum physiologi chemicos physiologiam facere jure dedignantur, sic medicus practicus alienum legislatorem quemcumque abhorreat. Inserviunt ipsi cunctae disciplinae, sed multifariis beneficiis caveat ne suum jus abalienet. Non enim construitur ars medica, sed experientiae fetus est, nec nisi observatione atque inductione juxta lectum aegrotantium nascitur.

Jura praxeos medicae me memorantem audivistis, Auditores optatissimi! utrum autem jura an officia ista dicerem, diu dubius haesi. Videtur enim praxis medica adeo segniter sua tueri, ut quae tanquam jura sibi vindicare debuisset, haec tanquam officia ipsi sint commendanda. Jus est praxi medicae ut suis propriisque fundamentis nitatur; haec autem fundamenta empiria therapeutica constituere ipsa negligit. Jus habet disciplinarum affinium imperium recusandi, quarum jugo malle se submittere videtur. Hac illave, quam sequatur, theoria praxin medicam ut plurimum imbutam fuisse, nos docuit conspectus historiae; neque hac nostra aetate in plenam libertatem se vindicasse exempla demonstrant. Theoria duce, aut saltem annuente, praxis sibi persuasum habuit, plerosque morbos inflammatorios sanguinis detractione curari. Quum vero jam sceptici in pneumonia venae sectionem inutilem, imo saepissime nocivam esse, audacter affirmarent, armis carere visa est, quibus antiquissima praecepta strenue defenderet. Quis medicorum, ubi sanguis, vasis ruptis, cerebrum comprimit idque apoplexiae symptomatis stipatur, hucusque venam secandam non praecepisset? Inter recentiores autem nonnulli, observationibus freti, a sanguinis missione in apoplexia abstinere jubent, neque hos falli pro ea qua indigent firmitate praxeos regulae, ex observatis effici potest. Nimirum pressionem diminui et ulteriori sanguinis effusioni vena secta obsisti, theoria indicare videbatur, quam indicationem praxis secuta est, non satis expertum habens, quis, neglecta venae sectione, tandem sit decursus et exitus. — In typho abdominali alii, enteritidem suspicati, sanguinis emissiones laudarunt, alii, systema nervosum fractum habentes, ad corroborantia, stimulantia, ut ad sulphatem chinini et similia confugiendum suadent; alii denique, sanguinis dissolutionem accusantes, chlorium et acida mineralia prae caeteris commendant, aut hydrargyro bilis secretionem promovendam jactant, ut elementis nocivis sanguis purgetur. Plerisque sic theoriae cuidam inservientibus, paucissimi observationes inter se comparandas evulgarunt, e quibus optima curandi methodus efficiatur, Neque soli sceptici sunt, qui propterea in diro hocce morbo praeceptum sequuntur: *abstine, si modum nescis.*

Perpensis omnibus, tristem illam, in qua major pars praxeos medicae versatur, conditionem non dubito directae praesertim empiriae neglectui

tribuere. Nolim vero, methodi numericae dictae, cujus summus auctor Parisiis floruit, Cl. Louis, laudatorem me haberi: observationes enim non numerandae solum, sed ponderandae, et facile illa methodus ad experimenta adduceret illicita. Hoc unum volo, ab omni theoria liberi sedulo notent, numerent, comparent, perpendant casuum similium decursum, exitum, variis remediis a singulis administratis, variis sub conditionibus. Quivis fere practicus suam curandi methodum habet, ab illa, quam discipulus doctus est, longe saepe diversam. Differt itaque multis nominibus in diversis nosocomiis similes curandi aegros methodus. Unusquisque suam, quam sequitur, methodum optimam habet. Singulas autem singulis non praevalere, in aperto est. Res judicatu difficilis! Sed campus patet, quem empiria aggrediatur.

Hac una via praxeos medicae fundamenta probatae fidei nascuntur, aeque firma ac ea, quibus disciplinae variae gaudent. Rationalis enim therapia empiricam non nisi sequi potest, neque haec ad eam jam perfectionem ducta est, ut illius condendi conatus non intempestivi habeantur. Peccatur itaque in eo quod necessitudo scientiam inter et artem jamjam quaesita sit, ubi vix ullus ipsi datur locus.

Mirantes equidem vos, graves auditores! adspicio, me scientiae magis quam artis cultorem necessitudinem therapiam inter et disciplinas medicas fere repellere et empiriae medicae laudatorem exstare! Quid? An is ego sim, qui disciplinarum physicarum cognitionem medico practico inanem prorsus et supervacaneam habeam, quippe quae hucusque aegros curare non doceant? Non credatis, Auditores! et jure. Qua enim persuasione praxin medicam ex empiria efficiendam contendi, ipsam empiriam, hoc est praxeos basin, nisi scientia suffultam, ullam esse nego. Haec volo ut rite distinguantur: quodnam, data aegri conditione, remedium sit propinandum, scientia ut plurimum deficiente, empiria doceat; sed cuncta observare, quae ad dignoscendam conditionem casusque diversos comparandos requirantur, non nisi physicis disciplinis et methodis imbuti unquam valeamus.

Postulant haec quae dixi, ut naturam observare doctus sit medicus practicus. Est officium sane gravissimum quod, quomodo colatur, in aperto est. Nimirum non nisi observando observatores fimus. Quid vero non sufficit hunc in finem lectis adsidere aegrotantium et quare ad formandum bonum

observatorem disciplinarum physicárum studium requiritur? Res, ni fallor, est in aperto. Ut observando observare doceamur, clare patere oportet, an recte observatum fuerit necne. Quod patebit, quotiescunque, perspectis legibus, cognitis causis et consecutionibus, experimenti instituti effectus praedicimus et confirmatos habemus. Et ita fieri in disciplinis physicis, neminem latet. Vix autem quid verum, quid falsum sit in observando aut concludendo enucleari potest, ubi tantus causarum et symptomatum complexus adest, quantus in homine aegro occurrit, experimento non sejungendus. Sic nobis insciis fallax observatio esse potest, quo fit ut hallucinari potius quam observare doceamur.

Quisquis rerum naturam experiri rem facilem et quasi innatam ducit, cum a recte experiundo et observando procul habete. Et nulla sane observatio difficilior est quam illa, quae circa hominem versatur, praesertim circa hominem a norma aberrantem, quaeque non anatomiam aut physiologiam aut pathologiam, sed universum complectitur hominem. Hoc medicorum est, quorum munus, ut apte et eleganter nuper disputavit maxime venerandus collega Lugduno-Batavus, in anthropologia, latissimo sensu, versatur. Quis autem hominem interpretabitur nisi naturae interpres? Physicis doctrinis nisi imbutus sit, in basi vacillante insistere assuetus, certi et incerti sensum prorsus amittere medicus periclitatur. Illas disciplinas ante oculos habeat, tanquam exemplar, in cujus formam praxin medicam redigere studeat.

Hanc generaliorem disciplinarum physicarum utilitatem praemittendam putavi, utpote rarius suo pretio aestimatam. Sed alia esse, quae medico eas probe tenere praescribunt, vos non fugit. Reputetis vobiscum, Auditores aestumatissimi! quibusnam in rebus observandis versetur aegri conditionem dignoscere et intelligere studens. Suntne phaenomena physica et chemica, physicae proprietates, chemica compositio, suntne anatomica, physiologica, anatomico-pathologica? Inserviuntne observationi eadem instrumenta, eaedem methodi, quibus physici, chemici, physiologi uti solent? Suntne haec instrumenta et hae methodi, quibus certior firmiorque diagnosis, interior conditionis morbosae cognitio, debeatur? Quis enim adeo imbecillus est, ut divino potius afflatu quam sedula investigatione conditionem morbosam intellectam esse suspicetur? Quicumque medicus, sensus

practici laudator, physicas investigandi methodos negligit, in tenebris palpare quam in luce cernere malle videtur.

Aegri jam conditione perspecta, incipit curatio. Ut quavis curatione ars etiam promoveatur, disciplinarum iterum auxilia requiruntur, quibus adhibitis artem rursus scientiae copulaverit medicus. Comparatis remediis, quae priores adhibere solebant, cum iis e quibus eligere recentioribus contingit, magnum datur discrimen. Inter illa bene multa occurrunt, quorum proprietates, compositio, nedum vis quam in corpus exerceant, constantes esse nequeunt, ita ut eodem remedio praescripto revera idem administrari neutiquam constet. Quo facto empiriae magnopere noceri palam est. Pharmacia, qualis nostra aetate chemia fulta exstat, remedia parare et dignoscere docuit, de quorum constante similitudine dubium moveri nequit. Haec longe ceteris praeferenda esse, nemo est qui non perspiciat. Quicumque autem ab incertis et complicatis practicos omnino abstinere putet, is valde errat. Formulae nimirum, quarum nescio utrum magis improbem miram complicationem an misturam incongruam, a non paucis receptae valent, licet omni auctoritate destitutae et horae momento ex arbitrio natae. In ipsius artis damnum agi, nisi talia penitus proscribantur, perspicuum est. Simplex enim, ut est veri sigillum, ita verae empiriae fulcrum creditote!

Praecipua tum jura tum mutua officia et scientiae et artis medicae breviter, utinam ne longius, vestro judicio, disputasse jam mihi videor. Illa pro parte labefactata aut segniter defensa, haec parum culta vidimus, quo factum ut non raro necessitudo, ubi nulla est, quaesita, ubi adest, neglecta sit.

Quid mirum, dum floret scientia, quae sua jura tuetur, languere artem, quae e scientia, neglectis necessariis, nimia haurire voluerit? Nostro autem tempore eo pervenisse videtur artis incuria, ut conversionem jam prope esse, pro rerum natura, ominari liceat.

Viam, qua ars medica stabilius firmetur, pro viribus indicare conatus sum. Utinam praeclara haec ars, jus suum magis vindicans et officiis fungens, brevi eo perveniat, ut velut disjecta membra in justam disciplinae formam redigantur et in dies magis magisque muneri suo satisfaciat, ad generis humani salutem promovendam!

Commemorandum restat, qualia, me Rectore, fuerint Academiae fata.

In universum prospera est Academiae conditio. De studiis et moribus civium academicorum probabile datur testimonium. In albo academico nunquam, ni fallor, ullo alio anno tantus numerus sua nomina inscripserunt. Estne quod insigni illo incremento laetemur? Sane quod prae caeteris academiis studiosorum numero increscit haec nostra clare demonstrat succos eam ex universo patriae fonte uberrimos haurire, vitamque ominatur alacrem, diuturnam. Ne autem comparatio instituatur cum annis praeteritis, quum examen severum solum januam aperiret. Jam cuique ad Minervae templum patet aditus et cuique eum patere non improbamus. Hoc unum improbandum videtur, nullum dari discrimen profanos inter et initiatos, exotericos inter et esotericos; civem academicum sibi non conscium esse, quid praestet, quid sua doctrina valeat, quid doctoralis aliquando gradus capescendi cuidus aut sperandum habeat aut metuendum. Sed avertere malum e nimia liberalitate oriturum penes vos est, studiosa Juventus! Crescat vestra industria et cuique vestrum cordi sit praeceptum illud Apollinis templo inscriptum: *γνῶθι σεαυτόν*.

Quotannis Rector memorare solet quae ad praesidia, quibus utitur Academia, pertinent. Mutationes autem exiguae esse solent ac propterea brevia plerumque responsa, ad Rectorem missa ab iis, quibus singulorum praesidiorum cura aut usus mandata sunt. Verbo pleraque tetigisse sufficiat. Laboratorium chemicum, qua nostra superbit Academia, supellex instrumentorum physicorum, Physices Professoris usui destinata, hortus botanicus tum diversis plantis exoticis, tum seminibus aliunde missis, tum etiam viri nobilissimi Beaufortii liberalitate insigniter locupletatus, singula haec studiis rite prospicere valent prospiciuntque. Crescit assidue museum anatomicum, florent observatorium microscopicum, laboratorium physiologicum. De bibliotheca, qui huic praefectus est Collega, haecce mecum communicavit:

Bibliotheca anno praeterito a plurimis tam Academiae civibus quam aliis frequentata, quam multis magno usui fuit. Numerus librorum insigniter auctus est, imprimis iis, qui ex amplissimo dono, cujus superiori anno mentio facta, empti sunt; quibus accesserunt bene multi, partim dono oblati, partim pecunia ex aerario publico et liberalitate Curatorum attributa, acquisiti, qui omnes, pro diverso argumento, per classes distribuendi fuerunt, singulis nota proprietatis apponenda locusque annotandus, ubi in Bibliotheca facile inveniri possint.

Quocirca non mirandum, catalogum librorum in artem redactum eodem fere statu mansisse, quo proximo anno fuerat. Cujus morae alia etiam caussa afferri debet. Hoc enim anno Curatorum auctoritate novum supplementum catalogi, quatuor fere millia librorum continens, quibus Bibliotheca inde ab anno millesimo octingentesimo quadragesimo quinto usque ad finem anni millesimi octingentesimi quinquagesimi secundi locupletata est, singulorum ordinum sive Facultatum discrimine observato, confectum et typis jam describi coeptum est. Index autem loca indicans, quibus libri in pluteis collocati sunt, eum in finem profligatus est, ut omnium librorum ad historiam tum universam, tum singularum gentium, ad opera geographica, itineraria, numismatica, porro ad litteras orientales. graecas, latinas, recentiores pertinentium loca accurate annotata et descripta facilem aditum consulentibus praebeant.

Praeterea monendum, Academiae Curatoribus hoc anno placuisse, capsam in Bibliotheca collocari, in qua numi asservantur, cusi praesertim ad res Academicas celebrandas. — Hoc ipso tempore numerus collectorum numorum nondum magnus est; speramus autem fore, ut liberalitate atque accommodatione eorum, qui nostris rebus faveant et laudabile Curatorum consilium adjuvare possint, sensim paullatimque eum in modum augeatur, ut nostra theca numaria insigne Bibliothecae ornamentum dici mereatur.

A. van GOUDOEVER.

De reliquis tacere maluissem. Specula enim astronomica adeo labascit, ut diversa instrumenta, ne quid detrimenti caperent, ad suppellectilem instrumentorum physicorum transferri debuerint, quod factum est. Sane

dolendum per annum et quod excurrit omnem siderum motus observandi opportunitatem defuturam. Novae autem qua nostra Academia ornetur speculae astronomicae, a Curatoribus jam designatae, brevi a Principe probationem exspectari addere juvat. Utinam de nosocomii Academici ab imis fundamentis instaurandi decretum jam aeque maturum esset. Dicere verum, quid vetat? Nosocomii academici tristem, in quo versatur, statum, frustra repetitis identidem querelis, immutatum manere in perniciem aegrotorum, in damnum institutionis, in taedium et docentium et discentium, in academiae denique dedecus, Professores clinici testantur. Interim numerus eorum, qui auxilium inprimis chirurgicum implorarunt, auctum est et armamentarium chirurgicum locupletatum.

„Annus in nostro amplissimo Senatu, Academiae Curatores atque Professores! sine clade fuit. Nullum lugemus. Senibus etiam dira mors pepercit." Haec superioris anni Rectoris verba, grates Deo agimus, jam licet repetere. Quis nostrum, Curatores, Professores! senem maxime venerabilem, cujus licet visus obcoecatus sit, mens vegeta et integra manet, Rectori designato gratulantem atque Academiae fausta omnia precantem audivit, absque laeto gratoque erga Deum animo! Quis non pia obtulit vota Deo optimo maximo, ut in senatu amplissimo praesidis sedem tenere iterum iterumque viro dignissimo contingat?

Ad te me vertens, Clarissime Hartinge! Quem ob adversam valetudinem superiori anno solenni huic ritui non interesse dolebamus, jam in sanitatem restitutum, alacrem, collegis, discipulis, scientiae, quam singulari colis assiduitate, te redditum esse gaudeo tibique gratulor.

Gratulor denique tibi, Vir Consultissime, qui Curatorum collegio ab actis summa industria Academiae commodis prospicere soles, gratulor tibi, cui filium nurui amantissimae connubio junctum videre nuper contigit. Tibi tuisque e dulci hoc vinculo prospera omnia profluant!

Non omnia tamen laeta sunt, quae referenda habeo. Ante paucos dies nobilissimo viro Baroni van Goltstein, Curatori nostrae Academiae spectatissimo, subito, eheu! erepta fuit conjux, matrona nobilissima, cui tristi fato

ipsius, quem quotannis festo hocce die interesse gaudebamus, tribuenda est absentia. Alacrem autem virum, magna, quam fecit, jactura neutiquam labefactatum, patriae decori et academiae saluti diu servet Deus incolumem!

Collegarum ordinem conspiciens, intimo pectore etiam commoveri me sentio. Luget enim sororem dilectissimam Collega, quem diligimus et observamus omnes, Clarissimus Karsten, luget Ruebius noster socerum, virum celeberrimum Numannum, tum doctrinae copia, tum animi dotibus maxime conspicuum. Quem, licet nullo titulo nostrae Academiae junctum, Academiae Professores suo circulo collegam assidue interesse cuncti gaudebant et gloriabantur. Det Deus, ut e carissimis vestris pignoribus per longum annorum spatium nullus tristi fato abripiatur!

Quid autem tibi dicam, Clarissime Schroeder van der Kolk! quem nescio utrum carissimi praeceptoris an collegae conjunctissimi nomine malim alloqui. Graves, iterum graves sunt, quas fecisti, jacturae. Cum uxore, quam amabas, pia mente obitum luxisti socrus, matronae honestissimae; et brevi post, eheu! ipsa conjuge, quam virtutis domesticae exemplar omnes venerabantur, dilectissima orbatus, cum liberis altius enim animo moeruisti! Necdum finis erat malorum. Filiolae enim, quam diligebas, lepidissimae, praematuram tandem cum filiis deflevisti mortem. Haud tibi defuerunt collacrimantes amici, collegae, discipuli. — Multis sane orbatus es, sed multa tibi supersunt. Firmus enim es et pietate et fiducia in Deo optimo maximo reposita, cujus voluntati te submittere mature didicisti. Firmus es, et affulget tibi vitae scopus, quum liberos, quibus summum te donavit Numen, pie te colentes adspicis, et omni ope eniteris ut curae maternae iis denegatae desiderium paterna cura quantum possit compensetur. Per longam et vegetam senectutem tuae sint deliciae, matrisque quasi tibi reviviscentis caram imaginem magis magisque referant, queis te beavit, liberi!

Inter cives academicos nonnulli juvenili aetate diem obierunt supremum. Eorum funera deflevistis, sodales. Nomina, Cives Academici! meministis. Sunt:

Henricus Didericus Focquin, Jur. Cand.
Alfridus Raymundus van Nispen, Jur. Cand.
Franciscus Constantinus Josephus de Quertemont, Theol. Studiosus.

Sic nulli aetati parcit atra mors. Quum viris et senibus vitae finis quotidie fere ob oculos versetur, raro ultra vitae terrestris spem adolescentes ac juvenes prospicere solent. Ut vita vestra sit honesta et justo pretio a vobis aestimetur, Juvenes! respicite finem. Amici, quos luxistis, quorumque feretram subiistis, vitae finem instare interdum moneant, et sic defuncti, quorum memoriam colitis, favente Deo, etiam viventibus prosint!

Inter grata, quae hodie mihi contingunt, primum locum illud obtinet, ut juvenibus, qui in certamine litterario palmam tulerunt, ex Regis munificentia et summa auctoritate, virtutis offeram atque doctrinae praemia. Non singulis singulorum ordinum quaestionibus respondit studiosa juventus. Sed eo major fuit contentio. Omnes igitur, qui de victoria concertarunt, licet strenue vires intenderint, palmam aemulis praeripere non potuerunt. Hoc autem judicium Ordines ferre non dubitarunt, tanta esse merita etiam illorum, qui victoribus cedere debuerunt, ut, si soli per se spectarentur, aureus ipsis non denegandus fuisset nummus.

Quod ut Regi Augnstissimo nuntiatum est, sua liberalitate secundos quoque praemio ornare statuit, ut ante paucas horas mihi nunciatum est, et quot aureos tot argenteos adsignavit nummos.

Singulorum ordinum de perlatis ad ipsos commentationibus judicia praelegam, vosque rogo, juvenes praestantissimi, quibus praemia sunt adjudicata, ut recitato nomine vestro, singuli ad hanc cathedram accedatis.

Theologorum ordinis judicium.

Theologorum Ordo Academiarum atque Athenaeorum civibus hanc posuerat quaestionem:

„*Potiores, quibus Epistolae orationem illustrat* Jacobus, *imagines comparationesque grammatice explicentur atque aesthetice judicentur.*"

Ad quam explicandam quaestionem tres allatae sunt commentationes, quarum nulla non aliquâ, quamvis diversâ, laude digna esse videretur. Quamquam in postremis, quae attingenda erant, Apostoli dictis tractandis, deficiente forsitan tempore, festinantius omnes versatae esse deprehendebantur.

Ut de singulis videamus, *prima disputatio* Heusdii dicto insignita erat: „*Lente, o bone! inquit, festinandum est nobis*” caet. — Industriâ sane cernebatur haec diatribe, studiumque prodebat, quae ad locorum *Jacobi* intelligentiam aperiendam pertinere putabat auctor, non temere negligendi. Verum sic aliorum, recentissimorum imprimis *Grammaticorum*, dicta, ne e *Germanicis* quidem *Latine* conversa, reponit, ut hos potius compilâsse, quam suo Marte interpretatus esse dicendus sit. In aesthetico autem Epistolae de *imaginibus* judicio, si non omnino nulla bonae frugis monita traduntur, at saepius acer pulcri sensus desideratur. Atque universe laudabilis industria si comitem habuisset judicii sanitatem atque acumen, meliore successu ad praemium obtinendum adspirare potuisset auctor.

Primae, de quâ diximus, commentationi, Theologorum de judicio, longe antecellit *altera*, quam Boilavii dictum distinguebat: „*Rien n'est beau que le vrai*” etc. Ad industriae enim laudem, quam cum *illâ* communem habebat, alia bona accedunt ac virtutes minime contemnendae. Nam criticis atque exegeticis in disquisitionibus accuratius versatus auctor, atque iis etiam, quae vulgo negliguntur, in usum conversis artis subsidiis, subtilem doctumque, ut juvenis, sese demonstrat Sacrarum Litterarum interpretem. Neque enim aliorum in judiciis referendis acquiescens, solerter ut plurimum atque acute eas commendat probatque locorum interpretationes, quae Hermeneutices in praeceptis legibusque certum habent aut probabile praesidium. Unde spes est fore ut, si eodem, quem ingressus est, studiorum tramite constanter perrexerit, ejus ex operâ bonos aliquando fructus sacra capiat Exegesis. Quo magis ejusdem laudis in societatem nequaquam admitti posse dolendum est, quas ad *imaginum Jacobi comparationumque* pulcritudinem explicandam attulit, animadversiones, et vero recte dictorum laudem frequentissimis obscurari Latinitatis vitiis sordibusque.

Sicuti vero *primae alteram*, ita utrique *tertiam* praeferendam esse Theologi censuerunt disputationem, quae tesseram habebat Jacobi dictum: *εἰ ταῦτα οἴδατε κ. τ. λ.* Quippe quae disputatio nullo facile laudis genere prioribus illis inferior esse judicaretur, et *suis* commendari sibique privis praestantiae dotibus. Universe enim concinnius atque elegantius disposita apparet et ordinata. Nec parvam a Latinitatis probitate commendationem habet. Tum in locorum, quorum crisis requirebatur atque enarratio,

subtiliorem interioremque rationem, bono plerumque exitu, sese insinuandum curavit auctor; cujus ingenium doctrinae lumen illustrabat ac judicii solertia regebat. *Imaginum* tandem *comparationumque*, quibus sanctissima haec elucet Epistola, elegantem se demonstravit arbitrum judicemque.

Quae igitur cum ita essent, litterato hoc in certamine victorem declaravit Ordo *tertiae* hujus commentationis auctorem. Quem, apertâ scidulâ justâque institutâ probatione, esse apparuit

GERARDUM VAN LEEUWEN,
Theologiae Rheno-Trajectina in Academia Candidatum.

Nec vero suo defraudandum honore Theologi censuerunt illius, quam *altero loco* recensuimus, disputationis auctorem, BOILAVII dicto usum illum: *Rien n'est beau que le vrai* etc. Quem etiam ipsum tam egregia prodidisse industriae doctrinaeque documenta visum est, ut honorifico laudis testimonio publice ornandus esset. Quocirca, posteaquam sui ipse nominis copiam fecerat auctor, resignatâ commentationis scidula (ac legitimâ institutâ disquisitione) hunc esse apparuit

HENRICUM WORST,
Theologiae Lugduno-Batava in Academia Studiosum.

Praestantissime VAN LEEUWEN! Ex regis auctoritate lubens tibi trado virtutis atque doctrinae praemium. Te ob industriam tuam et egregiam animi indolem jam dudum magni aestimarunt atque dilexerunt Praeceptores, Commilitones. Publice laudo hanc tuam industriam tuamque pietatem, augurorque fore, ut matris optimae carissimae, quae tali filio jure gloriatur, gaudia cumulare pergas et ad majora contendas industriae atque virtutis praemia.

Ornatissime HENRICE VOORST! Testante ordine theologorum, egregia prodidisti industriae doctrinaeque documenta et dignum te judicavit Ordo, qui honorifico laudis testimonio publice ornareris. Meliora autem tibi praeparavit munificentissimus Rex, e cujus summa auctoritate hunc tibi lubens trado argenteum nummum.

Judicium facultatis Juridicae.

Facultas juridica duas proposuit quaestiones:

I.

„*De crimine ambitus et de sodalitiis apud Romanos, tam libera republica, quam sub Caesaribus, historica instituatur disquisitio.*"

II.

„*Inquiratur, quale olim intercesserit inter rempublicam Belgii foederati ejusque colonias in India Orientali juris vinculum, quaeqne colonorum fuerit juris cum publici tum privati conditio. In quo juris loco illustrando, praeter alios fontes, etiam adhibeantur quae nuper Mijer, vir amplissimus, edidit documenta.*"

Ad priorem sex accepimus commentationes, quarum duae continuo una lance trutinandae videntur, cum dotibus et naevis iisdem prope cognoscantur. Altera lemmate designata est:

„*Qui studuit optatam cursu contingere metam.*
Multum fecit tulitque puer, sudavit et alsit."
HORATIUS.

Altera epigramma habet:

„*Virtute ambire oportet, non fautoribus.*"
PLAUTUS.

Scriptores testimonia Veterum, ex quibus rerum notitia redit, pleraque sane non indiligenter composuerunt; deficiunt tamen cum ubertate, tum accurato studio, cum nec universum locum in sua amplitudine tractarint, nec singula momenta, qualia sunt judicia et posterioris aevi historia, studiose pervestigarint. Latinitatis tamen et orationis modo, ut et recentiorum auctorum usu, posterior praestat. Neutram praemio ornandam censuimus.

Tertia quaedam commentatio cum Liviano titulo: „*Labente deinde paulatim disciplina velut dissidentes,*" caetera, nobis allata est, quae quidem superiores tam copia praestat, quam diligentia, displicet vero inconcinna rerum dispositione, eaque molesta prolixitate, quae auctorem argumenti ubertate oppressum magis, quam ei illustrando explicandoque parem, declarat.

Quarta commentatio est verbis inscripta: „*Je propose des fantaisies informes et irrésolues,*" caetera. Animadvertitur in ea laudabile auctoris studium demonstrandi, quam arcte leges de ambitu latae causaeque ex iis

dictae cohaereant cum ipsa factionum historia, quae Rempublicam Romanam agitarunt, cumque morum corruptela, quae deinde ingravescebat. Qua in re licet nonnumquam incerta certis admiscuisse videatur, tamen ita versatus est, ut ingenii laudem omnino meruerit. Caeterum universe argumentum ita tractavit, ut non tantum collegerit et exposuerit praegnantia quaeque veterum loca, sed ut ex iis quoque historiam revera ambitûs conficere conatus sit, ejusque, recentioribus etiam exemplis interpositis, quasi adumbrare imaginem. Quae res ut nobis in primis placuit, ita ab altera parte quaedam inconsiderate et festinanter tractata, alia prorsus omissa, effecerunt utique, ut commentationi, quae sexto loco commemoranda erit, postponeretur. Ne tamen sua laus auctori deesset, eum honorifice proclamandum esse judicavimus. Nomen tamen suum nobis non indicavit, publice evocatus.

Quinta commentatio verba inscripta habet Ciceronis: „*Quod si quem aut natura sua aut praestantis ingenii vis*," caetera. Auctor sedulo collegit et sagaciter exposuit, quae de ambitu veteres tradunt usque ad tempora Augusti, sed in iis, quae ad posteriorem aetatem pertinent, exponendis brevior est quam oportuit. Inprimis accurate de temporum rationibus et singularum legum auctoribus disputavit, sed in his abreptus est saepe *αὐθαδείᾳ* quadam nimiaque doctissimos quosque viros redarguendi temeritate. Omisit igitur quaedam necessaria, addidit vero alia a loco aliena, nec semper clarus fuit in sua sententia explicanda. Ingenii quidem acumen prodidit non vulgare et criticae artis studium, sed non etiam historiae; itaque singularibus inhaerens ad universum animum non satis advertit. Necessitudinem, quae inter ambitus pravitates et temporum corruptelam intercedit, omnino neglexit. Quae cum ita sint, hujus commentationis auctorem etiam honorifice commemorandum censuimus, qui publice evocatus se prodidit

Simke Heerts Rinkes,
in Academia Lugduno-Batava Litterarum humaniorum Candidatum.

Ultima denique commentatio symbolum habebat:

„*Virtute ambire oportet, non fautoribus.*
„*Sat habet fautorum semper, qui recte facit.*"

Plautus.

Ejus auctor magna diligentia veterum recentiorumque scripta excussit, omniaque loca, quae argumentum illustrare possent, compilavit, quaeque invenit probabili sermone, et per temporum seriem concinno ordine exposuit. Quod in eo fortasse hic illic desideratur ingenii acumen, diligentia et labore compensavit, nec tantum antiquiora tempora, sed quoque ambitum Caesarum tempore accurate descripsit, ita ut universam quaestionem pari industria tractarit.

Hunc igitur auctorem praemio regio condecorandum censuimus, atque, aperta scidula, nomen prodiit

Isaaci Telting,

in Academia Groningana juris Candidati,

qui, instituto examine, se auctorem nobis probavit.

Praestantissime Telting! Praemio regio te condecorandum censuit ordo Jurisconsultorum, quod gratulabundus tibi trado: contigit enim tibi strenue contendentibus aemulis doctrinae palmam praeripere. Fac ut doctrina aeque ac honestate magis magisque eluceas, ut qui nunc es Academiae decus aliquando Patriae evadas ornamentum.

Ornatissime Rinkes! Aureum tibi tradere nummum non licet, sed ex Regis munificentia argenteo te donari, qui in certamine difficili inter eximios aemulos laudem victoriae proximam reportasti, admodum laetor. Perge eo, quem ingressus es, tramite, ut aliquando summam ferre palmam tibi contingat.

Judicium ordinis philosophiae theoreticae et litterarum humaniorum.

Ad quaestionem ex historia patriae:

„Balthasaris Bekkeri vita et merita ex ipsis fontibus Belgico sermone ita exponantur, ut narratio commendetur tum accurata relatione tum elegantiori oratione:"

Ordo duas commentationes accepit, quarum una Schilleri verbis: *„Wenn die Könige bau'n, haben die Kärrner zu thun;"* altera Göthii verbis: *„So wirkt mit Macht der edle Mann" etc.*, erat ornata.

Harum commentationem scriptores argumentum exposuerunt docte et magna cum diligentia, atque ex optimis hauserunt fontibus, ita ut uterque liber plura et meliora de Bekkero contineat, quam ulla hujus

viri vita hucusque in lucem edita. De diversis etiam Bekkeri scriptis theologicis et philosophicis eorumque nexu cum theologorum illius aevi disceptationibus egregie disseruerunt, ita ut in hisce referendis, exponendis et dijudicandis palmam omnibus praeripuerint, qui de Bekkero scripserunt.

In utroque libro dicendi genus, etsi non ea se commendet puritate et elegantia quam ordo optaverat, haud multum tamen recedit ab ea oratione, qua nostrates in hujusmodi scriptis uti solent.

Quodsi igitur Ordo de harum commentationum alterutra, sola per se considerata, sententiam ferre debuisset, non minus huic quam illi aureum praemium adjudicasset. At vero scriptor libri, qui Schilleri verbis insignitus est, interius in argumentum penetravit, plura omnino doctrinae ac judicii documenta dedit, Bekkeri merita et vitam luculentius exposuit. Hunc igitur,

Folkert Schaaff,

in Academia Groningana litterarum Candidatum et Theologiae Studiosum,

nummo aureo dignum judicaverunt; alterum autem,

Gerardum Janum Bernardum Henny,

in Academia Lugduno-Batava litterarum Candidatum,

argenteo praemio ornandum censuerunt judices.

Audivistis, Juvenes nobilissimi! ordinis Philosophiae theoreticae et litterarum humaniorum judicium, quo tibi, praestantissime Folkert Schaaff! aureum praemium, tibi autem, ornatissime Henny, simul argenteum jam adsignatur, ac si Regis hanc majorem etiam liberalitatem, quae ante paucas horas mihi nuntiata est, jam praesensisset ordo. Strenue de victoria concertastis. Gratulabundus utrique vestrum virtutis et doctrinae proemium offero. Pergite eadem industria patriae historiam excolere, in patriae salutem et gloriam.

Alterum Judicium Ordinis Philosophiae theoreticae et litterarum humaniorum hoc est:

Ad quaestionem ex historia antiqua:

„*Exhibeatur disputatio de gente Fabia ejusque vi et auctoritate in civitate Romana per tempora liberae reipublicae. Qua disputatione tam ipsius gentis antiquitas, ratio, instituta exponantur, quam principum ex ea*

virorum, qui vel in republica vel artium et litterarum studiis inclaruerunt, acta commemorentur, cum notatione monumentorum tam privatorum quam publicorum, quibus res illae testatae et proditae fuerint:"

acceptae sunt duae commentationes, una insignita his versiculis:

ὅρα, πόνου τοι χωρὶς οὐδὲν εὐτυχεῖ κτλ.

Scriptor hujus commentationis, praemissa disputatione de gentis Fabiae ratione et antiquitate, deinceps singulorum Fabiorum, principum maxime, res secundum temporum ordinem accurate concinneque exposuit. Rerum fontes, tam scripta veterum historicorum, quam antiquitatis monumenta insigniora, diligenter consuluit, nec recentiorum disquisitiones neglexit. In diversis testimoniis et indiciis comparandis et examinandis rectum prodit veri falsique judicium. Expositione usus est dilucida, oratione pura et limata. Sed ut his laudibus scriptio se commendat, ita desideres in ea tum eam compositionis artem, quam historica commentatio poscit, tum eam doctrinae maturitatem, quam assidua exercitatio parit. Haec tamen non impedivissent, quominus, si una haec commentatio ordini fuisset oblata, e communi judicum sententia aureo praemio digna esset judicata.

Verum et altera in certamen venit, insignita hac sententia:

μὴ μόνον τοῦ νικᾶν ἔννοιαν ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ σφαλῆναι.

Haec ut accurata tam veterum quam recentiorum scriptorum inquisitione priori nequaquam cedit, ita eruditionis copia et judicandi acumine illam superat. Quaecumque in antiquitate de Fabiis exstant monumenta, inscriptiones, numismata, scriptor studiose conquisivit diligenterque examinavit; errores tam veterum quam recentiorum, vel in rebus vel in temporibus notandis admissos, enucleate patefecit, reliquias etiam e Fabiorum scriptis superstites addidit et explicuit. Ita et Fabiae gentis stemma multo plenius quam hucusque factum erat exhibuit et multas historiae et antiquitatis partes illustravit; denique quaestionem propositam ita pertractavit, ut plus dederit quam Ordo postulaverat. Enarratio, quamquam non vacans mendis et saepe justo prolixior, est perspicua, jucunda, facilis, plus etiam laudis habitura, si scriptor et in aliis redarguendis a facetiis abstinuisset, et in suis expromendis jactationem evitasset. Sed haec vitia, ut a juvenili

16*

studio et ardore facilem habent excusationem, ita abunde compensantur ingenii et doctrinae laudibus, quibus commentatio est insignis. Quamobrem ordo huic quidem libro, cujus scriptorem esse apparuit

GUILIELMUM NICOLAUM DU RIEU,
in Academia Lugduno Batava litterarum Candidatum,

palmam decernendam, alterius autem scriptori,

ABRAHAMO GUILIELMO DE KLERCK,
in Academia Rheno-Trajectina litterarum Candidato,

secundos honores tribuendos censuit.

Pergratum mihi accidit, quod te, praestantissime DU RIEU! virtutis atque doctrinae praemio, ex Regis augustissimi summa auctoritate, possim condecorare. Ita enim rem pertractasti, ut multas historiae et antiquitatis partes illustrando, plus dederis quam Ordo postulaverat. Perge Academiae Lugduno-Batavae, ad quam victor redis, esse decus et ornamentum, atque fac ut ex industria tua fructus litterae capiant uberrimos!

Ornatissime DE KLERCK! strenue vires intendisti, nec dedecori est, tali victori te non praeripuisse palmam. Communi enim judicum sententia aureo praemio tua etiam digna fuit judicata commentatio. Quum vero singulis quaestionibus unicum aureum adsignatum sit, argenteo saltem, ex Regis Augustissimi munificentia te ornatum videre gratum ac jucundum est. Iterum in arenam descendas et primos te laturum honores confido.

Ordines Medicorum et disciplinarum Mathematicarum et Physicarum ad quaestiones propositas nullas acceperunt commentationes.

Quae mihi Rectori ultima eaque gratissima absolvenda erant, peregi.

Hoc unum superest, ut te GERARDUM JOHANNEM MULDER, in proximum annum academiae Rheno-trajectinae Rectorem a Rege designatum proclamem. Sedem tibi destinatam occupa. Salve, Magnifice Rector, iterumque salve! Florente Academia regundi provinciam suscepi. Florente Academia hoc tibi trado munus. Crescat, te Rectore, haec alma Musarum sedes!

ACTA IN SENATU

A°. 1852—1853,

RECTORE CORNELIO FRANCISCO DONDERS,
SENATUS SCRIBA CORNELIO GUILIELMO OPZOOMER.

Die 26 m. Martii. Rector Magnificus CORNELIUS GUILIELMUS OPZOOMER ab amplissimo Senatu in cathedram ductus, dicta oratione *de philosophiae natura*, datum sibi successorem proclamat et salutat v. cl. F. C. DONDERS.

SERIES LECTIONUM,

IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA

INDE A FERIIS AESTIVIS ANNI CIↃIↃCCCLII, USQUE AD FERIAS AESTIVAS ANNI CIↃIↃCCCLIII,

A PROFESSORIBUS ET LECTORIBUS HABENDARUM,

RECTORE

FRANCISCO CORNELIO DONDERS.

IN FACULTATE MEDICA.

Anatomen docebit I. L. C. Schroeder van der Kolk, quater per dierum hebdomadem, horâ IV.

Dissectionibus cadaverum anatomicis, opportuno anni tempore instituendis, praeërit quotidie I. L. C. Schroeder van der Kolk.

Anatomen generalem docebit et *Organorum fabricam subtiliorem normalem et morbosam* demonstrabit P. Harting, diebus mercurii et veneris, horâ I.

Physiologiam I. L. C. Schroeder van der Kolk, diebus lunae, martis et iovis, horâ VIII matutinâ, die mercurii, horâ IX.

Experimentis et *indagationibus physiologicis* in laboratorio physiologico quotidie praeerit F. C. Donders.

Biologiam generalem exponet F. C. Donders, die mercurii, horâ XI, die iovis, horâ X.

Anthropologiam docebit F. C. Donders, inde a die XV mensis Octobris ad diem usque XV mensis Februarii, quotidie, horâ V et dimidiâ.

Pathologiam exponet B. F. Suerman, quater per dierum hebdomadem, horâ IX.

Anatomen pathologicam, his per dierum hebdomadem, I. L. C. Schroeder van der Kolk, horâ auditoribus commodâ.

Sectionibus cadaverum, in usum tum anatomico-pathologicum, tum medico-forensem, datâ occasione, praeerit quotidie F. C. Donders, horâ XII et dimidia.

Materiem medicam et praecipua *therapiae generalis* capita exponet G. I. Loncq, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ II.

Pharmacologiam et *Historiam plantarum medicinalium* tradet P. Harting, die iovis, horâ XI et veneris, horâ XII.

Pharmaciam G. I. Mulder, die veneris, horâ X—XII.

Nosologiam et therapiam specialem G. I. Loncq, diebus martis, iovis et saturni, horâ IX.

Exercitationes clinicas in arte medica quotidie moderabitur G. I. Loncq, horâ XI, in Ncsocomio Academico.

Historiam Chirurgiae exponet B. F. Suerman, diebus et horis dein indicandis.

Theoriam artis Chirurgicae tradet B. F. Suerman, quater per dierum hebdomadem, horâ VIII.

Ophthalmologiam docebit F. C. Donders, diebus mercurii et saturni, horâ I.

Exercitationibus clinicis in arte chirurgica et ophthalmiatricis, diebus lunae, mercurii et veneris horâ IX—XI, caeteris diebus horâ X praeerit L. C. van Goudoever.

Operationibus chirurgicis in cadavere instituendis qualibet oblata occasione praeerunt B. F. Suerman et L. C. van Goudoever.

Deligandi exercitationes moderabitur L. C. van Goudoever, die lunae horâ V—VII post meridiem.

Collocutionibus de *argumentis chirurgicis* cum commilitonibus habendis vacabit L. C. van Goudoever, die saturni horâ VI—VIII post meridiem.

Artis obstetriciae theoriam, morbos puerperarum et neonatorum exponet L. C. van Goudoever, diebus martis, mercurii et iovis, horâ XII et dimidia.

Exercitationibus obstetriciis practicis praeeriti L. C. van Goudoever, diebus lnnae et veneris, horâ XII—II et ad parturientium lectulos qualibet oblata occasione.

Medicinam forensem exponet F. C. Donders, inde a die III m. Septembris usque ad d. XV m. Februarii, diebus mercurii, iovis et veneris, horâ II.

Politiam medicam, inde a die XV m. Februarii usque ad ferias aestivas, diebus mercurii, iovis, veneris et saturni, horâ II, F. C. Donders.

I. I. Wolterbeek, quamvis munere suo defunctus sit, civibus tamen Academicis officia humanitatis praestare, praesertim Medicinae studiosis qualibet opportunitate prodesse, haud recusabit.

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

Physicam experimentalem exponet R. van Rees, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, horâ I.

Mechanicam analyticam R. van Rees, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ XI.

Physicae mathematicae capita selecta R. van Rees, diebus martis et iovis, horâ XI.

Chemiam theoreticam G. I. Mulder, die lunae, horâ X.

Chemiam generalem et applicatam, tam organicam quam anorganicam, tradet G. I. Mulder, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ IX.

Chemiam pathologicam G. I. Mulder, die veneris, horâ IX.

Chemiam analyticam G. I. Mulder, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII.

Chemiam practicam G. I. Mulder, quotidie in Laboratorio chemico.

Botanices et Physiologiae plantarum elementa exponet C. A. Bergsma, diebus lunae, martis et mercurii, horâ XI.

Botanicam Historiam plantarum medicinalium C. A. Bergsma, diebus lunae et martis, horâ XII.

Anatomiam plantarum C. A. Bergsma, diebus et horis auditoribus commodis.

Oeconomiam ruralem C. A. Bergsma, diebus mercurii et saturni, horâ XII, duce compendio suo: *Handboek voor de Vaderlandsche Landhuishoudkunde*, ed. Trai. ad Rhen. 1842.

Excursionibus Botanicis singulis hebdomadibus praeerit C. A. Bergsma.

Zoölogiam docebit Th. G. van Lidth de Jeude, diebus lunae et martis, horâ X.

Anatomiam comparatam Th. G. van Lidth de Jeude, die mercurii, horâ X.

Anatomen et *Physiologiam plantarum* docebit P. HARTING, diebus lunae et iovis, horâ pomeridianâ II.

Exercitationibus in usu microscopii studiis zootomicis, phytotomicis et chemicis applicato quotidie praeerit P. HARTING.

Astronomiam theoreticam et practicam quater per dierum hebdomadem tradet A. S. RUEB, Astronomiae Lector, diebus et horis auditoribus commodis.

Astronomiam popularem, bis per dierum hebdomadem, A. S. RUEB, diebus et horis auditoribus commodis.

Elementa matheseos docebit C. H. D. BUYS BALLOT, ante ferias hiemales quotidie, horâ VIII.

Stereometriam, *trigonometriam sphaericam* et *algebram* ante ferias hiemales quotidie, horâ X.

Geometriam descriptivam tradet C. H. D. BUYS BALLOT, post ferias hiemales diebus lunae, martis et mercurii, horâ XII.

Calculum integralem exponet C. H. D. BUYS BALLOT, quinquies per dierum hebdomadem, horâ XI.

Oryctognosiam exponet P. J. J. DE FREMERY, diebus lunae et martis, horâ II.

Geologiam tradet P. J. J. DE FREMERY, diebus mercurii, iovis et veneris, horâ II.

Geographiam physicam docebit P. J. J. DE FREMERY bis per dierum hebdomadem, horâ auditoribus commodâ.

Exercitationibus mineralogicis praeërit P. J. J. DE FREMERY die saturni, I: III.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

Philosophiae de Deo, sive *Theologiae Naturalis*, *historiam recentiorem* narrabit H. BOUMAN, diebus iovis et veneris, horâ IX.

Critices ac *Criseos sacrae* leges et exempla tradet H. BOUMAN, diebus lunae, horâ IX.

Hermeneuticâ sacrâ tradendâ perget H. BOUMAN, diebus martis, horâ IX.

Jeremiae Vaticinia selecta atque alia *Hebraeorum Carmina* sacra interpretabitur H. BOUMAN, diebus iovis et veneris, horâ X.

Priorem Paulli ad Corinthios explicabit H. BOUMAN, diebus lunae et martis, horâ X.

Historiam Ecclesiae Christianae recentiorem, duce *Compendio* suo *Hist. Eccl.* Vol. II. enarrabit H. I. ROYAARDS, diebus lunae et martis, horâ XII, et mercurii, horâ II.

Jus Ecclesiasticum Nederlandicum, imprimis hoc nostro tempore, tradet H. I. ROYAARDS, diebus iovis, horâ XII.

Theologiam dogmaticam tradet H. E. VINKE, diebus lunae, martis et iovis, horâ XI.

Collocutionibus *de Theologia populari*, cum commilitonibus habendis, vacabit H. E. VINKE, diebus iovis et veneris, horâ II.

Ethicam Christianam docebit H. I. ROYAARDS, diebus lunae, martis et mercurii, horâ I.

Repetitorio s. de Historia Ecclesiastica s. de Ethica Christiana, cum Theologiae Candidatis instituendo, vacabit H. I. ROYAARDS, diebus iovis, horâ I.

Theologiam pastoralem tradet H. E. VINKE, diebus martis, iovis et veneris, horâ VIII.

Puerorum doctrinae Christianae initiis *erudiendorum* exercitationem instituet H. E. VINKE, die veneris, horâ XI.

Commilitonibus, *orationes sacras* habentibus, praesides aderunt H. BOUMAN, H. I. ROYAARDS et H. E. VINKE, diebus et horis, tum sibi, tum commilitonibus maxime commodis.

Publicis *disputandi* exercitationibus praeerunt alternatim, horâ commilitonibus commoda, H. BOUMAN, H. I. ROYAARDS et H. E. VINKE.

IN FACULTATE IURIDICA.

Doctrinam Pandectarum MÜHLENBRUCHIANAM e voll. I et II enarrabit A. C. HOLTIUS, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII.

Locum *de legatis et fideicommissis* idem horâ singulari, die saturni, horâ XII.

Institutiones Iustiniani interpretabitur B. J. L. DE GEER, diebus lunae, martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, horâ VIII.

Historiam Iuris Romani tradet B. J. L. DE GEER, diebus lunae, horâ XII, iovis, horâ X, et saturni, horâ XII.

Encyclopaediam Iuris exponet B. J. L. DE GEER, diebus martis, mercurii et veneris, horâ I.

Ius civile Nederlandicum docebit J. VAN HALL, die lunae, horâ XII, diebus martis, mercurii et iovis, horâ I.

Ius mercatorium et maritimum exponet J. VAN HALL, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ IX.

Rem iudiciariam et rationem procedendi in causis civilibus explicabit J. VAN HALL, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ X.

Exercitiis practicis, a provectioribus instituendis, praeerit J. VAN HALL, diebus lunae, horâ I.

Historiam iuris patrii Civilis exponere perget J. VAN HALL, die iovis, horâ IX.

Historiam gentium recentiorum politicam tradet I. ACKERSDYCK, diebus martis, iovis et saturni, horâ IX.

Statisticam I. ACKERSDYCK, iisdem diebus, horâ XI.

Historiam nostri temporis exponet I. ACKERSDYCK, die lunae, horâ II.

Oeconomiam politicam docebit I. ACKERSDYCK, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ XI.

Disciplinae Iuris naturalis fata et praecipua placita exponet G. G. VREEDE, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ IX.

Ius publicum Batavum tradet G. G. VREEDE, diebus lunae et martis, horâ VIII.

Iuris publici patrii historiam adumbrabit G. G. VREEDE, die saturni, horâ VIII.

Ius gentium Europaeum G. G. VREEDE, diebus martis et saturni, horâ X.

Ius criminale, tam *Batavum* quam *commune*, docebit G. G. VREEDE, diebus mercurii, iovis et veneris, horâ VIII.

Codicem Quaestionum criminalium explicabit G. G. VREEDE, diebus veneris et saturni, horâ I, die iovis, horâ X.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

Logica docebit C. G. OPZOOMER, diebus iovis, veneris et saturni, horâ II.

Metaphysica C. G. OPZOOMER, diebus iovis, veneris et saturni, horâ I.

Shakespearii tragoediam *Macbeth* atque Göthii *carmina dramaticolyrica* et alteram *Elegiarum* partem interpretabitur C. G. OPZOOMER bis per dierum hebdomadem.

Dicendi exercitia moderabitur et selecta *litterarum recentiorum* capita explicabit C. G. OPZOOMER semel per dierum hebdomadem.

Historiam philosophiae veteris enarrabit S. KARSTEN, diebus lunae et iovis, horâ II, aliâve commodiore.

Litteras Latinas A. VAN GOUDOEVER docebit, diebus martis, iovis, veneris, horâ XI, interpretando Sallustii Bellum Jugurthinum et Virgilii l. IX. Aeneidos.

Antiquitatem Romanam A. VAN GOUDOEVER, diebus martis, iovis, veneris, horâ X.

Litteras Graecas docebit S. KARSTEN, diebus lunae, martis, iovis et veneris, horâ XII, interpretando selectas *Iliados* rhapsodias, Sophoclis *Oedipum in Colono*, Lysiae Oratt. *in Eratosthenem* et *in Agoratum.*

Antiquitatem Graecam S. KARSTEN, diebus mercurii et veneris, horâ IX.

Litteras Hebraicas tradet I. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD, cum exponenda *Grammaticâ*, tum *huius* ut et *Syntaxeos* usu in legendis quibusdam V. F. capitibus historicis monstrando, diebus lunae, horâ I. martis, horâ II, mercurii, horâ X et II.

Litteras cum *Aramaeas*, tum *Arabicas*, I. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD, die martis, horâ XI, et die mercurii, horâ XII.

Antiquitatem Hebraicam I. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ IX.

Ceterum provectiorum commilitonum desideriis, quoad poterit, satisfaciet libentissime I. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD.

Litteras Belgicas et litterarum Belgicarum Historiam exponet L. G. VISSCHER, diebus lunae, martis, veneris et saturni, horâ X.

Praecepta Stili bene Belgici L. G. VISSCHER, diebus martis, iovis et saturni, horâ II.

Historiam gentium antiquarum, praecipue *labentis Romanorum imperii*, enarrabit S. KARSTEN, die martis, horâ I, mercurii, horâ XII, iovis, horâ I.

Historiam medii aevi et recentiorum temporum I. ACKERSDYCK, diebus mercurii et veneris, horâ I.

Historiam Patriae L. G. Visscher, diebus lunae et martis, horâ XI, iovis, horâ X, saturni, horâ XI.

Institutiones Paedagogicas habebit S. Karsten, die saturni, horâ IX et X, partim *grammatica Graeca* explicanda, partim moderandis scribendi et interpretandi exercitiis.

Disputandi exercitationibus, alternis hebdomadibus die saturni habendis, praeerunt A. van Goudoever et S. Karsten.

G. Dorn Seiffen, Litt. Hum. Lector, praecipua tam antiquarum quam recentiorum gentium historiae facta enarrabit, gentesque, quod ad culturae progressus, inter se comparabit, diebus mercurii et saturni, horâ XI aliâve, commilitonibus magis commodâ.

J. H. Hisgen, litterarum Germanicarum Lector, diebus et horis auditoribus commodis, *Litteras Germanicas et Litterarum Germanicarum historiam, inde a sec. XVIII*, exponet.

J. Venning, litterarum Anglicarum Lector, *Litteras Anglicas* docebit, horâ auditoribus commodâ.

L. de France, Academicus Gladiatoriae artis Magister, quotidie aptum et elegantem gladii usum docebit.

Bibliotheca Academica diebus lunae, martis, mercurii, iovis et saturni, ab horâ XII in IV, feriarum autem tempore singulis diebus iovis, ab horâ I ad III, unicuique patebit. Museum Zoölogicum quotidie patebit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

DIE 31 M. DECEMBRIS A. 1852.

In Facultate		Theologica	205.
〃	〃	Juridica	187.
〃	〃	Medica	55.
〃	〃	Disc. Math. et Phys.	16.
〃	〃	Phil. Theor. et Litt. Hum. . . .	6.
			469.

Praeterea in album academicum nomina studiosorum, in diversis Athenaeis studiis operam navantium, relata sunt, eo tantum consilio, ut hîc examinentur et Doctores creëntur, quorum:

in Facultate		Theologica	11.
〃	〃	Juridica	43.
〃	〃	Medica	30.
〃	〃	Disc. Math. et Phys.	0.
〃	〃	Phil. Theor. et Litt. Hum. . . .	7.
			91.

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

A. 1852—1853

DOCTORES CREATI SUNT:

IN THEOLOGIA.

d. 25 m. Junii. FREDERICUS GUILIELMUS MERENS, Rheno-Trajectinus, publice defenso Specimine apologetico-theologico *de ultimorum Christi sermonum, quos refert Johannes Euangelista, authentia.*

d. 2 m. Julii. JANUS JACOBUS STRONCK, Dordracenus, publice defenso Specimine *de Matthia in Apostolorum ordinem sorte coöptato.*

IN JURISPRUDENTIA.

d. 24 m. Aprilis. CONRADUS ANNEUS MOORREES, Nykerko-Gelrus, Quaestionibus argumenti Juridici privatim defensis.

d. 1 m. Maji. HENRICUS GUILIELMUS GERARDUS RAS, Rheno-Trajectinus, Quaestionibus argumenti Juridici privatim defensis.

d. 4 m. Junii. JOHANNES FRANCISCUS D'AUMERIE, e pago Boxmeer, Quaestionibus argumenti Juridici privatim defensis.

d. 5 m. Junii CORNELIUS FOCK, Amstelodamus, privatim defenso Specimine *de polizza assecuratoria, Amstelodami in causis maritimis adhiberi solita.*

d. 17 m. Junii. GERARDUS HESHUYZEN, Amstelodamus, publice defenso Specimine *de quaestione, an is qui gaz contrectat furtum committat.*

d. 25 m. Junii. GUILIELMUS LUDOVICUS JOOST SPOOR, e pago Stratum, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 25 m. Junii. HERMANUS CHRISTIANUS JURIANUS WILLINK, e pago Winterswijk, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 26 m. Junii. OSCARUS EMILIUS VAN NISPEN, e pago 's Heerenberg, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 7 m. Octobris. BERNARDUS JOANNES HERMANUS VAN BLARICUM, Rheno-Trajectinus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 7 m. Octobris. ALFREDUS ALPHONSUS ROHLING, Guestphalus, e pago Neuenkirchen, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 11 m. Octobris. GUILIELMUS JOHANNES LUBBERTUS UMBGROVE, Amstelodamus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 27 m. Octobris. EDUARD HUYDECOPER VAN NIGTERECHT, Rheno-Trajectinus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 29 m. Octobris. SCIPIO HENRICUS VERNEDE, Rheno-Trajectinus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 30 m. Octobris. EGBERTUS ARNOLDUS ANTONIUS YSSEL DE SCHEPPER, Arnhemiensis, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 3 m. Novembris. BENJAMIN DE GROOT, ex urbe Sneek, publice tuitus Dissertationem *de circumscripta probatione per testes in causis civilibus.*

d. 9 m. Decembris. HERMANUS ROYAARDS, Rheno-Trajectinus, publice defenso Specimine *de placito: libera navi libera merx.*

d. 14 m. Decembris. LUDOVICUS GUILIELMUS ALEXANDER BESIER, Marasariensis, privatim defenso Specimine *de Sociis delinquendi.*

d. 18 m. Decembris. ALBERTUS VAN NAAMEN VAN EEMNES, Zwollanus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 21 m. Decembris. BERNHARD EGBERT SJUCH VAN WELDEREN RENGERS, e pago Ysbrechtum, Quaestionibus e Jure Romano privatim defensis.

d. 17 m. Januarii. JANUS GUSTAVUS ROCHUSSEN, Amstelodamus, publice defenso Specimine *de causis, cur in nonnullis capitibus praecipuis differat Codex civilis Indo-Neerlandicus a Codice civili nostro.*

d. 12 m. Februarii. BERNARDUS JOHANNES VAN DYK, Rheno-Trajectinus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 15 m. Martii. JACOBUS PETRUS PLOOS VAN AMSTEL, Amstelodamus, publice defenso Specimine *de aestimatione rerum, quarum nomine in avariam communem contribuitur.*

d. 18 m. Martii. ISAACUS JACOBUS ROCHUSSEN, Roterodamus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

IN DISCIPLINIS MEDICIS.

d. 3 m. Aprilis. Henricus Christianus Sandbrink, privatim defenso Specimine *de Susurro uterino.*

d. 28 m. Junii. Petrus Joannes van Thienen, Groninganus, privatim defenso Specimine exhibenti *Casum insignis capitis vulneris, cum notabili cerebri substantiae jactura, insecuta sanatione.*

d. 30 m. Octobris. Henricus Christianus Sandbrink, Quaestionibus Obstetricii argumenti privatim defensis.

d. 20 m. Januarii. Everardus Henricus Ekker, Rheno-Trajectinus, privatim tuitus Specimen *de cerebri et medullae spinalis systemate vasorum capillari in statu sano et morboso.*

d. 20 m. Januarii. Henricus Fabius, Amstelodamus, privatim defenso Specimine *de spirometro ejusque usu, observationibus cum aliorum, tum propriis illustrato.*

d. 21 m. Januarii. Henricus Guilielmus Cramer, Amstelodamus, publice tuitus Specimen, continens *nonnullos casus morbi Brightii, in nosocomio Amstelodamo observatos.*

d. 28 m. Januarii. Johannes Hubertus van der Meer Mohr, Goesanus, Dissertatione exhibenti *Casus morborum cerebri*, privatim defensa.

d. 11 m. Februarii. Jodocus Donkersloot, e pago Almkerken, Specimen *de Epitheliomate*, privatim tuitus.

d. 29 m. Martii. Leonardus Johannes de Roock, privatim tuitus Theses Obstetricias.

ACADEMIA

GRONINGANA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORIS,

QUI,

INDE A DIE XIV OCTOBRIS MDCCCLII AD XIII OCTOBRIS MDCCCLIII,

IN ACADEMIA GRONINGANA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

PETRUS HOFSTEDE DE GROOT.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

JACOBUS ADOLPHUS CAROLUS ROVERS.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

P. HOFSTEDE DE GROOT.
L. G. PAREAU.
GUIL. MUURLING.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

F. C. DE GREUVE.
J. A. C. ROVERS.
J. J. PH. VALETON.
J. A. C. VAN HEUSDE.
M. DE VRIES.

IN FACULTATE JURIDICA.

H. NIENHUIS.
J. H. PHILIPSE.
C. STAR NUMAN.

IN FACULTATE MEDICA.

A. A. SEBASTIAN (Emeritus).
J. BAART DE LA FAILLE.
F. Z. ERMERINS.
J. HISSINK JANSEN.
I. VAN DEEN.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

H. C. VAN HALL.
J. GUIL. ERMERINS.
NICOL. MULDER.
GUIL. A. ENSCHEDÉ.
P. J. VAN KERCKHOFF.

LECTOR PAEDAGOGICES.

W. HECKER.

ORATIO

DE

THEOLOGIA FUTURA, EUANGELICO-CATHOLICA,

QUAM HABUIT

PETRUS HOFSTEDE DE GROOT,

QUUM RECTORIS ACADEMIAE GRONINGANAE
MAGNIFICI MUNUS DEPONERET,

DIE XIII M. OCTOBRIS A. MDCCCLIII.

VIRI AMPLISSIMI, CLARISSIMI, CONSULTISSIMI, PLURIMUM VENERANDI, DOCTISSIMI! CIVES, HOSPITES!

JUVENES ORNATISSIMI, COMMILITONES!

QUOTQUOT ADESTIS, AUDITORES EXOPTATISSIMI!

Quodcunque aliorum sit aliud de temporibus, quae vivimus, judicium, hoc omnibus est idem ac commune, esse hanc magis, quam multas alias, aetatem, cum nobis tum posteris, ponderis gravissimi. Sive enim reliquas respicimus terrarum orbis partes, sive Europam, vix una est regio, quin maximis concitetur turbis et periculis; iisque non ex fortuita diei vel anni unius cura aut commutatione ortis. Sunt talia tempora, quando vel gravior terrae motus, vel pestilentia atrox, vel improvisa regis potentissimi mors, omnium ad se trahit oculos, movet animum, metum excitat, horrorem, stuporem. Quos vero subito excitarunt talia tempora animi motus, hi brevi etiam rursus componi solent. At hujus nostrae aetatis turbae nascuntur, pericula minantur, increscunt tempestates è fonte et causa, quae jam diu per nostram ingravescebant vitam, exstabant per patrum et majorum nostrorum aetatem, quin omnibus, quotquot affuit genus humanum, saeculis; quamquam non nisi rarius sic moverunt regionum plerarumque conditionem, gentium civitatem, societatem hominum, hominum animos, animos virorum, mulierum, puerorum, cultorum, incultorum, inquietorum, placidorum, uti nunc movent turbantque. Fontem vero et causam eam aut fallor aut agnosco hanc, quod in vitae periculum adducta ipsis videatur, quae tandem in omnes dominatur literarias et civiles et humanas quaestiones regina invicta — *Religio.*

Dubitatisne, A. A.? Igitur oculos in Americam conjicite, in Australiam, in Africam, ut reperiatis latibulum, ubi non quaerant incolae solliciti et incerti, num ergo Ethnicorum regnare perrectura sint vel Mohammedanorum Sacra, an regni initium captura sit Christianorum Religio; ac si horum, num ergo Romano-Catholicorum an Euangelicorum. In Asia eadem haec quaestio intus movet Sinam, ubi armis eam etiam dirimere conantur indigenae, Imperatorem vel defendentes vel aggredientes, Religionis potissimum nomine. Quaestio eadem conturbat Indiam, ubi de Religione victa lamentante Braminica triumphum in dies splendidiorem agit Christiana; item Javam et insulas Nederlandiae subjectas reliquas, Christo et litora pandentes et animum. Si Europam mente percurritis: en Turcas et Russos, ad bellum gerendum paratos, inter populos hosce e Religionis potissimum cura ortum; en Graeco-Catholicos et Romano-Catholicos multis locis acriter inter se pugnantes; en Germaniam, Italiam, Franciam, Britanniam civilibus quidem studiis et factionibus, sed magis etiam sacris distractas; en patriam nostram, ubi nescio, utra altiorem nunc edat vocem, Civitas an Ecclesia: hoc scio, Religionis longe interius et vehementius esse studium, quam Civitatis Patriaeque ipsius.

Laudare haec nolo omnia, minus etiam vituperare; modo citare volebam, ut hoc tolleretur dubium, an revera sit Religio, quae, uti semper hominum implet animos, sic nunc civitatium fundamenta concutiat; an Religio magis, quam ulla alia causa.

Quae quum sit temporum nostrorum conditio, eaque per longam annorum seriem nondum ad quietem perduci possit, pudeat Religionis interpretem et theologiae doctorem, eam non contemplari, in hoc intentum, an forte nisi aequalibus, saltem posteris morbi gravissimi medicina inveniri possit salubris.

Nec tamen eâ putetis me laborare arrogantiâ, ut hanc medicinam invenisse ipse mihi videar. Neque eam reperi ipse, neque aliquo opus est viro sagaci, qui eam quaerat et detegat. Adest enim, omnibus harum rerum peritis nota. At omnibus, peritis imperitisque, eam commendare, ostendere, explicare omnino adhuc est opus; quod ego etiam agere tantopere studebam, ut nihil magis optarem, quam hac de re a multis attente audiri dicentem et juste judicari.

Ergo his solennibus verba facturo aptum mihi videbatur et utile, si de temporum nostrorum agerem salute, facile comparanda, modo occasione uti velint homines. Neque tamen omnia complecti potui, quae huc pertinent. Nam de iis dicere, quae magistratum aut plebem hisce diebus deceant, ab hac opportunitate alienum putavi. Doctos modo adspecturus viros juvenesque eruditioni operam dantes, agere constitui *de Theologia futura*, *Euangelico-Catholica*, morbi praesentis medicina.

Hoc argumentum sic exponere conabor, ut primum explicem, quid haec ipsa sit Theologia futura, Euangelico-Catholica; deinde, num haec vere sit exspectanda; denique, quid nobis sit faciendum, ut citius appropinquet.

Vos autem, A. A. honoratissimi! rem expositu mihi difficilem, sed vestra meditatione dignissimam, explicanti auribus linguisque favete!

I.

De Theologia futura, Euangelico-Catholica, dicturus, primum quaero, *quid haec ipsa sit*, sive, quale orationis meae argumentum.

Non loquor de *Ecclesia* futura. Sane haec etiam erit aliquando una *Catholica*, ubivis omnes complectens homines, quia erit *Euangelica*, ad Euangelii composita normam. Verum ut talis nascatur Ecclesia, opem afferre insignem possit ejusmodi *Theologia*, de qua sola nunc agere constitui.

Theologiam tamen unam eandemque non exspecto hoc sensu, ut unquam uniformis et unimoda oriatur de Religione sententia et doctrina, sed ut haec fiat tandem unanima, uno eodemque spiritu vere divino animata, spiritu autem eo, cujus dona, verba, ministeria sunt multa ac multiformia.

De qua Theologia loquor *futura*. Praesens enim nondum adest, quamquam non tanto distat spatio, ut cerni non possint ejus praesagia et indicia levia. Ego vero non vatem ago, qui tale quid etiam affore proclamat, quod vulgus profanum latet oculosque etiam doctorum acutos fugit: speculator sum, qui turri escensa, quid appropinquet, cernit ac distinguit, antequam id videre possint, qui in altum non escenderint, et sum praeco, qui quod cernit, reliquis annunciat, ut ipsi quoque cernant et re laetissima appropinquante gaudeant, advenientem excipiant grati, praesentem in reipublicae salutem communicent aliis.

Hoc igitur sensu de Theologia dicturus sum futura: de ea vero *Euangelico-Catholica.*

Catholicum a Christianis fere dicitur, quod aut jam complectitur, aut saltem aliquando complectetur omnes, qui in terris sunt, populos hominesque. Neque ego strictiori, sed latiori etiam intelligo hanc vocem sensu. Catholicam innuo Theologiam, quae una omnes inter se conjunget Protestantes, ita ut Reformatorum, Lutheranorum, Teleiobaptistarum evanescant nomina. Porro his adjunget, qui se nunc jam dicunt Catholicos, at non adjecto epitheto, quo ego utor, Euangelico, verum Romano- et Graeco-Catholicos se appellant, quod nomen sic emendandum est, ut hi cum reliquis illis sese simul dicant Euangelico-Catholicos. Neque tamen hîc subsistet haec Theologia. His Christianis conjunctis addet Mohammedanos, qui Prophetae suo laudabili anteponent unum perfectum Dei Filium Jesum Christum. Addet Judaeos, Mosem honorare pergentes, verum sic ut Mosi praeferant, cui hic viam praeparavit, Messiam verum. Addet Gentiles omnes, qui idolorum loco ligneorum et lapideorum, quae Dei O. M. speciem aliquam et umbram ipsis referre videntur, vivam venerabuntur Dei Patris coelestis imaginem perfectam.

Neque tantum externa hac amplitudine Theologia futura erit Catholica: erit etiam vi sua et praestantia interna. Vera enim illa, quam auguramur, Theologia non doctrinae modo inserviet ornandae scholaeve amplificandae, sed vitae omni humanae purgandae viriumque humanarum omnium conspirationi excitandae et promovendae. Rationi inserviet, ita ut haec in illa acquiescat sana ac pura notione et idea Dei, hominis, hominisque cum Deo conjunctionis, quas exhibet Theologia ea. Inserviet sic animo, ut hic nihil potius quaerat, quam cum eo conjungi Deo, quem in Jesu Christo Patrem coelestem novit cuique se liberorum gratissimorum affectu tradere et consecrare studet bonus quisque. Voluntati inserviet totique vivendi rationi, quae, hac Theologia duce, eo tendet, ut Dei in dies similior fieri cupiat ac conetur homo, Patris coelestis filius. — Hanc vero hujus Theologiae praestantiam et efficacitatem persentient non modo culti, docti, nobiles; sentient etiam et in se experientur rudiores, viri feminae, pueruli senes, divites pauperes. Divina enim in hominibus servandis gratia per

eam patefiet tam luculenter et simpliciter, ut hanc nemo non possit intelligere et in usus suos convertere velit.

Video vultus subridentes; audio hominum sapientum dubia. „Fabulam narras," inquiunt; „quam fabulam esse, aut ipse jam novisti, aut brevi experieris, ob credulitatem tuam mox misere querulus."

Fabula non est, quam narro, A. A. Quod dico verum est et certum; quamvis neque nos, neque liberi nostri, sed posteri modo, procul adhuc remoti, rerum harum eventum atque veritatem cernere et experiri poterint omnes. Etenim Theologia, de qua verba facio, est *Euangelico*-Catholica, i. e. ex Euangelio petita et spiritu Euangelii imbuta. Non dico eam Biblicam; nam etsi e Bibliis ducitur sacris, tamen non ex omnibus pariter Bibliorum libris petitur, verum ex praecipuo Bibliorum argumento, Euangelio, Patriarchis promisso, Israëlitis ostenso, Christianis dato. Hoc vero Euangelium non est legislatio quaedam civilis, diversis temporum conditionibus semper accommodanda; non est doctrina moralis, gentibus hominibusque aliis aliter tradenda; non est dogmatum sacrorum corpus, e philosophiae progressibus pendens; non est philosophia, cum generis humani cultu sensim majori ulterius semper explicanda. Est aliquid longe sublimius, amplius, efficacius. Est bene intelligendi, sentiendi, vivendi stimulus ac principium; est novae coelestisque in terris vitae agendae pabulum opimum; est aër et afflatus e coelis in terras spirans; est institutio generis humani divina, ut divinum fiat ipsum; est vis e Deo profecta ad salutem comparandam destinata unicuique, qui id cupide audit, grate excipit, fideliter amplectitur. Etenim hoc Euangelium nuncius est de Dei Filio, Dei imagine, hominis typo, generis humani amico, e peccatis servatore, ad coelos duce, adhuc vivo et regnante, tam simplex, verus, gratus, jucundus, laetus, ut ad omnes perlatum tandem eum audire debeant et velint omnes omnino homines, etiam qui nunc adhuc aut sunt tardi, hebetes et surdi, aut, aliis negotiis, gravioribus, ut putant, intenti, se Euangelio illo, plebi forte non sine causa commendando, carere posse opinantur, quippe docti et sapientes atque eruditionis sublimioris participes. His etiam ipsis Euangelium sese ostendet magis magisque quod est, donum, quo nullum melius Pater coelestis, ad omnium salutem, est largitus, donum, quo usi

omnes feliciter res suas agant, vivant bene, beate moriantur, in coelis semper degant beati. Cui Euangelio sempiterno quae innititur Theologia, citius tardius certo orietur.

Haec est Theologiae futurae Euangelico-Catholicae, de qua dicere jam incepi, adumbratio, lineis paucis efficta, ut qua de re agam, rite intelligatis, A. A.

II.

Jam vero ad alteram orationis partem pergo, qua inquiram, *num haec vere sit exspectanda.*

Quod ut mecum agatis, oculos, si placet, conjicite, A. A., in hominum omnium ingenium ac destinationem, in aequalium nostrorum multorum studia ac vota, in Dei O. M. consilium et regimen.

Ingenium nostrum et naturae nostrae destinationem si intuemur, hoc inprimis statim sese conspiciendum offert, suâ non vivere homines sorte hac terrenâ contentos. Nempe pasci, dormire, pullos procreare, mori, animantium ipsis videtur esse reliquorum; aliud quid postulare facultates viresque hominibus concessas, aliud quid istis rebus vilibus longe superius; imo sempiterni, perfecti, divini quid; nempe hoc, Dei esse similes, Dei in dies similiores, cum Deo intime conjunctos.

Neque hoc est paucorum studium, scilicet cultissimorum; est omnium, qui homines se esse sentire incipiunt. Ubique enim reperis Religionem, utut impuram, tamen Religionem, i. e. sese cum Deo conjungendi studium et conamen. Sunt gentes adhuc tam parum cultae, ut agriculturam non noverint, nec legislationem, neque civitatem bene constitutam, ut cibo utantur, a brutorum pastu parum discrepante, vestes sibi vix fabricentur, speluncas et casas potius habitent quam domos. At ne vel sic quidem iis deesse Religionem, cernitis. Aedificia reliquis vetustiora ubique videtis — Deorum templa; solennia antiquissima ubique — Deorum sacra; dona omnium prima — sacrificia in aris Deorum oblata. Ubi autem Religio vel paululum explicatior adest, ibi quoque in ea prodit studium similitudinis cum Deo sensim majoris comparandae. Reperitis hoc studium apud

Graecos Romanosque et Israëlitas, sed etiam apud Aegyptios, Indos, Sinenses. Eam voluit similitudinem divinus ille Plato, philosophus primarius, voluit etiam Zoroaster, Religionis phantasiâ superstructae auctor, voluit quoque Confucius, doctrinae moralis ejusque civilis conditor.

Major vero quum sit res et gravior, quam quae istis comparetur mediis, quibus solis frui poterant illi, hanc, quam desideriis, suspiriis, votis, ideis prosequebantur omnes illi Antiqui, assecutus est eorum nemo. Quare tandem humani generis, rite a se praeparati, cupidini satisfecit Pater coelestis, in terras mittendo Jesum Christum, qui expleret, quod toti deerat antiquitati, suamque ipse perfectionem divinam communicaret cum omnibus, qui ipsi se tradere vellent. In communione igitur cum Dei Filio ineunda jam mentis sitim exstinguere possunt omnes et animi explere desideria ac vota; quin et in ea reperire sibique comparare plura, quam vel audacissimâ sibi fingere et optare potuerant poësi et philosophia.

At audio, quod objicis: ab hoc Dei Filio, qualem Euangelium nobis exhibet, salutis supremae auctore, descivisse Christianos omnes; antiquas ab his repetitas esse sordes; alios in lege, Mosaicae non dissimili; alios in hierarchia Aegyptiaca quadam nova; in operibus, quae bona dicebant, Indorum cruciatus referentibus, alios; alios in orthodoxia, i. e. in placitorum auctoritate constitutorum assensione, Religionis Christianae posuisse consilium et vim praecipuam; quin etiam nunc inter hos, qui illa omnia alto rejiciant supercilio, paucos modo esse, qui dogmaticam non adament solam, sic agentes, ac si ideo vixisset, docuisset, mortem esset passus Dei ille Filius, ut, loco mythologiae et philosophiae antiquae, nunc dogmatica regnaret, illis paulisper purior.

Non negabo, verum esse quod innuis, nempe ab his omnibus obscurari et pene sepeliri vere coelestem et divinam religionis Christianae vim, hominum ingenio ac destinationi satisfacere cupientem et conantem, sed in conatu generoso exsequendo misere impeditam peccato, errore, arrogantia humana. Attamen idem manet ingenium illud humanum, ad similitudinem cum Deo comparandam destinatum; manet semper idem, semper postulans, ut desideriis et votis suis aliquando satisfiat. Ergo tandem videbit genus humanum, aliud esse Euangelium, alium diversissimum hunc modium, quo homines ejus lucem obtegere sunt soliti; alium esse Jesum Christum,

verum et simplicem Dei Filium prorsus humanum, aliud dogmatum de eo in Ecclesia ventilatorum, saepe absurdorum, corpus; tandem homines Euangelium intelligent videbuntque, in eo ab ipsa benigna Patris coelestis manu exhibitam esse omnium animi humani morborum medelam, expletionem desideriorum, destinationis humanae consummationem.

Nimirum, quod olim fiet, ejus jam adsunt vaticinia et praesagia. Aequalium modo nostrorum multorum respiciatis studia ac vota. Stultitiam intelligunt et pravitatem illorum conaminum, quibus ingenium humanum contegere et opprimere atque Euangelium hominibus celare et eripere student haud pauci. Taedet eos et pudet, de sancta illa religione profanis disputari studiis, nec deesse vel nunc, qui a se dissentientes, ac si criminis gravissimi sint rei, vel corporeis puniri velint suppliciis, vel calumniis et injuriis petant turpibus. Nolunt jam diu libellos de Ecclesiae conditione et litibus theologicis editos legere, quin et saepe conventus Christianorum frequentare negligunt atque Euangelium ipsum inquirere omittunt, quia illarum disputationum sunt pertaesi. Qua in re nimium hoc minime laudo, sed vehementer improbo; attamen in his etiam hominibus, quatenus hi nempe Religionem omnem non contemnant vel impii vel superbi vel tardi, hoc equidem observo, esse aequales nostros multos eo usque progressos, ut in iis Religionis involucris et impedimentis Religionem agnoscere merito amplius nolint.

Quos hactenus laudans, in recta versari dicerem via, si jam ex involucris et impedimentis humanis rem ipsam divinam in lucem traherent, ex lege, ex hierarchia, ex operibus externis, ex orthodoxia, ex dogmatica subtili — *Euangelium*.

Hi vero si quidem hucusque procedere negligunt, sunt tamen alii, qui, sibi constantes, ingenue, fortiter, sagaciter Euangelium sibi sumant inquirendum. Quod enim nunc in omnibus cernitur disciplinis et artibus tractandis studium, ut ad sua revocentur principia, unde profectae sint: idem in Religione Christiana jam quoque vigere incipit. Vultisne documentum? Nulla pene ex omnibus societatibus beneficis, quibus abundat aetas nostra, tot tantisque gaudet hominum laudibus et auxiliis, quam quae inservit Bibliis parvo vel nullo pretio spargendis, commendandis, explicandis; nec modo inter nos Europaeos, verum inter omnes terrarum

orbis gentes, ita ut etiam in eas reddantur linguas, in quas numquam sunt versa neque ullus saepe adhuc liber est editus. Qua in re duo animadvertatis, A. A.; alterum, adesse ergo Religionis Christianae propagandae fervorem tantum, quantus numquam hucusque inter Christianos affuit; alterum, Christianos in hac Religione propaganda nunc nullis potius uti armis telisque, quam Bibliis spargendis, reddendis, interpretandis. Igitur duo constant: vidisse Christianos multos nulla aetate in Religione sua tam consummatum salutis humanae remedium, quam hac nostra; nulla etiam aetate hujus Religionis fontem unum purum tanto rivulis omnibus praeposuisse honore, quam nostra hac.

Jam vero hoc Bibliorum omnibus hominibus exhibendorum studium non poterit florere, quin etiam crescat haec omnibus persuasio, Euangelium, quod in his libris adest divinum, nullis commaculandum esse inventis et figmentis, ex arte humana natis; idemque hoc Euangelium non esse datum, de quo disputent et ob quod sese invicem condemnent homines, sed datum, ut secundum id vivant, ut, qui in eo oculis nostris exhibetur conspiciendus, Jesus Christus, vivat in hominibus omnibus, per hunc Dei Filium peccato liberandis et ad similitudinem cum Deo adducendis.

Profecto, A. A., haec jam sunt aequalium multorum studia ac vota; haec in dies fient plurium; haec tandem aliquando hominum omnium.

At multi vestrûm me jam iterum non habent nuncium et praeconem rerum praesentium vel jamjam futurarum; sed vatem, eumque vanum, quippe res numquam futuras praedicentem. Ipse vero me neque vatem scio esse, neque vanum rerum nuncium. Etenim nec sola innitor hominum indole et destinatione, neque huic respondente aequalium nostrorum studio et desiderio, verum etiam Dei O. M. consilio et regimine.

Qui in lucem edidit Pater, is etiam olim genus humanum curavit, nunc curat, curabit semper, ut, quo consilio hoc genus nostrum, ipsius simile, condidit, eidem quoque in dies magis respondeat. Consilium vero hoc nullum potest esse aliud, nisi ut similitudinem cum Deo, quam facultate et vi habemus inde a natalibus, potentia et actu quoque nobis comparemus magis magisque. Quod ut fieri possit fiatque revera, perfectum

illum nobis dedit hominem, Filium suum, qui nos, peccati culpa miseros, Dei gratia largienda, consoletur; peccati contagio aegrotos, sua sanitate communicanda, restituat; errori et illecebris mundi facile succumbentes, virtute et sanctitate sua sustentet; rerum terrenarum amore captos, amore suo Divino ad se et Deum revocet: verbo, qui nos filios apertis reddat Patris brachiis, ut, in sempiternum cum Patre conjuncti, sanctam et beatam vivamus vitam, jam in terris coelestem.

Neque paucis haec hominibus promit et ostendit bona summa, verum omnibus; quaeque a paucis huc usque laete accipiuntur, haec omnibus olim placebunt et grato fovebuntur animo. Nam, aut fallax est qui semper vera loquitur, aut olim ad se attrahet omnes, omnes nunc peccato, errore, stultitia ab ipso remotos; qui omnes sub ipso, Pastore bono, aliquando unum constituent gregem, omnes intime juncti cum ipso et per ipsum inter se ac cum Patre coelesti. Quae futura gentis humanae totius harmonia et unio nunc quidem longe abest, ut jam adsit; tamen futura est, aderitque olim certo. Nam qui hanc vult, Deus est omnipotens. Cui te semper resistere posse, quid tandem tibi fingis, homuncio debilis? Nunc forte putas, te vel rei familiari augendae, vel civitati bene curandae, vel artibus pulcris colendis, vel doctrinarum copiae conquirendae vitam impendere posse totam? At animus tibi inditus est irrequietus, donec requiescat in Deo. Cujus vocem et desiderium si tu ignorare velis, ecce Deus est, cui adversaris. Nunc conquisitam tibi eripiet pecuniam, nunc castigabit te morbo, nunc sepulcro injiciet amicos, liberos, uxorem, nunc mundi te sinet experiri odia et calumniam, ut te hîc esse hospitem et coelorum civem persentias. Sic bonorum terrenorum loco et tu et tandem omnes quaerent Religionem, intimam cum Deo conjunctionem. Ergo fient religiosi. At Religionem experientur nullam esse puram, nisi ubi perfectus ille Dei Filius nos Deo conjungit totos. Ergo Christiani fient. At immaculatam hanc Religionem videbunt esse in Euangelio solo. Ergo Euangelici fient Christiani, ut per Jesum Christum, qualem ipsius vitae et personae imaginem exhibent documenta antiqua germana, similitudinem sibi comparent cum Deo veram, in qua sola est quies ac salus in terris coelisque.

Quod igitur ingenium nostrum ac destinatio, quod aequalium multorum

studia ac vota, quod ipsius Dei consilium et regimen postulant, id certo futurum exspectamus: omnes homines tandem venturos esse ad Euangelium, sapientiae, virtutis, religionis, vitae fontem perennem; missuros esse aquas illas impuras, quibus nunc animi sitim explere conantur multi; Religionis doctrinam sive Theologiam ergo tandem fore omnibus communem sive Catholicam, quae ex Euangelio petitur, id est, *futuram esse Theologiam, Euangelico-Catholicam.*

III.

Utinam vero jam adesset! Adesset Dei illa Filia, quae procul adhuc abest!..... Quamdiu aberit etiam nunc? Deusne dabit, ut, si hanc nostris non cernamus nos diebus, saltem posteri nostri videant suis?

Quid Deus acturus sit, latet, A. A. Latet ideo inprimis, quia nescimus, quatenus cum Deo operam daturi sint homines, ut sublime illud, cui destinati sunt, consilium assequantur. Quaecunque vero aliorum vel praesens vel futura sit culpa, ne sit nostra. Videamus, *quid nobis agendum, ut appropinquet* magis magisque *Theologia illa futura, Euangelico-Catholica.*

Primum igitur videtur hoc faciendum, ut Theologiam hanc esse futuram, certo speremus, firmiter confidamus, alte pronunciemus. Sperare in rebus dubiis et incertis, magni est animi; confidere, ubi animi constantiam et quietem amittunt multi, decet hos, qui Deum noverunt Patrem; pronunciare, quod vulgi opinionem superat, sed verum tamen est certumque, horum est, qui reliquis hominibus exempla et duces esse debent. Atqui vos, Viri eruditissimi Juvenesque, doctrinae excolendae addicti! magno decet esse animo, vos, Deum nosse Patrem, vos in cultûs et humanitatis propagatione antecessores esse et magistros. Sitis, quales esse debetis; pulcro, vero, bono promovendo vires impendatis vitamque; omnium maxime huic, quae est omnis pulcri, veri, boni fastigium, vos detis, *Religioni;* cernatis, Religionem esse nullam omnino veram et hominibus prorsus salutiferam, nisi Christianam, nullamque, quae hanc interpretetur, Theologiam puram, nisi Euangelicam. Sic omnibus hominibus magis magisque nascetur haec eadem opinio, sententia, persuasio. Sic regnare incipiet Theologia Euangelica.

Alterum, quod ab omnibus videtur agendum, hoc est, ut neminem ob sententiam, quam de rebus religiosis habet, damnent, quod omnino est anti-Catholicum. Quod vero vos rogans, hoc nolo, ut quisque, me judice, sibi vivere possit, sive verae, sive falsae addictus Religioni, sive nulli. Imo, qui homo homines amat, hoc ferre nequit, vel unum minus esse felicem, quam esse possit. Omnium igitur salutem promoventes, quatenus et quomodocunque hoc agere valeamus, id velim, ut nullam Ecclesiam ac Theologiam Ecclesiae alicujus nullam, earum quae adsint, habeamus perfectam, nullamque ergo proponamus ac laudemus, quam sequantur omnes. Fragilitatis, vitii, erroris nostri nobis conscii, hoc unum quaerere debemus ac praedicare et commendare omnibus, ut viribus conjunctis semper melius quaeramus dignoscendum, quodcunque verum est, bonum ac divinum. Ineptum ergo sit, ei indulgere aequalium multorum peccato, ut damnando ob sententiam, cui in Religione adhaerent alii, alios hosce a nobis rejiciamus et excludamus, atque impediamus, quominis sese emendent et virtute ac sapientia, quam nobis putamus adesse, et illi crescant.

Hac vero in re agenda alia paulisper sunt aliorum negotia et officia.

Primum alloquor Theologos Christianos. Nos, Collegae, Commilitones, Theologi reliqui! ne metuamus caeterarum doctrinarum progressus, sed hos optemus. Sunt quidem adhuc in aliis regionibus tempora, fueruntque olim hîc quoque, quum oculis malignis et torvis Theologi respicerent Jureconsultos, Medicos, Philosophos, omnium maxime Physicos, quippe doctrinae suae hostes, veri luce castella theologica, intuitu magnifica, sed e chartis modo et foeno exstructa, concrematuros. Nos vero ne doctissimos hos viros, rerum civilium, moralium, physicarum scrutatores, vereamur hostes, sed, ut agimus, amplectamur amicos. Verum quaerunt, prouti nos; ergo nos adjuvant. Etenim verum non est duplex vel triplex; simplex est et unum. Quod veri luce et flammâ concremare possunt, id in aedificiis nostris fragile est et nullius pretii. Neque igitur metuamus, sed gaudeamus, si lumine veri, quod invenerunt, comburant quicquid in castris nostris non est marmoreum, aureum, perenne. Dum perit, quod igni temporique resistere aeternitatemque perferre nequit, stabit inconcussum templum veri,

imo eo lucebit splendidius, quo magis evanuerint septa sordida humana, templum divinum obumbrantia.

Vos vero, reliqui Eruditi! ne negligatis Religionem, quod cum alibi tum et in patria nostra nonnulli solent, nec spernatis cum his Euangelium. Nos, Theologi, vestram honoramus doctrinam, vos, ne sitis injusti, nostram contemnentes. Audacius dicam: ne sitis inepti vobisque hostiles ipsi. Est enim commune omnium doctrinarum vinculum omniumque artium et disciplinarum, quae ad humanitatem faciunt, cognatio et harmonia. Hinc Universitates, omnibus simul docendis et discendis destinatas, condiderunt Proavi sapientes, atque in his primum assignarunt Theologiae locum. Quem, si ulla, meretur disciplina nostra, quatenus est nulla alia, quae ita ad humanitatem omnem explicandam tendit, uti Theologia Christiana. Haec enim unam interpretatur Dei patefactionem perfectam, in Jesu Christo nobis datam, in qua omnium optime cernere potestis, qualis sit natura nostra humana, quibus gaudeat virtutibus divinis, qua via has re et facto nobis comparare possimus singuli, quid vere sit bonum et pulcrum, quo animatus spiritu in sua quisque disciplina et arte longe optimos faciat progressus. Nullae igitur gentes tam egregie excoluerunt, quaecunque ad humanitatem pertinent, artes et doctrinas, quam Christianae, atque in gentibus Christianis eo magis reliquis antecelluerunt nonnullae, quo Euangelium hae noverant purius. Huic Euangelio inprimis Lockius et Leibnitzius suam in philosophia excolenda debuerunt praestantiam; suam Hugo Grotius in jure explicando et condendo virtutem unicam; Boerhavius in medicina, Keplerus in astronomia, Newtonus in physica tractanda et amplificanda industriam, simplicitatem, constantiam, perspicaciam. Hos nempe aliosque innumeros, etiam eos, qui id non agnoverunt vel et negarunt, haec nostra Religio cum liberavit impedimentis in sua quemque doctrina inquirenda et exponenda, in civitate et societate objectis, maximis; tum excitavit, ut studio indefesso in Dei honorem generisque humani salutem vitam vero darent explorando; tum denique illustravit, ut verum discernere ubicunque longe melius valerent. Etenim sol est unus in mundo intelligibili hic Jesus Christus, quem ex Euangelio novimus, sol qui lucet, qui calefacit, qui animum spiritumque nobis indit et excitat,

in civitate, in artibus, in doctrinis, in virtute, in vita vitali omni. Quare vel in ipsarum doctrinarum et artium omnium feliciter excolendarum gratiam hoc spero fore, ut Eruditi omnes luce utantur vere divina, in Euangelio ipsis splendente.

Omnes vero etiam vos, A. A., precor, quatenus Nederlandi estis, ut Theologiam futuram adjuvetis Euangelico-Catholicam. Hoc enim ut agat, ab ipso Deo electa videtur gens nostra, quae tum inprimis officio suo respondebat suasque explicabat vires, quum placide, fortiter, constanter Euangelium et ex Euangelio petitam Theologiam mundo commendaret. Haec placuit Gerhardo Magno, primo inter nos scholarum bonarum conditori, haec Wesselo Gansfortio, aeterno soli Groningani ornamento, haec Angelo Merulae et Huberto Duifhuis, Reformatoribus vere Nederlandicis, haec Erasmo et Hugoni Grotio, quibus doctiores et mitiores et Euangelii studiosiores nec tulit Nederlandia, nec terrarum orbis. Haec Theologia Euangelica in his regionibus originem dedit Teleiobaptistarum et Remonstrantium Ecclesiae familiis, pacis, libertatis, virtutis, pietatis amantissimis. Haec Theologia, per tria saecula a Lutheranis et Calvinistis, zelo et invidia plenis, hîc suppressa et in angulos coarctata, utinam in aetatis nostrae libertate et lumine se expandat et fiat — Catholica!

Denique vos alloquor, quatenus Aequales nos sumus eamque cernimus in orbe omni contentionem, rixam, pugnam, quae ab Ecclesia in Religionem, ab utraque in res civiles et sociales omnes, atque in totam profluit Rempublicam, ibique commovet omnia, et concutit et conturbat ac pene exitium omnibus minatur et interitum. Quae animorum concitatio et conturbatio rerum nunc tanta est, ut perito cuique historiae generis humani scrutatori haec videatur stare sententia certa, duo tantum fuisse genti humanae tempora, nostris similia, aetatem dico Constantini et Lutheri, qua utrâque Religionis quaestio etiam internam movebat Civitatem totam, atque ex ea quaestione agitatâ et diremtâ Civitatis, Societatis, Ecclesiae, Humanitatis, Religionis profecta est conditio nova longe longeque alia. Quamquam etiam discrimen intercessisse omnibus constat, nempe hoc, quod Constantini aetate imperii modo Romani, Lutheri aevo Europae solius

ossa, nervos, medullam haec penetraret de Religione quaestio: nunc generis humani pene totius corpus animumque.

O nos felices, si faciant aliena pericula cautos! Re enim inquisita mecum consentietis, A. A., neutrâ illâ aetate factum esse, quod fieri debuerat. Neque enim ad generis humani salutem suffecisse, historia docet, Civitatem et Ecclesiam a Constantino mixtas et orthodoxiam rituumque copiam introductam; neque sat egisse doctrinam novam a Luthero annunciatam, Civitatis et Ecclesiae separationem, abhinc ortam, atque Ecclesiae divisionem in Romanam et Romanae contrariam. Opus jam tum fuerat *Euangelio*, simplici, vero, divino, omnibus aperto, omnibus commendato, Euangelio uno. Ac si nostra respicimus tempora, Aequales! caveamus, ne Euangelio negligendo Constantini et Lutheri repetamus errorem, mundo letalem. Hoc enim facile constare nobis poterit, neque Ecclesiam Romano-Catholicam nostra et futura aetate in orbe fore victricem, neque Ecclesiam Reformatam aliamve Protestantem; impuras nempe omnes, emendatione et perfectione egentes. Melior ergo orietur Ecclesia, Ecclesia nova Euangelica, quae mala sunt in singulis Ecclesiae familiis rejiciens, bona conservans et ulterius explicans, secundum unum illud Euangelium aeternum divinumque. — Haec Europae turbatae et mundi quassati est medicina, haec una.

Brevi orationis meae sententiam contraham omnem. — Experientia, sapientiae magistra, et doctrinarum artiumque progressio ostendunt, indigere mundum nova Theologia, omnibus communi futura, ex Euangelio petendo. Haec Theologia ergo nascetur et crescet; adjuvabit egregie Religionem, ut, rejectis erroribus et vitiis antiquitatis, pietatem modo colat, virtutem, sapientiam, similitudinem cum Deo. Haec Religio purgabit Ecclesiam, ut servato *ordinis* et modi studio, quo eminet Ecclesia praesens Graeco- et Romano-Catholica, ac servato etiam *libertatis* et progressionis amore, quo excellit Ecclesia praesens Euangelica, tandem hoc solum sibi propositum habeat, homines illustrare, emendare, perficere. Ecclesia denique talis vere Euangelica nihil a Civitate postulabit injusti, neque ei

imperare studebit, sed eam animare, adjuvare, sustentare, amicam et sororem, ejusdem Dei filiam.

Futura est haec rerum conditio; nam mentiri aut vana promittere nequit natura ipsa nostra Deusque illius naturae auctor rerumque omnium gubernator. Sed ab hominibus pendet, Deo aut obsequentibus aut resistentibus, vel quamdiu adhuc sit futura, vel quam prope adsit praesens. A nobis etiam pendet, Viri Juvenesque eruditi, Nederlandi, Aequales! Nos judicabit posteritas, an in hac nostrae aetatis luce et libertate, temporum priorum experientia edocti, nihil effecerimus firmius, certius, rectius, quodque temporum vicissitudines melius perferre possit, quam quod Constantini aetas vel Lutheri nobis reliquit. In dogmatum, in orthodoxiae, in rituum, in hierarchiae studio bis disparuit fulgida diei splendidi aurora, cujus ortum coelicolae gratulabantur laeti. Caveamus, quatenus a nobis pendet, ne tertium accidat idem, ne de nobis majori etiam jure, quam nos de proavis, querantur posteri, de nobis, tardis, languidis, meticulosis, etiam queramur aliquando in vita altera nos ipsi.

Jubet hujus diei ratio, ut de Academiae, me Rectore, fatis aliqua adjiciam. At, quod laeti est augurii, pauca modo habeo. Neque enim, quod rarissime, si unquam, accidit, vel aliud quid luctuosi affuit, vel unum e Curatoribus, Professoribus, Studiosis morte amisimus.

Familiae etiam regiae nullum accidisse malum, impense gaudemus. Viget floretque Rex, eodem, quo anno superiore in hac nostra urbe, nunc exceptus honore et amore in aliis patriae regionibus; quin et eo semper majori, quo magis sese ostendisse habetur stirpe Arausiaca nobili majoribusque inclytis dignus.

Regnet diu adhuc Princeps integer, boni studiosus, literarum artiumque fautor, aureamque illam redire faciat Musarum aetatem, quae, ipsius proavo Frederico Henrico Gubernatore, in his regionibus florebat.

Haec in praesenti regni hujus conditione felici redire poterit; verum ut redeat, alia esse debebit reipublicae civium et rectorum de doctrinis et literis existimatio, quam quae per viginti fere hosce viguit annos. Profecto literarum artiumque, injuria et contemtu tractatarum, ea nunc jam diu in patria fuit conditio, ut pudore oculos dejiceremus, quando extranei de Universitatibus nostris et de publica institutionis Academicae doctrinarumque cura nos interrogarent. Nolo repetere, quae vobis omnibus sunt notissima: Universitatum subsidia angusta etiam imminuta esse, ita ut neque Musea, neque Bibliothecae, neque literarum et institutionis praesidia reliqua sic augeri possent, prouti opus erat, vel etiam contra temporis injuriam defendi; annales Academicos esse suppressos; studiosis omnibus negata esse certaminis literarii praemia; juvenibus pauperibus nunc ademta esse stipendia publica, cujus parcimoniae avarae nunquam, ni fallor, affuerat exemplum per duo et quod excurrit saecula, quibus exstabant Universitates nostrae; omnibus apertas esse Academias, sine examine ullo intrantibus, imperitis, rudibus, puerulis, opificio, quam literarum curriculo, aptioribus. Quam Universitatum sortem literis artibusque omnibus communem esse, docuit Instituti Regii Nederlandici, pecunia necessaria destituti, calumniis onerati, proterve exstincti exitium, his, qui illud attulerunt, turpissimum. Sed aliquatenus emendata est rerum conditio. Primum ipsorum Professorum, tum Regis Augustissimi liberalitas certamen literarium restituit; anno superiore aliqua rursus reddita est pecunia, qua pauperes subleventur juvenes, qui brevi forte Civitatis et Ecclesiae ornamenta sunt futuri; nuper hic suus redditus est Universitatibus honor, ut nemo nunc, nisi examine praevio probatus, graduum Academicorum comparandorum causa, eas adire possit.

Sed longe plura sunt agenda, quae vobis inprimis commendamus, Viri Amplissimi, Academiae Curatores! Sane neque Vobis, neque his, qui antea Collegio vestro erant adscripti, eum tribuimns literarum contemtum, de quo querebar; ducimus eum e terrenis aetatis nostrae studiis. Curatores vero jam diu experti sumus Universitatis nostrae patronos et amicos benevolentissimos. Qualem etiam cognovimus Virum Nobilissimum, van Limburg Stirum, nunc Gelriae Praesidem, institutione docta non

usum, sed rei Academicae augendae studiosissimum. Hunc non sine maximo animi moerore et tristitia vidimus nos relinquentem, eique abeunti eundem optavimus Gelrorum amorem, quo et hîc fruebatur et vero erat dignus.

Dolorem illum lenivit Rex, in illius locum Te Curatorem nominans, Amplissime van Roijen! Nonnulli enim nostrûm Te hîc novimus Academiae civem, qui vita, moribus, discendi ardore omnibus eras exemplum. Plures etiam Te ante hos novem annos audivimus stadii Academici memoriam et gaudia oratione elegantissima celebrantem. Omnes Te nunc cernimus summa hujus regionis cura ornatum. Quidni igitur optima quaevis a Te exspectemus èt has literas cognoscente, èt eas amante, èt jam in eam dignitatem evecto, ut eas promovere possis, longe quam omnes reliqui melius? Neque sane luxûs cujusdam laude eas modo ornabis, cum nonnullis hujus aevi sapientioribus viris existimans, esse quidem cultûs elementa, omnibus civibus communicanda, omnino necessaria, haec vero nostra — studia, an artificia dicam? — esse ornamenta potius Reipublicae splendida eaque valde cara, ferenda quidem, sed quam tenuibus modo fieri possit, subsidiis sustentanda. Quid enim ingenuas didicisse fideliter artes, ad salutem omnium augendam faciat, ipse tuo ostendis exemplo. Atque ut hoc unum afferam: scholas inferiores ego, qui his curandis praefectus sum, florere non posse video, sine Universitatum bene cultarum adjumento; nam has esse quasi radices et stirpes firmas, unde illae, tanquam rami tenuiores, humorem et fertilitatem trahant. Cujus experientiae et persuasionis nunc et Te et omnes statim reddam socios, vobis in memoriam revocans, hunc, qui orbi toti in scholis inferioribus emendandis exemplum et facem praetulerit, Pestallozzium, atque hos, qui idem fecerint in patria nostra, duumviros, van den Ende et van der Palm: igitur hos omnes ideo tantum, quia literarum antiquarum peritia erant exculti, magnum illud opus perficere potuisse.

Qui in Curatorum collegio vacabat locus, jam per aliquot menses, Consule hujus urbis nominato Johanne Slot, est impletus. Vir integerrimus classica institutione se destitutum esse querebatur, quum Senatûs nomine eum salutaremus. Quid autem sine ea in Academiae commodum perficere possit virtus, constantia, religio, ostendit, quem jam laudabam, nobilissimus van Limburg Stirum, ostendat Curator novus.

Si jam de aedificiis et praesidiis Universitatis nostrae quaeritis: nonnulla sunt, de quibus gaudemus. Muri, quo Hortus Medicus a platea separabatur, partem majorem dejiciendam curavit Magistratus urbanus, repositis cancellis ferreis, qui civibus jam liberum, eumque amoenum, in Hortum praebent adspectum. In Horto autem hoc hisce diebus florere rursus Agaven Americanam magnificam, neminem vestrûm latet. Etiam Templi hujus Academici Senaculum bellius reddidit nonnullorum liberalitas, id ornantium imaginibus Professorum eleganter pictis. Longe plures sunt nunc viventium; aliquot etiam seniorum. Quin et Ubbonis Emmii, primi Rectoris Magnifici ac pene hujus Academiae auctoris, imaginem dedit collega conjunctissimus de la Faille; Nicolai Engelhardi hujus nepos, curiae Provincialis in hac urbe socius; Jacobi de Rhoer, avunculi sui majoris, vir consultissimus de Rhoer Ottens, ejusdem curiae socius; collegae nostri Theodori van Swinderen, hujus vidua. Ita Universitati nostrae non amplius deerit ornamentum, quod reliquis in patria nostra Academiis inde a natalibus fere affuit.

Exstructum jam esse suisque usibus inservire Laboratorium, physiologicis experimentis destinatum, itemque Cubiculum microscopicum, monentes, nos vestrae id debere constantiae et magnanimitati, Amplissimi Academiae Curatores! praedicare nunquam negligemus.

Amplificatum quoque est Laboratorium chemicum; accrevit Museum Historiae Naturalis speciminibus multis, ad anatomen comparatam referendis. Bibliotheca parum aucta est, subsidiorum inopia; ei autem adjicietur, sed separatim conservanda, collectio librorum Societatis *pro excolendo jure patrio* institutae, non admodum magna, si amplitudinem spectas, sed delectu librorum exquisita et praestans. Quod hujus Societatis exemplum, cum ipsi tum nobis proficuum, utinam sequantur reliqua, quae sunt ejusmodi inter nos, instituta!

Quum vero pecunia jam diu mediocris, qua Universitates a Reipublicae regimine sustentantur, quovis pene anno et augeri deberet et tamen imminueretur, adeo ut sine hujus Urbis et Regionis subsidiis, atque tributis a juventute Academica solvendis, quoties vel quis Albo inscribitur vel

examen subit, res nostra literaria salva esse non posset, ante paucos annos hoc consilium inierunt hujus Academiae Professores, ut peculium conderent, e quo Universitatis inopiae succurrerent cum aliquatenus jam aequales, tum longe magis posteri. Cujus peculii, adhuc parvi, legem hoc anno sanxerunt novam, qua cavetur, quatenus hominibus id licet, ut ne unquam dilapidetur et vero semper crescat.

E Professorum numero unus est, quîcum saepe luximus clades domesticas multas, nunc gavisi sumus de vitae socia nova, ipso digna. Illam Tibi, Te illi et Academiae nostrae diu servet Deus O. M., amicissime Rovers! Numquam desperasti, Patrem Tibi esse coelestem, qui infortuniis Te afficiebat maximis. Patrem jam experiaris eundem, Tibi rursus blandum et mitem.

E collegis in eo est, ut nos relinquat Matthias de Vries. Vocationem Leidensem Tibi, Collega aestumatissime! ex animo gratulor. Desiderium vero Groningae remanebit Tui, haud facile resarciendum. Tu in illa Musarum sede literas Nederlandicas ita docere perge, ut ibi non minus, quam hîc linguae nostrae et patriae ipsius amantissimos reddas discipulos bene multos.

Morte abreptus est hoc anno, qui olim hujus Academiae erat ornamentum Johannes Fridericus van Oordt, Leidae morbo diuturno oppressus. Cujus viri doctissimi, sagacissimi, optimi, mihi amicissimi obitum quantopere luxerim et lugeam, dicere nequeo. Lugent vero mecum, quotquot sagacem hunc Theologum ac sincerum amicum suo aestimaverunt pretio et honore.

E studiosis nemo quidem morte abiit, sed duo tamen occubuerunt juvenes, qui nondum plane nos reliquerant; alter Regnerus Livius van Welderen Rengers, morbo lento impeditus, quominus Academiam amplius frequentaret, alter Antonius Ewaldus Sichterman, nuper Juris Doctor creatus, sed qui majorem disputationis inauguralis partem adhuc erat scripturus. Juvenes optimos moerent non modo parentes et consanguinei; amici etiam bene multi et magistri.

Caeterum, quod e vobis, Juvenes praestantissimi, hujus Academiae cives! nemo morti succubuerit, non una est causa, cur laetus vos adspiciam. Altera, eaque major, est, quod ii vestri, me Rectore, fuerint mores, ut nullam mihi creaveritis molestiam, nec nisi paucissimos e vobis ob negligentiam aliquam vel alia vitia, pleraque juvenilia, leniter admonere opus habuerim. Quin et multos vestrûm, Theologiae operam non dantes, habui discipulos admodum acceptos, quum interiorem Religionis Christianae cognitionem vobis parare conabar. Denique e vobis laudem sibi, vobis, Universitati acquisiverunt insignem, praemiis in certamine literario Trajectino sibi comparandis aureis. Alter est Folkertus Schaaff, alter Isaacus Telting, uterque Frisius, ille Theologiae, hic Juris candidatus. Quorum virtutem et diligentiam haud pauci jam sequantur in certamine novo, nunc hac in Academia instituto.

Pergite, Juvenes optimi! ut facitis. Literis vos detis bonis, moribus studeatis puris, errantes tardosque, quales, ut in magno numero fieri solet, etiam inter vos sunt, exemplo monitisque corrigatis ipsi; denique in vestram patriaeque salutem Theologiae Religionique nobiscum vos addicatis futurae, Euangelico-Catholicae.

Unum restat hoc, ut magistratum, quo functus sum, tradam successori, quem Regis nomine proclamo anni jam ineuntis *Rectorem Magnificum*

JACOBUM ADOLPHUM CAROLUM ROVERS.

Salve, vir Clarissime, Rector Magnifice! Nihil molestiae, multum gaudii afferat Tibi munus novum. Uti mihi favit, sic Tibi jam faveat Deus O. M., cui sit laus, honos, gloria!

ORDO LECTIONUM,

IN ACADEMIA GRONINGANA,

HABENDARUM

INDE A MENSE SEPT. ANNI CIƆIƆCCCLII AD FERIAS AESTIVAS ANNI CIƆIƆCCCLIII.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

Hermannus Christianus van Hall die Veneris, horis VIII et IX, autumnali et aestivo tempore etiam die Martis, Iovis et Saturni, hora VIII, *elementa Botanices* illustrabit. *Botanices sublimioris* selecta quaedam capita tradet die Veneris, hora XI. Die Mercurii horis IX et X aget de plantis *medicinalibus* aliisque vario respectu *utilibus*, sive de *Botanica applicata*, ordine Familiarum naturalium. Die Saturni autem, horis X et XI, *Oeconomiam ruralem* docebit. — Post ferias *paschales* et mense *Septembri*, alterna hebdomade, die *Mercurii* hora mat. VII *excursionibus botanicis* praeërit.

Ianus Guilielmus Ermerins diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora XI, *Arithmetices*, *Algebrae*, *Geometriae* et *Trigonometriae planae* elementa explicabit; *Physicam experimentalem* docebit die mercurii hora I, diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora XII. *Physicam theoreticam* universe, aut selecta eius capita, provectioribus discipulis exponet. *De Matheseos elementis disquisitio* habebitur diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora pomeridiana III.

Nicolaus Mulder die Lunae hora X, die Martis hora X et XII, *Historiam Animalium vertebratorum naturalem* docebit; diebus Veneris et Saturni, hora XI, *Anatomen animalium comparatam* tradet. *Palaeöntologiam*, maxime soli patrii, exponet diebus horisque auditoribus commodis. *Exercitiis* denique *Zoölogicis* et *Zoötomicis practicis* quotidie praeërit, horis dein indicandis.

GUILIELMUS ADRIANUS ENSCHEDÉ diebus Iovis et Saturni, hora IX, *Stereometriam* et *Trigonometriam sphaericam* docebit. Selectos *Algebrae* locos tractabit diebus Lunae et Martis, hora XI. *Astronomiam popularem* tradet diebus Lunae et Mercurii, hora I. *Geometriam analyticam*, *Calculum differentialem* et *integralem*, *Mechanicam analyticam* et *Astronomiam theoreticam* exponet horis commilitonibus commodis. *Exercitia mathematica* futurorum Praeceptorum moderabitur horis postea indicandis.

PETRUS IOHANNES VAN KERCKHOFF diebus Lunae et Martis, hora IX, die vero Mercurii, hora XII, *Chemiam anorganicam* docebit. Diebus Mercurii, hora XI, et Saturni, hora X, *Chemiam corporum organicorum* exponet. Diebus Lunae, hora XII, et Iovis, hora X, *Chemiam pharmaceuticam* tradet. *Chemiae technologicae capita* in nsum publicum explicabit diebus Lunae et Martis, hora VI p. m. *Chemiam practicam* docebit, et *Exercitia analytica* in Laboratorio moderabitur quotidie.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

FREDERICUS CHRISTIANUS DE GREUVE diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XI, *Logicam* docebit; diebus autem Iovis, Veneris et Saturni, hora IX Historiam Philosophiae exponet; hora X *Metaphysicam* tradet. *Encyclopaediam*, *Ethicam*, aliamve *Philosophiae* partem hora auditoribus commoda explicabit.

IACOBUS ADOLPHUS CAROLUS ROVERS tradet *Historiam gentium antiquarum*, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora IX; *Antiquitates Romamas*, iisdem diebus, hora X, et, die Iovis, hora VIII; *Antiquitates Graecas*, diebus Iovis et Veneris, hora IX. *Disputandi exercitationibus* praeërit alternis dierum hebdomadibus, die Saturni, hora IX.

IOSUA IOANNES PHILIPPUS VALETON *elementa grammatices Hebraeae*, additis exercitiis analyticis, tradet diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora VIII. *Grammaticam linguarum Semiticarum comparatam*, additis exercitiis analyticis Arabicis et Aramaeis, exponet diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora VIII. *Antiquitatem Hebraeam* explicabit diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora X. *Librum* DEUTERONOMII interpretabitur diebus Lunae

et Mercurii, hora XI; *Vaticiniorum* Jesaïae capita selecta die Martis, hora XI. Cum provectioribus Kosegartenii *Chrestomathiam* privatim leget die Lunae, hora IV, et *Chrestomathiam Kirschianam a* Bernsteinio *editam* eodem die, hora V.

Ioannes Adolphus Carolus van Heusde diebus Iovis, Veneris et Saturni hora X Ciceronis *de fin.* l. I et II, iisdem diebus hora I Platonis *Symposium*, privatim autem hora XI Aeschyli *Choëphoros* exponet. — *Disputandi exercitationibus* praeërit alternis dierum hebdomadibus, die Saturni hora IX.

Matthias de Vries *Historiam Patriae* tradet, diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora XII; *Linguam patriam* explicabit et *Eloquentiae* praecepta tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XII; *Exercitia practica* moderabitur, die Martis, hora XI; Fabulam, *Roman van Walewein* dictam, a Clar. Jonckbloet editam, interpretabitur, diebus Lunae et Mercurii, hora XI; Selecta Vondelii loca exponet, die Mercurii, hora I. — Si qui sint, qui *Linguae Sanscritae* elementa sibi explicari cupiant, eorum studia lubentissime adiuvabit; *Grammaticam Sanscritam* et *Anthologiam*, a Clar. Westergaard editas, explicabit, die Martis, hora VI—VIII.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

Petrus Hofstede de Groot diebus Lunae, hora VIII, Martis, hora X, et Mercurii hora VIII, *Historiam Ecclesiae Christianae*, secundum *Lineamenta* sua, typis divulgata, enarrabit; diebus Lunae et Mércurii, hora X, *Encyclopaediam Theologi Christiani*, secundum *Compendium* a L. G. Pareau et se editum, exponet; diebus Lunae et Mercurii, hora IX, et Martis, hora XI, *Theologiam Naturalem*, secundum *Compendium* a se editum, tradet; die Veneris, hora X, *Loca Patrum Selecta* cum Commilitonibus leget.

Ludovicus Gerlachus Pareau diebus Mercurii, Iovis et Veneris, hora XI, *Dogmaticam et Apologeticam Christianam*, secundum *Compendium* a P. Hofstede de Groot et se editum, exponet; diebus Martis, Mercurii et Iovis, hora XII, secundum *Compendium* suum typis expressum, *Theologiam Christianam moralem* exponet; diebus Lunae atque Veneris, hora XII, et die Martis, hora I, loca nonnulla *Hermeneutices sacrae*, secundum *Compendium*

suum typis editum, tractabit et quaedam *Carmina Hebraica* cum Commilitonibus interpretabitur.

GUILIELMUS MUURLING die Lunae, hora XI, tractabit *Criticam Novi Testamenti;* diebus Martis et Veneris, hora IX, et die Iovis, hora X, Epistolas PAULI *ad* TIMOTHEUM cum Commilitonibus interpretabitur; diebus Martis et Veneris, hora VIII, et die Iovis, hora IX, *Theologiam Practicam* tradet; die Iovis, hora III, *exercitia Homiletica*, et die Saturni, hora XI, *exercitia* provectiorum *Catechetica*, cum pueris instituenda, moderabitur.

Disputationibus cum publicis tum privatis de *Locis Theologicis*, die Mercurii, hora III, suis vicibus praeërunt Theologiae Professores.

Ut religionis Christianae accuratius et penitius cognoscendae copia fiat omnibus, qui huius rei desiderio tenentur, Academiae alumnis, a Theologiae Professore pars Novi Foederis legetur cum variarum Facultatum Studiosis, diebus et horis, quae Commilitonibus erunt aptissimae.

IN FACULTATE IURIDICA.

HENRICUS NIENHUIS diebus Mercurii, Iovis, Veneris et Saturni, hora XI, *Ius Civile* interpretabitur, iisdemque diebus, excepto die Saturni, hora XII, selecta *Iuris Mercatorii* capita tractabit; diebus Mercurii hora X, et Saturni hora X et XII, maxime secundum ius patrium hodiernum, locum *de fore competente in caussis civilibus*, ipsiusque *Processûs Civilis* cum principia tum praecepta exponet; quibus, post ferias hyemales, adiunget *Exercitationes forenses.*

IACOBUS HERMANNUS PHILIPSE diebus Martis, Mercurii, Iovis et Veneris, hora IX, *Institutionis* IUSTINIANI explicabit; die Lunae, hora XI, diebus Martis, Iovis et Veneris, hora X, mense vero Aprili, Maio, Iunio et Septembri, iisdem diebus, hora matutina VII, selectos *Pandectarum* locos tractabit; die Lunae, hora VIII et IX, die Martis, hora VIII, *Historiam Iuris Romani* enarrabit; die Mercurii, Iovis et Veneris, hora VIII, *Encyclopaediam ac Methodologiam Iuris* tradet.

CORNELIUS STAR NUMAN diebus Lunae, Martis, Mercurii, hora VIII, *principia iuris poenalis* exponet; hora IX, praemissa disputatione *de historia*

iuris publici patrii, *legem de imperio* interpretabitur; diebus Lunae, hora X, Iovis et Veneris, hora VIII, *oeconomiae politicae*, quae dicitur, initia tradet, die Martis, hora X, diebus Iovis et Veneris, hora IX, *ius criminale patrium* docebit; diebus Mercurii, Iovis et Veneris, hora X, *de natura iuris* aget.

Disputationibus publicis et privatis lubenter praeerunt Iuris Professores.

IN FACULTATE MEDICA.

Iacobus Baart de la Faille diebus Mercurii et Iovis, hora VIII, et Saturni, hora IX, — sed post ferias Paschales, diebus Mercurii et Iovis hora VIII, Veneris et Saturni hora VII, — *Artem Obstetriciam Theoreticam et Practicam* exponet; et in Nosocomio Academico, ad parturientium lectos, qualibet oblata occasioné, practice instituet. Diebus Lunae et Martis, hora VIII, *morbos infantum* docebit. *Therapiam Specialem* morborum tradet diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora IX, et post ferias Paschales etiam diebus Mercurii et Iovis, hora VII. Diebus Mercurii hora X, et Saturni hora VIII, *Medicinam Forensem* docebit. Diebus Lunae, Iovis et Saturni ab hora X ad XII, diebus Martis, Mercurii et Veneris ab hora XI ad XII, in Nosocomio Academico *Clinicis exercitationibus* vacabit, morbosque ibi tractatos uberius exponet. — Disputationum exercitiis lubens vacabit.

Franciscus Zacharias Ermerins *Pathologiam generalem* docebit diebus Lunae, Martis, Mercurii et Iovis, hora IX. — *Histologiam* iisdem diebus hora XI. — *Anatomiam pathologicam* die Veneris hora VIII et X, et die Saturni hora VIII. — Exercitationibus clinicis in Nosocomio quotidie vacabit hora I.

Ianus Hissink Iansen *Chirurgiam* docebit die Martis hora X, diebus Iovis et Veneris hora IX, et post ferias Paschales etiam die Saturni hora IX; *Doctrinam de morbis oculorum* tradet diebus et horis dein indicandis; *Clinicis exercitationibus* in Nosocomio Academico vacabit quotidie hora XII; *Anatomen corporis humani* exponet diebus Mercurii, Iovis, Veneris et Saturni hora IV; *Dissectionibus cadaverum anatomicis* tempore oportuno instituendis quotidie praeërit.

Isaacus van Deen *Therapiam generalem* et *Diaeteticam* docebit diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora VIII; *Physiologiam* diebus Lunae, Martis, Mercurii, hora X, et die Iovis, hora VIII; *Materiam Medicam* diebus Lunae, Martis, Mercurii et Iovis, hora XII; *experimentis* et *indagationibus physiologicis* praeërit diebus et horis dein indicandis.

Gulielmus Hecker, Paedagogices Lector, diebus Lunae et Martis, hora I, Literarum aliarumque disciplinarum studiosis *Paedagogices* elementa tradet, sive *de discendi docendique methodo* praecepta dabit. Exercitia oratoria moderabitur diebus Lunae et Martis hora pomeridiana VI.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA GRONINGANA,

DIE 31 M. DECEMBRIS 1852.

In Facultate	Theologica	91.
〃 〃	Phil. Theor. et Litt. Hum. . . .	15.
〃 〃	Juridica	104.
〃 〃	Medica	65.
〃 〃	Disc. Math. et Phys.	6.
		281.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA GRONINGANA,

INDE A DIE 15 OCTOBRIS 1852 AD 13 OCTOBRIS 1853.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

1852.

d. 17 Nov. BERNARDUS JOHANNES RIEDEL, Euangelii Interpres in pago Stads-Kanaal, publice def. Dissertatione *de Jesu doctrina de Deo, homine et hominis cum Deo conjunctione e rerum natura petita, sive de Jesu Christi Theologia Naturali*, Th. D. *magna cum laude.*

1853.

d. 22 Junii. HENRICUS GERARDUS BRAAM, Groninganus, publice def. Dissertatione Theol. exhibente *Jo. Lodovici Vivis Theclogiam Christianam*, Theol. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

1852.

d. 18 Dec. ANNAEUS JOHANNES VITRINGA, Harderovicenus, publice def. Disquisitione *de Protagorae vita et philosophia*, Ph. Th. M. L. H. D. *magna cum laude.*

d. 22 Dec. ANDEL SYNCO HOITSEMA, Groninganus, priv. def. Disputatione histor. *de P. Thrasea Pacto*, Ph. Th. M. L. H. D. *cum laude.*

IN FACULTATE JURIDICA.

1852.

d. 3 Dec. Guilielmus Gerhardus Henricus Dull, Noordhorma-Benthemiensis, privatim def. Quaest. Jnris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 10 Dec. Guilielmus Carolus Scheidius, Arnhemiensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 20 Dec. Ambrosius Dorhout, Leovardiensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

1853.

d. 14 Jan. Guilielmus Cornelius Verwey Mejan, Haganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 24 Jan. Johannes Casparus Bergsma, ex pago Idaard-Frisius, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 3 Febr. Johannes Linthorst Homan, Assena-Drenthinus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 2 Martii. Philippus Abrahamus Bleekrode, Emdanus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 11 Martii. Ludovicus Arentius Helias van Ittersum, Arnhemiensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 14 Martii. Bernhardus Hopperus Buma, Leovardiensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 9 Aprilis. Wopke Tadema, ex pago Makkum, privatim def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

Eodem die. Johannes Klasing Schonegevel, Documa-Frisius, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 17 Junii. Johannes Jacobus Bleeker, ex pago Hoogezand-Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 24 Junii. Tjaarda de Cock, ex pago Noordlaren-Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 27 Junii. Antonius Haakman van Royen, ex pago Onderdendam-Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

Eodem die. Philippus van Blom, ex pago Oudega-Frisius, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 29 Junii. ANTONIUS LYPHART, Appingedamensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 2 Julii. ANTONIUS EWALDUS SICHTERMAN VAN DE BRAKE, ex pago Obergum-Groninganus, publice def. Dissertatione exhibente *Nonnullas animadversiones de vestigiis juris antiqui, in codice poenali anni* 1810 *obviis*, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 17 Sept. JOHANNES GALENUS GUILIELMUS HENRICUS VAN SYTZEMA, Leovardiensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 21 Sept. JULIUS EDUARDUS CONSTANTIUS DE BOER MAZIER, Zwolla-Transisalanus, priv. def. Quaest Juris, J. R. et H. D.

IN FACULTATE MEDICA.

1852.

d. 3 Nov. JOHANNES ADRIANUS VAN DUYL, ex pago Heerde-Gelrus, priv. def. Specimine Med. *de incarceratione spasmodica herniae inguinalis*, Med. D.

d. 13 Nov. HENRICUS CONRADUS BUNING, Schildwolda-Groninganus, Med. D., priv. def. Thes. Obst. A. O. D. *cum laude.*

d. 27 Nov. JANUS HENRICUS SCHÖNFELD, Winschotanus, Med. D., priv. def. Thes. Obst. A. O. D.

d. 13 Dec. PETRUS CORNELIS LINDEBOOM, ex pago Heino Transisalanus, Med. D., priv. def. Thes. Obst. A. O. D. *magna cum laude.*

d. 18 Dec. REGNERUS RINSE BLOEMEN, Sneca-Frisius, Med. D., privatim def. Thes. Obst. A. O. D.

d. 22 Dec. JACOBUS THIEDERICUS DE HAAN, ex pago Smilde-Drenthinus, priv. def. Specimine Med., cont. *Quaedam de angina membranacea infantum*, Med. D.

1853.

d. 20 Aprilis. AMANDUS JOHANNES GULJÉ, ex pago Oirschot in Brabantia-Septentrionali, priv. def. Specimine Med. exhibente *Nonnulla de Collodio usu therapeutico*, Med. D.

d. 23 Aprilis. SIMON PETRUS KROS, Gorcumensis, M. M., Phil. N. A. Med. D., priv. def. Thes· Obst. A. O. D. *magna cum laude.*

d. 15 Junii. MARCUS JANUS BAART DE LA FAILLE, Groninganus, publice def. Dissertatione Med. *de vi causarum, fibrini e sanguine acquirendi quantitatum mutantium*, Med. D. *magna cnm laude.*

DOCTORES HONORIS CAUSA CREATI.

1852.

d. 3 Dec. ADOLPHUS HANNOVER, Licentiatus Medicinae Hauniensis et Medicus secundarius Nosocomii Regii Fredericiani, Med. Doct.

ATHENAEUM ILLUSTRE

AMSTELODAMENSE.

NOMINA PROFESSORUM,

QUI

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

INDE A DIE I M. JAN. MDCCCLII AD D. XXXI M. DEC. EJUSDEM ANNI

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

PROFESSORES MEDICINAE.

G. E. VOORHELM SCHNEEVOOGT, Prof. extraord., Clar. Ord. Praeses.
GER. VROLIK.
GUIL. VROLIK.
C. B. TILANUS, Prof. honorarius.
P. H. SURINGAR, Prof. honorarius.
J. VAN GEUNS, Prof. extraordinarius.

THEOLOGIAE.

G. MOLL.

JURISPRUDENTIAE.

C. A. DEN TEX.
M. DES AMORIE VAN DER HOEVEN.
J. DE BOSCH KEMPER (extremo anno).

PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

J. BOSSCHA, Prof. emeritus.
H. BEYERMAN.
P. J. VETH.
J. C. G. BOOT.

DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

F. A. G. MIQUEL.
C. J. MATTHES.
E. H. VON BAUMHAUER.

ACTA ET GESTA

IN CONVENTIBUS CLARISSIMI ORDINIS PROFESSORUM

ATHENAEI ILLUSTRIS AMSTELODAMENSIS,

ANNO MDCCCLII.

Die 22 m. Novembris Clarissimus ordo frequens convenerat rogatu Curatorum, ut novum Iuris Antecessorem reciperet. Nam Vir Clarissimus C. A. DEN TEX, qui per annos duo et triginta Ius Naturae, Gentium et Publicum hic docuerat, propter adversam valetudinem hoc munus abdicaverat et die 6 m. Octobris ab amplissimo Senatu Amstelodamensi honorifice otium impetraverat. Decreto eiusdem diei successor ei creatus erat Vir Cons. HIERONYMUS DE BOSCH KEMPER, Advocatus generalis in Curia Hollandiae Septentrionalis, addito titulo Professoris Iurisprudentiae et disciplinarum politicarum. Is in Clar. Ordinem receptus statim munus publice adiit, habita Oratione Belgica *de disciplina politica ex vita et philosophia construenda et critices ope perficienda* (over de staatswetenschap gegrond op waarneming en wijsbegeerte en voortdurend door kritiek te volmaken).

SERIES LECTIONUM

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

HABENDARUM INDE A DIE I M. OCT. A. MDCCCLII AD FERIAS AESTIVAS A. MDCCCLIII.

GUSTAVUS EDUARDUS VOORHELM SCHNEEVOOGT

privatim *Neuropathologiam* docebit et ad lectulos aegrotantium exponet, die Saturni hora XI—I.

Elementa psychiatriae exponet hora dein indicanda.

GERARDUS VROLIK

privatim docet *Obstetriciam theoreticam*, diebus Mercurii et Veneris hora II.

GUILIELMUS VROLIK

privatim *demonstrationes anatomicas* habet, tempore hiemali, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora p. m. I;

docet tempore vernali, *Zootomiam*, diebus Jovis, Veneris et Saturni, hora matutina IX;

Osteologiam, tempore autumnali, iisdem diebus et horis;

Physiologiam, iisdem diebus, hora X et XI;

Methodum secandi, tempore hiemali quotidie.

CHRISTIANUS BERNARDUS TILANUS

privatim docebit *Pathologiam* et *Therapiam et Chirurgicam*, ter quavis hebdomade, hora XII;

Artem obstetriciam, tribus reliquis diebus, hora XII;

Examini aegrotantium et *artis exercitio* in Nosocomio Scholae Clinicae praeerit diebus singulis, hora IX;

Enchireses medicas in cadavere demonstrabit, diebus et horis indicandis.

PETRUS HENRICUS SURINGAR

privatim *Pathologiam* et *Therapiam generalem* docebit, diebus Martis, Mercurii et Jovis, hora p. m. II;

Doctrinam morborum singularium interpretabitur, iisdem diebus, hora p. m. I;

Praxin medicam ad lectulos aegrotantium moderabitur, diebus singulis, hora matutina VIII.

JOANNES VAN GEUNS

privatim *Pathologiam generalem* docet diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora X;

Morborum signa indagandi methodum exponit, una cum exercitationibus clinicis, diebus Lunae, Martis, Jovis et Saturni, hora XI;

Medicinam politicam tradit bis quavis hebdomade.

GUILIELMUS MOLL

privatim tradit *Exegesin Novi Foederis*, interpretanda Oratione, quam Jesus in monte habuit, diebus Martis et Mercurii, hora X;

Historiam Religionis et *Ecclesiae Christianae*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XI;

Theologiam dogmaticam, iisdem diebus, hora IX;

Exercitationes Homileticas moderatur.

CORNELIUS ANNE DEN TEX

publice varia loca ex *Jure Naturae*, *Publico* et *Gentium* juventuti disceptanda proponit;

privatim tradit *Statisticam patriae*, diebus Martis et Jovis, hora VIII matutina;

Doctrinam judiciorum criminalium, diebus Mercurii et Veneris, eadem hora;

Encyclopaediam Jurisprudentiae, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX;

Jus publicum cum universum tum patrium, iisdem diebus, hora X;

Jus Gentium, diebus Martis et Jovis, hora XI.

MARTINUS DES AMORIE VAN DER HOEVEN

publice disputandi exercitia moderatur;
privatim *Digestorum* selecta capita tractat, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX matutina;
Institutiones Imp. Justiniani interpretatur, iisdem diebus, hora X;
Jus Civile Hollandicum docet, iisdem diebus, hora XII;
Methodum procedendi in causis civilibus tradit, iisdem diebus, hora p. mer. I.

JOANNES BOSSCHA

privatim *Historiam universalem* tradet, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XI.

HUGO BEYERMAN

privatim *Rhetoricen* sive praecepta stili Belgici, additis belgice scribendi exercitationibus, tradit die Lunae hora X—XII et die Saturni hora XI—I;
Historiam Patriae enarrat, die Lunae hora XII—II et die Saturni hora XI—I;
Pronuntiationis sive *eloquentiae exterioris* exercitia moderatur.

PETRUS JOANNES VETH

privatim docet *Exegesin Veteris Foederis*, interpretandis Psalmis selectis, diebus Martis et Mercurii, hora VIII matutina;
Grammaticae Syriacae elementa, diebus Jovis et Veneris, hora VIII;
Antiquitates Hebraeas, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX;
Grammaticam Hebraeam, adjuncta libri Deuteronomii lectione, iisdem diebus, hora X;
Logicam tradit, diebus Lunae et Saturni, hora VIII, et *Psychologiam*, die Lunae, hora IX;
Cum provectioribus legit *Kosegarteni Chrestom. Arabicam* et *Kirschii Chrestom. Syriacam, a Bernsteinio* denuo editam, alternis vicibus, die Veneris, hora VI—VIII post meridiem.

JOANNES CORNELIUS GERARDUS BOOT

privatim *Antiquitates Romanas* tradere perget diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XII;

Literas Latinas docebit interpretans *Terentii Adelphos*, *Ciceronis oratt. pro L. Murena* et *pro M. Caelio*, iisdem diebus hora I;

Literas Graecas explicans *Vitam Ciceronis a Plutarcho narratam*, *Euripidis Hecubam*, *Sophoclis Oedipum Tyrannum*, iisdem diebus hora II.

FREDERICUS ANTONIUS GUILIELMUS MIQUEL

privatim tradit *Geologiae et Palaeontologiae fundamenta*, horis deinde indicandis;

Pharmacologiam generalem et specialem, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora XI;

Botanices Elementa, iisdem diebus, hora X;

Stirpium medicinalium. venenatarum et oeconomicarum historiam ter per dierum hebdomadem;

Excursionibus botanicis praeest;

Vegetabilia cryptogamica et *Oeconomiae ruralis elementa* explicare paratus est.

CAROLUS JOANNES MATTHES

privatim docebit *Planimetriam* et *Trigonometriam rectilineam*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX matutina;

Physicam experimentis illustratam, iisdem diebus, hora XI;

Stereometriam, inclusa *Trigonometria sphaerica*, in commodum Medicinae et Literarum studiosorum, diebus Jovis et Veneris, hora I;

Calculi differentialis et integralis elementa, horis cum auditoribus constituendis.

EDUARDUS HENRICUS VON BAUMHAUER

privatim *Chemiam anorganicam* docebit, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XII;

Chemiam corporum organicorum, diebus Lunae et Martis, hora IX;

Chemiam Physiologicam, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora I, excepto tempore hiemali;

Chemiam pharmaceuticam, die Lunae, hora II—IV, et die Mercurii, hora IX;

Chemiam analyticam, diebus Martis et Mercurii, hora II—IV;

Chemiam practicam quotidie in Laboratorio Chemico.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

DIE XXXI DECEMBRIS MDCCCLII.

Theologiae	3.
Jurisprudentiae	6.
Literarum	54.
Medicinae	61.
Philosophiae	18.
	142.

DE STAATSWETENSCHAP,

EENE WETENSCHAP OP WAARNEMING EN WIJSBEGEERTE GEGROND, EN DOOR VOORTDURENDE KRITIEK TE VOLMAKEN.

INWIJDINGS-REDE,

UITGESPROKEN DOOR

JHR. MR. JO. DE BOSCH KEMPER,

BIJ DE AANVAARDING VAN HET

HOOGLEERAARSAMBT IN DE REGTSGELEERDHEID EN STAATSWETENSCHAPPEN
AAN HET ATHENAEUM ILLUSTRE TE AMSTERDAM,

DEN 22STEN NOVEMBER 1852.

HEEREN BURGEMEESTER, WETHOUDERS EN LEDEN VAN DEN GEMEENTERAAD DER STAD AMSTERDAM,

VERZORGERS VAN AMSTERDAM'S DOORLUCHTIGE SCHOOL,

ACHTBARE MANNEN, BIJ WIE HET TOEZIGT OVER DE INRIGTINGEN VAN ONDERWIJS HIER TER STEDE BERUST,

HOOGLEERAREN VAN HET DOORLUCHTIG ATHENAEUM EN VAN DE ONDERSCHEIDENE GODGELEERDE KWEEKSCHOLEN, HOOGGEACHTE AMBTGENOOTEN,

ZEER ACHTBARE HEEREN, LEDEN DER REGTERLIJKE MAGT,

WEL-EERWAARDE HEEREN, BEDIENAREN DES GODDELIJKEN WOORDS,

VERDEDIGERS VAN HET REGT, LEERAREN VAN LETTEREN EN WIJSBEGEERTE, BEOEFENAARS DER GENEESKUNDE,

VOORTREFFELIJKE JONGELINGEN, DIE IN U EEN EDELE NEIGING GEVOELT, OM U WETENSCHAPPELIJK TE VORMEN,

GIJ ALLEN, WIE GIJ ZIJN MOOGT, DIE DEZE PLEGTIGHEID DOOR UWE TEGENWOORDIGHEID LUISTER BIJZET,

ZEER GEWENSCHTE TOEHOORDERS!

Ofschoon gewoon in het openbaar te spreken, heb ik echter niet dan met zeer groote beschroomdheid dit spreekgestoelte beklommen.

Na bijna twintig jaren in onderscheidene maatschappelijke betrekkingen werkzaam te zijn geweest en daarin vele bewijzen van achting te hebben ontvangen, ben ik thans opgetreden om het Vaderland mijne krachten te wijden in den zoo uitgebreiden werkkring van Hoogleeraar in alle de vakken, die tot het Staatsregt en de Staatswetenschap behooren. Is het wonder, dat al het gewigt dier verandering op dit oogenblik levendig door mij gevoeld wordt? Ik sta daarenboven op een plaats, door kinderlijken eerbied voor algemeen erkende verdiensten tot een altaar der waarheid geheiligd. Is het vreemd, dat ik met aandoening vervuld ben?

Deze redenen zouden mij dringen een verschoonend oordeel te verzoeken, zoo mijne overtuiging mij niet zeide, dat de dienaar der wetenschap niets mag wenschen, wat het regt der kritiek zoude kunnen verkorten.

Maar wat ik vragen mag en met volle vertrouwen inroep, is een gewillig oor voor mijne rede, een onvooringenomen oordeel voor mijne overtuiging en een welwillende verschooning voor de gebreken in de uiterlijke voordragt.

Deze plegtigheid wijst mij van zelve het onderwerp mijner redevoering aan. Waarover anders kan ik spreken dan over de wetenschap tot welker onderwijs ik geroepen word? En de inhoud mijner rede...., gij verwacht geen anderen dan mededeeling van mijne overtuiging omtrent hetgeen ik tot grondige beoefening dier wetenschap noodig oordeel.

Ik wil die overtuiging u reeds dadelijk in het algemeen doen kennen, door den inhoud mijner rede te noemen:

De Staatswetenschap, eene wetenschap op waarneming en wijsbegeerte gegrond, en door voortdurende kritiek te volmaken.

I.

Reeds de naam van Staatswetenschap duidt aan, dat zij eene wetenschap is, op waarneming van den Staat gegrond.

Kennis van den Staat moet rusten op kennis van zijne leden.

De waarnemingen omtrent den physischen aanleg van den mensch, omtrent zijn vermogen om de stoffelijke natuur te beheerschen en omtrent zijne zedelijke eigenschappen vormen de eerste grondslagen, waarop de Staatswetenschap rusten moet.

De physiologie heeft voor de Staatswetenschap een uitgebreid nut. Bij de leer van de toerekenbaarheid der misdaden, bij de wetsbepalingen omtrent de krankzinnigen kan de regtswetenschap de hulp der physiologie niet ontberen. Ja, zelfs bij de beoordeeling der stelsels van strafregt en

strafvordering en in de Staatsgeschiedenis en Staatkunde mag het niet voorbij gezien worden, dat de physiologie, na strenge waarneming van feiten, leert, hoe de zinnelijke verschijnselen der buitenwereld, door zenuwdraad en hersenvezel geleid, gewaarwording veroorzaken, tot beweging aanzetten, op menig orgaan des menschelijken ligchaams terug werken, driften en hartstogten doen ontstaan, en door vrees en hoop dikwijls den wil der menschen en dus ook vaak der volken bepalen.

Het is naar mijne overtuiging eene groote verdienste der natuur-wijsbegeerte, dat zij, tegenover de eenzijdige rigting van het rationalisme en van het idealisme, aan physische anthropologie eene voorname plaats in de biologie der maatschappijen toekent.

Deze verdienste wordt evenwel bij sommigen geheel uitgewischt door de beklagenswaardige bekrompenheid, waarmede door hen op hunne beurt de waarheid wordt miskend, onlangs nog door den beroemdsten schrijver [1]) over de *physique sociale* aangewezen; dat de geschiedenis met onmiskenbare klaarheid de altijd voortgaande zegepraal van den intellectuelen mensch op den physischen verkondigt.

En voorwaar, al wijst de natuurkunde den mensch een plaats aan in de natuur, zij schenkt hem ook een magt boven haar. Dat vermogen, door wetenschappelijke kennis verduizendvoudigd, verheft hem tot bestuurder der natuurkrachten, tot heer der Schepping.

De Staatswetenschap merkt met vreugde op, dat deze uitnemende eigenschap van den mensch in de hedendaagsche zamenleving tot eene vroeger geheel ongekende hoogte ontwikkeld is. Hoe meer de wis- en schei-, dier- en plantenkunde, met hare toegepaste wetenschappen van genees-, werktuig- en landbouwkunde, den vooruitgang van 's menschen vermogen over de stoffelijke natuur openbaren, des te meer leert men, bij de kennis van het volkenleven, volkskrachten waarderen.

Zoo eene bekrompene beschouwing van de zamenleving in de menschen slechts voorwerpen en zaken ziet, uit welke, na eenige voorbereidende trappen, een meer stellige toestand geboren wordt, de geschiedenis van de

[1]) A. Quételet, *du Système Social et des Lois qui le régissent.* Paris 1848. p. 241.

laatste eeuw verkondigt met luide stem, dat de Staatswetenschap in elken mensch een vermogen, in elken wetenschappelijken mensch een maatschappelijke kracht te erkennen heeft.

Maar de mensch is nog oneindig meer dan redelijk dier. Hij is niet alleen in graad, in soort, in vermogen boven de dieren des velds verheven, hij is in de aardsche schepping een geheel eenig wezen.

Wanneer de geestelijke roeping van den mensch wordt weggedacht, staat de kennis der menschelijke maatschappij niet veel hooger dan die van het gezellige organisme van een bijenzwerm of mierenhoop.

Het moge voor de Staatswetenschap gewigtig zijn het wezen van den mensch te kennen, zij moet ook de menschen gadeslaan, hoe zij zich vertoonen midden in het leven der maatschappij, met hunne algemeene gelijkheid in aanleg en met hunne oneindige verscheidenheid van karaktervorm en vermogen. Hier onder de heerschappij van hunnen physischen, vaak pathologischen, toestand, dáár met hun zweven in ijdele gedachten, die zij hoogmoedig waanden aan Gods geest te hebben ontleend, maar die inderdaad slechts de vruchten waren eener kranke verbeelding; hier met hunne reuzenkracht, dáár met hunne hulpbehoevende zwakheid; hier met hunne vasthoudendheid aan vooroordeelen, dáár met hunne ongelijkheid aan zich zelven, waar zij beloofden den maatschappelijken vooruitgang te zullen bevorderen.

De miskenning dier verscheidenheid voert tot de dwaling, alsof de Staat slechts een werktuig ware, — eene dwaling, die reeds voor twintig jaren eenen wel toegerusten bestrijder vond in den geëerden man [1]), aan wiens zijde ik ben opgetreden, maar die niettemin bij velen, ook in ons Vaderland, is blijven bestaan.

Hoe verscheiden de karakters der menschen ook mogen zijn, naauwkeurige waarneming heeft echter overtuigend geleerd, dat zelfs in de meest buitengewone handelingen eene zekere gelijkheid heerscht.

---

[1]) C. A. den Tex, *Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving.* Deel IV, blz. 9.

De statistiek, die deze verschijnselen opspoort en den toestand der maatschappij waarneemt, om daaruit de wetten te ontdekken, die de Voorzienigheid ook in het leven der volken doet heerschen, staat bijna in dezelfde verhouding tot de Staatkunde en Staathuishoudkunde als de physiologie tot de geneeskunde, als de natuurkunde tot de werktuigkunde. Zij is echter daarin van vele natuurkundige wetenschappen onderscheiden, dat de verschijnselen, die zij heeft op te merken, zeer zamengesteld zijn door de zinnelijke en zedelijke oorzaken, waaruit zij voortkwamen, en dat het voorwerp van onderzoek aan gestadige verandering onderworpen is.

Met de meest naauwkeurige statistiek is echter de reeks der waarnemingen, waaruit de Staatswetenschap moet opgebouwd worden, nog niet gesloten.

Eerst de geschiedenis van een volk en van de verhouding, waarin de volken tot elkander vroeger stonden en nu staan, leidt tot volledige kennis der maatschappijen.

De nationale krachten der volken worden niet ontdekt, wanneer men de openbaring daarvan op een enkel tijdstip heeft gadeslagen.

De toekomst der volken blijft voor 's menschen oog in diepe duisternis gehuld, tenzij men acht geve op de rigtingen, die in de geschiedenis zijn op te merken, en die somtijds zoo lijnregt loopen, dat men met volkomene zekerheid zeggen kan: dáár, dáárheen is de weg, — de weg tot volksgeluk en volkswelvaart, dáárheen de weg tot volksellende en volksarmoede.

De natuurkundigen bogen op de zekerheid hunner uitkomsten bij proefnemingen. Wij laten hun dien roem, geve men ons slechts toe, dat die zekerheid altijd eene voorwaardelijke is, zoodat de proefneming wel eens als mislukt wordt beschouwd, wanneer men de voorwaarde niet heeft aangewezen; maar die voorwaardelijke zekerheid vindt men niet alleen in de natuurkunde.

Met onwankelbare gewisheid heeft Burke bij den aanvang der groote Fransche omwenteling hare gevolgen voorspeld.

Een Gijsbert Karel van Hogendorp was zoo zeker overtuigd, dat de Fransche heerschappij over Europa eén einde zoude nemen, dat hij zijne *Schets van eene Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden* opstelde, toen Napoleon zich de Keizerlijke kroon op het hoofd drukte.

Bij den aanvang der omwentelingen van 1848 hebben zeer velen met niet twijfelachtige overtuiging voorspeld, wat op haar zoude volgen: eerst onrust, eenige jaren lang, en in die onrust finantiële verwarring, kwijning van de welvaart, voortdurende onwettige beweging en aan het einde alleenheersching.

Het moge moeijelijker zijn de gevolgen van vele maatschappelijke gebeurtenissen te voorzien, dan de uitkomst van stoffelijke natuurverschijnselen te berekenen, — waar eenmaal de werking van voorafgaande feiten met juistheid is aangewezen, is de proefondervindelijke natuurkunde niet zooveel zekerder dan de Staatswetenschap, door het licht der geschiedenis beschenen.

Het schijnt vreemd, hoe de hoogst eenvoudige waarheid, dat ook de Staatswetenschap op waarneming van feiten moet gegrond zijn, zoo dikwijls wordt miskend.

Maar ook dat schijnbaar vreemde wordt opgehelderd bij het licht der ervaring.

Leert deze het niet, dat het veel gemakkelijker is zich te laten medeslepen door de zinnelijke indrukken, die de gebeurtenissen des tijds gewoon zijn op zwakke gemoederen uit te oefenen, dan de zelfstandigheid van zijn redelijk vermogen te handhaven in het oogenblik des gevaars?

Door de physiologie voorgelicht, wordt het verschijnsel zeer verklaarbaar, hoe in een naburig rijk, waar de zinnelijkheid gewoon is zeer haar kracht te doen gevoelen, de meerderheid der arbeidende klasse gisteren alles kon wagen voor den triomf der communistische en socialistische denkbeelden, van welke zij ligtgeloovig algemeenen rijkdom verwachtte, en heden met gejuich den alleenheerscher kan begroeten, die de hoop verlevendigt op de herstelling eener geschokte welvaart, en hoe de hoogere standen uit angst bij de omwenteling werkeloos bleven en bij de tegenomwenteling alle vroegere staatkundige beginselen kunnen verloochenen uit vrees voor erger. Bij overheersching van het zinnelijke staat men beurtelings bloot in eene onbezonnene volksbeweging of in eene niet minder dwaze reactie medegesleept te worden.

Verkondigt de geschiedenis op nadrukkelijke wijze het oordeel over den omwentelingsgeest, met niet minder klaarheid spreekt zij het doodvonnis

uit over elke partij, die terug wil keeren tot een vroegeren toestand. Aan een niet mogelijken triomf worden de sterkste krachten verspild. Gestadige vooruitgang is de weg der ontwikkeling, die de Godheid aan de volken gesteld heeft. Die vooruitgang heeft plaats, in weerwil van menschelijke overijling of menschelijken tegenstand. De geschiedenis is een dubbele openbaring, een openbaring van den wezentlijken blijvenden vooruitgang, maar niet minder een oordeel over tijdelijke dwaling en tijdelijk onregt.

II.

Naauwkeurige waarneming van feiten en verschijnselen, dringend noodig voor de kennis van het leven der maatschappijën, is geheel onvoldoende de Staatswetenschap te vormen.

Bij een bloot empirisme kan deze zich nimmer verheffen boven een bekrompen nuttigheidsbeginsel, waarbij men de toekomst vaak opoffert aan de behoefte van den dag van morgen, of boven een dorre wetgeleerdheid, die onze kennis doet verouderen bij de snelle wisseling der wetgevingen.

De Staatswetenschap is wel een wetenschap van waarneming, maar niet minder een wijsgeerige. De waarneming moge betrekkingen doen kennen, de wijsbegeerte toont het regt aan, dat in die betrekkingen gelden moet.

Maar de *wijsbegeerte!* haar naam klinkt velen verdacht in de ooren. Bij dezen is zij bijna hetzelfde als ongeloof; bij genen is zij een droomerij, inzonderheid op Staatsterrein hoogst gevaarlijk. Bij anderen is zij een onnutte wetenschap, die bij de regeling van het hooger onderwijs (die eerlang zal plaats hebben, gelijk sommigen meenen) uit de rij der academische studiën behoort te worden weggeruimd.

Wil ik niet verkeerd begrepen worden, dan ben ik wel genoodzaakt mij duidelijk te verklaren, wat ik versta door wijsbegeerte in betrekking tot de Staatswetenschap.

Ter geruststelling van sommigen, vang ik aan, als mijne overtuiging uit te spreken, dat de ware wijsbegeerte niet te vinden is in het rationa-

lisme, hetwelk, ook bij uitnemende juistheid van redenering in de afleiding van waarheden, het gebrek heeft van geen andere rustpunten te bezitten dan willekeurig aangenomen grondstellingen. De rede is een der vermogens, geschikt om den waren aard der dingen te kunnen ontdekken; uit de rede op zich zelve vloeit geene waarheid voort.

Op meeningen kan slechts een gebouw gesticht worden, dat blijft zoo lang de tijdgeest duurt: en wat is veranderlijker dan deze?

De wijsgeerige grondslagen der Staatswetenschap zoek ik evenmin in die sensualistische begoocheling, waarbij vaak uit een bedorven gevoel het begrip van Regt en van Staat wordt afgeleid.

Nog minder vind ik zekerheid in het geloof aan het leven eener algodheid, waarbij de regtsbegrippen groeijen, alsof zij planten, gevormd worden, alsof zij aardlagen waren.

De wijsbegeerte, die dezen naam wil waardig zijn, vordert een weten met geheel onzen geest; — een weten in overeenstemming met het wezenlijk verband der dingen, — een weten, dat voortdurend zich uitbreidt en voortdurend gezuiverd wordt.

In deze drieledige stelling, die U weldra, gelijk ik hoop, duidelijker zal worden, is ook het wezen van de wijsbegeerte des Regts aangeduid.

De zielkunde leert op haar tegenwoordig standpunt, dat door den mensch geene zekerheid kan verkregen worden door een enkele zijner geestvermogens, maar alleen door de overeenstemming van de waarheid buiten hem met al de erkenningskrachten, die in zijne ziel inwonen.

Alleen langs dezen weg ontvangen wij een volledig bewustzijn.

Op dat redelijk bewustzijn rust ook de kennis van het beginsel des regts, dat onveranderlijk is en blijft, bij de wisseling der wetgeving. Het zal ons blijken, wanneer wij slechts acht geven op de betrekking, waarin de mensch staat tot de wereld die hem omringt.

De mensch is niet geroepen tot een lijdelijk, werktuigelijk bestaan, bestemd om indrukken te ontvangen en alleen bij wijze van terugwerking een handeling te verrigten, — een toestand, die inderdaad een voort-

durende dood zoude mogen genoemd worden. Een stem uit het binnenste onzer ziel zegt, dat in ons aanwezig is een beginsel van waarachtig, dat is van een persoonlijk, leven, waarbij de geest, die zich uit ons openbaart, met zelfbewustheid inwerkt op de schepping buiten ons; en de stem, die dat getuigenis geeft, schenkt ook de zekerheid, dat de mensch een bevoegdheid, een regt heeft om zijn roeping te vervullen, om als persoon te bestaan, te handelen en heerschappij te voeren over de stoffelijke goederen, die hem het naaste toebehooren, en om invloed uit te oefenen op de menschen, die hem omringen.

Dit volkomen bewustzijn dat men regten bezit, is een der schoonste eigenschappen van den mensch. De uitoefening van regt geeft aan zijn persoonlijkheid kracht en zelfstandigheid; daarin verkort, belemmerd of onderdrukt te worden, doet zijn persoonlijk levensbeginsel kwijnen. Eerst door het bestaan van regt op eigen persoon en eigen goed, krijgt de zedelijkheid een gestalte. Zonder regt op persoonlijke vrijheid geen hulpvaardigheid, geen vaderlandsliefde, geen zelfopoffering. Zonder regt op eigen goed geen mededeelzaamheid, geen verstandig gebruik, geen verantwoordelijkheid over het geschonken talent.

Geheel bevredigd wordt men evenwel niet bij het onderzoek wat regt is, wanneer men uitsluitend een door de zielkunde voorgelicht eigen bewustzijn raadpleegt.

Op de vraag naar het wezen van het regt kan geen volkomen antwoord worden gegeven dan door een meer algemeene wijsgeerige beschouwing der menschelijke zamenleving.

De Staatswetenschap verkrijgt eerst den rang van wijsgeerige wetenschap, wanneer zij van de afzonderlijke verschijnselen in de maatschappij tot het wezenlijk verband der dingen tracht op te klimmen.

Zonder vaste rustpunten zinkt zij evenwel bij dit onderzoek tot een laag pantheïsthisch materalisme, of verliest zich in een ijdel idealistisch zweven. Een vaste grond ontbreekt haar echter niet.

Terwijl de materialisten niet hooger kunnen opklimmen, dan tot het begrip, dat de Staat een natuurproduct is in de Schepping; terwijl diepzinniger en edeler wijsgeeren zoeken, welke gedachte van den oneindigen

Geest in den Staat verwezenlijkt wordt, weet de echte wijsbegeerte, die haar vasten steun vindt in geschiedenis en openbaring, dat de Staat is en zijn moet eene beschutting voor de tot volmaking geroepen zamenleving, — dat elke betrekking in de maatschappij zich tot een meer volkomen toestand moet verwezenlijken en dat de verpligtingen en regten der Staatsburgers telkens grooter en belangrijker worden, bij elke nieuwe ontwikkelingsperiode, die de Godheid aan de volken schenkt.

Elke wereldbeschouwing, waarbij het oog niet geheel gesloten wordt voor het licht der waarheid, leidt met logische noodwendigheid tot het besluit, dat alleen langs den weg van het eerbiedig onderzoek van Gods wereldbestuur in het maatschappelijke leven, onveranderlijke waarheid voor de Staatswetenschap te verkrijgen is.

Maar hoe dien weg te betreden zonder moedeloos te worden, wanneer bij elken stap zich de gezigteinder verruimt, en bij elke vermeerdering van kennis de betuiging opregter moet worden, dat ons weten slechts stukwerk is?

De wijsbegeerte in hare eigenlijke beteekenis geeft daarop het antwoord. Wijsbegeerte is geene wetenschap. Zij is een gemoedstoestand; zij is een behoefte, een verlangen, een begeerte, niet zoo zeer naar kennis, als naar kennis die zich in het leven openbaart.

Toen niet lang geleden, een der grootste geleerden van den tegenwoordigen tijd, wien men den eernaam van „de laatste der kerkvaders" heeft toegekend, ten grave werd gedragen, zeide een zijner lijkredenaars: „De „Godgeleerdheid was hem het weten van een discipel, die den Heer lief „had." [1]) Deze zelfde naauwe vereeniging tusschen wetenschap en levenstoestand kan op de Staatswetenschap overgebragt worden. Zij moet zijn het weten van een Staatsburger, die zijn Vaderland bemint. Ook hier is leven middel van erkenning en het weten levenskracht.

---

[1]) Zie: *Ter nagedachtenis aan* August Neänder. *Uit het Hoogduitsch met een Voorwoord* van H. J. Roijaards. Utrecht 1850. Blz. 13. De woorden zijn van den Berlijnschen Hoogleeraar Dr. F. Strauss.

Die door de liefde tot de maatschappij wordt aangetrokken, zoekt, welke zijne betrekking ook zij, steeds naar meerdere kennis en gevoelt steeds meerdere behoefte, die kennis in woord en daad te openbaren.

De zoogenaamde practische loopbaan verschilt van de wetenschappelijke inderdaad meer in vorm dan in wezen.

Het beginsel, dat den Staatsman aandrijft om aan de waarheid, die in hem leeft, de meest uitgebreide toepassing te geven, uit zich bij den beoefenaar der wetenschap in een voortdurende kritiek van stelsels en gebeurtenissen, opdat het rijk der dwalingen worde ingekort en dat der waarheid uitgebreid. De edelste vrucht der wijsbegeerte is een onpartijdige Kritiek, die de wetenschap volmaakt.

III.

Even weinig als de kennis van op zich zelf staande verschijnselen in de maatschappij de Staatswetenschap vormt, even weinig vermogen dit de algemeene wijsgeerige beginselen omtrent het regt.

Het weten, dat er een algemeen verband aanwezig is, geeft nog geen kennis van den inhoud van dat verband. Eerst uit het klare besef der betrekking tusschen vele verscheidenheden en uit de grondige kennis van de overeenstemming van vele waarheden, ontstaat wetenschap.

En eerst door voortdurend schiften en scheiden van vele bouwstoffen, wordt de rijkdom, het kapitaal der wetenschap gevormd.

Door een Kritiek die de Staatswetenschap volmaakt, versta ik niet die onbarmhartige afscheidstheorie, die de leden van het Staatsligchaam en de magten van het Staatsbestuur volkomen van elkander afsnijdt, — den koning van het volk, de magt der justitie van die der policie, den bloei der letteren van de stoffelijke welvaart, het godsdienstig leven van het leven des Staatsburgers.

De ontleedkunde behoort, gelijk een geestig schrijver over Kerk en Staat opmerkte [1], liefst alleen op doode ligchamen te worden uitgeoefend.

---

[1]) W. Broes, *Kerk en Staat.* D. IV. Blz. 357.

Alleen bij de erkentenis van het levend verband tusschen alle de deelen der maatschappij, kan aan elk verschijnsel zijn eigene plaats en aan elke waarheid haar eigen regt worden toegekend.

Evenmin geloof ik, dat de wetenschap zeer bevorderd wordt door die ongelukkige gewoonte, ook in ons Vaderland niet vreemd, om een vonnis te vellen van afscheiding, van verwerping, van veroordeeling over elke nieuwe rigting, zonder dat men nog den tijd heeft gehad tot grondig onderzoek. Vele frissche loten zijn door dezen kouden wind op het veld der wetenschap verdord. De kritische voorzigtigheid moge de stem terug houden als de juchtoon gehoord wordt, dat er een nieuw licht aan den Hemel verschenen is, zij behoedt ook voor medepligtigheid aan de verkettering, die dikwijls volgt op eene teleurgestelde verwachting.

De Kritiek, uit echte wijsbegeerte voortgesproten, verheugt zich bij elke schrede, die de waarheid voorwaarts doet, en laat liefst de dwaling in vergetelheid wegzinken.

Ook bij de wetenschap geldt: „Overwin het kwade door het goede.”

Die de wetenschap wil verrijken, zoeke onder het veroordeelde het goede, onder het toegejuichte het verkeerde op, niet met huichelaarsgezindheid, om aan de dwaling haar eer te laten en aan den overwinnaar in den strijd tegen onkunde door kleingeestige betweterij den lauwer te ontrukken; maar met de opregte zucht om overal, en wel het meest uit eigene kennis en eigene meening, het kaf van het deugdzame graan af te zonderen.

De opleiding tot deze Kritiek vindt men voornamelijk in de philologische studiën, waardoor het oordeel zoo verfijnd en gescherpt wordt, dat niet zelden de mannen, in de school der oudheid gevormd, de uitstekendste Staatslieden zijn geworden.

En het klimaat, waarin zij alleen haar levenskracht kan ontwikkelen, is vrijheid van stelseldwang, vrijheid van partijzucht.

De stelselvorm moge bij de ontwikkeling der wetenschap tijdelijke beschutting aanbieden voor het doen rijpen van waarheden, alleen onvooringenomen beoordeeling van stelsels en verschijnselen kan de wetenschap doen vooruitgaan.

Bij de Staatswetenschap begint deze kritische behandeling veld te winnen, gedeeltelijk ook ten gevolge van het krachtig oordeel, dat de geschiedenis van Staatsbestuur en regtspleging over sommige eenzijdige rigtingen heeft geveld.

De lange reeks van wijsgeerige theoriën omtrent het regt schijnt gesloten, en zoo zich een stelsel, onder den naam van nieuwe school, op den voorgrond wil dringen, ras blijkt het, dat zij oude waarheden of oude dwalingen in een nieuw kleed hulde.

In plaats van nieuwe theoriën te scheppen, bepaalt men zich thans meer tot een kritische geschiedenis der verschillende stelsels en de voordragt eener eigene overtuiging, gevormd uit hetgeen aannemelijk of verwerpelijk is verklaard.

Zelfs bij hen, die hunne Staatsleer meer uitsluitend of op een gedeelte der Openbaring, of op de rede bouwen, doet deze neiging tot kritisch onderzoek zich gelden.

Friedrich Julius Stahl heeft, hoe eenzijdig zijne rigting ook moge zijn, met veel meer onbekrompenheid dan vroeger zij gewoon waren te te doen, die met hem dezelfde partij zijn toegedaan, in zijne geschiedenis der regtsphilosophie velerlei waarheden erkend bij hen die hij bestrijdt. Staatsgeleerden der rationalistische school in Duitschland hebben, na een wijl medegesleept te zijn geweest in de gebeurtenissen des tijds, de bekentenis afgelegd: kennis aan feiten heeft ons ontbroken.

Nadat in het strafregt vele uitsluitende theoriën om den voorrang hadden gestreden: een theorie van wedervergelding, van voorkoming, van afschrikking, van psychologischen dwang en van zedelijke verbetering, begint men meer en meer uit alle die theoriën de waarheden te verzamelen en tot één te brengen.

Terwijl jaren lang in Duitschland strijd is gevoerd tusschen de voorstanders van een schriftelijke, niet openbare regtspleging en hen die meenden, dat alleen in de Fransche instellingen de tooverstaf van een volkomene regtsbedeeling te vinden was, is men eerst later begonnen kritisch te schiften, welke eigenlijk de voor- en nadeelen van de openbare regtsple-

ging, en deze rigting breidt zich meer en meer uit bij de weinig voldoende vruchten, die de zoo hoog geprezene instelling der gezworenen in Duitschland heeft gedragen.

De Staathuishoudkundige wetenschap is inderdaad slechts een kritisch opbouwen op de grondslagen, door Smith en Say gelegd.

Een Frédéric Bastiat moge het licht, voor zijne overtuiging opgegaan, dat de vinger Gods de welvaart der volken zóó bestuurt, dat alle regtmatige belangen in onderlinge harmonie met elkander zijn, in een welsprekend betoog met zulk een frischheid hebben terug gegeven, dat zijne inzigten aan velen geheel nieuw toeschenen; zijne opregte bewonderaars zijn onpartijdig genoeg om te erkennen, dat veel van hetgeen hij als nieuw voordroeg, niet nieuw was voor de wetenschap, en dat hij bij het jagen naar een bevredigende slotsom over een gedeelte der wetenschap een onnaauwkeurig oordeel heeft geveld.

De wetenschap der Statistiek heeft haar kritisch standpunt nog het minst bereikt. Nog heerscht hier in de waarneming der verschijnselen groote oppervlakkigheid. Niet zelden worden cijfers en berigten opeengestapeld, waarvan vele gegeven werden met volkomen bewustheid dat zij onjuist waren, alleen ter voldoening aan de aanschrijvingen uit de bureaux van het centraal bestuur, waarin de vragen werden gedaan op een wijze, die het antwoorden met juistheid onmogelijk maakte, en wanneer men op wetenschappelijke werken de aandacht vestigt, doen zich verschijnselen voor, die doen vreezen, dat men hier het tijdvak van onrijpe theoriën en te spoedig aangenomene wetten nog moet doorworstelen.

Niet alleen stelsels en meeningen, maar ook gebeurtenissen zijn het voorwerp voor de Kritiek der Staatswetenschap.

Ook hier ontwijkt zij partijzucht en stelseldwang. Terwijl zij te velde trekt tegen hen, die de gebeurtenissen dogmatiseren en daardoor niet zelden de geschiedenis van een tweesnijdend zwaard der waarheid tot een wapen voor eigen meening versmeden, tracht zij door naauwgezette waarneming onder de uiterlijke overheersching van dwalingen den bijna verborgen, maar toch zekeren voortgang der waarheid op te sporen.

Al heeft de groote omwenteling in Frankrijk in de voorgaande eeuw

troonen met verdoovend geweld ineen doen storten en Europa met stroomen bloeds geverwd; de zelfzuchtige driften, die toen hebben gewoed, mogen het oog niet doen sluiten voor den grooten vooruitgang, die een liefderijke Voorzienigheid ook toen, te midden der Staatsorkanen, heeft tot stand gebragt.

Hoe ook de ongerijmde stellingen der communisten en de giftappelen, aan den boom van het socialisme gegroeid, tot streng onderzoek naar de bron van zoo verderfelijke dwalingen mogen opwekken; het onderzoek mag evenmin worden nagelaten, of misschien die dwalingen de tijdelijk voorbijgaande, zondige omkleedselen zijn van een waarlijk goed beginsel, dat zich ontwikkelt en eenmaal die bekleedselen zal afwerpen.

Al is het jagen naar politieke eenheid van Duitschland gebleken een ijdele poging te zijn geweest, ontstaan uit politieke inbeelding, alsof men nationale eigenaardigheden uit de volken, en zelfzuchtige Staatskunst uit de hoven kon wegredeneren; de Kritiek onderscheidt tusschen politieke eenheid en eenheid van maatschappelijken toestand, en erkent met vreugd, dat de eenheid in Duitschlands handels- en strafwetgeving sedert 1815 steeds is vooruitgegaan, en hij, die geloof slaat aan de geschiedenis, blijft met volle vertrouwen den vooruitgang van die rigting verbeiden, ook dan, wanneer de voorgaande gebeurtenissen van den dag de zwakgeloovigen aan het wankelen brengen.

Heerscht er een regeringstelsel, dat in vele opzigten gebrekkig toeschijnt, de onpartijdige beoordeelaar weet ook dan onder het verkeerde het goede te waarderen.

Eene onpartijdige, maar toch welwillende Kritiek is de zekerste weg der wetenschap, — het krachtigste wapen tegen de dwaling, — de zuiverste dienst der waarheid.

De ervaring moge leeren dat partijdigheid ter regter-, partijdigheid ter linkerzijde weldadig werken op de overtuiging van hen, wier waarheidsgevoel sterke prikkels noodig heeft; de Kritiek van het tegenwoordige behoedt voor de harde lessen der ondervinding; — de geschiedenis der wetenschap moge het verkondigen, dat uit werking en tegenwerking van

verschillende stelsels ontwikkeling ontstaat; de Kritiek oogst de rijpe vruchten voor de wetenschap in, zonder schuld aan eenzijdigheid en overdrijving; — zij, die door den geest, die in hen leeft, ligt worden voortgedreven, mogen niet alleen in dwaling maar ook dikwijls in waarheid anderen vooruit zijn; de schatten der wetenschap vinden de veiligste bescherming bij hen, die de zelfstandigheid van hun redelijk vermogen handhaven tegenover hun gevoel.

Wanneer zich een verderfelijke leer openbaart, roept het behoud op ter harer verdelging. Maar niet zelden doet de heftigheid van den strijd het gevaar vermeerderen. Zwakke punten worden bekend en door de onbedachtzame verdedigers worden nieuwe wapenen aan den vijand geleverd. Dat men het toch nimmer mogt vergeten: de kracht der dwaling is niet in haar zelve gelegen. De engel der duisternis vermag niets tenzij hij zich als een engel des lichts vertoont. Wanneer de Kritiek volledig erkent het ware dat gewoonlijk de dwaling vergezelt, ontrukt zij haar het wapen en herschept somwijlen een gevaarlijken vijand in een krachtigen bondgenoot.

De waarheid moet worden gediend. Ieder belijdt dat beginsel; het komt er op aan, *hoe* zij gediend wordt. De godinnen der wetenschap zijn naijverig op de hulde, die haar wordt aangeboden. Wanneer in opregtheid de betuiging wordt afgelegd: wij zijn onze leerstellingen met onverdeelde harten toegedaan, omdat zij waarheid zijn — dan is in deze belijdenis, die met de overtuiging overeenstemt, onloochenbaar eenige waarheidsliefde aanwezig, welke aanspraak heeft op onze hoogachting.

Ongeveinsde opregtheid is ook in de Staatswetenschap een edele kracht. Maar een schoon gedeelte is nog niet het volmaakte ideaal. De eenige zuivere dienst der waarheid is deze: dat men haar zoekt, opspoort, najaagt, vasthoudt, niet alsof men haar reeds volkomen gegrepen had, maar alsof men haar eens volkomen grijpen mogt.

Tot zulk een dienen der waarheid in het ambt mij opgedragen, wekt mij menige herinnering krachtig op.

Van deze plaats was het, dat eenmaal de Hoogleeraar HENDERIK CONSTANTIJN CRAS zijne lofrede uitsprak op den man, wiens onbekrompen zucht naar waarheid over een reeks van wetenschappen een nieuw licht heeft verspreid en wiens gemoed ook onder de vervolging vrij bleef van partijzucht.

De Hoogleeraar CRAS was gewoon, gelijk hij bij zijne intreerede begonnen was, zijne leerlingen, en onder hen mijn Vader, te wijzen op HUIG DE GROOT, als op een type van een Nederlandschen staatsman en een Nederlandschen regtsgeleerde, en in mijne jongelingsjaren is mij door hem, wien men het liefst als voorbeeld zoekt na te volgen, diep in het hart gedrukt: „Heb de waarheid lief boven alles." Dat woord was het beginsel van zijn godsdienst, het beginsel van zijn wetenschap, het beginsel van zijn staatkundig leven.

En hoe werd dat woord bij mij verlevendigd, toen gij, Hooggeleerde VAN ASSEN, mij als promoter op het vaderlijk voorbeeld weest en bij de intrede van mijn maatschappelijke loopbaan, mij tot leidsvrouw mede gaaft de spreuk: *transige nunquam de veritate.* — De vele weldaden, die gij uit vaderlijke vriendschap mij hebt bewezen, inzonderheid de kennis, die gij mij hebt medegedeeld uit den rijken schat van uwe uitstekende geleerdheid, hoop ik steeds te erkennen, door getrouw te zijn aan de mij aanbevolen spreuk.

Ik wordt daartoe thans te meer aangespoord, nu ik hier tegenwoordig zie vele voortreffelijke mannen in het Staatsleven en de Wetenschap uitmuntende, die ik onder mijne vrienden mag tellen, gelijk zij reeds de vrienden mijns Vaders waren of zijne nagedachtenis de innigste hoogachting toedragen.

Het zij mij vergund U daaronder te mogen rangschikken, eerwaardige grijsaard MAURITS CORNELIS VAN HALL, — U, Broeders mijner geliefde Moeder, zeer geachte bloedverwanten ABRAHAM en JERONIMO DE VRIES, — U, Hooggeleerde GERARDUS VROLIK, die met U, Hooggeleerde VAN LENNEP, ambtgenooten mijns vaders zijt geweest aan deze Doorluchtige School.

U, Gr. Ed. Achtb. Heer Willem Daniel Cramer, een zijner geliefste leerlingen, — U, Hendrik Croockewit, een zijner getrouwste vrienden, — U, Hendrik Harmen Klijn, die zijne nagedachtenis plegtig hebt helpen vieren, — U, vrienden van lateren leeftijd, die uit belangstelling in mij, van elders herwaarts zijt gekomen: Hooggel. Roijaards, Vissering, Hoog Ed. Gestr. Vernede; U inzonderheid Hooggeleerde Vreede, speelmakker mijner kindschheid, vriend van mijne jongelingsjaren, vriend van mijnen mannelijken leeftijd.

U allen zie ik hier tegenwoordig, als een wolke van getuigen, om bij deze plegtige inwijding tot het Hoogleeraarsambt mijne gelofte te hooren: „Ik wil getrouw zijn aan den echt wetenschappelijken geest, die een geest der waarheid is."

Heeren Burgemeester, Wethouders en Leden van den Gemeenteraad dezer aanzienlijke Stad! De bloei van wetenschappelijke inrigtingen is het echte sieraad van eene hoofdstad. Wetenschap en kennis zijn de groote beweegkrachten, die volksgeluk en volkswelvaart bevorderen. Dat is uwe overtuiging, en gij hebt mij, uw vroeger medelid, met eenparigheid van stemmen geroepen om den bloei van Amsterdam daarin te helpen handhaven. Ik stel dat uitstekend bewijs van vertrouwen op hoogen, op zeer hoogen prijs. Mogt ik daaraan beantwoorden en inderdaad tot nut zijn aan de Doorluchtige School, die door U teregt als een der schoonste stedelijke instellingen beschouwd wordt.

Hoogst verdienstelijke Mannen, aan wie het bestuur dier School zoo uitnemend goed is toevertrouwd! Zijn de redenen, die gij gelden deedt, opdat ik het Hoogleeraarsambt mogt aanvaarden. naar mijne overtuiging, niet geheel vrij geweest van een te gunstige verwachting omtrent mij, het zal des te meer mijn ernstig streven zijn, zoo mogelijk, uwe voordragt te regtvaardigen. Met U in regterlijke en administrative betrekkingen werkzaam te zijn geweest, heeft mij een levendig denkbeeld doen verkrijgen van vele uitnemende hoedanigheden, in een maatschappelijke loopbaan van hoog gewigt, waartoe ik hoop anderen te kunnen opleiden.

Hooggeleerde DEN TEX!. Vergun mij thans het woord tot U te rigten. Het gesprek, waarin gij mij het eerst te kennen gaaft dat gij verligting in uwen uitgebreiden werkkring wenschtet te ontvangen, waarin gij de hoop uittet, dat gij mij tot het Hoogleeraarsambt mogt inleiden, gelijk het op aanbeveling mijns Vaders was geweest, dat gij aan CRAS waart opgevolgd, waarin gij mij in herinnering bragt, hoe mijn Vader den academischen leerstoel boven aanzienlijke Staatsposten had verkozen en waarin gij als uwe meening voordroegt, dat ik misschien in dit ambt nog meer dan vroeger de gevoelens, die mij lief waren, zou kunnen openbaren, — dat gesprek heeft in mijn hart een onuitwischbaar gedenkteeken uwer vriendschap gesticht. Mogt ik uwe ondersteuning nog een reeks van jaren ondervinden en mogt de Doorluchtige School, tot welker bloei gij zoo veel hebt bijgebragt, nog lang het vruchtgebruik genieten van uwe uitgebreide en veelzijdige geleerdheid.

Hooggeleerde MARTINUS DES AMORIE VAN DER HOEVEN! Hooggeachte ambtgenoot, die met mij geroepen zijt tot de vorming van regtsgeleerden. Het is mij eene bemoedigende gedachte, dat, waar ik te kort mogt schieten in de gave om het hart van den jongeling met liefde tot wetenschap te bezielen, het mij ontbrekende zal worden aangevuld door den overvloed, waarmede gij uwen edelen geest weet uit te storten. Sinds jaren heb ik het voorregt U mijn vriend te noemen. Zoo ik mij niet bedrieg heeft dit zijn oorprong daarin, dat wij in de regtswetenschap niet alleen een voorwerp van kennis, maar ook een levensbeginsel erkennen. Mogt onze vriendschap een nieuw voedsel vinden in onze thans gemeenschappelijke levensroeping.

Hooggeleerde Heeren, waarde Ambtgenooten! die met mij tot het hooger onderwijs binnen Amsterdam zijt geroepen, het verheugt mij nog naauwer aan een kring verbonden te worden, waarin ik reeds vele hooggeschatte vrienden mag tellen.

Al zijn wij in verschillende vakken van wetenschap werkzaam, mijne rede zal, hoop ik, U overtuigd hebben, dat ik den bloei mijner wetenschap naauw verwant beschouw aan de vakken door U beoefend.

Nergens wordt meer de noodzakelijkheid gevoeld van een algemeenen band tusschen alle gedeelten der menschelijke kennis, dan bij de beoefening der Staatswetenschap.

Het beginsel echter dat allen, die de wetenschap lief hebben. met éénen geest bezielt, verkrijgt in onze betrekking tot Amsterdam een nog naauwere bepaling.

Bij de oprigting en uitbreiding der Doorluchtige School is het wel de voornaamste maar niet de eenige bedoeling geweest, dat hier ter stede een gelegenheid zoude zijn voor jongelingen, om hunne studiën te volbrengen.

Indien wij niet slechts aan de formule van onze aanstelling, maar ook aan den geest onzer bediening getrouw willen blijven, dan moeten wij onze wetenschappelijke krachten toewijden aan allen, die in deze stad op kennis prijs stellen.

En wanneer ik mij nu te binnen breng hoe uitnemend door U die eigenaardige betrekking van Hoogleeraren te Amsterdam vervuld wordt, dan kan ik de vrees niet onderdrukken, dat ik daarin zeer te kort zal schieten.

Wilt dan ook mij uwe vriendschap verleenen en, zoo mogelijk, vergeten, dat ik een groot deel van den last op uwe schouders laat drukken om aan alle ingezetenen van Amsterdam het hooge gewigt te doen gevoelen, dat in deze handelsstad een inrigting van hooger onderwijs bestaat.

In de laatste plaats wend ik mij tot U, tot wie mijn hart mij riep in de eerste plaats te spreken. Tot U, edele Jongelingen, Kweekelingen dezer Doorluchtige School, inzonderheid tot U die ik weldra mijne leerlingen, en, zoo ik hoop, mijne vrienden zal mogen noemen.

Amsterdam heeft, niet alleen door de talrijkheid harer inwoners, maar ook door den rang van Hoofdstad des Rijks, aanzienlijke regten uit te oefenen, groote verpligtingen jegens het Vaderland te vervullen. Gij hebt U aan de regtswetenschap toegewijd en gij zult later gekozen worden om in pleitzaal, in gemeenteraad, of in de vertegenwoordiging van de provincie of van het algemeene Vaderland uwe overtuiging op anderen te doen inwerken. Dat is een schoone, een hooge roeping, waardig om het hart van den jongeling warm te doen kloppen.

Ik stel mijne ervaring, mijne kennis, mijne overtuiging, die ik in een twintigjarige maatschappelijke loopbaan, vol van verscheidenheid, verkregen heb, tot uwe dienst. Wilt er ten allen tijde over beschikken, want voortaan behoor ik U.

Op het groote onafzienbare veld der Staatswetenschap zal ik trachten te zijn minder uw leermeester dan uw wetenschappelijke vriend, die U op dwalingen wijst en voor de waarheid uw mannenkracht zoekt te winnen; en gezegend zou ik het besluit noemen, dat mij een eervol regterlijk ambt tegen dat van Hoogleeraar deed verwisselen, mogt ik ooit in lateren tijd ontwaren, door een onpartijdige kritische beoefening der Staatswetenschap voor het Vaderland nuttige burgers te hebben gevormd, bezield door liefde tot waarheid en toegerust met de wapenen van grondige wetenschap, de dwaling ter vernietiging en den wezenlijken vooruitgang tot vasten steun en onweêrstaanbare kracht.

LIJKREDE

OP

D. J. VAN LENNEP,

GEHOUDEN IN DE

GROOTE GEHOORZAAL DER DOORLUCHTIGE SCHOLE

TE

AMSTERDAM

OP MAANDAG DEN 11 APRIL 1853,

DOOR

Mr. H. J. KOENEN,

VOORZITTER VAN HET COLLEGIE VAN CURATOREN DIER INSTELLING.

Het Collegie van Curatoren der Doorluchtige School te Amsterdam, doordrongen van een gevoel van erkentenis voor de groote verdiensten van wijlen den Hoogleeraar VAN LENNEP *jegens de Instelling, aan hunne zorge toevertrouwd, besloot, kort na zijn overlijden, dat eene plechtige Lijkrede ter eere van 's Mans nagedachtenis zoude gehouden worden. Het houden van die Redevoering werd aan den Hoogleeraar* BOSSCHA, *als den Opvolger en een der oudste leerlingen des ontslapenen opgedragen. Toen deze genoodzaakt was zich daarvan te verschoonen, werd de Voorzitter van het Collegie door zijne Ambtgenooten dringend verzocht, de eervolle taak zelf op zich te nemen; eene uitnoodiging, waaraan hij gemeend heeft, zich niet te mogen onttrekken.*

MIJNE HEEREN, LEDEN VAN HET GEMEENTEBESTUUR DEZER STAD [1])!

WAARDE AMBTGENOOT, MEDEBESTUURDER DEZER DOORLUCHTIGE SCHOOL [1])!

GEËERDE HOOGLEERAAREN AAN DEZE EN ANDERE INSTELLINGEN VAN HOOGER ONDERWIJS!

STUDERENDE JONGELINGSCHAP VAN ONS ATHENÉUM!

EN GIJ ALLEN, DIE DOOR UWE TALRIJKE OPKOMST AAN DEZE PLAATS GETUIGT VAN HET BELANG, 'T WELK GIJ STELT IN DEZE PLECHTIGHEID, EN VAN DE RECHTMATIGHEID DER HULDE AAN DE NAGEDACHTENIS VAN HEM, WIEN ZIJ IS TOEGEWIJD!

WEEST GEGROET, VRIENDEN EN VEREERDERS VAN VAN LENNEP: WEEST GEGROET IN DIT ACHTBARE GEBOUW, EN ONTMOET ER, KAN HET ZIJN, WAT UW HART HIER ZOEKT, EN WAT HET MIJNE U ZOO GAARNE ZOU DOEN VINDEN!

Het is eene der treffendste bijzonderheden in onze gewijde evangelieverhalen [2]), wanneer wij lezen, dat de discipelen van Johannes den Dooper, toen hun teêrbeminde en hoogvereerde Meester door het zwaard van een' der lijftrawanten van een onwaardigen Vorst in den kerker onthalsd was, in stilte kwamen en aan het dierbare lijk in 't verborgen de laatste eere bewezen. Aandoenlijk voorbeeld van getrouwheid tot in den dood aan eenen Leermeester, die zijnen leerlingen de wegwijzer was geweest tot de hoogste waarheid: ja tot Hem, die de persoonlijke Waarheid,

---

[1]) De Heer Burgemeester en een der Curatoren werden, door 's Konings gelijktijdige aankomst te Amsterdam, verhinderd deze plechtigheid bij te wonen.

[2]) Matth. XVI: 12.

de Wijsheid en het Leven is! Hoe veel daarvan verschillend zijn de omstandigheden, Mijne Heeren, die ons aan deze plaats vereenigen! Geen lafhartige dwingeland zal, vergramd om de lijkplicht die wij bewijzen, ons leven of onze vrijheid bedreigen. Geen mishandelde Leeraar, wiens bloed, als ware hij een verachtelijke misdadiger, werd uitgestort, verwekt ons beklag of maakt onze verontwaardiging gaande, terwijl wij zijn sterflot met bloedige tranen beschreiën. Wij behoeven geenzins in 't geheim, en als het ware steelswijze, aan het geliefde lijk eene schroomvallige hulde te betoonen. Rustiger en aangenamer, hoe aandoenlijk en weemoedig ook, is de plechtigheid, die ons in deze kweekplaats der Letteren heeft bijeengebracht; maar de verplichting is niet min heilig, om hem, wien wij allen meer of minder te danken hebben, maar wien vooral zijne vroegere en latere leerlingen eene onmiskenbare schuld van erkentenis wenschen te kwijten, eene laatste eer te bewijzen.

Geen wonder derhalve, dat de Verzorgers dezer Doorluchtige Schole, die niet slechts zelve allen zijne leerlingen geweest zijn, maar die ook de eer hebben aan het hoofd te staan eener instelling, welker kweekelingen het eenmaal waren, bij zijn afsterven aan zijne nagedachtenis een meer dan dagelijksch eerbetoon wenschten te wijden, niet tot eene uitbazuining van zijn lof, die de Overledene niet verlangd zoude hebben, maar ten blijke eener dankbaarheid en liefde, die hij nimmer versmaad heeft. Gelijk dit niemand uwer zal bevreemden, zoo kan het ook eenigzins strekken om de keuze te verklaren van den redenaar, die gewis niet de waardigste noch de meest geschikte is; maar die, gelijk hij voor niemand wil onderdoen in liefde en eerbied voor de nagedachtenis zijns onvergetelijken Leermeesters, het ook geenzins van zich kon verkrijgen, het volbrengen eener lijkplicht, hem door al te toegevende Ambtgenooten opgedragen, af te wijzen, door te weigeren, om de geheiligde schatting van hulde en dankbaarheid te betalen, welke wij aan den Man, die ons ontviel, zoo onbetwistbaar verschuldigd zijn. Indien dus eene bescheidene zelfkennis, eene juiste waardering van onvoldoende talenten, hem het spreken aan deze plaats, en wel bij eene gelegenheid als de tegenwoordige, moest ontraden, dat besef heeft ondergedaan voor het gevoel van eerbied en erkente-

nis, dat hem eene wellicht vermetele poging gebood; en gij zult alzoo, Mijne Hoorders, den zwakken redenaar wel willen vergeten voor den dankbaren leerling. De spreker die voor U optrad moge het dierbare lijkoffer met bevende handen brengen, hij zal, vertrouw ik, verschooning vinden, dewijl eene onmiskenbare roeping hem noopte, om in dit eerwaardig gebouw anderen, meer waardig dan hij, met woord en voorbeeld voor te gaan.

Het tijdvak, waarin zich ons leven beweegt, is doorgaans van beslissenden invloed op de vorming van onzen geest, op de ontwikkeling onzer vermogens, op de richting, die onze werkzaamheid aanneemt naar buiten. Veelbeteekenend was de tijd, waarin VAN LENNEP het levenslicht aanschouwde. Gedurende de achttiende eeuw — eene eeuw, die onze land- en stadgenooten zoo groote rijkdommen zag bijeenbrengen — had de inzameling der schatten van den geest met die des volgewordenen geldbuidels geen gelijken tred gehouden. Een gevoel van pijnlijke teleurstelling grijpt ons aan, wanneer wij hetgeen ten behoeve van den bloei der kunsten en wetenschappen gedaan werd, vergelijken met de zoo overvloedige middelen, die onzen Voorouderen destijds ten dienste stonden. In de eerste helft dier eeuw, toen de Oost-Indische Maatschappij haren hoorn van overvloed zoo rijkelijk over deze Stad uitstortte, was de Doorluchtige School op het punt, om door gebrek aan belangstelling en ondersteuning te bezwijken. Toen er tegen het slot dier eeuw eindelijk eene verwakkering ontstond en herleving, zwaaide, helaas! de Tweedracht haar vurige fakkel in het rond; en de gedachtenisviering aan de stichting der Unie van Utrecht, werd dra gevolgd door schokken, die het bestaan dier Unie bedreigden. Straks verdween, te midden van het blaken der burgertwisten, onze achtbare, onze door zoo veel alouden roem bestraalde Republiek in een donkeren nacht, die door opgewonden heethoofden als een luisterrijke dag werd begroet, en ging ons Vaderland in den gierstroom, door de stormen der Fransche omwenteling aan het wervelen gebracht, op de jammerlijkste wijze te grond. In zoodanige felbewogene, voor het Vaderland noodlottige, maar voor de

ontwikkeling van edele geesten mogelijk niet onvoordeelige dagen, viel de jeugd en jongelingschap van DAVID JACOB VAN LENNEP.

Hij werd geboren te Amsterdam, den 15en Julij 1774, van Mr. CORNELIS VAN LENNEP, een der aanzienlijkste Regenten dezer Stad, en zijne jeugdige echtgenoote, Vrouwe CORNELIA HENRIETTA VAN DE POLL, wier eerstgeboren spruit hij was. Zoo ooit omstandigheden van geslacht en betrekkingen vereenigd zijn gevonden, die gunstig op een jeugdig vernuft konden werken, die omstandigheden waren hier aanwezig. Zijn Vader was een ervaren kenner van oude en nieuwe Letteren, en beoefende de dichtkunst niet zonder lof. Hij telde daarenboven onder zijne bijzondere vrienden mannen als JERONIMO DE BOSCH, PETRUS BURMAN, ZACHARIAS HENDRIK ALEWYN, LUBLINK, OOSTERDIJK, ARNTZENIUS, en anderen van niet minder uitstekende letterkennis. De eerstgenoemde, wiens invloed op VAN LENNEP wel de voornaamste plaats bekleedt, begroette de geboorte van den eersten zoon zijns Vriends met een keurig latijnsch dichtstuk, waarin voorspellend werd aangeduid, dat hij zich eenmaal door het overbrengen van der Vaderen groote daden aan het nageslacht, onderscheiden zou. Die voorspelling werd door de ontkiemende talenten van het veelbelovende kind geenzins weêrsproken. Van zijne geboorte af was het de lieveling zijner Ouders, die van zijne voorspoedige ontwikkeling de schoonste verwachtingen opvatten. Toen de jonge VAN LENNEP naauwelijks zeven jaren oud was, werd de zeeslag op de Doggersbank geleverd, welker niet ongunstige, schoon al te weidsch geroemde uitslag, vooral ook te Amsterdam, bij het langen tijd in sluimering verzonkene volk, eene geestdrift van Vaderlandsliefde deed ontbranden, die tot vernieuwde krachtsinspanning noopte. Uit dien opgewekten vaderlandschen ijver kiemde onder anderen het ontwerp der Kweekschool voor de Zeevaart, van welke de Heer CORNELIS VAN LENNEP een der eerste oprichters was. Geen wonder dus, dat aan 's mans eenigen Zoon, op naauwelijks elfjarigen leeftijd, de eervolle onderscheiding te beurte viel, om, als ware het ten voorspel zijner latere veelvuldige bemoejingen ten goede van het opkomend geslacht, den eersten steen des aanzienlijken gebouws te leggen, voorzien van een schootsvel en een zilveren truweel, op welken de volgende regels gegrift waren:

Terwijl der Vadren deugd der Scheepvaart sticht een Tempel,
Legt hun belovend kroost den hoeksteen aan het Y.
Dus wordt een heldenstoet gekweekt aan dezen drempel,
Zoolang mijn Nederland den eernaam draagt van VRIJ.

Inmiddels werd zijn jeugdige geest en gemoed op eene uitmuntende wijze gekweekt. Nog vóór hij zich op de oude talen begon toe te leggen, leerde hij de beste fransche dichters kennen, en werd zijn geest gevoed door de leerzame werken van den wijzen ROLLIN; en zijn hart gevormd door de kernachtige klinkdichten van den godvruchtigen DRELINCOURT. Deze echt christelijke zededichten zijn hem, gelijk hij zelf mij met nadruk verklaard heeft, in de laatste weken zijns levens wederom tot overvloedigen zegen geweest. Van zóó veel belang is het, met welke leerboeken het ontluikend gemoed van den knaap voor hooger bestemming wordt opgeleid; zóó veel zijn wij aan vrome ouders en leermeesters verschuldigd, die onze zielen voeden met de spijs, welke niet vergaat, maar blijft tot in het eeuwige leven! [1])

Op de Latijnsche School trok zijn ontluikend vernuft weldra de opmerkzaamheid van den toenmaligen Rector RICHEUS VAN OMMEREN, die de latijnsche lier op eene niet ongelukkige wijze hanteerde, en de jongelingen, welke hem op dat voetspoor volgden, met bijzondere welwillendheid plag te bejegenen. Ook de Heer CORNELIS VAN LENNEP stelde veel prijs op 's mans omgang en vriendschap, en heeft onderscheiden latijnsche verzen van den Amsterdamschen Rector op eene keurige wijs in nederduitsche dichtmaat vertolkt. VAN LENNEP verliet de hoogste klasse der School met een voor zijnen leeftijd inderdaad uitmuntend dichtstuk, behelzende, in sierlijke latijnsche poëzij, de troostelooze jammerklacht van den stervenden HERCULES op den berg Oeta: — als moest de jeugdige Dichter met dien hartverscheurenden klaagtoon, zich zelf onbewust en gedeeltelijk tegen zijne eigene bedoeling, den naderenden ondergang des Nederlandschen Staats, aan wien de fransche Dejanira het vergiftigde kleed harer heillooze goddeloosheid en bandeloosheid als bedriegelijk heilmiddel ten geschenke had overgezonden, op eene treffende wijze voorspellen!

---

[1]) Joh. VI: 27.

Onder deze voor den uitstekenden jongeling allervoordeeligste voorteekenen, werd VAN LENNEP te Amsterdam student. De min dichterlijke, meer aan het afgezonderde leven der eenzame studeerkamer gehechte WYTTENBACH trok hem niet sterk aan, ofschoon 's mans grondige kennis van het Grieksch den leergierigen discipel toch veelzins nuttig was. De welwillendheid van VAN SWINDEN daarentegen, die elken ijvervollen student, ook in een ander vak dan het zijne, aanstonds onderscheidde, had op zijn gemoed eene weldadige werking. Maar niemand had op den dichterlijken leerling van VAN OMMEREN een dieper en meer beslissenden invloed dan de fijnbeschaafde en rijkgeletterde JERONIMO DE BOSCH, de trouwe en smaakvolle huisvriend zijns Vaders, wiens voortreffelijke boekerij aan elken jeugdigen beoefenaar van poëzij en letteren onuitputtelijke schatten bood. Ook CRAS, die zooveel invloed op den waardigen KEMPER gehad heeft, was voor VAN LENNEP een zeer gewenschte Leermeester en Voorganger; en toen zijn leerling, na een driejarig verblijf aan onze Doorluchtige School, besloot, ook de Academie te Leiden te bezoeken, wist hij hem te bewegen, te voren nog hier ter stede eene proeve zijner gemaakte vorderingen af te leggen, door het verdedigen eener Verhandeling over het beroemde werk van CICERO *De finibus bonorum et malorum.*

In September des jaars 1793 naar Leideu vertrokken, was het ook daar wederom zijn dichterlijke aanleg, welke hem, schoon verdienden prijs stellende op het onderwijs van RUHNKENIUS en VALCKENAER, vooral met den smaakvollen LAURENTIUS VAN SANTEN in aanraking bracht, die de romeinsche lier met goed gevolg bespeelde, en wiens nagedachtenis VAN LENNEP in lateren leeftijd erkentelijk heeft vereerd, door zijne onafgewerkte uitgave van het merkwaardige latijnsche werk van TERENTIANUS MAURUS over de versmaten der Ouden, te voltooien. Ook liet hij nimmer na, de fransche voorlezingen bij te wonen van den rijkbegaafden Hoogleeraar RAU over de kanselwelsprekendheid, waarbij die uitstekende redenaar zijne toehoorders vergastte op zijne indrukwekkende voordracht van vele der voortreffelijkste stukken van een' BOSSUET, BOURDALOUE, SAURIN.

Ofschoon de kringen, in welke VAN LENNEP zich te Leiden bewoog, meestal vurig gestemd waren voor de zoogenaamde vrijheid van die dagen, de eerlijke en bezadigde geest des Amsterdamschen jongelings was wars

van de buitensporigheden en gruwelen, die destijds in Frankrijk op naam der vrijheid werden gepleegd; en hij, die de Polen toejuichte toen zij zich voor hunne snood vertrapte nationaliteit manmoedig in de bres stelden, en het ontzet van Warschau in gloeiende toonen bezong, verfoeide zoo zeer de fransche vrijheidsdwingelanden, dat hij zijne lier snaarde ter eere van CHARLOTTE CORDAY, toen die rampzalige maagd haar teeder leven prijs gaf, om haar onteerde vaderland van de kluisters der vrijheidshelden te verlossen.

In 1796 verwierf VAN LENNEP den doctoralen hoed; en nog datzelfde jaar verscheen zijne *Rusticatio Manpadica* in het licht, welke toen reeds op zijn nog jeugdig hoofd de burgerkroon eener edele vaderlandsliefde met de lauweren der dichtkunst doorvlechten deed. In die schoone zangen, welke van zijn rijkbegaafden en weligen geest een zoo zuiveren afdruk teruggeven, ligt, als in een ontluikenden bloesemknop, de geheele geurige en smaakvolle bloemenschat en vruchtenoogst van zijn volgend dichterlijk en letterkundig leven opgesloten. Dat zuiver en blijmoedig gevoel voor Hollandsch natuurschoon en landelijk natuurgenot; die levendige belangstelling voor nationale herinneringen en overleveringen; dat warme hart voor de verrukkende tooneelen der lente, voor de zachte stoving van duin en beemd en meir door de koesterende zomerzon; die lustige deelneming aan jacht- en vischvermaak; die dankbare tevredenheid met de frissche opbrengsten van kruidhof en boomgaard; dat geopend oog voor de wisselende kleurschakeringen van het sombere herfstgroen, en voor het schouwspel van den afnemenden ouderdom des jaars; boven alles, die hartelijke voorliefde voor Haarlems lachende omstreken, die teedere gehechtheid aan Manpads statige eiken en beuken, aan zijn breede linden en welige waterwilgen, aan eigen vuurroer en weitasch en vinkennet: zijn zij niet gevoelens en gewaarwordingen, die dezelfde snaar deden trillen, aan welke later de welluidende toonen van den *Hollandschen Duinzang*, en 's Dichters zwanenzang *Aan de boomen van Manpad* ontvloeiden: gevoelens en gewaarwordingen, die hem zijne voortreffelijke Redevoering *Over het belangrijke van onzen grond voor gevoel en verbeelding*, en zijne Verhandelingen *Over de vroegere bewoners van Holland; Over de oude gesteldheid dezer landen*, en *Over het voorheen bestaan hebbende Westfriesche woud* (welke laatste hij bijkans met éénen voet in het graf vervaardigde) hebben in-

gegeven? Ook in dien latijnschen bundel vinden wij reeds die nooit bij VAN LENNEP verflaauwde ingenomenheid met de schilderkunst van VONDEL, bij voorbeeld in de reiën van zijnen *Palamedes;* ook daar reeds staat het echt-klassieke met het zuiver-vaderlandsche element in zulk een innig verband, dat die beide niet bijeengevoegd, maar zaamversmolten, niet verbonden, maar vereenzelvigd schijnen te zijn.

Toen de beroemde DANIËL WYTTENBACH ten jare 1799 zijne standplaats aan de Doorluchtige School alhier met een leerstoel aan de Leidsche Academie verwisselde, zoude hij, naar men verhaalt, gaarne gezien hebben, dat zijn meestgeliefde leerling WILLEM LEONARD MAHNE, die zich door eene Verhandeling over den Peripatetischen Wijsgeer ARISTOXENUS bekend gemaakt had, in zijne plaats aan het Athenéum beroepen wierd. Doch de invloed van JERONIMO DE BOSCH, die de behoeften van eene stad als Amsterdam beter kende dan de Berner geleerde, deed de schaal ten voordeele van onzen VAN LENNEP overslaan. En zoo was dan nu voor den begaafden Dichter en Geleerde op 25jarigen leeftijd eene loopbaan geopend, die voortaan de bestendige en aanhoudende beoefening der Letteren tot de hoofdwerkzaamheid zijns levens zoude maken. Hij was gewoon, dankbaar zijn geluk te roemen, dat hij reeds zoo vroeg een vasten werkkring had gevonden, die hem, zonder onzekerheid omtrent de ware bestemming zijns levens, eene bezigheid, aan zijnen aanleg en zijne gaven geevenredigd, aanwees, waaraan hij zich geheel kon toewijden, en in welke hij, te midden van de ongunst der tijden, zijn troost en zijne sterkte kon zoeken en vinden. Van daar dan ook, in overeenstemming met hetgeen zijn vaderlijke vriend DE BOSCH hem eenmaal had toegezongen [1]), het onderwerp zijner Inwijdingsrede *Over de voortreffelijke*

[1]) Rebus in externis vitae ne commoda quaeras,
At tibi suppeditant haec Heliconis aquae.
Fortunae portans tecum quae tela resistant,
Tranquillo videas pectore quidquid agat.
Fulmina saeva cadant, tonitruque remugiat aether,
Et solis radios obruat atra dies:
Nulla serenatum turbare pericula vultum,
Nulla animum possint exagitare metu.
H. DE BOSCH, *Poemata.*

ondersteuning, die de Letteren haren beoefenaar in tijden van tegenspoed opleveren.

Ook het eerste huwelijk van VAN LENNEP stond in verband met de betrekkingen, die hij in den dichterlijken kring der Amsterdemsche geletterden had aangeknoopt. Jonkvrouwe CORNELIA CHRISTINA VAN ORSOY was de behuwddochter van PIETER VAN WINTER, den begaafden zoon des beroemden dichters van den *Amstelstroom* en de *Jaargetijden*, en zelf verdienstelijk vertaler van HORATIUS, VIRGILIUS en POPE. Dit huwelijk werd gesloten den 30en Sept. 1800, en maakte den trouwhartig minnenden echtgenoot een zestiental jaren recht gelukkig in den huiselijken kring, tot dat hij die waardige gade, hem ter grievende smart, in het beste hares leeftijds verloor. Hij heeft zijn innig leedgevoel over dit aandoenlijk verlies in een recht treffend en hartelijk nederduitsch gedicht, hetwelk later gedrukt is, op eene indrukwekkende wijze bezongen. Een tweetal jaren daarna werd dat verlies vergoed door een tweeden echt met Jonkvrouwe ANNA CATHARINA VAN DE POLL, de achtenswaardige Vrouw, die thans op hare beurt het weduwkleed draagt onder den druk van haar onherstelbaar verlies.

Onze VAN LENNEP achtte zich, gelijk ik reeds aanduidde, door het verkrijgen eener betrekking als het Hoogleeraarsambt, in eene haven aangeland, die, zoo zij voor het onweêr al niet geheel veilig was, toch voor den storm eene gewenschte schuilplaats aanbood. Hoe vele wisselingen zag hij niet van dat gelukkige standpunt aan! Hoe moeielijk was voor elken Staatsdienaar en Regent die tijd, toen onder den bedriegelijken schijn van onafhankelijkheid, onze staatshulk, met een vreemden Vorst aan het hoofd, het groote schip des franschen Keizerrijks in al de wendingen die het nam, gedwee moest volgen! Hoe menige Stuurman werd niet, te midden der verbolgene zee, van het hevig geschokte roer afgeslagen! Hoe jammerlijk waren in zonderheid die dagen, toen de Nederlandsche vlag van den Oceaan, en de uitgeputte Staat uit de rij der volkeren van Europa verdween! In die tijden had hij het geluk, naar den raad van CICERO te kunnen handelen, die in een zijner onsterfelijke werken zegt: „Welke gewichtiger en heilzamer dienst kunnen wij den Staat bewijzen, dan wanneer wij het opkomende geslacht vormen en onderrichten; vooral

in eenen toestand der tijden en der openbare zeden, in welken het door aller vereenigde pogingen dient te worden getoomd en beteugeld. En ofschoon het wel niet te verkrijgen, zelfs niet te vorderen is, dat alle jongelingen zich aan de beoefening dezer wetenschappen toewijden, dit zij nogtans het deel van enkelen, en wel van dezulken, wier invloed zich later over den geheelen Staat uitstrekke" [1]). — En indien wij nu met recht onzen GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP bewonderen, als hij onder de algemeene heerschappij des Keizerlijken scepters, eene grondwet zamenstelde voor ons vernieuwd volksbestaan, dat toen nog in den nacht der toekomst verborgen was; zullen wij dan geene eerbiedige hulde betalen aan den Man, die zich op dienzelfden tijd bezig hield met het vormen van jongelingen, bestemd om eenmaal het herboren Vaderland te steunen en te dienen? Wat zegt toch eene geschrevene rijkswet, wanneer het ontbreekt aan de eerlijke, welsprekende en bekwame staatslieden, die haar moeten uitvoeren? Men zoude, zonder eene ongerijmdheid te zeggen, kunnen beweren, dat het Vaderland beter de eerste dan deze laatsten zoude ontberen. Wat baat het toch, of men aan boord van een vaartuig juiste en naauwkeurige zeekaarten vindt, wanneer de stuurman ontbreekt, die de kiel, door storm en branding henen, eene veilige reê doet bezeilen?

Doch het waren niet alleen de jonge lieden van de meer beschaafde standen der maatschappij, die door VAN LENNEP voor hunne gewichtige roeping werden gevormd: ook de schamele jeugd der minvermogenden was het voorwerp zijner bestendige zorgen. In een eigenhandig geschrift, door hem nagelaten, van hetwelk mij de lezing is vergund geworden, verklaart hij van zich zelven, dat hij reeds in den tijd zijner studiën, „een kindervriend" was. Als zoodanig betoonde hij zich in den volsten zin des woords in zijne betrekking van Curator der Stads-armenscholen, welke hij, nadat hij die in 1804 had aanvaard, bijna gedurende de helft eener eeuw heeft waargenomen. Het heeft mij niet mogen gebeuren, hem bij de jaarlijksche plechtigheid van het Openbaar verslag dier instelling, het woord te hooren voeren en de prijzen te zien uitdeelen. Velen uwer, Mijne Hoorders, zullen daarbij zijn tegenwoordig geweest, en zullen dus

---

[1]) *De Divin.* II. 2.

kunnen bevestigen hetgeen ik meermalen van oog- en oorgetuigen vernam, dat hij zich bij die gelegenheid een onovertrefbaar voorbeeld betoonde van gulhartige en innemende minzaamheid en vaderlijke goedwilligheid, als gold het zijne eigene kinderen of kweekelingen.

Toen de goedhartige en letterlievende LODEWIJK BONAPARTE aan het hoofd van het Koninkrijk Holland werd geplaatst, was de fijnbeschaafde en geletterde VAN LENNEP een dergenen, die den Vorst in de hem nog vreemde Nederlandsche taal- en letterkunde zouden onderwijzen. Hij vertoefde zelfs eenigen tijd op het vorstelijk Loo, om aldaar des te rustiger in de nabijheid zijns koninklijken Leerlings te kunnen verblijven; en later ontving hij de vleiëndste blijken der tevredenheid, die de Koning over zijn onderwijs aan den dag legde. Deze welgeslaagde werkzaamheid verschafte hem reeds aanstonds bij de oprichting des Instituuts eene plaats in de Tweede Klasse, die zich met de Vaderlandsche geschiedenis, taal en oudheden bezig hield, terwijl hij in de Derde Klasse, die zich de Oude Letteren tot hoofdvoorwerp harer werkzaamheden zag aangewezen, eerst later, op den 8en Maart 1812, na den dood van zijn hoogvereerden Vriend en Voorganger JERONIMO DE BOSCH gekozen werd, en in deze dubbele benoeming eene onderscheiding genoot, welke slechts aan vier der uitstekendste leden van het Instituut mocht worden verleend. In die beide Klassen was hij een der ijverigste en werkzaamste leden, zoolang deze geleerde instelling, welker opheffing nu bijna anderhalf jaar geleden hij oprechtelijk betreurde, in stand gebleven is. Aandoenlijk en edel is eene missieve, die ik onder de mij goedgunstig verstrekte handschriften des Overledenen vond; eene missieve, in welke hij den Koning in de bange dagen, toen deze genoodzaakt was afstand te doen van den troon, zijn eerbied en zijne liefde betuigt, en welke over de gehechtheid van VAN LENNEP aan dien zwakken maar edelmoedigen Vorst een zacht en beminnelijk licht verspreidt. Een Vorst te bewierooken in de dagen zijns voorspoeds, zegt inderdaad weinig; maar hem met hulde en troost bij te blijven, wanneer de wereld hem verlaat en den rug toekeert, dat getuigt van een edel gemoed en een welgeplaatst hart. „Uwe Majesteit (wordt in dien brief gezegd:) Uwe Majesteit is van de oprechtheid der gevoelens overtuigd, die mijn hart voor haar koestert, en zij geeft mij daarvan

een treffend blijk. Maar zij heeft die gevoelens nimmer in hun geheelen omvang gekend. Ik was beschroomd — ik erken het — om aan den Koning te doen bemerken, hoe dierbaar hij als mensch mij was. Thans behoef ik mij niet meer in te houden. De stem der eer gebiedt mij, thans aan het gevoel dat mij vervult de teugels te vieren. Dezer stem kan ik geen weêrstand bieden. Ach, Sire, het is niet slechts over mijn Vaderland dat mijne tranen gevloeid hebben; ik heb er meer dan eens over U gestort. Uwe Majesteit had mij vaak vergund, in uw gevoelig, menschlievend en deelnemend hart eenen blik te werpen: een hart, gevormd voor elke teedere en heilige aandoening. Ik heb levendig gevoeld, hoe veel het moest lijden door al de verliezen die het moet ondervinden. Maar — sprak ik tot mij zelven: — het is niet geheel en al ongelukkig. Zijn deugdzaam bestaan blijft hem bij. Sire! Gij hebt het middel gevonden om uw onheil edel, luisterrijk, doorluchtig te maken. Gij hebt 's Lands eer en de uwe bewaard; en Holland heeft zich over zijnen Koning niet behoeven te schamen. En wat er ook gebeuren moge: waar Uwe Majesteit zich moge bevinden, onze liefde en onze beste wenschen zullen haar vergezellen." Hoe zeldzaam gebeurt het, Toehoorders, dat landvluchtige Vorsten de uitdrukking van zoo edelaardige gevoelens tot troost en bemoediging op hun troosteloozen en moedbenemenden tocht met zich voeren! Toen echter later de afwerping van het fransche juk door het herlevend Nederland, bij den gevallen Vorst het denkbeeld deed geboren worden, dat hem wellicht op nieuw eenig uitzicht op den verlaten troon konde geopend zijn, en hij VAN LENNEP over dit teedere vraagstuk herhaaldelijk briefswijze raadpleegde, leide deze, daar het Vaderland luider en duidelijker sprak dan ooit, het stilzwijgen op aan de stem der oude erkentenis en genegenheid, en antwoordde met ondubbelzinnige rondborstigheid, dat Nederland slechts Nederland was, waar de ontbreidelde Leeuw, gelijk toen, de Oranjestandaards plantte; en Hollands voormalige Koning had van zijnen kant de edelmoedigheid, zijn ouden Vriend deze verklaring oprechtelijk ten goede te houden.

Men vindt niet zelden geletterden, die zich in bange tijden in het studeervertrek opsluiten, om zich aan het zwoegen en lijden met het benarde Vaderland te onttrekken. Zoo wordt aan den beroemden Dichter

GÖTHE te last gelegd, dat hij, toen in Duitschland te midden der bangste oorlogsgevaren een edele geestdrift ontwaakte om den onwaardigen hoon en smaad des vernederden Vaderlands te wreken, wel ver van voor de edelmoedige mannen, die door deze zucht werden ontvlamd, zijn leven te wagen, of zelfs maar, zijne lier te snaren, zich bezig hield met de studie van..... het Sineesch! Wie ook door zoodanigen onvaderlandschen geest mogen bezield geweest zijn: zóó verstond VAN LENNEP het onderwerp, met hetwelk hij zijnen leerstoel het eerst beklommen had, in geenen deele! Toen de fransche beambten en garnizoenen deze streken ontvluchtten, maar er nog geheel geene zekerheid bestond dat zij niet zouden keeren, en men dus geacht kon worden zijn leven op den teerling te zetten, was VAN LENNEP onder de eersten die zich lieten benoemen in de nieuwe Vroedschap, gereed om de teugels dezer stad, die aan het gevallen bestuur ontglipten, ter hand te nemen; en hij bekleedde zijnen zetel zoolang de Stad zijner geboorte zijnen bijstand scheen te behoeven. Toen echter het gevaar geweken was, achtte hij zulk eene betrekking minder overeenkomstig met zijne roeping als Hoogleeraar aan de Doorluchtige School, en legde die neder. En als later de naar Elba verbannen fransche Heerscher, zijne wijkplaats verlatende, den zoo noode ontledigden troon durfde heroveren, was VAN LENNEP een dergenen, die het fonds tot aanmoediging der gewapende dienst oprichtten: eene lofwaardige instelling, in welker bestuur hij ook aanstonds als Vicepresident nevens den Heer HUYDECOPER VAN MAARSEVEEN plaats nam, en van welke hij later, na het verscheiden van den eersten Voorzitter, Grave VAN LIMBURG STIRUM, eene reeks van jaren (van 1841 tot op zijnen dood) wakker aan de spitse stond. Straks greep hij ook de vaderlandsche lier aan, die nooit onder zijne vingeren voor NAPOLEON geklonken had, en lokte uit de aangeslagen snaren dien heerlijken lierzang op *Neerlands Rijk hersteld en gehandhaafd*, welke onder de schoonste en edelste gedichten in welke de vaderlandsliefde onzer Zangers zich lucht gaf, eene eerste en eervolle plaatse bekleedt.

Geen wonder, dat toen de Souvereine Vorst, te rade geworden om het Hooger Onderwijs door een besluit te regelen, verlangde door eene Commissie van bevoegde geleerden te dier zake te worden voorgelicht, ook de naam van VAN LENNEP onder de gelastigden tot deze eervolle doch moei-

lijke roeping werd gevonden. Van de beraadslagingen dezer Commissie, benoemd bij Vorstelijk Besluit van 18 Jan. 1814, was de regeling door het Besluit van 2 Aug. 1815 het gevolg. Welken invloed VAN LENNEP op het Verslag dezer Commissie heeft gehad, is mij niet onderscheidentlijk gebleken, en ik durf dus niet verzekeren of het waar is, wat men wel eens heeft verhaald, dat aan hem de oprichting van afzonderlijke leerstoelen voor de Geschiedenis en Taalkunde des Vaderlands is dank te wijten. Indien deze bijzonderheid juist is, dan heeft onze Nederlandsche Letterkunde hem ook daardoor zeer groote verplichting; want ofschoon ik niet zou durven beweren, dat dit onderwijs altoos evenzeer aan eene sterkgespannen verwachting beantwoord heeft, zeker is het toch, dat die leerstoelen zoo vele brandpunten uitmaakten, waar de nationaliteit onzes Volks kon worden ontstoken en versterkt, en de Geschiedenis des Vaderlands, die tot hiertoe slechts een bestanddeel van het lager onderwijs had uitgemaakt, in het Academische stelsel met den rang die haar betaamde werd opgenomen.

Van wien derhalve, van wien anders kon de tweede eeuwfeestviering onzer Doorluchtige School ten jare 1832 vooral haren glans ontleenen, dan van hem, die, benevens zijn uitstekende redenaarstalent, zoo onmiskenbare verdiensten had ten opzichte van het Hooger Onderwijs in Nederland, en die met VAN SWINDEN krachtig had gewerkt tot de instandhouding van deze onze instelling? Er bestond hieromtrent dan ook bij volstrekt niemand eenige twijfel. Ieder beschouwde VAN LENNEP als den Man, die den luister onzer Schole in haar geheelen omvang persoonlijk vertegenwoordigde; en hij was, om zoo te spreken, de held der feestviering, in welke hij zich in de volle kracht zijns rijperen leeftijds vertoonde, en waarbij Amsterdam hem te meer dank verschuldigd was, daar hij, weinige jaren vroeger, de eervolle roeping tot den leerstoel der Oude Letteren aan de eerste Hoogeschool onzes Vaderlands, ten behoeve zijner volstandig beminde moederstad van de hand had gewezen.

Doch het waren niet de fraaie letteren alleen die zijne aandacht boeiden. Ook op de belangen des Vaderlands in eenen ruimeren kring wist hij zijne studiën toepasselijk te maken.

Onder de merkwaardige Verhandelingen die hij na de herstelling onzer

nationale onafhankelijkheid heeft gehouden, behoort ook inzonderheid eene Redevoering, gedaan in de Maatschappij *Felix Meritis: Over de Maatregelen der Ouden omtrent de armoede, en de opmerking die dezelve verdienen in onzen tijd;* een allerbelangrijkst vertoog, waarin hij de stichting van volkplantingen, zoo binnen als buiten 's lands, met warmte en welsprekendheid bepleitte, en vooral ook het oog sloeg op de altoos door hem met zooveel belangstelling aanschouwde duinen, en de woeste gronden van onafzienbare uitgestrektheid, die in Gelderland, Utrecht, Drenthe, Overijssel en Brabant sedert eeuwen onbebouwd lagen; overtuigd, dat ook het dorste zand menschen kan voeden, en dat ook de schraalste duin- en heigronden, onder het wijs opzicht van een goed bestuur, door de nijverheid in vruchtbare beemden kunnen herschapen worden. — Men zal zich hierbij gewisselijk herinneren, dat deze denkbeelden, die toen zelve nog niet of naauwelijks ontgonnen waren, sedert algemeener bearbeid, niet altoos door even voordeelige vruchten zijn bekroond geworden; doch men behoort daarbij niet uit het oog te verliezen, dat het in zich zelf onwraakbare beginsel de verantwoordelijkheid niet mag dragen van feilen en misgrepen, in welke men bij de uitvoering vervallen is, of van omstandigheden, buiten het toenmalige oogbereik gelegen, die soms verwachting en raming hebben doen falen.

Het behoeft waarlijk geenzins te bevreemden, dat een Man, die zich op zoo velerlei wijze voor het algemeene welzijn bezorgd betoonde, bij de eerste verkiezing der Provinciale Staten volgens de Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden, in dat staatslichaam, welks lidmaatschap niet onbestaanbaar was met zijn Hoogleeraarsambt, werd verkozen. En wie ook kon geacht worden waardiger te zijn om Holland en de Hollandsche belangen te vertegenwoordigen, dan hij, die niet alleen wegens zijne betrekkingen en staatkundige richting de lieveling was der invloedrijkste patricische geslachten, maar die zich ook zoo bij uitnemendheid als kenner en liefhebber der Provincie had onderscheiden; en die daarenboven met de landhuishoudkunde zoo zeer vertrouwd was, dat de fransche Regering hem, in de dagen onzer inlijving in het groote rijk, belast had met de beoordeeling en herziening van het fransche Wetboek voor den landelijken stand *(Code rural)*, hetwelk de Keizer, vóór de invoering hier te lande,

naar de plaatselijke behoeften der nederlandsche gewesten wilde wijzigen? VAN LENNEP had voor deze provinciale betrekking zooveel genegenheid, dat toen hij in 1838 zijn Hoogleeraarsambt aan jeugdiger zielsvermogens en lichaamskrachten grootendeels meende te moeten overlaten, hij het zich tot een genoegen en voorrecht rekende, tot lid van de Gedeputeerde Staten te worden benoemd; eene ambtsbediening, die hij tot op drie jaren vóór zijnen dood, met grooten lof van doorzicht, van ijver en werkzaamheid, waargenomen heeft. Hem waren in die betrekking, behalve de polder-aangelegenheden, de vraagstukken ter zake van dienstplichtigheid en schutterij, en de strandvonderij, meer bepaaldelijk de aangelegenheden betreffende het onderwijs, opgedragen. Als Lid van de Gedeputeerde Staten was hij dan ook benoemd tot waarneming van het Voorzitterschap der gewestelijke Commissie van onderwijs in Noord-Holland. In dien werkkring vooral wist hij zich, gelijk trouwens in al zijne maatschappelijke betrekkingen, de achting en toegenegenheid zijner medeleden in hooge mate te verwerven, terwijl zijn minzame omgang bij allen, die hem ook daar van nabij gekend hebben, eene aangename herinnering nalaat.

Het is er echter verre af, dat deze bediening VAN LENNEP zoude hebben bewogen, om zijn letterkundigen werkkring geheel en al vaarwel te zeggen. Veeleer behoorde juist onder de redenen, die hem noopten om het drukke Hoogleeraarsambt aan een jeugdiger opvolger over te laten, de wensch, om zijne uitgave van HESIODUS, reeds zoo lang toegezegd, maar ook zoo lang vertraagd, eindelijk met kracht ter hand te nemen. En inderdaad verscheen vijf jaar na de aanvaarding zijner nieuwe betrekking de *Theogonie;* drie jaren later *de Werken en dagen;* en was, toen de dood aan dit werkzame leven een einde maakte, het derde aan HESIODUS toegeschrevene werk, *het Schild van Hercules*, ter perse gelegd. — Hoe zeer VAN LENNEP op de hoogte wist te blijven ook der jongste ontdekkingen, die op het veld der oudheidkunde werden gedaan, bleek mij onder anderen nu drie jaren geleden, toen hij op het Paleis alhier in mijne tegenwoordigheid aan onze geëerbiedigde Koningin een zoo naauwkeurig en volledig overzicht gaf van de babylonische en assyrische gedenkteekenen en opschriften, in de laatste jaren aan het licht gekomen, dat ik mij gelukkig zoude gerekend hebben, zijne belangrijke mededeelingen op schrift of in druk te

bezitten. Maar vooral bleek zijne onverflaauwde liefde voor de studiën, aan welke zijn leven toegewijd was geweest, toen hij aan deze zelfde plaats, waar ik mij thans bevinde, den vijftigjarigen jubeldag vierde der aanvaarding van zijn Hoogleeraarsambt; eene plechtigheid, die nog te onverzwakt in aller herinnering leeft, dan dat ik u, Mijne Hoorders, den indruk zou beproeven weder te geven, dien 's Mans onvergetelijke woorden op zijn óvertalrijk gehoor maakten, of dat ik u de algemeene instemming en tevredenheid zou behoeven te schetsen, toen de achtbare Bewindsman, aan het hoofd van dit gewest geplaatst, hem in 's Konings naam met het Commandeurskruis der Orde van den Nederlandschen Leeuw versierde. Zoo ooit de verleening van een ordeteeken de toejuiching aller harten heeft verworven, het was deze koninklijke onderscheiding, aan den Amsterdamschen Oud-Hoogleeraar geschonken.

Zoo was, onder de veelsoortigste werkzaamheden ten behoeve van het Vaderland, het gewest en deze stad, het eerwaardig hoofd van VAN LENNEP met eere vergrijsd. Omgeven door een bloeiend en krachtvol kroost; zijnen dichterroem ziende herleven in den oudsten spruit van zijn eersten echt, wiens tegenwoordigheid alhier mij verbiedt om zijne gaven te roemen, was ook de ouderdom hem geen last; veeleer eene gewenschte voorbereiding tot een hooger leven. Binnen en buiten 's lands geëerd en geroemd, bleef hij een voorbeeld van die bescheidenheid en nederigheid, die hem van zijn jeugdigen leeftijd af gekenmerkt hadden: de vraagbaak en raadsman van vroegere leerlingen, oude vrienden en hoogachtende tijdgenooten; en waren hem de zoele luchten, die in de wenkende toppen van Manpads geboomte speelden, de liefelijk lispelende boden eener eeuwigheid, tot welke hij van nu af (zijne laatste dichttoonen hebben het getuigd!) al zijne gedachten en zijn geheele hart verhief. „Ik wandel zoo zachtkens naar het graf", waren de woorden, die hij tot den Spreker die voor u staat richtte, een der laatste malen, dat deze hem ontmoette. Nu juist twee maanden geleden heeft hij dien wandeltocht voleindigd, en liet hij ons, die hem rouwdragend naoogen, de herinnering achter van een leven, dat, gelijk hij meermalen getuigde, van de zegeningen des Heeren óvervloeide, tot het hem bij 't volle genot zijner uitgebreide zielsvermogens en van zijn gelukkig geheugen (ook dit was altoos zijn wensch en zijne

bede geweest!) door een kalm en vredig einde bekroond werd: het leven van een dier groote en goede menschen, welke een zegenend God aan een land en volk nu en dan — ofschoon naar onze schatting te schaars — in zijne onverdiende gunst verleent!

Ik heb u, Mijne Heeren, in het eerste deel mijner rede eene zooveel mogelijk getrouwe levensschets van den Overledene voor oogen gesteld. Ik zou het hierbij gelaten hebben, indien ik mij niet geroepen achtte, uwen blik nog meer bepaald op zijn voorbeeld te vestigen in de verschillende betrekkingen, in welke hij vooral als eene ster van de eerste grootte aan ons letterkundig hemelruim verdient te worden beschouwd. Ik zal VAN LENNEP daartoe in de eerste plaats in aanschouw nemen als Voorganger op het gebied der Oude, der Klassieke Letterkunde: vervolgens zijne beteekenis nagaan op het veld der Vaderlandsche Letteren: om eindelijk nog eenen blik te werpen op zijn karakter als Christen en Christengeleerde. Hier vooral is het te vreezen, dat ik, bij den grooten rijkdom en de uitnemendheid des onderwerps, zal te kort schieten, en moet ik dus, meer nog dan tot hiertoe, uwe toegevendheid met bijzonderen aandrang inroepen.

Reeds in de eeuw der Hervorming werden de Klassieke studiën in de Nederlanden op eene zoo ijverige wijs beoefend door allen die tot de hoogere standen der maatschappij behoorden, dat men zich in geheel het overige Europa uit onze gewesten in dat vak leermeesters verkoos. Zoo werd CHRISTOFFEL LONGOLIUS (DE LONGUEIL) uit Mechelen, die de stichter van de secte der Ciceronianen en de welsprekendste man aan deze zijde der Alpen was, tot opvoeder van den koninklijken Vorst van Hongarije benoemd. Zoo werd ADRIAAN DAMMAN uit Gent in de zestiende eeuw door GEORGE BUCHANAN naar Schotland beroepen, om den jeugdigen adel in de staatswetenschappen te onderwijzen. Die roem bleef ons Vaderland bijzonder eigen, waar de vermaardste Humanisten, een LIPSIUS, de twee HEINSIUSSEN, VOSSIUS, MEURSIUS, en de onsterfelijke DE GROOT

in geleerdheid met hunne Voorgangers, J. C. SCALIGER, MURETUS, CASAUBONUS, wedijveren. De beoefening dezer Letteren strekte den Nederlanderen, gelijk reeds de Hoogleeraar VAN HEUSDE dit heeft betoogd, tot eene zelfstandige vorming van den geest, in stede van menig afgetrokken wijsgeerig stelsel, dat in andere, in naburige landen zich deed gelden. In de achttiende eeuw was de overlevering dier aloude philologische geleerdheid vooral door twee uitstekende mannen, een PERIZONIUS en WESSELING, naderhand door HEMSTERHUIS, RUHNKENIUS en VALCKENAER, in stand gehouden. Doch niet altoos konden deze beroemde mannen, hoe groot hunne verdiensten ook overigens waren, den blaam van eene dorre kamergeleerdheid ontgaan. En deze wel eens eenigzins verdiende berisping, zij is, mijns inziens, hieraan toe te schrijven, dat de ééne, de minnelijke helft van het menschelijk geslacht (de vrouwen), die door haar fijn gevoel en teeder bewustzijn van welvoegelijkheid en welstandigheid, zoo veel tot de ware beschaving bijdragen, door de publieke meening, mogelijk uit vooroordeel, maar toch uit een zeer algemeen veroordeel en in hetwelk zij zelve veelal deelen, van de beoefening der Oude Letteren zijn uitgesloten. Die beoefening moest daardoor soms als van zelve een onbevallig karakter van letterzifterij aannemen, en wel eens beroofd worden van dat bekoorlijke en aanlokkelijke, hetwelk vooral door den invloed der beschaafde vrouwen wordt gekweekt en bevorderd. Op welke wijze nu zal hieraan beter worden te gemoet gekomen, dan door bij de studie der Ouden vooral op het esthetische bestanddeel te letten? Want dit is vooral de onderscheidende eigenschap der Oudheid, dat zij steeds in hare uitgezochte vormen het ideaal der verhevenste schoonheid verwezentlijkt. Zij heeft daarbenevens de verdienste eener juistheid van uitdrukking, die zoo ver gaat, dat de groote schrijvers der Grieken en Romeinen geen woord gebruiken, dan met de meeste naauwkeurigheid. De beroemde Geschiedschrijver en Staatsman VON MÜLLER verhaalt ergens, dat hij reizigers gezien heeft, die in een stormigen nacht en met een onbekwamen stuurman, behouden te Athene zijn aangekomen, omdat zij geheel op de berichten van STRABO waren afgegaan[1]). VAN LENNEP, die een man van

---

[1]) *Werke*, XXXIX : 59.

van zoo smaakvolle humaniteit en keurige gevoelsgave was als weinig anderen, was diep aandoenlijk voor die uitnemende eigenschappen. Bij hem stond dus de verhevenheid der gedachten en de sierlijkheid der uitdrukking op den voorgrond: en van daar die esthetische behandeling, die zijn dichterlijk gevoel vorderde, en waarin zijn smaak alleen bevrediging vond. Dat onophoudelijke ziften en schiften, dat verdenken en verwerpen van de overblijfsels der Oudheid, waarbij de twijfelzinnige beoefenaar vooral jacht maakt op onechte plaatsen, of zelfs geheele werken als van onzekere afkomst brandmerkt, ook zonder dat eenige stellige getuigenis der Oudheid daartoe recht geeft, kon hem geenzins behagen. Hij moge nu in zijne behoudende gezindheid wel eens een weinig te ver gegaan zijn, en nu en dan kennelijke blijken van verbastering in den wind geslagen hebben: ik begeer dit niet onbepaald te ontkennen, ofschoon het anders toch waarlijk niet in zijne gewoonte lag, eenige beginsel te overdrijven. Onze nieuwheidzoekende eeuw, dus meende hij, was toch reeds zoo gezind om hare jeugdige wijsheid in de plaats te stellen van de beproefde ervaring der eeuwen, dat men haar streven geenzins behoefde te bevorderen door de eerwaardige overblijfselen der Oudheid zonder afdoende gronden in verdenking te brengen; en hij wenschte dus liever de voedzame vrucht te proeven en te genieten, dan lang over den oorsprong en de afkomst dier vrucht te redetwisten. Hij wist ook, dat de twijfelzucht hare krachten soms aan de ongewijde Oudheid beproefde en oefende, om die naderhand tegen de heilige oorkonden onzes geloofs des te werkzamer aantewenden; en dat men van het stormgevaarte, bestemd om den Pentateuchus te rammeiën, wel eens op de Ilias of de Odyssea de proef nam. Het was daarenboven niet slechts de schoonheid van de schriften der Ouden die hem dierbaar was, maar ook hunne waarde ter verkrijging van echte levenswijsheid en grondige wetenschap. Hij haalde niet zelden de woorden van Macrobius aan, die reeds in zijnen tijd zeide: „Wij zijn in vele dingen onwetend, die ons niet onbekend zouden zijn, bijaldien wij gemeenzamer waren met de schriften der Ouden." En inderdaad, wij moeten niet meenen, dat wanneer we in de meesterstukken der Oudheid blijvende modellen van smaak en stijl hebben erkend, wij hierdoor reeds aan hunne verdiensten recht hebben gedaan. „Wij behooren daarin, zoo we billijk wen-

schen te zijn, de onwaardeerbare bijdragen voor de wetenschap niet voorbij te zien; en vooral ook niet te vergeten, dat, zoo Heidensche wijsheid tegenover het Evangelie dwaling en flikkerglans is, de wijsheid echter van menigen Heiden de wijsheid van vele zoogenoemde Christenen beschaamd heeft. Naamchristenen lieten het talent, dat hun toebetrouwd was, ongebruikt, terwijl Heidenen de overblijfselen eener vroegere Openbaring, voor zoover zij onder de dwalingen en gruwelen van bijgeloof en afgoderij niet geheel verloren waren geraakt, op woeker hebben gezet[1]."

Wanneer men daarenboven beweren wilde, dat bij VAN LENNEP de kritiek te zeer op den achtergrond was geschoven, dan behoeft daartegen slechts te worden gewezen, niet enkel op zoo menige proeve van gezonde oordeelkunde, door hem bij de bearbeiding van OVIDIUS en HESIODUS gegeven; maar ook hierop, dat hij de beoefening der latijnsche dichtkunst, in welke hij zelf zoo zeer uitmuntte, aan anderen vooral ook daarom placht aan te bevelen, opdat men in de verbetering van bedorvene plaatsen der oude dichters geene zoo ongelukkige proeven van tekstkritiek mocht geven, als bij voorbeeld aan GRONOVIUS te recht verweten werden[2]. Het is waar, dat deze beweegreden even zoo wel tot oefening in den griekschen als in den latijnschen dichterstijl zoude moeten leiden; maar of zijne aanbeveling zich immer zoo verre heeft uitgestrekt, is mij niet gebleken. Doch zoo veel is zeker, dat hij in deze oefening een gereed middel tot gezonde tekstkritiek aan de hand gaf, waar zij, die zich het ijverigst voor de kritische behandeling der oude Romeinsche dichters in de bres stellen, slechts schaars op bedacht zijn.

Ja, Mijne Hoorders! VAN LENNEP was een volijverig voorstander eener vruchtbare beoefening der Klassieke Literatuur. Reeds toen hij nog jong was, zoude hij hebben kunnen zeggen, gelijk de beroemde VON MÜLLER, toen een laatdunkende Staatsman op hem wegens zijne jeugd meêlijdig neêrzag: "Ja Mijnheer, jong ben ik, maar ik heb de Ouden gelezen." Hoe zuiver VAN LENNEP den geest der fijngeletterde Ouden in zich had opgenomen, bleek het onmiskenbaarst in zijn echtklassiek Latijn, en vooral

---

[1]) GROEN VAN PRINSTERER.

[2]) *Feestviering*, bl. 22—24.

in zijne keurige en sierlijke latijnsche poëzij, welke die der Ouden in hare schitterendste eigenaardigheden zoo onbeneveld teruggaf, dat men hem, nu dat talent meer en meer uitsterft en te loor gaat, „den laatsten der nieuwere Latijnsche Dichters" genoemd heeft. Zijne beoefening der Oude Letteren was, naar mijn inzien, de meest geschikte, om het ware en laatste doel van de studie der Klassieke Letterkunde, de bevordering van ware humaniteit en de veredeling van den letterkundigen smaak, op het krachtigste te bevorderen. Wanneer deze toch verloren gaat, dan valt ook het verband dier studiën met de hoogere beschaving van den menschelijken geest, en zinken de Oude Letteren tot den lageren rang eener bloote liefhebberij terug. Velen uwer, Mijne Heeren, zullen zich nog herinneren, hoe hij op het vijftigjarig feest zijner ambtsbediening met al de achtbaarheid eens zoo verdienstelijken grijzaards, het ons allen toeriep: „Gij kweekelingen der Doorluchtige School of der daarmede verbondene Seminariën, die mij aanhoort: gelooft op uwen jeugdiger leeftijd mij, den vergevorderde van jaren: gelooft eenen grijzaard, die bijna zestig jaren lang zich op deze wetenschap der Letteren heeft toegelegd. — — Veel is er, waarin de nieuweren boven de Ouden uitmunten; maar altoos zal men van deze laatsten de voorbeelden van een eenvoudige en onopgesmukte schoonheid, die geen ijdele tooisels, geen blanketsel behoeft, moeten ontleenen. Door dezen is de barbaarschheid uit Europa verdwenen. Door het navolgen van dezen hebben de voortreffelijkste dichters, redenaars, historieschrijvers onder de nieuweren, hun uitstekenden roem verworven. Door dezen gering te schatten, zijn sommigen in buitensporigheid vervallen, en hebben zich, medegesleept door den verkeerden smaak dezer tijden, in de lust verward om het afzichtelijkste en schandelijkste bij voorkeur in hunne werken te schilderen, zoodat zij in het minst niet meer schromen om het gevoel van betamelijkheid en welstand van menschen die een zuiveren smaak bezitten, op het gevoeligst te krenken." — Tegen zulk eene bastaardij was de echte humaniteit van VAN LENNEP een onverbrekelijke slagboom; en zoo lang zijn invloed leeft, zal zulk een wansmaak de overhand niet verkrijgen.

Maar VAN LENNEP was ook (en dit wilde ik in de tweede plaats betoogen:) een ijverig en vruchtbaar beoefenaar der Vaderlandsche Letteren en

een handhaver van den Vaderlandschen roem. Hij was wel verre verwijderd van de betweterij des Leidschen Hoogleeraars PETRUS BURMANNUS, die eene eeuw vroeger, van den Academischen leerstoel der studerende jeugd in zijne Inwijdings-redevoering de beoefening hunner moedertaal ten sterkste afried, terwijl hij haar die van het Latijn met des te grooteren ophef aanprees. Het schijnt, dat VAN LENNEP tot het schrijven van Verhandelingen en Redevoeringen in de moedertaal het eerst aanleiding kreeg bij de uitgave der Bibliotheek van Oude Letterkunde door TEN BRINK: een werk, dat zijn ontstaan dankte aan de zucht, die gedurende de regering van Koning LODEWIJK ontwaakte, om de grieksche en romeinsche Letterkunde door vertalingen harer uitnemendste voortbrengselen meer algemeen te doen waarderen. VAN LENNEP leverde voor die verzameling eene Verhandeling, *Over de Echtscheiding bij de Romeinen, beschouwd als eene hoofdbron van het verderf hunner zeden;* alsmede eene *Verdediging van het karakter van Hannibal*, waaruit ontstaan is zijn straks daarop volgende lierzang *De Herder op het slagveld van Cannae;* een dichtstuk, dat zoo veel opgang maakte en zoo algemeen werd bewonderd, dat daardoor zijn roem als Nederduitsch Dichter gevestigd was. Later volgde de *Beschouwing en verdediging van het karakter van Cicero;* de Verhandeling *Over de Wijsbegeerte der Grieken, beschouwd als eene voorbereiding voor het Christendom;* — en die *Over de Tijdvakken, door welke bij een volk de Letteren, kunsten en wetenschappen haar gewonen en natuurlijken loop volbrengen;* — voorts de *Lofrede op den Hoogleeraar* VAN SWINDEN, welke in keurigheid en rijkdom van inhoud voor die van VAN DER PALM op BORGER naauwelijks behoeft te wijken; en die overschoone *Redevoering over het belangrijke van onzen grond voor gevoel en verbeelding*, gevolgd door den *Hollandschen Duinzang*, die op zijne vermaardheid als Nederlandsch Dichter het zegel gedrukt heeft, en die, met het gedicht van PIETER LEONARD VAN DE KASTEELE op *De Zee*, wellicht de meest nationale en eigenaardig Hollandsche gedichten uitmaakt, welke in geheel den omvang onzer Letterkunde gevonden worden. Niet minder voortreffelijk in hare soort was zijne vertolking der *Werken en Dagen* van HESIODUS, welke meer dan eenige andere mij bekende overbrenging eens ouden Dichters, het onderscheidend karakter en de kleur der Oudheid, op eene in het

oog vallende wijze teruggeeft. Zoo vond de toenadering tusschen klassieke keurigheid en beoefening der moedertaal in hem een krachtig voorstander, en hielp hij de scheidsmuur tusschen de doode talen en het levend Hollandsch omver werpen. Zijn Hollandsche stijl was niet weinig van de keurige eigenschappen, waardoor hij uitblonk, aan een verstandig en oordeelkundig gebruik van het voorbeeld der Ouden verschuldigd, en deed mij meer dan eenmaal aan een gezegde van den fijnstbeschaafden der Hoogduitsche dichters en prozaschrijvers, van WIELAND, denken, die op de vraag, waaraan hij toch wel den rijkdom en het uitdrukkingsvermogen van zijn duitschen stijl te danken had, zonder aarzeling antwoordde: Aan CICERO!

Als bevorderaar van den vaderlandschen roem heeft VAN LENNEP zich niet minder onderscheiden. Naauwelijks was hij door den dood zijns vaders eigenaar van het Manpad geworden, of hij stichtte op den hoek der Manpadslaan dat eenvoudig maar merkwaardig gedenkteeken van den mannenmoed, door WITTE VAN HAAMSTEDE en later door den nog jeugdigen OLDENBARNEVELT betoond, hetwelk voor latere nationale monumenten het voorbeeld geworden is. Minder gelukkig was hij in de bereiking van den sedert vele jaren door hem gekoesterden wensch, om aan „Egmonds verlatene steê" op openbaar gezag een gedenkteeken ter nagedachtenis der aloude Graven uit het Hollandsche Huis te zien verrijzen, welker asch daar ter plaatse zonder eenige onderscheiding werd in de aarde geborgen. Hij drukte dat verlangen het eerst uit in den Duinzang:

Zij de grafplaatst dier Vorsten van oneer bevrijd,
Voor verguizing en schennis beveiligd,
En door Vorst en door Volk haar een hulde gewijd,
Die 't ontzag van de dooden weêr heiligt!

Deze wenk werd herhaald in eene lezing, gehouden in het Koninklijk Nederlandsch Instituut, ter gelegenheid van een bezoek van WILLEM II, den steeds zoo kunstlievenden Vorst, aan dat geleerde lichaam; doch ook deze poging bleef zonder gevolg. Sedert heeft men wel standbeelden opgericht en gedenkteekenen gesticht; maar de gedachtenis der aloude Vorsten van ons eerste nationale Gravenhuis bleef vergeten of verzuimd. 't Is een titel van glorie, dien de roemrijke WILLEM II aan zijn doorluchtigen Opvolger, onzen geëerbiedigden Koning, te verkrijgen heeft overgelaten!

Maar een nog edeler karakter onzes vereeuwigden Vriends blijft mij ter vermelding over, terwijl ik eenen blik ga werpen op van Lennep als Mensch en Christen. Meent daarbij echter niet, dat ik voornemens ben, den eerwaardigen sluiër te verscheuren, die het huiselijke leven bedekt en voor het Algemeen moet blijven verbergen; of wel, waar het eens overledenen geloofsleven geldt, dat ik, kortzichtig sterveling, in eene vermetele hand de weegschaal zal opheffen, en met een gewicht van eigene keur, of met een maatstaf, door mij zelven geijkt, mijne naasten zal wegen of meten, als ware ik in de plaatse van God, wiens gewicht alleen het rechte gehalte heeft, wiens meetsnoer alleen de onbedriegelijke maat houdt! Neen, Toehoorders! Het oudste volk der wereld moge de gewoonte hebben gehad, om zijne Koningen straks na hun verscheiden te vonnissen: die egyptische wijsheid is de mijne niet. Mijne rede heeft een bescheidener standpunt gekozen: zij beoogt alleen om ter gedachtenis te strekken van hetgeen wij in een waardigen Afgestorvene aanschouwd hebben. Het spannen van de vierschaar moet even vreemd zijn aan deze gelegenheid, als het zwaaien van het wierookvat. En zoo de schrijver eener volledige levensgeschiedenis ook de schaduwzijden van den persoon, wiens geschiedenis hij geeft, moet vermelden of aanduiden, ik acht mij noch geroepen noch bevoegd, om hier ter plaatse het redenaarsgestoelte te verlaten, ten einde den rechterstoel te beklimmen.

Dat van Lennep een eerbiedige en liefhebbende Zoon was, getuigt nog het aandoenlijke lijkdicht op zijn waardigen vader, dat onmiskenbaar uit een warm hart vloeide. Dat hij een teederminnend Echtgenoot en Vader was, daarvoor spreken de diep uit het hart gewelde klaagtoonen, die hij slaakte na het afsterven zijner eerste, de dankbare juichtoonen, die hij ontboezemde bij de zilveren bruiloftsviering met zijne tweede gade; daarvan waren blijken de stille tranen der zijnen, onder welke hij op Heemsteês eenzame grafplaats aan den moederlijken schoot der aarde werd hergeven. Van zijne dankbare erkentenis jegens geëerde voorgangers en begunstigers, spraken zijne lijktoonen op de Bosch, op Cras en van Swinden. Wat hij voor zijne beminde leerlingen als Leidsman en Voorganger was, daarvan kunnen wij schier allen getuigen; of, wilt gij een uitstekend voorbeeld

onder vele, herinnert u dan, zoo velen gij met mij voor ruim twintig jaren tegenwoordig waart bij de begrafenis van den braven HUËT, aan zijn schoonen brief, bij dat geopende graf op het kerkhof te Diemen door wijlen den achtenswaardigen TEISSÈDRE L'ANGE voorgelezen, waarin een hart sprak, bij welks taal geen gemoed onbewogen, geen oog onbevochtigd kon blijven; en dien ik u, indien ik hem bezat, hier in zijn geheel zou wenschen voor te lezen. Ook een wederom geheel ander blijk van zijn edelmoedigen en kloeken aard mag ik aan deze plaats niet verzwijgen. Toen in het jaar 1844 de Bestuurders der Doorluchtige School, waaronder zich toen nog mijn hooggeschatte Vriend, de grijze MAURITS CORNELIS VAN HALL bevond, in overleg met onzen geleerden BOSSCHA, VAN LENNEPS zeer verdienstelijken opvolger, wiens bezigheden steeds menigvuldiger werden, een van VAN LENNEPS begaafdste letterkundige leerlingen, een man die als Dichter naauwelijks zijns gelijke heeft, aan den al te druk bezetten Hoogleeraar als ambtgenoot wilden toevoegen, en daartoe bereids bij het Stadsbestuur eenen stap gedaan hadden, was er een duisterling, wiens naam gelukkig niet is bekend geworden en wien ik dus niet behoef te sparen, die op dat beslissend oogenblik uit zijn ongezienen schuilhoek op den talentvollen Letterkundige giftige pijlen richtte. Toen dit onedele bedrijf eenigen invloed begon te oefenen, werden ettelijke hoogschatters van den aangevallene te rade, daartegen een stuk te doen uitgaan, even gepast in bewoordingen als klemmend van taal. En wie was de eerste die dit stuk met even trouwhartige bereidvaardigheid als ongeveinsden edelmoed onderteekende? Ik behoef hem u naauwelijks te noemen, Toehoorders! De eerste naam die daarop prijkte, was DAVID JACOB VAN LENNEP. Ofschoon dan ook dit tweede stuk zijn doel niet volkomen heeft mogen bereiken, het strekt niettemin tot eere van hen die het aan 't licht brachten: tot eere van hem, die het, zonder de minste vrees voor zoo gewone misduiding, eer dan iemand anders met zijne handteekening vereerde.

Ik zou, wilde ik van de gewone gemoedsstemming van VAN LENNEP, ook te midden der overstelpendste bezigheden, spreken: eene gemoedsstemming, welker bedaardheid mij zoo vaak het schoone woord van SENECA: „Daar is geene ware grootheid dan met kalmte vereenigd" (*Nihil est magnum nisi quod et placidum*) te binnen bracht; wilde ik zijne bescheidenheid

vermelden, die zoo treffend uitblonk in zijne vijftigjarige Jubelrede, waarin hij elken lof, iederen goeden uitslag, elken roem, door hem verworven, aan gunstige omstandigheden buiten hem toeschreef; wilde ik aan zijne hoffelijke wellevendheid, die bijna tot een spreekwoord was geworden, herinneren; wilde ik, in één woord, alle die kenteekenen, in welke zijne ware humaniteit zich kond deed, beschrijven: ik zou de grenzen van tijd, die ik mij gesteld heb, verre overschrijden. Liever wil ik er ten slotte toe komen, om ook het beeld van van Lennep als Christengeleerde te schetsen, omdat zich in zoodanig karakter, al wat waarachtig, al wat eerlijk, al wat rechtvaardig, al wat rein, al wat liefelijk is, al wat wel luidt, zoo daar eenige lof of zoo daar eenige deugd is, als van zelve vereenigt [1]).

De vakken van zijn onderwijs gaven hem ruime gelegenheid om de geopenbaarde waarheid te bevestigen en voor te staan, gelijk zij hem niet zelden aanleiding hadden kunnen verschaffen, om die te ondermijnen of te verdonkeren. Gelijk het laatste nimmer bij hem opkwam, zoo deed hij altoos gaarne het eerste. Treffend was reeds aanstonds bij den aanvang zijner voorlezingen over de Geschiedenis, de wijze, waarop hij de majesteit van het bijbelsche Scheppingsverhaal tegenover de stelsels der oude wijsgeeren deed uitkomen, die geen van allen eene eigentlijke schepping uit niets hebben gekend. Ik heb mij bij de herdenking aan die indrukmakende voorstelling naderhand meer dan eens de treffende woorden van Luther herinnerd, die gewoon was te zeggen, dat het reeds iets groots is, wanneer iemand het eerste artikel onzer Apostolische geloofsbelijdenis met innerlijke waarheid kan uitspreken. Ook zijne ijverige en naauwkeurige nasporingen der egyptische Oudheden, op het voetspoor van Champollion, hadden doorgaans de opheldering der Bijbelgeschiedenis ten doel. Ditzelfde was ook het geval met niet weinige zijner Verhandelingen over de oude Geschiedenis, in de Derde Klasse van het Instituut gehouden; bij voorbeeld *Over den vermeenden oorsprong der Joden uit Damascus*, en *Over de op onderscheidene tijden verschillende macht van den Areopagus;* insgelijks zijne schoone reeds eenmaal door mij vermelde Redevoering *Over de Wijsbegeerte der Grieken, als eene voorbereiding voor het Christendom.* En

[1]) Phil. IV: 8.

de laatste maal dat ik onzen vereeuwigden Vriend ontmoette, verklaarde hij mij, dat de uren, die hij met twee andere geachte leden van het Bijbelgenootschap aan de herziening der vertaling des Nieuwen Verbonds en hare toetsing aan de grondtaal had doorgebracht, de gewichtigste en aangenaamste zijns levens waren geweest. Ook de wetenschappelijke briefwisseling, die ik nu en dan met hem mocht voeren, leverde van deze richting zijns gemoeds duidelijke blijken op. Eenige jaren geleden, onder anderen, schreef hij mij, met het oog op de voortgaande ontwikkeling van het raadsbesluit des Allerhoogsten in de Wereldgeschiedenis: „Als ik mijn oog sla op de groote wereldkaart, en voorts met de Geschiedenis raadpleeg, vind ik, dat onderscheidene deelen des aardrijks achtereenvolgens het tooneel geweest zijn of nog zijn der menschelijke ontwikkeling; dat eerst zuid-westelijk Azië en Egypte, voorts Griekenland, Carthago, Italië eene hoofdrol in de Geschiedenis vervuld hebben; dat voorts het overige gedeelte van Europa, het ééne volk vroeger, het andere later, aan de beurt gekomen is. Elke landstreek heeft aanleiding gegeven tot bijzondere ontwikkeling; doch met deze bijzondere ontwikkeling der volken is ook die der geheele menschheid vooruitgegaan. Hieruit schijnt duidelijk te worden, hoe het vervullen der aarde als een voorgeschreven bevel in het plan der Godheid lag. Het Woord des Heeren zal eenmaal — ik ben hiervan overtuigd — tot de uiterste einden der aarde doordringen, en Jood en Heiden zich tot Jezus bekeeren. Zeker brengt hetgeen wij thans dagelijks zien gebeuren, veel toe, om in elk vroom gemoed de zucht naar de blijde ons beloofde toekomst van het Koninkrijk Gods meer en meer levendig te maken. *Uw Koninkrijk kome!* is ook mijne dagelijksche en hartelijke bede."

En welken invloed hadden deze ondubbelzinnig uitgedrukte christelijke gevoelens op hoorders en leerlingen? Vergunt mij, om van de levenden te zwijgen, dat ik u dit kenbaar make door de opmerkelijke woorden van een nu reeds zaligen Evangeliedienaar, die ook hier ter stede het Hoogleeraarsambt bekleed heeft, den Eerw. W. Cnoop Koopmans. Deze schreef, nu ongeveer dertig jaar geleden, aan zijn geliefden Leermeester: „Maar ik mag U ook niet verzwijgen 't geen mij na aan het hart ligt. Door den omgang met U, door het hooren van vele uwer lessen, door het hooren en

lezen van vele uwer Voorlezingen en Verhandelingen, ben ik niet weinig gesterkt in zucht tot godsvrucht en deugd. De christelijke toon, die, terwijl velen zich het Evangelium schamen, door U opentlijk wordt gesproken en volgehouden, heeft niet weinig op mij gewerkt. En niet alleen op mij, maar ook op velen. Wanneer mannen zoo als VAN SWINDEN en Gij dezelfde taal spreken, die men gewoon is van leeraars te hooren, zoo moet het bijna meer invloed hebben, dan wanneer wij, die door onzen post daartoe geroepen zijn, datzelfde voordragen. Ik weet, dat uwe Lofrede op VAN SWINDEN velen gesticht heeft." Waarlijk, Mijne Hoorders, zulk eene welgemeende verklaring heeft meer waarde, dan de luide toejuichingingen van tijdgenooten, of de naroem zelfs der verste nakomelingschap!

Ja! zoo mocht ook ik U kennen, onvergetelijke Grijzaard, in zonderheid toen ik een zevental jaren lang in de nabuurschap van hét Manpad mijn stille buitenverblijf bewoonde. Nog staat mij uwe achtbare beeldtenis helder voor den geest, zoo als Gij elken zondag morgen in Heemsteês nederige dorpskerk met uw talrijk gezin, van uwen en mijnen waardigen Vriend NICOLAAS BEETS de verborgenheden van het Koninkrijk der hemelen met luisterend oor kwaamt opvangen; of zoo als Gij, die een geheelen leeftijd door, de welsprekendste monden van de keur en kern der menschelijke wijsheid hadt hooren óvervloeien, aan den eenvoudigen disch des Nieuwen Verbonds, de gekruiste Liefde kwaamt aanbidden, en met der daad verklaren, hetgeen Gij in de twee laatste regelen van uwen dichtbundel in 1844 zoo roerend uitdrukte:

Ik wil, 't zij onder heil of kruis,
Ik, Heer, u dienen met mijn huis!

Dáár, in dat nederige en stille heiligdom, kwaamt Gij getuigen, dat, welke wereldgrootheid heeft geblonken, om straks weêr in 't niet te verzinken; welke aardsche machten zijn verrezen of vergaan; wat wijsgeerige stelsels, eenmaal als onfeilbaar geprezen, weêr zijn ingestort: dit Evangelie onzer belijdenis, die rots onzer hope, schoon in rusteloozen kampstrijd met de wijsheid der wereld, met den spot der ongeloovigen, met de minachting der hoovaardigen, met de onbeteugelde hartstochten der boosheid, de

eenige bron van zielsrust en zielssterkte bevat; omdat er geen heil of hulp, geen hoop of troost is, dan in het kruis van Golgotha!

Mijne Hoorders! ik heb op eene al te flaauwe wijze mijn onvergetelijken Leermeester herdacht. Komt mij, gij allen die hem gekend hebt, met uw getrouwer geheugen te hulp; vult gij aan, wat aan mijne voorstelling ontbrak; en laat ons deze plechtigheid besluiten met de woorden, waarmede ook VAN LENNEP zijne vijftigjarige Jubelrede eindigde:

Soli Deo gloria! Gode alleen zij de heerlijkheid!

IK HEB GEZEGD.

LIJST DER DICHT- EN PROZAWERKEN

VAN DEN

HOOGLEERAAR D. J. VAN LENNEP.

A. Latijnsche Werken.

Carmina juvenilia. Amst. 1790. 8° min. Met silhouette, Voorrede van R. van Ommeren, en gelukwenschingen van H. de Bosch, F. H. Arntzenius en anderen.

Disputatio juris s. ethico-juridica de loco Ciceronis, qui est de finibus bonorum et malorum, quam praes. H. C. Cras ad publicam disceptationem proponit D. J. v. L. ad d. 6 Maji. Amst. 1798. 4°.

Rusticatio Manpadica. Accedunt carmina varii argumenti. L. B. 1796. 8° min.

Specimen juridicum inaugurale, sive Exercitationes juris, quas ex auct. S. J. Brugmans publico examini submittit D. J. v. L. ad d. 3 Dec. 1796. L. B. 1796. 4°.

Oratio [inauguralis] de praeclaris vitae praesidiis contra adversam fortunam, quibus veterum auctorum scripta redundant. Amst. 1800. 4°.

P. Ovidii Nasonis Heroides et A. Sabini Epistolae; e Burmanni maxime recensione editae curâ D. J. v. L., qui et suas animadversiones subjecit. Amst. 1808. 8° min.

——— Ed. altera, priore auctior et emendatior. Amst. 1812. 8° min.

Exercitationes Amstelaedamenses. Spec. I. Proponit P. Bosscha. Amst. 1810. 4 . *Uitgenomen het laatste* (7°) *Hoofdstuk is dit geheel van* D. J. v. L. *In den aanvang vindt men voor het eerst de voorgenomene Uitgave van Hesiodus aangekondigd.*

Disputatio pro Imperatore Gallieno (Comment. tert. Class. Inst. Reg. vol. I. Amst. 1818). 4°.

Comment. super Horatii epistolâ ad Bullatium, libri primi Epistolarum undecimâ. Lecta a. d. 8 Febr. 1813. 4°. (Comm. tert. Cl. Instit. Reg. vol. II. 1820.)

Ad GULIELMUM FREDERICUM Auriaco-Nassovium, Belgarum Foederatorum Principem, cum, comitantibus duobus natis, Institutum invisere dignaretur, pridie Kal. April. 1814. 4°.

Comment. de Judaeorum origine Damascenâ, ad l. Justini lib. XXXVI. c. 2. Lecta d. 6 Jan, 1817. 4°. (Comm. tert. Classis Instit. Reg. vol. II. 1820.)

Memoria Hieronymi de Bosch, Institutii Regii quondam socii, rite celebrata in publico Classis tertiae consessu; et H. Bosscha, carmen de inventae typographiae laude, KOSTERO Harlemensi potenter tandem assertâ. Amst. 1817. 4⁰.

Comment. ad marmor literatum Atticum recens effossum. (Comm. tert. Class. Inst. vol. II. Amst. 1820.) 4⁰.

Commentatio de Daphnide Theocriti et aliorum. (Comment. tert. Class. Inst. vol. II. Amst. 1820.) 4⁰.

Parentalia in honorem ac memoriam Henrici Constantini Cras, Viri optime de illustr. Amstelodamensium Athenaeo meriti, d. XI Nov. 1820 in Athenaei majore auditorio pio carmine celebrata. Amst. 1820. 4⁰.

Anthologia Graeca cum versione Latinâ Hugonis Grotii, edita ab Hieronymo de Bosch. Ultraj. 1795—1822. 5 vol. 4⁰. *Het grootste gedeelte van het 4e en het geheele 5e Deel is van de hand van* D. J. v. L.

Commentatio de Papilione seu Psyche, animae imagine apud veteres, et quibusdam eo pertinentibus veterum auctorum locis. Lecta ad d. 10 Febr. 1823. (Comm. tert. Class. Inst. vol. III. Amst. 1824.) 4⁰.

Terentianus Maurus, de litteris, syllabis, pedibus et metris; e recensione et cum notis Laurentii Santenii. Opus Santenii morte interruptum absolvit D. J. v. Lennep. Traj. 1825. 4⁰.

C. A. den Tex, Allocutio, et D. J. van Lennep, Carmen lyricum ad Juvenes e militia reduces. Amst. 1831. 8⁰.

Dispntatio de rege Bostreno aliisque rebus memoratis in Epistola Ciceronis ad Q. fratrem, lib. II, 12. Lecta in Inst. Regii Belg. Classe III, d. 15 Aug. 1831 (Comm. tert. Classis Instit. Reg. vol. IV. 1833). 4⁰.

Oratio in altera Illustris Amstel. Athen. Saecularia habita ad d. 10 Jan. 1832. Amst. 1832. 4⁰.

Memorabilia Illustris Athenaei Amstelod., prodita deinceps Oratione J. P. d'Oville in 100um Athenaei natalem, et D. J. van Lennep in altera Athenaei saecularia. Accedente item Lennepii in utramque Orationem Annotatione. Amst. 1832. 4⁰.

Comment. de regibus Commagenes et Ciliciae, Seleucidarum posteris. (Comment. tert. Class. Inst. IV. Amst. 1833). 4⁰.

Disput. de variâ variis temporibus Areopagi potestate, ductoque ad illum Senatum Paulo Apostolo, non autem ab iis iudicibus damnato Socrate: lecta 24 Febr. 1834 (Comm. tert. Classis Instit. Reg. vol. VII. 1836.)

Hesiodi Theogonia. Librorum MSS. et vet. edit. lectionibus commentarioque instruxit D. J. v. L. Amst. 1843. 8⁰. maj.

——— Opera et dies. Librorum MSS. et vet. edit. lectionibus commentarioque instruxit D. J. v. L. Amst. 1848. 8⁰. maj.

Het Vijftigjarig Hoogleeraarsambt gevierd te Amsterdam, den 19den November 1849. 8⁰.; waarin: Oratio ad celebrandum exactum ab eo decimum gesti in Illustri Amst. Athen. numeris lustrum. Amst. 1850. 8⁰. maj.

Poëmatum Fasciculus. Amst. 1850. 8⁰. min.

Veris quaedam epitheta apud veteres illustrata, lecta d. 12 Maii 1851 (Comment. tert. Clas. Instit. Reg. vol. VII. Amst. 1853). 4⁰.

Hesiodi Scutum Herculis. — *Is geheel voor de pers gereed gemaakt als* 3[e] *Deel der* Opera Hesiodi; *de druk was reeds aangevangen vóór het overlijden des Uitgevers.*

B. Nederlandsche Werken.

J. W. van Sonsbeek en D. J. van Lennep, ter nagedachtenis van P. Nieuwland. Leyden. 1734. 8⁰.

Aan de Polen; Mey, 1794, en: Warschau ontzet, in de Dichterl. Handschriften bij Uylenbroek. 10e Schakeering. 1797.

Wenschen; en: Naar Sappho en Catullus, Beide in Dichterl. Handsch. 11e Schakeer. 1798.

Verdediging van het charakter van Hannibal. (In Bibliotheek van Oude Letterkunde, I. bl. 247.)

Verhandeling over de echtscheiding bij de Romeinen, beschouwd als eene hoofdbron van het verderf hunner zeden. In Biblioth., enz. I. 319, enz.

(Deze drie Stukken in de Bibl. van Oude Letterk. 1e Dl. doch zonder naam van D. J. v. L.)

D. J. v. L. en J. Scheltema, Verslag gedaan aan de IIde Kl. van het Kon. Inst., omtrent eene Verh. van den Heer Bilderdijk over de Dea Nehalennia, in betrekking tot de Verh. van Pougens, enz. (1812) 4⁰.

Beschrijving der onderscheidene tijdperken, door welke de letteren bij een Volk haren gewonen en natuurlijken loop volbrengen, ter nasporing van de algemeene en hoofdoorzaken van derzelver opkomst, bloei en verval. In Kantelaar en Siegenbeek, Euterpe. 2e St. Amst. 1811. bl. 1—46.) 8⁰.

Beschouwing en verdediging van het karakter van Cicero, voornamelijk naar aanleiding van zijne brieven. In: Siegenbeek, Museum, III, bl. 1. 1814.) Danaë, Dichtstuk; ald., bl. 239. 8⁰. Zie ook: Handelingen der Maatsch. van Nederl. Letterk. 1809. bl. 15.

Neêrlands Rijk hersteld en gehandhaafd. Amst. P. den Hengst en Zn., 8. 4 bl. Ook achter: Scheltema, Napoleon's laatste Veldtocht. Amst. 1816., en gedrukt in de Gedichten. 1844. 4⁰.

Verhandeling over de maatregelen der Ouden omtrent de armoede, en de opmerking die dezelve verdienen in onzen tijd. (Vaderl. Letteroef. 1817. Mengelwerk, bl. 49—70).

Lofrede op Jeronimo de Bosch; uit het Latijn vert. door C. W. Westerbaen, met eenige aanteekeningen van Jeronimo de Vries. (In de Mnemosyne VIII. Amst. 1820). Met bijgevoegd Portret. 8⁰. Ook in afzonderlijke afdrukken.

Verhandeling over de Wijsbegeerte der Grieken als eene voorbereiding voor het Christendom. In Van Kampen's Magazijn. 1823. 2e Dl. bl. 295.

Hesiodus Werken en Dagen, naar het Grieksch in Nederduitsche verzen gevolgd. Amst. 1823. 8⁰.
—————————— 2e druk. Amst. 1834. kl. 8⁰.

Lofrede op Jean Henri van Swinden. Redevoering, uitgesproken in Felix Meritis en opgenomen in: Hulde aan de nagedachtenis van J. H. van Swinden. Amst. 1824. 8⁰.

Uitlegkundig Woordenboek op de Werken van P. C. Hooft. Uitgegeven door de 2e Klasse van het Kon. Instit. Amst. 1825—3. gr. 8⁰. *Hiervan zijn de letters A., O., en R. door Prof. v. L. bewerkt.*

Verhandeling over het belangrijke van Hollands grond en Oudheden, voorgevoel en verbeelding. (In Van Kampen, Magazijn v. Wetensch. VIIe Dl. 1828. bl. 113). 8⁰. *Daarachter*: Hollandsche Duinzang, bl. 143.

Gedachtenisrede op Prof. J. P. van Cappelle, uitgesproken op 16 Dec. 1829. (Van Kampen, Magazijn van Wetensch. X. bl. 85. 1830) en: Voorrede voor v. Cappelle's Nagelaten Geschriften. Haarlem. 1831. 8⁰.

Redevoering over het aanwezen en het nut eener zoogenaamde oppositie, ook in vakken buiten het staatkundige. (v. Kampen, Magazijn van Wetensch. 10e Dl. bl. 143. 1830). 8⁰.

Bedenkingen over hetgeen men thans gewoonlijk geestdrift noemt, voorgedragen in de Maatsch. Felix Meritis op 22 Dec. 1830 (v. Kampen en de Vries, Hollandsch Magazijn. I, 1. bl. 25. Amst. 1831). 8⁰.

Feestrede ter viering van het 50jarig bestaan des genootschaps Doctrina et Amicitia; gehouden te Amst. den 12den Nov. 1838. Amst. 1830.

Over de Slaven, Wilten en Warnen, vroegere bewoners dezer landen (Verh. Kon. Instit. IIe Kl. VI, 2. Amst. 1839). 4⁰.

Verslag omtrent twee Verzamelingen van Romeinsche Penningen, behoorende tot het Penningkabinet des Instituuts. In Het Instit. (Tijdschr.) 1841. N⁰. 4. 8⁰.

De oude gesteldheid en taal dezer landen, toegelicht uit de Charters. In Het Instituut. (Tijdschr.) 1843. N⁰. 4. 8⁰.

Aanspraak bij de ontvangst der Buste van Falck. (In Het Instituut. Tijdschr. 1845. N⁰. 2). 8⁰.

Gedichten. Amst. 1844. gr. 8⁰. *Niet in den handel gebragt.*

Feestrede ter viering van het Honderdjarig bestaan der Hollandsche Maatsch. van Wetenschappen te Haarlem, den 21 Mei 1852. 4⁰. *Ook voorkomende in het IIde Deel der* Historische en Letterkundige Werken van die Maatschappij.

Over het voorheen bestaan hebbende Westfriesche Woud (Verh. der 2de Kl. Kon. Instit. Nieuwe Reeks. II. 101—112. 1852.) 8⁰.

ATHENAEUM

DAVENTRIENSE.

32

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORIS

QUI

A. D. 16 FEBR. 1852 A. D. 16 FEBR. 1853

DOCENDI MUNUS OBIERUNT

IN ILLUSTRI ATHENAEO DAVENTRIENSI.

J. VERBURG, Th. D.

P. BOSSCHA, Ph. Th. M. L. H. et J. U. D.

J. DUYMAER VAN TWIST, J. U. D.

M. J. COP, M. M. Ph. N. D. h. t. R. M.

G. J. A. JONCKBLOET, Ph. Th. M. L. H. D.

V. S. M. VAN DER WILLIGEN, M. M. Ph. N. D.

S. SUSAN, Ling. hod. Lector.

ORDO LECTIONUM

HABENDARUM

IN ILLUSTRI DAVENTRIAE ATHENAEO,

A. D. XVI M. SEPT., A. MDCCCLII, USQUE AD FERIAS AESTIVAS A. MDCCCLIII.

RECTORE MAGN. MARINO JOHANNE COP.

M. J. COP Chemiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, horâ IX. Botanices elementa tractabit, iisdem diebus horâ X. Chemiam analyticam docebit diebus Martis et Mercurii, horâ XII. Ordines plantarum naturales exponere perget. Exercitiis chemicis quotidie praeërit. Favente anni tempestate, cum auditoribus excursiones botanicas instituet. *Publicas* lectiones habebit postea indicandas.

J. VERBURG diebus Martis, Mercurii et Jovis, horâ X, initia linguae Hebraeae tradet. Die Veneris horâ X, et Martis horâ XI. Arabicae quoque linguae initia. Porro provectioribus discipulis, si qui sint, ad penitiorem monumentorum Hebraeorum cognitionem aditum patefaciet, illustrandis varii styli speciminibus, diebus Mercurii et Veneris, horâ XI. Si quis vero Antiquitati Hebraeae, vel doctrinae Christianae morali operam dare cupiet, illi libenter dux erit, tempore postea statuendo.

P. BOSSCHA Historiam Vet. Univ. ad ductum Compendii sui tractabit, diebus Martis, Mercurii et Veneris, horâ meridianâ. Antiquitates Romanas explicabit, diebus, Lunae, et Jovis horâ XI. De scriptore Graeco et Latino explicando diebus Lunae, Martis, Jovis et Veneris horâ X, consilium cum auditoribus inibit.

J. DUYMAER VAN TWIST Institutiones Justinianeas explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ IX. Historiam Juris

Romani tradet diebus Lunae, Martis, Jovis et Veneris horâ XII. Encyclopaediam juris docebit, diebus Lunae, Martis et Jovis horâ XI. GAJI Institutionum Commentarios exponet, diebus Lunae et Mercurii horâ X. Iis, qui aliarum juris doctrinae partium studio operam dare velint, dux erit, tempore postea cum auditoribus constituendo.

G. J. A. JONCKBLOET Historiam patriae enarrabit diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ IX. Poëseos belgicae historiam tradet diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XII. Litteras medio-belgicas docebit diebus Martis et Jovis, horâ X. Elementa linguae Gothicae tractabit ad ductum compendii Cll. v. D. GABELENTZ et LOEBE, diebus et horis cum auditoribus constituendis. Aestheticam docebit diebus Mercurii et Veneris, horâ X. Eloquentia quae dicitur exterioris exercitiis et disputationibus academicis praeërit diebus dein indicandis.

Publicas habebit *lectiones* de CATSIO poëta, die postea indicanda.

V. S. M. VAN DER WILLIGEN Elementa Geometriae explicabit, diebus Martis, Mercurii et Jovis, horâ matutinâ VIII. Arithmeticam universalem docebit, diebus Mercurii horâ IX, Jovis horâ IX et Veneris horâ matutinâ VIII. Physicam theoreticam atque experimentalem, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ post meridiem I. Logicam tradet diebus Martis et Veneris, horâ IX. Mechanicam tradet die Martis, horâ III post meridiem. Opticam mathematicam die Veneris, horâ post meridiem III.

SALLIUS SUSAN, *Litterarum hodiernarum Lector*, Athenaei civium, qui Litteras Germanicas, Anglicas, Italicas et Gallicas sibi tradi cupient, desiderio lubens satisfaciet. Idem cum auditoribus de comoedia Anglica, *Shakespeare's Tempest* inscripta, ad ductum auctioris editionis suae, nuper emendatae, disseret.

